

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

**SEÇMEN TERCİHİNİN BELİRMESİNDE LİDER FAKTÖRÜ: DOĞU
KARADENİZ ÖRNEĞİ**

Fatma OKUR ÇAKICI

Danışman: Doç. Dr. Hasan BURAN

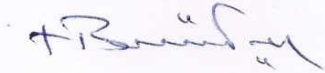
Doktora Tezi

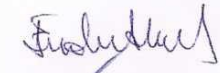
Malatya 2014

ONAY SAYFASI

Fatma OKUR ÇAKICI tarafından hazırlanan “Seçmen Tercihinin Belirmesinde Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği” başlıklı bu çalışma, 26.06.2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. S. Mustafa ÖNEN

Üye Doç. Dr. Hasan BURAN

Üye Yrd. Doç. Dr. Gökçe AKYOL

Üye Doç. Dr. Ekrem CENGİZ

Üye Yrd. Doç. Dr. Gökçe AKYOL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

26/06/2014

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak savunduğum “Seçmen Tercihinin Belirmesinde Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği” başlıklı bu araştırmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım

Fatma OKUR ÇAKICI

ÖNSÖZ

Araştırmada, seçmen tercihinin belirmesindeki lider faktörünün önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Seçmen tercihinin ortaya çıkmasındaki unsurlar olmak üzere, siyaset, siyasal katılım, siyasal davranış, liderlik türleri, siyasi liderlik konularına yer verilmiştir.

Liderlik, siyasette en vazgeçilmez unsurlardan birini oluşturmaktadır. Siyasi liderler sadece lideri oldukları partinin değil, o partiyi destekleyenlerin, hatta liderin iktidar olması durumunda tüm yurttaşların lideri konumuna gelmektedirler. Liderler, siyaset sahnesinde önemli bir role sahiptirler.

Lider olabilmek için kişilerin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Kişisel özelliklerinin yanında karizmatiklik, otoriterlik, demokratlık özellikleri liderlerin yurttaşlar tarafından iyi ya da kötü olarak algılanmasını sağlamaktadır. Lideri başarı ya da başarısızlığa götüren uygulamalar da yine bu özellikler vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır.

Bazı konular toplumun bazı kesimini ilgilendirebilir. Ancak siyaset ve liderlik toplumdaki herkesi ilgilendirmektedir. Çünkü, bireyler yaşadığı toplumda mutlaka siyasetten etkilenmekte ya da siyaseti bir şekilde etkilemektedirler. Bir arada yaşamanın gereği olarak ortaya çıkmış devlet kurumunun olmazsa olmaz koşulu da liderliktir.

Sadece siyasetle ilgilenenleri değil, tüm toplumu ilgilendiren liderliğin bu denli önemli olmasından ve ayrıca seçmen tercihlerindeki öneminin ortaya konması gereğinden yola çıkarak bu araştırma hazırlanmıştır.

Bu çalışmam süresince her türlü yardımı sağlayan, bilgi, tecrübe ve samimiyetiyle çalışmamda büyük katkısı olan ayrıca kendimi geliştirmeye yönelik öneri ve düşünceleri sayesinde çalışmamı daha iyi boyutlara taşıyan çalışmamın yöneticisi Sayın Hocam Doç. Dr. Hasan Buran'a,

Çalışmamın ilerlemesi sürecinde görüş ve fikirleriyle çalışmama ışık tutan Doç. Dr. Abdülkadir Baharçiçek ve Doç. Dr. Ahmet Karadağ’a,

Çalışmamda istatistikî verilerin değerlendirilmesinde yardım ve desteğini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Handan Çam’a,

Tezimin hazırlanması ve benim hayata hazırlanmam sırasında emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmayı, doktorayı tamamlamamda büyük emeği olan sevgili eşime ve doktoramın her aşamasında bilfiil yanımda bulunan kızıma ithaf ederim.

SEÇMEN TERCİHİNİN BELİRMESİNDE LİDER FAKTÖRÜ:

DOĞU KARADENİZ ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Fatma OKUR ÇAKICI

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2014

Danışman: Doç. Dr. Hasan BURAN

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Seçimler, bir ülkenin kaderini belirleyen en önemli olaylardan biri olarak görülmektedir. Halkı temsil edenler seçimler aracılığıyla belirlendiği için seçmenlerin bu kaderi değiştirme gücü bulunmaktadır. Seçmenlerin oylarını kullanırken hangi kriterleri göz önünde bulundurduğu ise önemli bir konudur.

Liderlik, bir partideki en önemli unsuru teşkil ettiğinden dolayı seçmenlerin siyasi tercihlerinin şekillenmesinde önemli bir etkidir. Lider olabilmek için ise kişinin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Kişisel özellikler, demokratiklik, karizmatiklik ve otoriterlik liderlik faktörleri olarak değerlendirilen unsurlardandır. Liderin bu faktörler çerçevesinde seçmenlerin tercihi yön verebilmesi gerçekleşmektedir.

Seçmen tercihi gelinebilmesi için siyasetten, siyasal katılım ve siyasal davranıştan bahsedilmesi gerekmektedir. Sonrasında ise siyasal liderliğe ulaşabilmek için liderlik, liderlik türleri ve yönetici lider ayrımının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Seçmen Tercihi, Siyasal Katılım, Siyasal Liderlik, Siyasal Partiler,

ABSTRACT

Elections are considered to be one of the most important events in order to determine a county's fate. Since public representatives are chosen through elections, the voters have the power to change that fate. In this regard, the criteria which the voters take into account while voting is an important issue.

Leadership is an important factor to form voters' political preferences as it constitutes the most important element in a political party. The person to be designated as a leader needs to have certain characteristics in relation to their personality, democracy understanding, charisma and authority. A leader may affect voters' political preferences by these characteristic features.

Politics, political participation, political behavior should be mentioned in order to understand voters' preference. In addition to these, leadership, types of leadership and the distinction between leadership and management need to be evaluated in order to achieve political leadership.

Key Words: Voter Preference, Political Participation, Political Parties, Political Leadership,

**SEÇMEN TERCİHLERİNİN BELİRMESİNDE LİDER FAKTÖRÜ: DOĞU
KARADENİZ ÖRNEĞİ**
Fatma OKUR ÇAKICI

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMA HAKKINDA

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ	17
1.1. Araştırmanın Konusu	17
1.2. Araştırmanın Önemi	17
1.3. Araştırmanın Amacı	18
1.4. Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli.....	18
1.4.1. İlişki Analizi Hipotezleri	19
1.4.2. Regresyon Analizi Hipotezleri.....	21
1.5. Araştırmanın Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....	22
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası	22

İKİNCİ BÖLÜM: SİYASAL KATILIM VE SEÇMEN TERCİHİ

2. SİYASET KAVRAMI.....	23
2.1. Siyaset Nedir?.....	26
2.2. Siyaset Biliminin Gelişimi, Konusu ve Kapsamı	30
3. DEMOKRASİ, SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA	33
3.1. Demokrasi ve Siyaset	34

3.1.1. Demokrasi Kavramı ve Tanımı.....	35
3.1.2. Demokrasinin Temel Nitelikleri	36
3.2. Siyasal Kültür	41
3.3. Siyasal Toplumsallaşma	47
4. SİYASAL DAVRANIŞ VE SİYASAL KATILMA.....	52
4.1. Siyasal Katılma Kavramı ve Tanımı	53
4.2. Siyasal Katılmanın Nedenleri, Kapsamı	63
5. SEÇİM, SEÇMEN TERCİHİ, TANIMI VE KAPSAMI	67
5.1. Seçimler.....	69
5.2. Seçmen Tanımı ve Kapsamı.....	72
5.3. Parti Tercihinin Belirmesi	75
5.3.1. Parti Tercihinin İdeolojiye Göre Belirmesi	77
5.3.2. Parti Tercihinin Lidere Göre Belirmesi	78
5.3.3. Parti Tercihinin Geleneklere Göre Belirmesi	79
5.3.4. Diğer Faktörler.....	81
5.4. Seçimlere Katılıp- Katılmama.....	81
6. SEÇMEN TERCİHİ	84
6.1. Seçmen Tercihinin Genel Karakteristiği	86
6.2. Seçmen Tercihini Açıklayan Teorik Yaklaşımlar	89
6.2.1. Psikolojik Yaklaşım.....	91
6.2.2. Rasyonel Yaklaşım	92
6.2.3. Sosyolojik Yaklaşım.....	93
7. SEÇMEN TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	95
7.1. Demografik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi.....	97
7.2. Sosyo-Kültürel Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi.....	99
7.3. Psikolojik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi.....	99
7.4. Siyasal Etkenlerin Seçmen Tercihine Etkisi.....	101
7.5. Ekonomik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi	102
7.6. Diğer Faktörler	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SEÇMEN TERCİHİNDE LİDERLİK FAKTÖRÜ

8. LİDERLİK FAKTÖRÜ.....	105
8.1. Liderlik Kavramı	107
8.1.1. Tanım ve Anlam	109
8.1.2. Liderlik Özellikleri	112
8.1.3. Yönetici- Lider Ayrımı	114
8.1.4. Liderin Güç Kaynakları	115
8.1.5. Liderlik ve Otorite	117
8.1.5.1. Otorite Kavramı	118
8.1.5.2. Otorite Türleri	119
8.1.5.2.1. Geleneksel Otorite	119
8.1.5.2.2. Yasal-Ussal Otorite	119
8.1.5.2.3. Karizmatik Otorite.....	120
8.1.6. Otorite ve İktidar İlişkisi.....	121
8.2. Liderlik Teorileri	124
8.2.1. Özellikler Teorisi	125
8.2.2. Davranış Teorisi.....	126
8.2.2.1. Ohio Üniversitesi Araştırmaları	127
8.2.2.2. Michigan Üniversitesi Araştırmaları.....	128
8.2.2.3. Likert'in Sistem 4 Modeli	128
8.2.2.4. Blake ve Mouton'un Yönetim Biçimleri Yaklaşımı	129
8.2.2.5. McGregor'un X ve Y Teorisi	130
8.2.3. Durumsallık Teorisi	131
8.2.3.1. Fiedler'in Koşulsallık Teorisi	132
8.2.3.2. Yol- Amaç Teorisi	133
8.2.3.3. Hersey- Blanchard'ın Durumsallık Teorisi.....	133
8.2.3.4. Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkinliği Modeli	134
8.2.3.5. Lider Katılım Modeli	134
8.2.4. Modern Liderlik Teorileri.....	135
8.2.4.1. Karizmatik Liderlik.....	135
8.2.4.2. Dönüşümsel ve Etkileşimsel Liderlik	138
8.3. Siyasi Liderlik	140

8.3.1. Siyasi Liderlik Kavramı.....	142
8.3.2. Siyasi Liderliğin Ortaya Çıkışı	144
8.3.3. Siyasi Liderlik ve Liderliğin Farklılıkları	148
8.3.4. Siyasi Liderin Özellikleri.....	151
8.3.4.1. Kişisel Özellikler.....	154
8.3.4.2.Örgütsel Özellikler	158
8.3.5. Siyasal Liderin Rolü	161
8.3.5.1. Amaç Belirleme	164
8.3.5.2. Strateji Tespit Etme.....	165
8.3.5.3. Hiyerarşi Oluşturma	165
8.3.5.4. Koordinasyon	166
8.3.5.5. Planlama	166
8.3.5.6. Rehberlik	167
8.3.5.7. Örgütlenme.....	167
8.3.5.8. Denetim	168

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: LİDER FAKTÖRÜNÜN SEÇMEN TERCİHLERİNE ETKİSİNİN OLUP OLMADIĞININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

9. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİ, YÖNTEMİ, SINIRLILIKLARI VE ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	169
9.1. Araştırma Örnekleme	169
9.2. Araştırma Yöntemi	171
9.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	173
9.4 Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi.....	173
9.4.1 Demografik Verilerin Değerlendirilmesi.....	174
9.4.2. Ölçeğin Güvenilirlik- Geçerlilik Testi.....	180
9.4.3. Katılımcıların Faktörlere Katılma Düzeyleri	186
9.4.3.1. Kişisel Özellikler Faktörü	187
9.4.3.2. Karizmatiklik Faktörü	188
9.4.3.3. Otoriterlik Faktörü	189
9.4.3.4. Demokratiklik Faktörü	190

9.4.4. Değişkenler Arası İlişki Analizleri Sonuçları.....	191
9.4.5. Regresyon Analizi.....	223
10. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ	226
KAYNAKLAR	236
EKLER.....	264

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Araştırma Modeli.....	21
Şekil 2. Yönetim Tarzı Matriksi	130
Şekil 3. Karizmatik Liderlik Süreci	137

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Siyaset Tanımlama Yaklaşımları	27
Tablo 2. Siyasal Katılma Faaliyeti ve Siyasal Sisteme Sağladığı Girdiler.....	61
Tablo 3. Seçim Yılları İtibariyle Seçimlere Katılma Oranları	87
Tablo 4. Liderlik Davranış Tarzları.....	159
Tablo 5. Belirlenen İllerin Seçmen Sayısı ve Uygulanan Anket Sayısını Gösteren Tablo	170
Tablo 6. Cinsiyete Göre Dağılım	174
Tablo 7. Medeni Duruma Göre Dağılım	174
Tablo 8. Yaşa Göre Dağılım.....	175
Tablo 9. Mesleğe Göre Dağılım	175
Tablo10. Eğitim Durumuna Göre Dağılım.....	176
Tablo 11. Gelir Durumuna Göre Dağılım	176
Tablo 12. Lider Tercihi Dağılımı	177
Tablo 13. Sürekli Bir Siyasi Parti Tercihinin Bulunup Bulunmadığını Gösteren Tablo	177
Tablo 14. Türkiye’de Yeni Bir Siyasi Partiye İhtiyaç Olup Olmadığını Gösteren Tablo	178
Tablo 15. Tercih Edilen Liderin Değişmesi Durumunda Siyasi Parti Tercihlerinin Değişim Durumunu Gösteren Tablo	178
Tablo 16. Sürekli Bir Siyasi Partiye Oy Verme Nedenlerini Gösteren Tablo.....	179
Tablo 17. Oy Verme Tercihlerinin Dağılımını Gösteren Tablo	179
Tablo 18. Siyasete İlgi Düzeylerini Gösteren Tablo	180
Tablo 19. Ölçeğin Değişken İstatistiği	181
Tablo 20. Faktör Analizi Sonuçları	185
Tablo 21. Kişisel Özellikler Faktörü Tablosu	187
Tablo 22. Karizmatiklik Faktörü Tablosu	188
Tablo 23. Otoriterlik Faktörü Tablosu.....	189
Tablo 24. Demokratiklik Faktörü Tablosu	190

Tablo 25. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Ve Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	193
Tablo 26. Sürekli Tercih Edilen Bir Siyasi Parti Olup Olmadığı İle, Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	195
Tablo 27. Seçmenlerin Oy Verme Tercihleri İle Beğendikleri Siyasi Parti Lideri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	197
Tablo 28. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler İle Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	198
Tablo 29. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler İle Seçimlerden Bu Güne Kadar Siyasi Parti Tercihlerinde Değişiklik Olanlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	199
Tablo 30. Beğenilen Siyasi Lider İle Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	200
Tablo 31. Oy Verme Tercihleri İle Siyasete İlgili Düzeyleri Arasında Bir İlişkiyi Gösteren Tablo	201
Tablo32. Cinsiyet İle Sürekli Tercih Edilen Siyasi Parti Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	202
Tablo 33. Cinsiyet İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	203
Tablo 34. Cinsiyet ve Oy Verme Tercihi İlişkisini Gösteren Tablo.....	205
Tablo 35. Cinsiyet ve Siyasete İlgili Düzeyi İlişkisini Gösteren Tablo	207
Tablo 36. Cinsiyet İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo. ...	208
Tablo 37. Cinsiyet İle Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	209

Tablo 38. Medeni Durum İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	209
Tablo 39. Yaş İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	211
Tablo 40. Eğitim Durumu ve Beğenilen Siyasi Lider İlişkisini Gösteren Tablo	213
Tablo 41. Eğitim Durumu İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	214
Tablo 42. Gelir Durumu İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	215
Tablo 43. Gelir Durumu İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	216
Tablo 44. Siyasete İlgili Düzeyleri İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo	218
Tablo 45. Oy Verme Tercihleri İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.	220
Tablo 46. Beğenilen Lider ile Siyasete İlgili Düzeyi İlişkisini Gösteren Tablo.....	222
Tablo 47. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Düşüncesinde Olanlar ile Lider Özelliklerinin Etki Tablosu.....	223
Tablo 48. Faktörlerin Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Düşüncesinde Olanlar Üzerindeki Etkisini Gösteren Tablo	224

BİRİNCİ BÖLÜM: ARAŞTIRMA HAKKINDA

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde, araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları ve sunuş sırasına yer verilerek, genel bir tanıtım yapılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu, seçmen tercihleri ve buna etki eden faktörlerin değerlendirilmesinden başlanarak, siyasi lider unsurunun bu faktörler arasındaki önem derecesini ortaya koymak oluşturmaktadır. Bu bağlamda, siyaset, demokrasi, siyasal davranış ve siyasal kültür, siyasal katılım, seçmen tercihi, liderlik ve liderlik türleri, siyasal liderlik konuları ele alınmıştır. Ayrıca, siyasi liderlik özellikleri, otorite ve iktidar konularına da yer verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Siyasetin ve tercihlerin gittikçe zorlaşmasıyla birlikte, siyasal parti ve adaylar, seçmenlerle kurduğu iletişime daha önem verir hale gelerek, yeni örgütlenmeler ve düzenlemeler yoluna gitmektedirler. Günümüzde, seçmen tercihleri, seçmenlerin ve siyasi partilerin değişik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Seçmenlerin yaşı, ekonomik durumu, eğitim durumu, cinsiyeti, siyasi konulara olan ilgisi, mesleği gibi özellikler, tercihlerin belirmesinde önemli role sahiptir. Ayrıca, siyasi partilerin sahip olduğu ideolojiler, seçim kampanyaları, siyasi liderler de seçmen tercihlerinin belirmesinde önemli olan etkenler arasındadır.

Ülkemizde liderlik alanında birçok çalışma olmasına rağmen, birer seçmen olmamız gereğiyle, tüm halkı ilgilendiren siyasal liderlik konusunda çok fazla çalışmaya rastlanamamaktadır. Siyasette önemi büyük olan liderlik unsurunun, seçmenlerin tercihlerini yaparken yani oylarını kullanırken ne kadar etkili olduğu araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

1.3 Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesindeki seçmenin siyasal parti ve siyasal lider tercihlerini ve bu tercihleri etkileyen faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Doğu Karadeniz örneğini eksen alan bu araştırma, Türkiye genelinde daha önceki yapılan seçmen tercihi ve lider faktörü araştırmalarını tamamlayacak ve daha sonra yapılacak olan benzer nitelikteki çalışmalara ışık tutacak nitelikte tasarlanmıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan bu araştırma, Doğu Karadeniz Bölgesi seçmeninin siyasal davranış, tutum ve tercihlerindeki değişmelerin, lider faktöründen ne kadar etkilendiği konusunu ele almaktadır.

Bu çerçevede araştırma, seçmenlerin siyasete ve siyasal partilere ilişkin tutumları, seçmen tercihinin belirmesindeki faktörlerin dağılım düzeyleri ve lider faktörünün önemi üzerine yoğunlaşan konulardan oluşmaktadır.

Araştırmanın amacı, ülkemizde gerçekleştirilen genel seçimlerde, seçmen tercihinin belirlenmesinde rol oynayan kriterlerin değerlendirilerek, özellikle rekabet şartları da göz önünde bulundurularak “lider faktörü” ve bu faktör içerisinde bulunan liderin “kişisel özellikleri”, “karizmatiklik”, “demokratiklik” ve “otoriterlik” unsurlarının istatistiksel yöntemlerle önem derecesinin hesaplanması ve analiz edilmesidir. Bu sayede, Doğu Karadeniz Bölgesi baz alınarak, mevcut durumun değerlendirilmesi ve gerektiğinde yapılması gereken değişikliklerde ve yeniliklerde uygulanması gereken teknik ve metotların belirlenmesi önemli bir yenilik olacaktır.

1.4. Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Araştırmanın Hipotezleri iki boyutta yer almaktadır. İlki ilişki analizi Hipotezleri, ikincisi ise regresyon analizi Hipotezleridir.

1.4.1. İlişki Analizi Hipotezleri

H1. Beğenilen siyasi lider ile, “seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H2. Sürekli tercih edilen bir siyasi parti olup olmadığı ile, “seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevaplar arasında bir ilişki vardır.

H3. Seçmenlerin oy verme tercihleri ile beğenilen siyasi lider sorularına verilen cevaplar arasında bir ilişki vardır.

H4. “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap ile “beğeni kazanmış bir siyasi parti yöneticisinin ayrılması/tekrar yönetici olmaması durumunda parti kararının değişip değişmeyeceği” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H5. “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap ile seçimlerden bu güne kadar siyasi parti tercihlerinde değişiklik olması arasında bir ilişki vardır.

H6. Beğenilen siyasi lider ile seçimlerden bu güne kadar siyasi parti tercihlerinde değişiklik olunması arasında bir ilişki vardır.

H7. Oy verme tercihleri ile siyasete ilgi düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H8. Cinsiyet ile sürekli tercih edilen siyasi parti arasında bir ilişki vardır.

H9. Cinsiyet ile beğenilen siyasi lider arasında bir ilişki vardır.

H10. Cinsiyet ile oy verme tercihleri arasında bir ilişki vardır.

H11. Cinsiyet ile siyasete ilgi düzeyleri arasında bir ilişki vardır.

H12. Cinsiyet ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H13. Cinsiyet ile “beğeni kazanmış bir siyasi parti yöneticisinin ayrılması/tekrar yönetici olmaması durumunda parti kararının değişip değişmeyeceği” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H14. Medeni durum ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H15. Yaş ile beğenilen siyasi lider arasında bir ilişki vardır.

H16. Eğitim ile beğenilen siyasi lider arasında bir ilişki vardır.

H17. Eğitim düzeyi ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H18. Gelir ile beğenilen siyasi lider arasında bir ilişki vardır.

H19. Gelir ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H20. Siyasete ilgi düzeyleri ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H21. Oy verme tercihleri ile “Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” sorusuna verilen cevap arasında bir ilişki vardır.

H22. Beğenilen siyasi lider ile, siyasete ilgi düzeyi arasında bir ilişki vardır.

1.4.2. Regresyon Analizi Hipotezleri

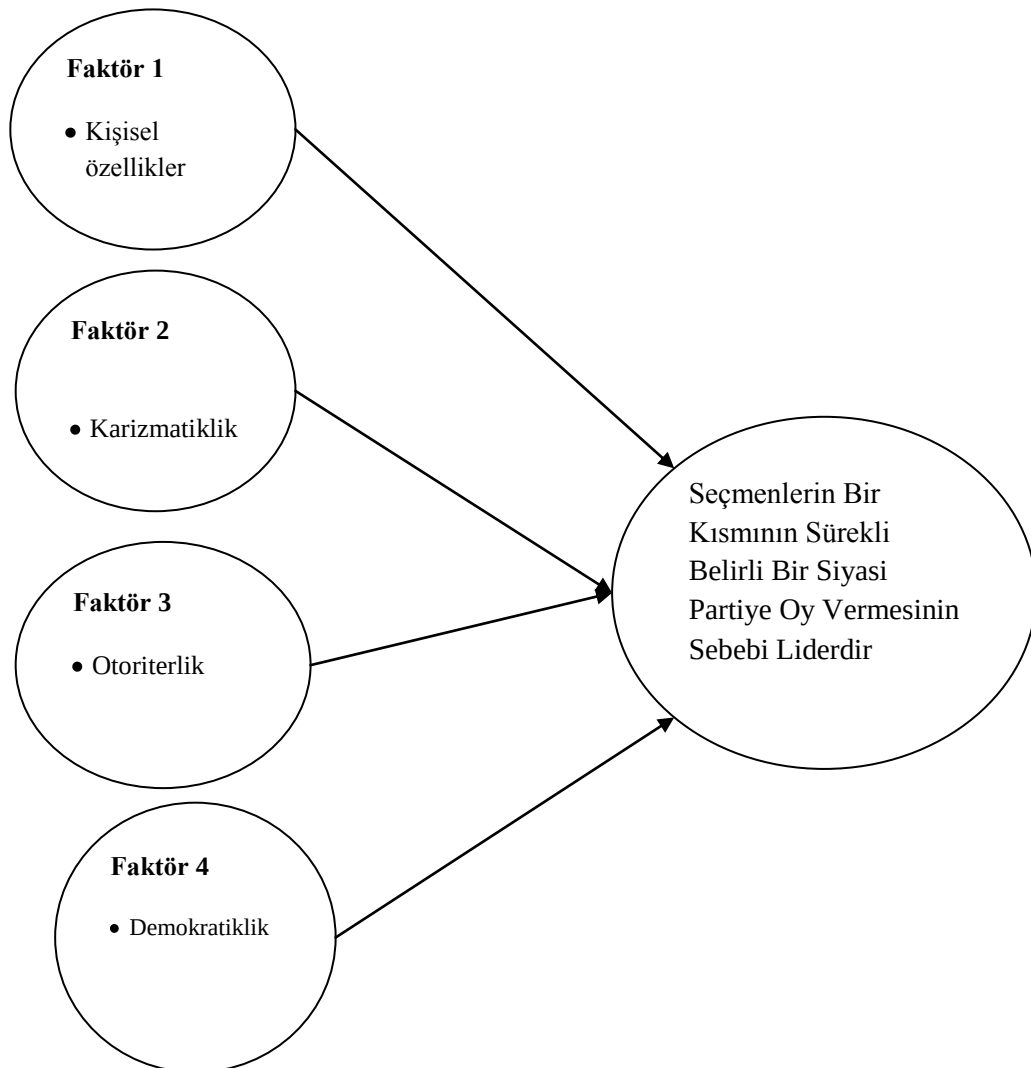
H1b: Kişisel özellikler değişkeni, “seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” değişkeni üzerinde etkilidir.

H2b: Karizmatiklik değişkeni, “seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” değişkeni üzerinde etkilidir.

H3b: Otoriterlik değişkeni, “seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” değişkeni üzerinde etkilidir.

H4b: Demokratiklik değişkeni, “seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir” değişkeni üzerinde etkilidir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

1.5. Araştırmanın Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırma ile ilgili bilgi toplanırken konu ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgi eserler ve internet sayfaları incelenmiş, ulaşılma ihtimali düşük olan eserlere TOKAT (Toplu Katalog) taraması ile ulaşmaya çalışılmıştır. Elde edilen kaynaklar, veriler ve bilgiler ışığında yapılan yorumlarla birlikte ilgili konu işlenmeye çalışılmıştır.

.

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, bilgi derleme ve işleme araçları ve kavram tanımlarına yer verilmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde siyaset, ve bununla bağlantılı olarak demokrasi, siyasal kültür, siyasal toplumsallaşma, ve siyasal katılma kavram ve unsurları ele alınmıştır. Seçmen tercihi tanımı ve kapsamı, seçimler, seçmen tercihlerinin genel karakteristikleri, seçmen tercihinin etki eden faktörler yer almaktadır. Seçmen tercihinde liderlik faktörü başlıklı üçüncü bölümde ise, liderlik, liderlik teorileri, bu teorilerin alt grupları ve siyasi liderlik konusu ile liderlik ve otorite başlıkları yer almaktadır. Araştırmanın dördüncü ve son bölümünde ise lider faktörünün seçmen tercihlerine etkisinin olup olmadığının belirlenmesi üzerine yapılmış olan alan çalışması ve bu çalışmanın istatistiksel verileri, analizleri değerlendirmeler, bulgular, öneriler ve sonuç yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: SİYASAL KATILIM VE SEÇMEN TERCİHİ

Çalışmanın bu bölümünde, siyaset ve araştırma konusu ile ilgili olan temel konulara yer verilmiştir. Ayrıca seçim, seçmen tercihi tanımı kapsamı, ve seçmen tercihinin etki eden faktörlere yer verilmiştir.

2. SİYASET KAVRAMI

Genellikle ülke, devlet yönetimi anlamında kullanılan, Arapça bir kelime olan Siyaset, kökü itibariyle, at talimi, at eğitimi anlamlarına gelmektedir (Daver, 1993: 3). Daver'e göre siyaset, "ülke, devlet, insan yönetimi" biçiminde tanımlanmaktadır. Kışlalı'ya göre (2002: 17-18), bu tanım, siyaseti aynı zamanda bir bilim ve sanat olarak değerlendirenlerin düşüncelerine de uygun düşmektedir.

Siyaset kelimesinin çağrıştırdığı anlamlar benzerlik göstermektedir. Genel itibariyle siyasete, yönetim, idare etme, politikayı yürütme, devletin kontrolü gibi anlamlar yüklenmiştir. İnsanlar yaradılışları, sosyal ve ekonomik durumları bakımından değişik fikirlere ve değişik çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik eğilim farklılıklarından doğan çatışma siyasetin temelini oluşturur. Dolayısıyla çatışmanın asıl konusu toplumdaki değerlerin paylaşılmasından kaynaklanmaktadır (Kapani, 1997: 17). Bu tanıma göre çatışma, siyasetin doğasından kaynaklanmakta ve daha sonra uzlaşmaya doğru yönelmektedir. Çünkü siyasetin çatışma ve uzlaşma boyutları bulunmaktadır.

Türköne'ye göre (2003: 6), de siyaset iki taraflı bir yapıya sahiptir. Bir tarafta çatışma, diğer tarafta uzlaşma bulunmaktadır. Bir tarafta çatışan fikirler, farklı istekler, birbirine zıt çıkarlar üstün olmak için birbiriyle yarışırken, diğer tarafta insanlar ortak kurallar etrafında barış içinde yaşamaya, işbirliği yapmaya ve uzlaşmaya çaba harcamaktadır. Bu yüzden siyasetin özü "çatışmaların çözüme kavuşturulma süreci" olarak tarif edilmektedir.

Kışlalı siyaset bilimini, siyasal otorite ile ilgili kurumların ve bu kurumların oluşmasında ve islemesinde rol oynayan davranışların bilimi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, bir yandan siyaset biliminin günümüzde ilgilendiği

konuların tümünü kapsarken, öte yandan da oldukça belirgin bir sınır getirmektedir (Kışlalı, 2002: 19).

Siyaset kelimesine çok fazla anlam yüklenmiştir. Eroğul'a göre (2012a: 18), kelimenin bu kadar zengin olması, kavramın altında bulunan toplumsal olgunun karmaşık ve çelişik nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla siyasetin tarif edilebilmesi için toplumdaki siyasetle ilgili olguların da incelenmesi gerekmektedir.

Bir toplumda siyasetten bahsedebilmek için insanların toplu halde yaşamaları gerekmektedir. Çünkü tek başına yaşayan ve etkileşim halinde olmayan bir bireyin siyasete dahil olması beklenemez (Dursun, 2006: 31). Siyaset; insan için, yurttaş için vardır. İktidarlar için kalıcı siyasal başarıya giden yol; yurttaş ihtiyaçlarının karşılanmasından geçmektedir. Bu nedenle siyasetin başlangıç noktası; ülke yurttaşlarının, her şeyin en iyisini 24er şeyin24ne ve olduğundan daha iyi yönetilmelerine inanmak olmalıdır (Banger, 2007). Çünkü, özellikle demokratik ülkelerde iktidarın kalıcılığı, yine yurttaşların kararlarına ve memnuniyet derecelerine bağlı olmaktadır.

İnsanların bulunduğu her yerde siyaset, siyasetin bulunduğu her yerde insan unsuru vardır. Aile içinden, devlet yönetimine kadar mevcut kaynakların kullanılması, bu kaynaklardan daha fazla yararlanabilmek için bir mücadele söz konusudur. Bu mücadele bile bir siyaset olarak değerlendirilebilmektedir (Üste, 2011: 7). Bilgin'e göre (2005: 15), siyaset, dünya karşısında belirli bir tavır ortaya koymak, olayların ortaya çıkışındaki karışıklık, düzensizlik, eksiklik ve yetersizliklere karşı bir müdahale ortaya koymak, sosyal entropiye karşı bir duruş sergilemektir.

Akbulut'a göre (2011: 2), siyaset biliminin diğer sosyal bilimlerin bir parçası olması ve toplumsal bir eylem ve güçle ilgili olmasından dolayı, toplumsal olanın aslında siyasal olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Toplum için bağlayıcı kararların alındığı ve yürütüldüğü süreç anlamındaki siyaset tanımı, siyasi hayatın özellikleri ve siyasi sürecin unsurları hakkında şu temel hususları içermektedir (Eryılmaz, 2002: 41):

1. Bir faaliyet ya da süreç olarak düşünüldüğünde siyaset, çeşitli somut yapılar tarafından üretilmekte ve yürütülmektedir.
2. Siyasi kararlar, toplumun tümünü etkileyecek niteliğe sahiptir. Siyasi kararların yöneldiği alan ise birey değil, kamudur.
3. Siyaset, bağlayıcı kararlar almaya yönelik bir faaliyettir. Dolayısıyla, kararlara karşı itaat, fiziki zorlama korkusuyla birlikte, başka nedenlere de dayanmaktadır.
4. Siyasi faaliyetler, değişmeyi, yarışmayı ve işbirliğini gerektirmektedir. Bu da sosyal değişmeye yol açar. Kişiler, başkalarıyla işbirliği yaptıkları zaman, kendileri ve diğerleri için ortak bir kararı gerçekleştirmeye gayret edecekler demektir.

Siyaset olgusu, ancak topluluk halinde yaşamaktan dolayı ortaya çıkmaktadır. Toplulukla kendisini çevreleyen doğal koşullar arasında sürekli bir etkileşim söz konusu olduğundan dolayı, bu etkileşimin ürünü olan teknolojik düzey ve doğal çevrenin doğrudan sağladığı olanaklar, o toplumun ekonomik yapısının belirlenmesinde temel etkeni oluşturmaktadır. Ekonomik yapı ise siyasal gelişim üzerinde önemli bir etki yapmaktadır (Kışlalı, 2002: 37). Dolayısıyla toplum, toplumu çevreleyen koşullar, ekonomik yapı ve ülkenin siyaseti birbirleriyle dolaylı da olsa bağlantılı ve birbirlerini etkileyebilen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyaset, toplumdaki en önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, toplum halinde yaşamaktan kaynaklı olarak yönetimin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Siyaset her ne kadar çatışmayı ortaya çıkarır nitelikte olsa da, toplumsal uzlaşmanın sağlanması yine siyaset ile olmaktadır.

2.1. Siyaset Nedir?

Sosyal bir canlı olduğu kadar siyasal bir canlı da olan insanı ilgilendiren siyaset sadece resmi kurumlarla sınırlandırılmamalıdır (Bayram, Çınar, 2007: 12). Çünkü insanın ve toplumun bulunduğu her yerde siyasetten bahsedilebilmektedir. Bireyler, kendilerini çevreleyen ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel ilişkilerden oluşan yapının bir unsurudur ve bu yaşamdaki ilişkiler siyaset ile çevrenmiştir (Turan, 2011: 11).

Önemli bir toplumsal faaliyet olan siyaset, insanlık tarihinin en eski faaliyetlerinden birini oluşturmaktadır. İnsanlar, toplum içinde yaşamaya başladıkları andan itibaren, oluşan toplulukların yönetilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış ve basit başlangıçlarla çağdaş kurumlara doğru yön alan uygulamalar ortaya çıkmıştır (Ball, Peters, 2007: 3).

Kurumun adı olarak kullanılan “siyaset” Arapça kökenli bir kelimedir ve sözlük karşılığı, eğitmek, yetiştirmek, düzenlemek anlamına gelmektedir. Eski dilde terim olarak buradan geliştirilmiş şekliyle “yönetme bilgisi ve tekniği” anlamında kullanılmıştır (Kaplan, 1994: 11-16). Fransız Akademi sözlüğü siyaseti “devleti yönetme ve diğer devletlerle olan ilişkilerine yön verme sanatına ait 26er şeyin bilgisi” olarak tanımlamaktadır (Duverger, 2002: 19).

Herkesi ilgilendiren kurallara ilişkin bir faaliyet ve süreç olarak tanımlanabilecek olan siyaset, insanların yaşamlarını düzenleyen kurallar koymak, onları uygulamak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler olarak da tanımlanmaktadır (Çağla, 2010: 11).

Kışlalı siyaset bilimini “siyasal otorite ile ilgili kurumların ve bu kurumların oluşmasında ve işleminde rol oynayan davranışların bilimi” olarak tanımlamaktadır (Kışlalı, 2011, 19). Bu tanıma göre siyaset biliminin ilgilendiği tüm konular ve sınırlar ortaya konmaktadır.

Temel fonksiyonu yönetim işlerinin yürütülmesi ve kamu düzeninin sağlanması olan siyasetin alanının belirlenmesi oldukça karmaşıktır. Çünkü toplumda yer alan eylem ve olguların hangilerinin siyasal nitelikte olduğunun belirlenmesi bakış açısına göre değişebilir niteliktedir (Turan, 2011: 16-17). Örneğin, bireylerin okudukları gazetenin görüşüne göre bile insanların siyaset yaptıkları düşünülebilirken, siyasi konularda konuşuyor olmak sadece gündem hakkında yorum yapmak olarak algılanabilmektedir.

Uzun bir dönem halktan uzak olarak, teknik ekiplere, büyüklere, bürokratlara ve siyaseti meslek haline getirmiş kişilere özgü bir uğraş olarak görülmüş olan siyaset, çatışma ve kavgalarla özdeşleştirilmiştir. Ancak günümüzde siyaset, toplum olarak bir arada mutlu yaşamının koşullarını aramak ve oluşturmak anlamı taşıdığından dolayı toplumsal katılım daha fazla önem kazanmaktadır (Bağce, 2007: 25). Çünkü siyasetin toplumun desteği olmadan gerçekleştirilmesi demokrasiye zarar verici nitelikte olmaktadır.

Tablo 1. Siyaset Tanımlama Yaklaşımları

	Bir Alan Olarak Siyaset	Bir Süreç Olarak Siyaset
Siyasetin Tanımları	Hükümet Etme Sanatı Kamu İşleri	Uzlaşma ve Fikir Birliği Güç ve Kaynakların Dağıtımı
Siyaset Çalışması Yaklaşımları	Davranışsalcılık Rasyonel Seçim Teorisi Kurumsalcılık	Feminizm Marksizm Post Pozitivist Yaklaşımlar

(Macmillian, 2014).

Siyasetin fonksiyonel olarak ilgilendiği alanlar hükümet faaliyetleri, kamusal faaliyetler, toplumsal uzlaşma ve iktidar faaliyetleri olarak değerlendirilebilir (Turan, 2011: 18-27). Buna göre hükümet faaliyetleri olarak siyasette, Easton'un tabiriyle "otorite aracılığıyla değerlerin paylaşılması"

olmakta ve dolayısıyla, toplumda kabul edilen ve vatandaşlar tarafından bağlayıcı olduğu düşünülen kararlar bulunmaktadır. Bu görüşe göre, siyaset otoriteye dayanan kararları ifade eden “siyasa”yı düşündürmektedir (Heywood, 2007: 4). Ulus devletlerin dünyada gelişen olaylarda tek aktör olarak bulunduğu günlerden kalma olan bu anlayış, siyaseti devlet işleri ile sınırlayarak siyasete yönelik olan olumsuz yaklaşımlara katkıda bulunmaktadır (Türküne, 2006: 7). Şehir devleti anlamına gelen “polis” sözcüğünden türeyen siyaset/politika, “polisle ilgili olan”dır. Dolayısıyla bu tanımdan hareketle, siyaset polise ait faaliyetler anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımda siyaset, devlet unsuru etrafında oluşan bir sosyal örgütlenme sisteminde gerçekleşmektedir (Turan, 2011: 18).

Kamu düzenini sağlama ve genel yönetimi gerçekleştirme görevini yerine getiren bir temel kurum olarak siyaset, bu haliyle de insanlığın varlığıyla paralel bir olgudur. Diğer kurumlar gibi bir temel kurumun altında onlarla alt kurum sıralanır. Mesela otoriteler, önderler, seçim sistemi, oylama, baskı grupları, bürokrasi, partiler bunlardan sadece bir kaçıdır (Fichter, 1990: 116).

Farklılaşan çıkarların uzlaştırılması düşüncesinde siyasetin temel noktası iktidarın yaygın biçimde dağıtılmasıdır. Düzenin sağlanması için ise, güç ve zorlama yerine uzlaşma gerekmektedir (Heywood, 2007: 11-12). Kararların nasıl alındığı noktasında siyaset, zor ve güç kullanmadan, uzlaşma yoluyla çatışmayı çözmenin bir yolu olarak değerlendirilmektedir (Turan, 2011: 23).

İktidar faaliyetleri olarak düşünüldüğünde siyaset, resmi ve resmi olmayan, kamu ve özel bütün faaliyetlerin bütün grupların, kurumların ve toplumun merkezinde yer almaktadır (Turan, 2011: 24). Dolayısıyla bu yaklaşımda siyaset, belirli bir alana sabitlenmek yerine bütün sosyal faaliyetlerde geçerli görülmektedir (Heywood, 2007: 12).

Toplumdaki çelişkileri çözme ve yönlendirme alanı olarak ele alındığı zaman ise siyaset, bir bakıma kimin, neyi, nerede ne zaman nasıl alacağına veya alamayacağına ilişkin kararların bütünüdür (Dayanıklı, 2003: 122).

Devlet faaliyetlerini oluşturan siyasetin Yavuz'a göre (2000: 57), 3 işlevi bulunmaktadır. Birincisi, toplumun var olması ve devamı için temel koşulları sağlayıp, toplumun ortak çıkarlarına hizmet etmek, ikincisi üretim ilişkilerinin sürdürülmesini sağlamaktır. Devletin kendi çıkarlarına hizmet etmesi ise üçüncü işlevidir. Dolayısıyla devlet siyasetinden bahsederken öncelik olarak toplumsal çıkarlar ve ekonomik etkinlik ön planda gelmektedir. Devletin kendi çıkarları siyasetin daha sonraki işlevi olmalıdır.

Geniş anlamda düşünüldüğü zaman siyaset, hükümetin dar alandan ziyade kamu yaşamı veya kamusal faaliyetler olarak düşünülen olguların tümünü ifade etmektedir (Turan, 2011: 20). Siyasetin kamusal faaliyet olarak görülmesi, topluma yönelik istenmeyen müdahalelerin engellenmesine dayanak olurken (Türküne, 2006: 9), liberal teorisyenlere göre eleştirilebilmektedir. Çünkü, özel hayatın kişisel olmasından kaynaklı olarak, liberal teorisyenler, devlete karşı sivil toplumdan yana tercih gösterebilmektedir (Heywood, 2007: 10).

Siyaset bir sosyal ilişkiler ağı olarak nitelendirilebilir. Kamuyu veya belirli bir grubu ilgilendiren konularda karar verme, kararları etkileme veya uygulamaya yönelik; mücadele etme veya mensup olma, işbirliği ve dayanışma içerisinde olabildiği gibi çatışma şeklinde de beliren değişen bir sosyal ilişkilerden oluşmaktadır (Tatar, 1997: 26).

Siyasetin temel işlevi yönetim işlerinin yürütülmesi ve kamu düzeninin sağlanmasıdır. Kabilelerden başlayarak günümüz devletlerine kadar bu işlev tüm toplumlarda görülür. Kamu düzeninin sağlanması ve devlet yönetiminin gerçekleştirilmesi önemli ve zorunlu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zorunluluk toplumların ilerlemesi, farklılaşması ve gelişmesi ile daha belirgin bir hale gelmiştir.

Siyaset kavramının geniş bir yelpazede ortaya çıkması gibi, siyasal kararlar da şiddet, tartışma, gelenek, alışkanlık, pazarlık ve oylama yollarıyla gerçekleştirilir. Tüm bunlar, siyaset kavramına dahil edilmekle birlikte, çağdaş siyaset denilince

akıllara ilk gelen yöntemler müzakere, pazarlık ve oylamadır. Bu yöntemler, demokratik siyasetin gereği olarak karşımıza çıkmaktadır (Yayla, 2004: 4).

2.2. Siyaset Biliminin Gelişimi, Konusu ve Kapsamı

İlk çağlardan günümüze kadar uzanan uzun zaman şeridi içinde düşünce adamları, toplum hayatının esasları, çeşitli yönetim şekilleri, en iyi yönetim şekil ve biçiminin hangisi olduğu ya da olabileceği konularında değişik görüşler ve düşünceler ortaya koymuşlar ve koymaktadırlar (Öztekin, 2003: 5). İnsanlar için zorunlu bir faaliyet olarak ortaya çıkan siyaset, Heywood’a göre (2007: 22), “İnsanların hayatlarını düzenleyen genel kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir”. Dolayısıyla siyasetin yine insanlar için girişilmiş bir faaliyet olduğu ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel ve modern toplumlarda siyaset kurumu önemli farklılıklar göstermektedir. Habermas’a göre (1993: 45), geleneksel toplumlarda siyaset, temel ihtiyaçların giderilmesinden arta kalan bir mal fazlalığına dayanırken; modern toplumlarda ise önemli bir yapısal değişim geçirmiştir. Üretim, siyasal hayatı yeniden belirlemiş, kendini teknik ve bilim gibi uzmanlık alanlarında gösteren bu sürece halkın katılımı azalmıştır.

Siyasal biliminin gelişme sürecinde Platon ve Aristo öncüler kategorisi içinde önemli bir yere sahiptirler. Özellikle Aristo, yönetime yaptığı katkılarla siyaset biliminin temellerini atmıştır denilebilmektedir. Her iki düşünür Yunan düşüncesini sistemsizlikten kurtararak belirli bir sistem içine yerleştirmiştir (Çam, 1995: 47-48). Siyasetin felsefeden bilimi kayışı ise yine Aristo ile başladığını söylemek mümkündür. “Politika” isimli eseri siyaset biliminin kurucu kaynağı olarak nitelendirilmektedir (Üste, 2011: 8).

Devlet, siyaset ve toplum üzerinde düşünce ve araştırmalar dünyanın diğer bölgelerinde değişik uygarlıklarda gerek felsefi gerekse bilimsel düzeyde bu kavramları ele alıp araştırmalar ve gözlemler yapan bilim adamları varolmuştur. En önemlilerinden biri olarak Tunus’lu İbn-i Haldun gösterilmektedir. Tarihin

yasalarını bulmaya çalışan İbn-i Haldun'a göre doğal durum zararlı olduğundan insanlar bir liderin emrinde toplanarak toplum halinde yaşayarak ve bir liderin emrinde toplanmaktadır (Çam, 1995: 49-50). İbn-i Haldun, ayrıca, ekonomik etmenlerin, toplumsal olaylar ve olguların da siyasal sistemler üzerine olan etkisine yönelik çalışmalar da yapmıştır (Kışlalı, 2011: 23).

Onyedinci yüzyılda “Aydınlanma” hareketiyle beraber dinsel otoriteyi temsil eden ruhban sınıfı mensuplarının yerini, dünyevi otoriteyi sembolize eden filozoflar almış ve inancın yerine akıl geçmiştir. Böylece Aydınlanma ile ideal düzen arayışı akli temellere kavuşmuştur (Sarıbay, 1997: 23).

1798-1853 yılları arasında yaşamış olan Auguste Comte, sosyolojinin kurucusu olmanın yanı sıra siyaset biliminin de doğmasına katkıda bulunmuştur (Kışlalı, 2011: 25). Alexis de Tocqievile (1835- 1859) “Amerika’da Demokrasi” isimli eseri ile siyaset bilimi açısından ilk önemli eser kabul edilmektedir (Özdemir, 2012: 51-52).

Karl Marx, toplumsal sınıfların siyasal çatışmadaki rollerini ve önemlerini ortaya koymuştur (Kışlalı, 2011: 27). Max Weber, (1864- 1920) bürokrasinin çağdaş siyasal rejimler içindeki ağırlığı üzerinde durmuş, sınıf çatışmalarının yerine bürokrasiyi koymaya çalışmıştır (Kışlalı, 2011: 27). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu eserinde Protestan ahlak ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi ve bu anlayışın kapitalizmin doğuşundaki etkisini ortaya koymaya çalışmıştır (Özdemir, 2012: 52).

Toplumun kendi kendisini yönetmesi, diğer bir ifade ile egemenlik hakkının, yani toplumsal davranışları belirleme, emretme ve ona belli bir şekil kazandırma yetkisinin toplumun kendisinde olduğu düşüncesi, insanlara cazip gelmektedir. Bu sebeple özellikle 19. yüzyıldan bu yana demokrasi, dünya çapında bu derece yaygınlık ve etkinlik kazanmıştır (Dursun, 1995:192). Egemenlik hakkının genişlemesi demokrasiyi, yaygınlaşmış demokrasi ise siyasal katılım imkan ve oranlarını arttırmıştır denilebilir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra seçme ve seçilme hakkının tüm vatandaşlara tanınması ile çoğulcu ve katılımcı demokrasi işlerlik kazanmış, böylece de geniş halk kitleleri siyaset sahnesine çıkmıştır. Bu anlamda siyaseti, ülke, devlet, toplum yönetimi ile ilgili eylem ve işlemler olarak düşünürsek, geniş halk yığınları ve toplumsal katmanlar, siyasetle doğrudan ya da örgütler aracılığıyla dolaylı olarak ilgilenerek çeşitli düzeylerde siyasetle ilgilenmeye başlamışlardır (Öztekin, 2003: 223)

Siyaset bilimi çalışmalarının ilk aşamaları soyut boyutta gerçekleşmiş, oluşturulan kurumlara siyasal kurumlar ve rejimler yorumlanmaya çalışılmıştır. Çağdaş gelişmelerle birlikte somut araştırmalara yönelinmiştir (Kışlalı, 2011: 28-29)

Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet-toplum ayrımı üstüne yapılan yoğun tartışmalardan ulaşılan sonuç, devlet yada siyasal olan bir gücün niteliği üzerine yoğunlaşılmasıdır. Baltacıoğlu'na göre (1939: 335) bu durum, siyasetin doğasındaki kamu düzeni ile gücün birleştirilmesini ifade etmektedir. Asıl vurgulanan şey iktidardır. Siyasal olanı, diğer unsurlardan ayıran, arkasında bir gücün bulunmasıdır. Böylelikle kamu düzeninin sağlanması anlamında siyaset, ahlaki, örfi, dini kurallardan ayrılmaktadır.

Siyasal topluluk, siyasal rejim ve siyasal otorite, Easton'un 3 temel siyasal sistem unsurunu oluşturmaktadır. Ülke yurttaşları ve seçmenler siyasal topluluğu, siyasal davranış kuralları siyasal rejimi, siyasal karar alma yetkisi kendisine sistem üyeleri tarafından tanınmış yöneticiler ise siyasal otoriteyi oluşturmaktadır (Kışlalı, 2011: 34).

Günümüzdeki yeni siyaset anlayışı, devlet merkezli olmaktan toplum ve birey merkezli olmaya gitmektedir. Siyasetteki değişimlerle birlikte, demokrasinin, temsilden ve çoğunluğun iradesinden ziyade bireylerin ve azınlıkların farklı yaşam tercihlerine duyarlı katılımcı bir temelde yeniden kurulması gerekmektedir. Böylece demokrasi artık bir yönetim biçimi olarak değil bir yaşam tarzı olarak algılanmaya başlanacaktır (Duran, 2003: 85). Çünkü demokrasi düşüncesi

çoğunluğun düşüncesine göre siyasetin yön verilmesi iken, aynı zamanda azınlığın haklarının da korunması anlamına gelmektedir.

3. DEMOKRASİ, SİYASAL KÜLTÜR VE SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA

İnsanların kendi kendini yönetmesi yani egemenlik hakkını oluşturan toplumsal davranışları belirleme, emretme ve onlara belirli bir şekil kazandırma yetkisinin insanların kendisinde olduğu ideali ve düşüncesi insanlara hoş ve cazip gelmektedir (Dursun, 1995: 192). Bu noktada demokrasi insanların egemenlik haklarının korunması konusunda önemli bir hususu teşkil etmektedir. Çünkü, halkın yönetimi anlamına gelen demokrasi, halkın iradesinin yönetim noktasında ortaya konulmasının göstergesidir.

Kültür kavramı bir toplumun duygu, düşünce ve yargı birliğini sağlayan sosyal değerlerin tümü olarak ele alınmaktadır. Bir toplumun geçmişten aldığı ve geleceğe aktardığı değerler bütünü olarak kültür, toplumu diğer toplumlardan ayıran değerler bütünüdür.

Tokgöz'e göre (1979: 36), siyasallaşma olgusu siyasal kültürün gelişmesi ve toplumca benimsenip kabul edilmesi ile oluşmakta, toplumun kendi kendisini yönetmesi çoğulcu ve katılımcı demokrasinin toplum tarafından benimsenmesi ve sahip çıkılması ile ortaya çıkmaktadır. Çünkü, siyaset toplum sayesinde ve toplum için mevcuttur. İnsanların birey olarak siyasal kültüre sahip olması da toplumsal siyasal kültürün gelişmişliğiyle ilgilidir. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesi için ise ülkede modern anlamda çoğulcu ve katılımcı demokrasinin bulunması ve halkın bunun idrakinde olması gerekmektedir.

Toplumsallaşma, insanoğlunun dünyaya gelmesiyle başlayarak, varlığının sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Siyasal toplumsallaşma ise, bireyin siyasetle ilk tanıştığı andan başlamaktadır. Bu siyaset aile içinden başlamaktadır. Bazı yazarlara göre toplumsallaşma süreci kalıtımla ilgili iken, bazılarına göre ise çevre daha etkili konumdadır (Bozkurt, 2006: 112). Dolayısıyla siyasal toplumsallaşma bireyin doğumundan ölümüne kadar olan bir süreci kapsadığından dolayı, bireyin

hayatının belli bir kısmıyla sınırlı kalmamakta tamamını kapsamakta ve bu süreçte yer alan bir çok unsurdan etkilenmektedir.

Bu bölümde, demokrasi, siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma konularına yer verilmektedir.

3.1. Demokrasi ve Siyaset

Eski Yunan'da kullanılış şekline göre “demos” aslında “çoğunluk” unsurunu ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Yani aslında anlatılmak istenen dezavantajlı ve genellikle mülksüz kitlelerdir. Bu noktada anlatılmak istenen demokrasi, siyasi eşitlikten ziyade, fakirler lehine bir durumu ifade etmekteydi (Heywood, 2007: 97).

Demokratik meclis haklarını istekler doğrultusuna yöneltecek olan seçimle oluşmuş bir meclis toplumun temsilcisi olduğunu teminat altına almak için gereklidir. Halkın temsilini eşit olarak bölecek araçlar bulunmalı ve böyle bir meclise seçim hür olmalıdır. Seçimlerin serbest ve dürüst olması isteniyorsa, seçmen, zorlama ve rüşvetten mümkün olduğu kadar uzak tutulmalı ve seçim sonuçları hile ve tahriften korunmalıdır (Hallowell, 1994: 48). Çünkü demokrasinin gereği olarak gerçekleştirilecek olan seçimlerde insanlar kendi düşüncelerini ve hür ifadelerini ortaya koymalıdır.

Demokratik sistemlerde siyasal katılım, siyasetin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Demokrasilerde seçimlere katılmaktan, referandumda yasaları onaylamaya, siyasal gruplara oluşturmaya ve yasal ve yasal olmayan protestolarla meşgul olmaya kadar olan geniş bir yelpazede şekillenmektedir (Weitz-Sharipo, Winters, 2008: 4). Dolayısıyla siyasete katılmak sadece oy vermektan ibaret olmamakla birlikte çok kapsamlı faaliyetleri içermektedir.

Vatandaşlar, demokrasinin en ayırt edici unsurudur (Schmitter, Karl, 1999: 5). Çünkü demokrasi vatandaşların, yaşadıkları ülkede kendi tercihlerini ifade etmeleri, çoğunluğun kararlarına göre yönetimi, azınlığın haklarının korunmasını ifade etmektedir. Bu yüzden halk tarafından yönetim olarak adlandırılan

demokrasinin özü, en üst karar yetkisine sahip olanların halk tarafından seçilmesidir. Dolayısıyla serbest, açık ve dürüst bir seçimle iş başına gelmiş olan bir iktidarın oluşturulması demokratikleşmenin en önemli aşamasını oluşturmaktadır (Dursun, 1996: 69). Ancak, demokrasinin sadece seçimlerle tanımlanması, demokrasinin tam anlamıyla tanımlanması için yeterli değildir. Çünkü, demokrasi sadece seçimlerden ibaret değildir.

Demokratikleşme, siyasal katılımın artmasının göstergesidir. Demokrasinin yerleşmesi ile demokrasiden başka bir rejimin kabulü zorlaşmaktadır. Heper'e göre (2011: 111), demokrasinin yerleşmesi için ifade özgürlüğü, siyasal katılımın serbest olması, özgür ve adil seçimler ve ülke milli birliğinin gelişmiş olması gerekmektedir. Çünkü kendisini sınırlandırılmış, kalıplara hapsedilmiş olarak hisseden halk, siyasal katılıma yönelmek istemeyecektir.

Halkın rızasına yani meşruiyetine dayanmak, demokratik rejimleri, totaliter rejimlerden ayıran en önemli farktır. Demokrasilerde çoğunluğun yönetimi esasken, kalan azınlığın hakları garantiye alınmaktadır (Bozkurt, 2006: 228). Bir rejimin meşruiyetinin en önemli koşulu demokratik bir siyasal ve hukuksal altyapıya sahip olması ve halkın iradesine dayanmasıdır.

Erdoğan'a göre (2001: 64), demokrasi sürekli bir oluşum olduğu için, belli bir andaki kurumsal yapı ve güç ilişkisiyle özdeşleştirilmemelidir. Demokrasi yurttaşlara verilmiş bir imkandan ziyade, yurttaşların sahip olduğu bir hak konumundadır. Yurttaşların da bunun bilincinde olması gerekmektedir.

3.1.1. Demokrasi Kavramı ve Tanımı

İnsanlar ilk çağlardan beri güvenliklerini sağlamanın peşinde olmuşlardır. İlerleyen zamanlarda bu istek, üyelerinin siyasal anlamda birbirine eşit olduğu, kendilerini yönetmek için gereken yetenek, kaynak ve kurumların tümüne sahip olabilecekleri bir sisteme doğru yönelmiştir (Dahl, 1996: 1). Zamanın ilerlemesi güvenlik ihtiyacının yanı sıra eşitlik, aidiyet duygusu, yönetimde söz sahibi olma gibi ihtiyaç ve isteklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Sartori'ye göre, bugünkü demokrasiler temsili niteliktedir. Çünkü yönetimde halk bizatihi söz sahibi olmayıp, temsilciler aracılığıyla bu işlevi gerçekleştirmektedir. Doğrudan demokrasiye en yakın tarz ise yerel yönetimlerde kendini göstermektedir (Taşdelen, 2011: 93). Çünkü doğrudan demokrasinin gerçekleştirilebilmesi günümüz devletlerinde neredeyse imkansız bir konumdadır.

Aristo ekolüne göre demokrasi, çoğunluğun egemen olduğu egemenlik veya devlet şeklidir. Aristokrasi ve oligarşi gibi azınlığa dayanan, monarşi ve tiranlık gibi tek kişinin hakimiyetine dayanan yönetim şekillerinden ayırmaktadır (Schmidt, 2002: 13). Aynı şekilde Popper'da demokrasinin diktatörlükten kaçınmayı mümkün kılarak, kötü yöneticilerin kan dökmeden, şiddet kullanmadan yönetimden uzaklaştırılmasını sağlayan bir yöntem olduğunu vurgulamıştır (Yanık, 2013: 85). Her iki düşünüre göre de demokrasi, diktatörlüğün önüne geçmekte uygun olan yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. Demokrasinin Temel Nitelikleri

Yayla'ya göre (2001: 41), demokrasi kötü yönetimlerden kurtulmak amacıyla insanların bulabildiği en medeni yoldur. Lincoln formülü olarak “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olarak tanımlanan demokrasi için belli anayasal kurallar ve usuller gerekmektedir ve bu kurallar ve usuller demokrasi rejiminin nasıl işleyeceğini gösterir nitelikte olmalıdır (Sarıbay, 2001: 3). Önemli olan ifadedeki halkın iyi tanımlanmasıdır. Çünkü halk; özgür, eşit, seçme yeterliliğine sahip, tüm yurttaşlardan oluşmaktadır.

Demokrasi, halkın yönetimde söz sahibi olarak, uygulanacak olan siyasalara yön verebilmesi anlamına gelmektedir. Bunun olabilmesi için ise demokrasinin eğitimle ilişkilendirilmesi uygun olmaktadır. Çünkü, yurttaşların siyasette etkin kararlar verebilmesi için sistemin özellikleri bilmesi, niteliklerini tanıması ve bunları geliştirebilmesi gerekmektedir. bu yeteneklere sahip olmayan insanlar demokrasinin gereği olarak kendi kendilerini yönetemezler. Genel kamu yararını ve toplumun geleceğini güvenceye alabilecek program, kurum ve bireyleri ortaya

çıkartıp seçemezler (Ozankaya, 1980: 159). Dolayısıyla, bireylerin iyi eğitim almış olması, demokrasinin gelişip güçlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Demokratik yönetim ise, olabildiğince çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, muhtemel olan en büyük çeşitliliğe imkan veren ve koruyan siyasal yaşam biçimi olarak tanımlanmaktadır (Touraine, 2004: 25). Aynı zamanda Büyükdüvenci'ye göre (1998: 1059), demokrasi, “insan onurunu, düşüncesini ve inancını en üst düzeyde tutan barışçıl bir zeminin adıdır”. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, demokrasi eşitliğin, adaletin ve özgürlüğün yanı sıra, insanı insan yapan değerlerin de teminatı durumundadır.

Demokrasi de siyaset biliminin içeriğinde bulunan diğer tüm kavramlar gibi tarihsellik ve toplumsal gerçeklik çerçevesinde değerlendirilmelidir (Uslu, 2012: 135). G. Sartori'ye göre demokrasiyi belirli bir fikir akımıyla özdeşleştirmek zordur. Çünkü, bir toplumsal ideali oluşturan demokrasi, Batı'da ortaya çıkan ve oradaki insanların zihniyetlerini ve ruh halini yansıtan bir olgudur (Vergin, 1994: 9). Bu noktadan hareketle, demokrasinin de ülkenin siyasal, kültürel, hukuki ve ahlaki yapısına uygun olması gerekmektedir.

Raymond Aron'a göre “siyasetin özü kararların toplum tarafından değil, toplum için alınmasıdır”. Bu görüşe göre ise de, kararlar halk tarafından belirlenen siyasiler tarafından alınmaktadır (Kahraman, 2012: 375). Halkın belirlediği siyasilerin aldığı kararlar, her ne kadar toplum için alınmış olsa da, halkın seçtiği kişiler tarafından alındığı için temsili demokrasinin gereği olarak, halk tarafından alınmış olmaktadır.

Bir ülkede, demokrasinin gerçekleştirilebilmesi ve uygulanabilmesi için bir takım unsurlar gerekmektedir. Turan, çağdaş siyasal demokrasinin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır (Turan, 1986: 14-17):

1. Siyasal demokrasilerde yönetilenlerin istekleri yönünde hareket edildiğinden, rejimin meşruluğu, sağlanmış olmaktadır.
2. Yönetenlerin meşruluğu, yönetenlerin yönetimde kalıp kalmayacaklarının belirli aralıklara yapılan seçimlerle belirlenmesine bağlıdır.

3. Siyasal demokrasilerde yönetilenlerin siyasal sürece her düzeyde katılma hakkı ve imkanı bulunmaktadır.

4. Siyasal demokrasilerde siyasete katılma, siyasal tercihlerin oluşumu, bunları kamuoyuna duyurma, benimsetme, örgütleme, iktidar yarışında bulunma gibi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için vatandaşların bu konularla ilgili özgürlüklere sahip olması gerekmektedir.

Demokrasiyi “vatandaş hakları ve denetimi olarak ifade eden Ortaylı’ya göre demokrasi, hassas dengeler üzerine kurulu olan, nerede kırılacağı belli olmayan, belli standartları bile toplumdan topluma farklılık gösteren bir olgudur”. Demokratik toplum ise, izleyen, denetleyen ve konuşan vatandaşların oluşturduğu toplumdur (Ortaylı, 1994: 16). Dolayısıyla demokratik toplum vatandaşlığı, yurttaşlığı ifade eden bir kavram haline dönüşmektedir.

Türküne’ye göre (2006: 217), demokrasi insana verdiği değerden dolayı diğer yönetim biçimlerinden ayrılmaktadır. Bir toplumun barışçı, istikrarlı, özgür ve adil olması ancak demokrasi ile mümkün olabilmektedir. Demokrasi ve demokratik seçimler sayesinde ise iktidarda bulunanların gerektiği zaman değiştirilmesi ve iktidarın, halkın rıza göstermediği bazı şeyleri yapmaması teminat altına alınmaya çalışılmaktadır (Berger, 1999: 33). Çünkü demokrasinin özü de bunu sağlamaya çalışmaktadır. Halkın siyasetinden, yönetiminden memnun olduğu kişilerin yönetime getirilmesi, memnun olmadıklarının ise yönetimden alınması esası hâkimdir.

Sarıbay’a göre (2012: 14), demokratik bir yönetimin amacı sadece devleti demokratikleştirmenin yanında toplumun demokratikleştirilmesi olmalıdır. Gerçek ve işleyen bir demokrasiden bahsedebilmemiz için halk egemenliğinin daimi olduğu bir demokratik sistem olmalıdır. Bunun olabilmesi için ise, halkın sadece seçimlerde değil, sürekli olarak doğrudan veya dolaylı bir şekilde yönetimde söz sahibi olması gerekmektedir.

Çağla’ya göre (2010: 142), demokrasi sürekli geliştirilecek ve hiçbir zaman tamamlanmayacak bir projedir. Demokrasiyi birkaç faktöre indirmek mümkün

olmadığından ve farklı isimlerle nitelenen demokrasiler olduğundan dolayı bu onu temsil ettiğine inanılan ilke, kurum ve alışkanlıkların varlığından kaynaklanmaktadır.

Özgürlüğü temel veri alan liberal olan klasik demokrasilerde, halk için yönetim anlayışıyla, halkın her bir bireyinin özgürlüğü için yönetim ifade edilmektedir (Çam, 1995: 406). Bireyci bir nitelik taşıyan liberal demokrasilerde özel mülkiyet hakkı sınırsız ve denetimsizdir. Bu yüzden sermayenin belirli ellerde toplanması ve toplumda eşitsizlik ve çelişkinin doğması sonucu ortaya çıkabilmektedir (Taşdelen, 2011. 121). Bunun yanında, liberal demokrasi anayasalarda devletin güç ve yetkilerinin sınırlandırılarak, bireysel hak ve özgürlüklerin güvenceye alındığı bir yönetim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Üste, 2011: 38). Liberal demokrasilerde yönetimin özgürlüğü kamu işlerinin yürütülmesinde düşüncelerin çeşitliliğini kabul etmekte ve bu çeşitli görüşlerin bir tanesinin sayıca fazla kişiyi içermesi çoğunluk durumunu ortaya çıkarmaktadır. Sayıca fazla olan çoğunluk ise, kendinden az olan azınlığı yönetmektedir (Çam, 1995: 406).

1917 Rus devrimi sonunda ortaya çıkan Marksist demokrasi ise içerik bakımından çoğulcu demokrasi anlayışından farklıdır ve daha çok ekonomik içeriklidir (Çam, 1995: 409). Kapitalist sömürü eleştirilerine karşı olarak geliştirilen Marksist demokrasi anlayışında, belli bir yönetici kesimin oluşmasının ve yönetimin belirli kişilerin elinde olmasının engellenerek, yönetimin toplumun bütününe yayılan bir faaliyet haline gelmesi söz konusudur (Uslu, 2012: 134-135). Bu anlayış, toplumdaki sınıf çatışmalarını ortadan kaldırmak için üretim araçlarını kamulaştıran işçi sınıfı hâkimiyetine indirgenmektedir. Düşünceye göre, çatışmaların kaynağı olan sınıf farklılaşması nihayetinde sınıfsız topluma yönelmesi ve üyeleri aynı kanıda olan bir birliğin gerçekleşmesi kabul edilmektedir (Çam, 1995: 409). Üste'ye göre (2011: 38), Marksist demokrasiler, halkın egemenliği değil, totaliter, antidemokratik ve özgürlükçü olmayan bir rejim olarak görülmektedir.

Bireylerin “kendi kaderini tayin” ilkesi demokrasinin ahlaki temelini oluşturmaktadır. Çünkü vatandaşlar aslında kendilerini yönetirken uygulanacak olan kuralları kendisi koymakta veya konulan kuralları onaylamaktadırlar (Yavuz, 2000: 20). Bu yüzden demokrasi, vatandaşların kendi koyduğu kurallarla veya konulmasına onay verdiği kurallarla kendi kendini yönetmesi anlamına gelmektedir. Demokrasinin uygulanabilmesi için, gerekli siyasi ve hukuki ortamın devletçe sağlanmış olması ve uygulanacak demokrasi türünün ülke siyasetine uygun olması gerekmektedir. Bu noktada demokrasi türleri çeşitlenmektedir. Uygulama alanı açısından bir çok çeşidi bulunan demokrasinin özellikle doğrudan, temsili ve yarı doğrudan demokrasi olarak ayrılan türleri incelenmektedir. Buna göre demokrasinin ülküsel ifadesi doğrudan demokrasi tanımında ortaya çıkmaktadır. Antik Yunan’da ve özellikle Atina Sitesinde uygulanmıştır (Öztekin, 2007: 67). Doğrudan demokraside yurttaşlar arasında tam bir eşitlik vardır ve eşitlik tam olarak gerçekleşmektedir (Sezen, 2000: 37-38).

Demokrasi anlayışının zaman içerisinde değişmesi ve değişen şartlara göre yeniden düzenlenmesiyle temsili demokrasiler ortaya çıkmıştır. Günümüzde demokratik anlamda yapılan seçimler ise özellikle katılımlı ve yarışmacı temsili demokrasi anlayışının gelişmesiyle gerçekleşmiştir (Buran, 2005: 13). Temsili demokrasi, demokrasinin sınırlı ve dolaylı bir şeklini ifade etmektedir (Heywood, 2007: 100). Seçilen temsilcileri halk, kendi isteklerini yerine getirebilecek nitelikte ve yetkinlikte gördüğü için tercih etmektedir. Dolayısıyla seçilmiş kişilerin her biri kendisine benzeyen ve kendisinin temsil ettiği vatandaşlar tarafından belirlenmektedir.

Yarı doğrudan demokrasi ise temsili demokrasi ve doğrudan demokrasinin uyumlaştırmasından ortaya çıkmıştır. Halkın seçtiği temsilcilerle parlamento oluşur ve yasalar bu parlamento tarafından yapılır. Ancak önemli konuların kararlarını seçmenler halk onayı referandumu, veto ve kanun teklifi yollarıyla kendileri alırlar (Sezen, 2000: 38).

Referandum, halk tarafından seçilmiş olan yöneticilerin ortaya koyduğu yasaların veya kuralların toplum tarafından benimsenip benimsenmediğinin belirlenmesi için halkın onayına başvurma yöntemidir (Öztekin, 2007: 69). Böylelikle halk her ne kadar kendi seçtiği insanların ortaya koyduğu kurallar dahi olsa, onaylayıp onaylamamakta söz sahibidir.

Halk vetosu, yürürlüğe konulan bir yasa hakkında halkın belli bir kesiminin imza toplayarak itirazını ifade eder ve bu itiraz neticesinde halkın onayına sunularak kabul yada reddine dayanır (Dursun, 2006: 190).

Halkın Teklif Hakkı ya da halkın teşebbüsünde ise, halka, meclislere yasa önerme hakkı verilmiştir. Halk belli oranda imza toplayarak yasa önerisinde bulunabilir. Böylelikle halk seçimler dışında da siyasette aktif rol almış olur (Dursun, 2006: 191).

Yarı doğrudan demokrasiyi oluşturan referandum, halk vetosu ve halkın teklif hakkında, halkın belirlediği bir yönetimin yanı sıra, özellikle anayasa yapım sürecinde halkın görüşü önem kazanmakta ve konu ile ilgili olarak halkın görüşü alınmakta yada halk kendisi itirazını dile getirmektedir.

3.2. Siyasal Kültür

İnsanlar, toplum halinde yaşadıklarından ve sosyal bir varlık olduklarından dolayı sürekli birbirleriyle etkileşim halindedirler. Toplumda sürekli birbirleriyle etkileşimde olan insanlar, ortak davranışları hakkında fikir ve beklentiler, tutum ve inançlar oluştururlar. Bu fikir; beklentiler, tutum ve inançlar bütününe kültür sistemi denilmektedir. Her toplumun kendine özgü bir kültür sistemi bulunmaktadır. Ancak hemen hemen her toplumda alt gruplar olarak toplumsal farklılaşmalar ortaya çıkabilmektedir. Toplumda var olan farklılaşmalar neticesinde genel kültür sistemi toplumsal alt gruplara ait alt kültürlerle ayrılabilir. Bu alt kültür sistemlerinin siyasal alanda da önemli etkileri bulunmaktadır (Çam, 1995: 391).

Kültür ve ona bağlı olarak siyasal kültür zaman içinde değişiklik gösterebilmektedir. Kurumların işlemeye başlaması, toplumsal ve teknolojik

alandaki gelişmeler, küreselleşme gibi etkenlerle siyasal kültürün de demokratikleşme yönünde değişeceği varsayılabilir. Ama burada önemli olan nokta, en gelişmiş demokrasiler de dahil olmak üzere her ülkede siyasal kültürün sürekli bir değişim içinde olması gerçeğidir (Şaylan, 1998: 63). Çünkü bireylerden oluşan toplum, çeşitli sebeplerden dolayı bireylerin değişimi ile farklılık gösterirken, buna bağlı olarak kültür ve siyasal kültür de değişim gösterebilmektedir.

Toplum üyelerinin siyasal eylemlerine ve davranışlarına yön veren siyasal kültür, bir toplumun siyasete ilişkin olarak sahip olduğu tutum, inanç, duygu ve değer yargılarının tamamını oluşturmaktadır. Ayrıca siyasal kültür, toplum üyelerinin siyasal olay ve olguların nasıl ve ne şekilde anlamlandıracağını ve yorumlayacağını belirler (Turan, 1998: 826). Dolayısıyla, siyasal kültür bir yandan toplum üyelerinin davranışlarına yön verirken, diğer yandan, siyasal olayları yorumlama ve anlamlandırma noktasında da etken durumdadır.

Sarıbay ve Öğün siyasal kültürü “verili bir gruba, onun temel inançlarını veri almak suretiyle bu inançların doğası ve karşılıklı etkileşimlerini kapsayan bir model geliştirmek için ortaya konulmuş bir yaklaşım ve yöntem” olarak tanımlamaktadır (Sarıbay, Öğün, 2006: 85).

Türköne’ye göre siyasal kültür, “ bireylerin ve grupların siyasal duruş ve tavırlarını ve genel olarak tüm siyasi pratikleri bir biçimde şekillendiren, insanların siyasal olana ilişkin olarak sahip oldukları değerler, ritüeller, semboller ve inançlar bütünüdür”. Dolayısıyla siyasal kültürün de kendine özgü bileşenleri, ifade ediliş şekilleri bulunmaktadır.

Toplumların ve bireylerin siyasal olaylar hakkında ne düşündüğü ve nasıl davrandıklarına yön veren belli siyasal normlar bulunmaktadır (Sokullu, 2013: 102). Duverger’e göre (2002: 88), bir toplumun top yekün tarihinin, hem de toplumu meydana getiren insanların sosyo-ekonomik yaşantılarının bir ürünü olan siyasal kültür, eşit olarak hem toplum olaylarında hem de kişisel tecrübe ve davranışlardan ortaya çıkmaktadır. Siyasal kültür kavramından, kültürün siyasal

yönleri anlaşılmakta ve bunların kendi içerlerinde sistemli bir bütün oluşturduğu düşünülmektedir. Çağla'ya göre (2010: 67), siyasal kültür bir siyasal sistemin içinde işlediği değer, inanç ve davranışlar dizisi ise, siyaset süreci ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Çünkü, kültür gibi siyasal kültür de o ülke ve o ülkede yaşayan halkın kendisine ait toplumsal bir birikimin ürünüdür.

Bir toplumdaki sosyal mobilizasyon yani toplumsal değişim sonucu siyasal kültür de değişime uğrayabilir. Sosyal mobilizasyon ya da toplumsal gelişme; eski toplumsal değerlerin, ekonomik, hukuksal, psikolojik alışkanlıkların, bağların aşınması, yıkılması sonucu, insanların yeni yeni toplumsal davranışlar, alışkanlıklar kazanmaya başlaması süreci olarak nitelenebilmektedir (Öztekin, 2003: 211). Toplamların geçirdiği çeşitli evreler, yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik olaylar, teknolojik gelişmeler, küreselleşme vb. etkenlere bağlı olarak toplumsal değişim gerçekleşebilmekte, bunun sonucu olarak da toplum her döneme ait yeni bir toplumsal karakterle ortaya çıkabilmektedir.

Toplumsal bir ortaklık ve uzlaşma ürünü olan siyasal kültür neticesinde bir toplumun demokratik olup olmasını büyük ölçüde belirlenebilir. Çünkü eğer, siyasal kültür, bir uzlaşma geleneğine değil de yukarıdan aşağıya bir yaptırım geleneğine dayanıyorsa o toplumda uzlaşma kültüründen çok, çatışma kültürü egemen olabilmektedir (Ergil, 2000: 27-28). Bunun tam tersi gerçekleşmesi durumunda ise toplumda bir uzlaşma kültürünün varlığından söz edebilmek mümkün olmaktadır.

Bir siyasal kültürde iki temel unsur bulunmaktadır. Birincisi, devletin siyasal kurumlarının tutumu, diğeri ise yurttaşların karar yapımı sürecini etkileyebildikleri ve bu süreçte yer aldıklarını hissettikleri seviyedir (Ball, Peter, 2007: 55). Dolayısıyla hem devletin hem de vatandaşların siyasal açıdan yurttaşların sahip olduğu hakların bilincinde olmaları gerekmektedir.

Siyasal kültür kavramının önemini ortaya koyan yazarlardan ilki, 1956'da yazmış olduğu bir makaleyle Gabriel Almond'dır. Bu tarihten itibaren çok sayıdaki

siyaset bilimci bu kavramın çerçevesi içinde çalışmaya başlamıştır (Sarıbay, Öğün, 1997: 23).

Siyasi kültür araştırmalarının öncülerinden olan Verba'ya göre siyasal kültür kavramı, herhangi bir insan topluluğunun siyasi eylemlerinin içinde gerçekleştiği bütünsel çerçeveyi tayin eden tecrübe, inanç, sembol ve değerlerin oluşturduğu sistem olarak nitelendirilmektedir. Yapılan bir tasnife göre siyasi kültür dört ayrı şekilde tanımlanmaktadır (Türküne 2003: 223).

1. D. Easton'ın yapmış olduğu “nesnel” kavramlaştırma
2. G. Almond, B. Powel ve S. Verba'nın “psikolojik” veya “özel” kavramlaştırması
3. L.W. Pye'nın “bulgusal” kavramlaştırması
4. R. R. Fagen ve R. C. Tucker'ın “kapsayıcı” kavramlaştırması

Amerikan siyaset bilimcisi David Easton'ın bir siyasal sistemin kendini devam ettirebilirliğini toplumsal taleplere cevap verebilme özelliğine bağlamaktadır (Yaşın, 2006: 635). Easton'ın “nesnel/objektif” siyasi kültür kavramlaştırması, siyasi sistem ile siyasi kültür arasındaki ilişkiyi esas almaktadır. Her toplum siyasi-kültürel hedeflere sahiptir ve bunlara bir tür kutsallık atfetmektedir. Bir düşünme, hissetme ve davranma kılavuzu olan siyasi kültür, bu bağlamda siyasi sistemin girdi-çıkı ilişkisine etki etmektedir (Türküne, 2003: 223).

Siyasal sistemi diğer sosyal sistemlerden soyutlamak mümkün olmadığı için çevresel sistemlerin davranışından doğan ve siyasal sisteme gelen etkileri, sistemler arası bir alışveriş olarak görmek de mümkündür (Dinçkol, 2004: 66). Siyasal kültür değişebilir niteliktedir. Ancak siyasal sistemin içinden doğan, ithal edilen veya topluma dışarıdan zorla kabul ettirilmiş yeni fikirlere tepki vermesi muhtemeldir (Ball, Peters, 2007: 59). Çünkü siyasal kültür de toplumun genel anlamda kültürünün bir parçası olduğu için belirli özelliklere sahiptir. Dolayısıyla siyasal kültüre yönelik her hangi bir değişime direnç gösterilmesi normal karşılanmalıdır.

Siyasal kültür konusunda önemli katkı ve eleştirilerde bulunan G. Almond ve S. Verba da siyasal kültürün boyutlarını ayrıntılı olarak değerlendirmişlerdir. Üzerinde durdukları konuları değerler, inançlar ve duygusal davranışlar olarak ayırmak mümkündür. Bu bileşenler şu şekilde tanımlanabilir (Varlık, 2000: 30):

1. Değerler: Bireylerin siyasal olgular konusunda belirli bir takım değer yargılarına sahip olmalarını ifade etmektedir. Daha önce de elde edilmiş değerlerin yanı sıra, yeni siyasal olgular analiz edilerek değerlendirilebilir.

2. İnançlar: Gerçekte siyasi dünyayı oluşturan, halkın kafasında taşıdığı, tasarımlardır. Kültürel inançlar siyasal kültürle de yakından ilgilidir.

3. Duygusal Davranışlar: Geniş anlamdaki siyasal kültürün büyük kısmını oluşturur. Bu tutum ve davranışlar siyasal kültürün tamamını oluşturur.

1963 yılında Almond ve Verba tarafından yapılan araştırma siyasal kültür ve yurttaşlık kültürü ile ilgili olarak temel teşkil etmektedir. Demokrasinin kültürel değerlerini analiz edilerek siyasal kültürün temelinde yurttaşlık kültürü inceledikleri çalışmalarında (Sokullu, 2013: 105), Almond ve Verba, üç farklı siyasal kültür ve bunlarla örtüşen üç farklı siyasal yapı tespit etmişlerdir. Yöresel siyasal kültürde birey içinde bulunduğu köy ve kabilenin haricindeki siyasal sistemden neredeyse habersizdir. Uyrak siyasal kültüründe, birey yöresel dünyasının dışındaki siyasal sistemin varlığının farkındadır ancak, bireyin katılımı yok denecek kadar azdır. Katılımcı siyasal kültürde ise, birey sistemin hem girdilerine hem de çıktılarına katılımcı bir şekilde dahil olmaktadır (Huntington, Dominguez, 1975: 20).

Almond ve Verba'ya göre siyasal kültür “yurttaşların siyasal sistem ve onun farklı unsurlarına karşı tutumları ile bireylerin sistem içindeki tutumlarından oluşmaktadır (Sokullu, 2013. 106).

L.W. Pye'a göre ancak araştırma yapılarak bulunabilecek olan siyasal kültür, bir toplumun toplumun geleneklerini, kamu kurumlarının tavrını içermektedir. Pye, araştırmasında psikolojik eğilimlerin yanı sıra, toplumun kolektif tercihinin önemini de belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında, siyasal kültür,

bir siyasal sistemin hem kolektif tarihinin bir ürünü, hem de o sistemi oluşturan bireylerin yaşam tarihlerinin de bir ürünü olmaktadır (Pye, 1965).

R. R. Fagen ve R. C. Tucker'ın "kapsayıcı" kavramlaştırmasında siyasal kültür, bireylerin davranışları ile zihin yapıları arasındaki bağlantı bireylerin açık davranışları ve bununla birlikte bu davranışları etkileyen psikolojik etkenlerin tümü siyasal kültür kapsamında değerlendirilmektedir. Kapsamı en geniş siyasal kültür kavramlaştırması kapsayıcı kavramlaştırmadır (Sarıbay, 1998: 49).

Siyasal kültür, vatandaşların siyasal katılıma verdikleri önem derecesine göre farklılık gösterir. Bazı sistemlerde siyasal bilgi birikimi fazla olan vatandaşlar siyasal süreçte aktif rol alarak yönetimin verdiği kararları etkileme beklentisi taşıırken, bazı sistemlerde ise bunun tam tersi gerçekleşebilmektedir (Ball, Peters, 2007: 49). Yani siyasal bilgi birikiminin yoğun olmadığı vatandaşlar siyasal katılıma daha az önem vermekte, siyasal kararları etkileyemeyeceği düşüncesini taşımaktadırlar.

Siyasal sosyalizasyon siyasal kültürü meydana getirirken, siyasal kültür ise kurumları ve kurumlar tekrar siyasal sosyalizasyonu etkiler; böylece siyasal kültür üzerinde değişimler yaratmaktadır. Bütün bu etki ve tepki ilişkileri ise siyasal davranış meydana getirmektedir (Yücekök, 1987: 13). Bu döngü sayesinde bireylerin siyasal sosyalizasyonu ve siyasal kültür kazanım süreci gerçekleşmiş olmaktadır.

Vatandaşların hükümete duydukları güven ve inanç bağlamında siyasal olayları anlayıp yorumlayabilme becerisi olarak tanımlanan siyasal yetkinlik ise, bireylerin sosyal ve siyasal hayata doğrudan katılmalarıyla ilişkili olmakla birlikte, yaş ve eğitime göre değişiklik gösterebilmektedir (Sokullu, 2013: 107). Çünkü çok erken yaşlarda bireyler siyaset ve siyasi tercihleri hakkında doğru karar alamayabilirler. Bireylerin gelişimi ve özellikle aldıkları eğitim neticesinde daha da kuvvetlenen siyasal tercihler, ileride bireylerin siyasal yetkinliklerini ortaya çıkarır boyuta ulaşabilmektedir.

3.3. Siyasal Toplumsallaşma

İnsanoğlunun her döneminde çeşitli geçiş süreçleri, değişimler, karışıklıklar meydana gelmiştir ve gelmektedir. İçinde bulunduğumuz süreçte hem birer aktör, hem de unsuru olduğumuz koşullar, ekonomik, siyasal, kültürel ve söylemsel alanlarda önemli değişim ve dönüşümleri sergilemektedir (Keyman, 1999: 171).

Bireylerin yaşamlarına yön verecek olan kararlarda etkili olabilmeleri için siyasal anlamda toplumsallaşmalarını gerçekleştirmeleri gerekir (Duran, 2014). Birey, siyaset sayesinde içinde bulunduğu siyasal sistemin norm, değer, tutum ve davranış kalıplarını alarak, siyasal sistemin bir parçası haline gelir (Turan, 2011: 9). Doğumla birlikte başlayan toplumsallaşma süreci kişinin hayatının sonuna kadar devam etmektedir. Ancak kültürel değişimin yoğunluğu insan yaşamı boyunca farklılık gösterebilir (Kahraman, 2011: 33). Örneğin genç yaşlarda yoğun bir kültürel değişim yaşayan birey, yaş olgunlaştıkça aynı yoğun değişimi yaşayamamaktadır.

Türker Alkan'ın oluşturduğu tanıma göre siyasal toplumsallaşma; toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemler ile ilgili görüş, davranış, tutum ve değerlerinin gelişmesidir (Alkan, 1979: 8).

Bireyler, toplumsallaşma sonucu içinde bulundukları toplumun üyesi haline gelerek diğer bireylerle benzer davranışlar gösterirler (Bozkurt, 2006: 111). Çünkü toplum içinde de bireyler bazı davranışları birbirinden görerek öğrenme eğilimindedirler.

Toplumsallaşmanın özel bir biçimi olan siyasal toplumsallaşma, genel toplumsallaşma olgusunun ayrılmaz bir parçasıdır ve bireylerin siyasi yönelimlerini, tutumlarını ve davranışlarını edinmelerini sağlayan süreçtir. Geniş anlamda siyasal eğitime benzetilebilecek olan bu süreç, bireylerin toplumun siyasal yapılarıyla bütünleşmeleri, o toplumun siyasal değer, inanç ve davranış kodlarını edinmeleri siyasal toplumsallaşma ile mümkün olmaktadır (Kaplan, 1999: 14).

Bireyler, siyasal kültürün kazanımıyla birer siyasal insan haline gelerek, yurttaşlık bilincini daha iyi yansıtır hale gelebilmektedir. Bireyler genel toplumsallaşma sürecinde, bir taraftan da siyasal toplumsallaşma ile tanışmakta ve bu kültüre dahil olmaktadır.

Grup ve bireylerden beklenen siyasal katılma seviyesini büyük ölçüde etkileyen siyasal toplumsallaşma, siyasal sisteme yönelik tutumlar ve inançların oluşumu ve kurumsallaşması olarak ifade edilmektedir (Ball, Peters, 2007: 60). Böylelikle siyasal toplumsallaşmanın artmasıyla birlikte siyasal katılım seviyesinin artış gösterdiği de söylenebilmektedir.

Birey ve toplum-siyasal sistem arasındaki karşılıklı etkileşim sürecidir ve öncelikle bireyin “siyasal insan” olarak rol üstlenme mücadelesinin adı olan siyasal toplumsallaşma, bireyin içinde bulunduğu çevre faktörlerinden etkilenecektir. Türköne’ye göre (2003: 237-238), siyasal toplumsallaşma süreci, bu çevre faktörlerinin de etkisi ile, ama tam olarak bağlı kalınmaksızın bireyin bir siyasal insan olarak ortaya çıkma, bu durum için mücadele etme ve benliğini oluşturma süreci olarak tanımlanabilmektedir.

Siyasal toplumsallaşma süreci, bireylerin siyasal kültür konusundaki bilgilenmeleriyle birlikte başlayarak, toplumlarda siyasal kültür yaygınlaştıkça, siyasal bilinçlenme artması yönünde devam eder. Toplumların hızlı siyasallaşması ve siyasetle her düzeyde ilgilenmeleri bu şekilde artış gösterecektir (Öztekin, 2003: 214).

Siyasal toplumsallaşma; siyasal davranış, siyasal kültür arasındaki etkileşimin bir sonucu ve etkeni konumundadır. Çünkü bu unsurlar arasında sürekli bir etkileşim süreci söz konusudur. Bireyler siyasallaştıkça aynı zamanda sosyalleşmelerini de gerçekleştirmektedirler.

Siyasal toplumsallaşmanın yanında siyasal süreç içerisinde önemli bir yer tutan, bireysel düzeyde saptanabilen, yoğunluğu ve yaygınlığı çeşitli toplumsal, siyasal kültürel ve kişiliksel etmenlere bağlı olan siyasal yabancılaşma kavramı

bulunmaktadır. Yabancılaşma, bireylerin siyasal yetersizliklere ve istikrarsızlara vereceği bir tepki olabilir. Dolayısıyla bunalım dönemlerinde artma eğilimi gösterebilir. Yani siyasal yabancılaşmanın yaygınlığı ve yoğunluğu siyasal sistemin istikrarı ve bütünlüğü ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır (Ergil, 1980: 27). Yabancılaşmayla birlikte birey kendini sosyal ve siyasal olaylardan uzak hissetmekte, bu olaylarla ilgili hiçbir etkisinin olmayacağı düşüncesine kapılabilmektedir.

İnsanlar dünyaya kalıtımsal bir siyasal bilgiyle gelmezler, dolayısıyla siyasal toplumsallaşma insanların siyaseti öğrendikleri ve siyasal değerler kazandıkları bir süreçtir (Çağla, 2010: 51). Bireylerin siyasal toplumsallaşma sürecinde öncelikli olarak ailesi, arkadaş çevresi gelmektedir. Daha sonra ise bireyin toplumsal çevresi genişledikçe, karşılaşacağı sivil toplum kuruluşları veya takip edeceği kitle iletişim araçları, bireylerin siyasal toplumsallaşmasında etkin olacak unsurlar arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bireylerin eğitim almış olmaları, toplumsallaşma sürecini olumlu yönde etkileyecektir.

Otorite ve çocuk arasındaki ilişki ve çocuğun otorite ile ilk karşılaşması aileden başlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre ailenin sergilemiş olduğu siyasal eğilim, ailenin oy verme davranışı ile çocukların siyasal davranışları arasında ilişkilerin olduğunu ortaya konulmuştur. Aile üyeleri bazı siyasi değerleri ve tutumları bilerek ve isteyerek çocuğuna aktarırken, bazen ise çocuklar ev ortamında kendiliğinden siyasetle ilgili konular hakkında aile bireylerinin davranışlarını izleyerek bilgi edinmektedirler (Türkkahraman, 2000: 31). Böylelikle gerek ailenin aktarımı sayesinde, gerekse çocukların ebeveynlerini izlemeleri neticesinde çocuklarda belli bir oranda toplumsallaşma ve siyasileşme ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca cinsiyetler itibarıyla bakıldığında kız ve erkek çocuklara göre toplumsallaşma süreci farklılık gösterebilmektedir. Geleneksel ailelerde eşitlikçi tutumlar gelişmediği için siyaset erkek işi olarak algılanmakta ve kız çocukları siyasetten uzak durmaktadır (Kahraman, 2011: 37). Bu gelenekçi yapılanma,

çocuğa çok küçük yaşlardan itibaren aşılarmakta ve kız-erkek ayrımcılığının her boyutları daha sonraları ortaya çıkmaktadır.

Bireyler, ailesinden sonra arkadaş grubu ile etkileşim haline girmektedirler. Siyasal davranışların ve tutumların oluşmasında, toplumsallaşmada arkadaş grubunun da etkisinin varlığından bahsedilmektedir. Turan'a göre de (1977: 49), siyasal toplumsallaşma süreci belirli bir yaş dönemi ile sınırlandırılmamaktadır. Bireyin çocukluktan başlayan siyasal toplumsallaşması yaşamı boyunca devam etmektedir. Bazı durumlarda insan küçük yaşlarda iken edindiği siyasal kültürü tamamen terk edip yeni bir kültür edinebilirken, bazen de çocuklukta edinilen kültürün ana hatları korunmakla birlikte, ona yeni bir kapsam ve anlam verilebilmektedir.

Geleneksel yaşam biçiminde aile temel kurumu oluşturmaktadır. Ancak, toplumsallaşmanın artması, insanların farklı aidiyet duygularına sahip olması, sorun, çıkar ve menfaatleri ortak olan insanların bir araya gelmesiyle birlikte sivil toplumsallaşma ortaya çıkmıştır. Toplumların yapılarında ortaya çıkan değişme buna paralel işlevsel farklılaşma ve uzmanlaşma, insanlara aile dışında geniş bir yaşam alanı yaratmış ve bireyler ailelerinden başka ortamlarda da aidiyet duygusu geliştirmeye başlamışlardır (Yeşiltuna, 1994: 69). Böylelikle bireylerde kendilerine yakın olan, kendileriyle aynı sorunları paylaşan bireylerle birliktelik duygusu hissedilmiş ve dernek ve örgütlere dahil olma süreci başlamıştır.

Bireyler, dahil oldukları örgütlerin, derneklerin ve sivil toplum kuruluşlarının etkisi ile, toplumsal anlamda kendilerini daha iyi ifade etme fırsatı bulabilmektedirler. Dolayısıyla bu kuruluşlar bireyin toplumsallaşmasında etkin unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle belli bir ideolojik çerçeveye göre örgütlenmiş kuruluşlar ise, bireyin siyasal düşüncesinin oluşumunda daha etkin rol alabilmektedir.

1970'lere kadar, pek çok araştırmacı kitle iletişim araçlarını güçlü bir siyasal toplumsallaşma etkeni olarak almamıştır. Sonrasında yapılan çalışmalara göre, kitle

iletişim araçlarının siyasal toplumsallaşma bakımından önemli bir etken olduğu ortaya çıkmıştır (Tokgöz, 1978: 83).

Özellikle son yıllarda büyük gelişmeler gösteren kitle iletişim araçları da bireylerin siyasal toplumsallaşmasına katkı sağlamaktadırlar. Çünkü basın, radyo, televizyon, bilgisayar özellikle de internet gibi kitle iletişim araçları günümüzde dünyada ve Türkiye’de olan tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik olayları evlerin içine kadar getirerek, insanların siyasal olaylar hakkında daha yakından bilgi sahibi olmalarını, belli bir kanıya varmalarını sağlamaktadır. Alkan ve Ergil’e göre (1984: 134), kitle iletişim araçlarının toplumun eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi amacıyla kullanılması siyasal toplumsallaşma sürecine katkı sağlayacak unsurlar arasında yer almaktadır.

Demokratik olmayan siyasal sistemler, siyasal toplumsallaşmada kitle iletişim araçlarının rolünün farkından olduklarından dolayı otoritelerini korumak için bunlar üzerinde egemenlik sahibi olmayı ve siyasal kültürü kontrol altında tutmak istemektedirler (Sokullu, 2013: 117). Böylelikle kendi düşüncelerinin aksi görüşlerin medya ve diğer kitle iletişim araçlarında yer bulmasına engel olup, vatandaşların sadece kendi görüşlerine göre bilgilenmelerini arzu etmektedirler.

Bireyler için bir anlamda siyasal eğitime benzetilebilen siyasal toplumsallaşmada, siyasal kültür sahibi olunması gerçekleşmektedir. Toplumsallaşma üzerinde etkisi büyük olan kurumlardan olan okulların da siyasal toplumsallaşma üzerinde etkilerinin olduğu söylenebilir. Çünkü bireyler ailelerinden sonra arkadaş çevresi ve okulla birlikte çeşitli otoritelerle karşılaşmakta, siyasal irade ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Okullar belli bir oranda o ülkedeki siyasal sistemin eğitim sistemine yansımış görüntüsünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla, okulda alınan eğitim bireyin hem toplumsallaşmasında hem de bir nokta da olsa siyasal düşünce edinmesinde etkin unsurlar arasında yer almaktadır.

Ayrıca bireylerin doğduğu andan itibaren içinde bulundukları toplumsallaşma süreci ve siyasal toplumsallaşma, bireylerin şahsi iradelerinin yanında, iradeleri dışında da gerçekleşebilmektedir. Bireyler farkında olmadan ya da istemeyerek bu sürece dahil oldukları gibi, bilinçli bir şekilde seçici davranarak kendi toplumsallaşmalarını gerçekleştirebilmektedir. Örneğin, kendi tercihlerine yakın gazetelerin, televizyon kanallarının takip edilmesi gibi. Dolayısıyla toplumsallaşma her ne kadar doğumla birlikte başlasa da, bilinçli ve bilinçsiz şekilde devam etmektedir.

4. SİYASAL DAVRANIŞ VE SİYASAL KATILMA

Demokratik bir ülkede yaşayan bireyler için siyasal kararlara katılım son derece olağan bir siyasal davranış biçimidir. Ancak toplumdaki bazı insanlar siyasal kararların nasıl ve ne şekilde alındığını, bu kararların neleri içerdiğini dikkate almazlar ve kişiler, gruplar, yalnızca alınan kararların yararlı olup olmayacağı düşüncesini taşımaktadırlar. Hükümetin aldığı kararlara katılma haklarının olabileceğinden haberleri bulunmamaktadır (Yücekök, 1987: 27).

Her davranış gibi siyasal davranış da insana özgüdür (Topbaş, 2014). İnsanların gösterdiği siyasal davranış çeşitli biçimlerde gerçekleşebilir. Çağdaş toplumda yasalara uyma, vergilerini ödeme gibi sistemi destekleyici nitelikte olanlar yanında siyasal protesto mitingleri, isyanlar gibi sistemin karşısında, onu değiştirmeye yönelik olan siyasal davranış eylemleri de siyasal davranış olarak nitelendirilmektedir (Çam, 1995: 168). Hangi davranışın siyasal, hangilerininse yasadışı olduğu görüşü tartışmalıdır ve bu tartışma ülkelerin siyasal düzenine göre değişiklik gösterebilmektedir.

Karar alıcı mekanizmaların belirlenmesinden, alınan kararlara ortak olmaya, siyasal mekanizmalar içinde bulunmaya, bunların denetlemeye, yerel yönetim süreçlerinde yönetime katılmaya kadar bir dizi faaliyeti içeren siyasal katılım, bireylerin oluşturduğu yurttaş kimliğini tamamlayan temel nitelendirmelerden ve en temel haklardan biridir (Kabaoğlu, 1994: 240). Çünkü birey kendisini çevreleyen toplumsal ve siyasal sistemin bir parçasıdır ve bu sistemlerle ilgili

olarak alınacak her kararda kendi düşüncesini yansıtan fikirlerin bulunması gayet normal bir durumdur.

Kişilerin, toplulukların ve kurumların daha fazla siyasal katılımı temsili demokrasinin halkın yönetime katılımını yeterince sağlayamaması, siyasal partilerin siyasal yaşamdaki rollerinin aşınması ve etkinliklerini yitirdikleri şeklindeki görüşlerle birlikte daha çok gerekmektedir (Göymen, 2000: 10-13). Çünkü demokrasinin gereği olarak siyasal katılım, kişilerin toplulukların, kurumların düşüncelerinin ortaya konulması açısından çok önemlidir. Özellikle, siyasi partilerin işlevselliğini yitirdiği durumlarda, bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının siyasal katılımında daha etkin olmaları gerekmektedir.

Siyasal faaliyetin kapsamı çok geniş tutulabilmektedir. Kalaycıoğlu'na göre (1983: 10), bir siyasal partiye oy sağlamak için çevredekileri ikna etmeye çabalayan, belli bir siyasal partiye oy veren, belli bir siyasal partiye para bağışında bulunan, o siyasal partinin kampanya ve mitinglerinde yer alan, o siyasal göreve adaylığını koyan, siyasal bir cinayet işleyen bireyler dahi siyasal katılma faaliyetinde veya eyleminde bulunmaktadır.

Bireylerin özgür iradeleriyle ortaya koydukları siyasal davranışları, belli bir siyasal kararın ortaya konulması amacı ile yapılmaktaysa bu basit bir davranıştan ziyade, siyasal karar verme sonucunda oluşan ve bireylerin iradesine dayanan bir eylem haline gelmektedir. Dolayısıyla kişisel irade sonucu sergilenen siyasal davranış, bireylerin özgür siyasal iradesinin eylemselleştirilmesidir.

4.1. Siyasal Katılma Kavramı ve Tanımı

Siyasal katılım kavramı üzerinde siyaset bilimciler açısından bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bazılarına göre siyasal katılım sadece davranış boyutuyla öne çıkarken, bazılarına göre de siyasal ilgi, bilgi ve tutumları da içermektedir. Tanımdan ziyade kavram, modern ve demokratik bir devletin esas unsuru olarak nitelenmektedir (Unbehau, 2006: 25). Siyasal katılım, yurttaşlar açısından hem kendilerini ifade etme, hem de ülkedeki siyaseti belirleme açısından önemlidir.

Çünkü siyasete ilişkin tutumların değerlendirilebilmesi için bireylerin siyasete yönelik ilgi, çıkar ve beklentilerinin göz önüne alınması gerekmektedir.

Demokrasinin özünde bir çok unsur bulunmakla birlikte, bu unsurlar arasında yer alan bireysel özgürlüklerin korunması bireylerin devlete karşı korunması anlamında olmamakla birlikte, bireyin devlet etkinliklerine katılması ve devlet oluşumuna katkıda bulunması anlamında değer taşımaktadır. Bireysel özgürlüklerin güçlendirilmesi açısından katılımın önemi büyüktür. Bireyler siyasal katılım sayesinde, siyasal erk karşısında güçsüz olmadıklarının farkına varmaktadırlar (Özkan, 2010: 213).

Demokratik sistemin gelişmişliğini gösteren unsurlardan biri yurttaşlık gereği olarak, tüm yurttaşların siyasete aktif katılma imkanlarının gelişmişlik düzeyidir. Topluluk veya yurttaş, katılımcı demokraside en temel aktördür. Çünkü katılımcı demokrasi yurttaşların kendilerini ilgilendiren kararların almasına etkin ve çeşitli yollardan katılmaları anlamına gelmektedir (Sanlı, 2005: 82). Demokrasinin gereği olarak da zaten yurttaşların kendilerini ilgilendiren kararlara dahil olmaları gerekmektedir. Siyasal rekabetin var olduğu sistemlerde bireyde ve toplumda var olan siyasal kültür neticesinde bireylerin siyasal sürece katılmaları gözlemlenebilmektedir. Her ne kadar siyasal sistemler katılma konusunda değişik anlayış ve uygulama geliştirmişseler de, hemen hemen her toplumda katılmanın varlığından söz edilebilmektedir (Topbaş, 2014).

Halkın iktidarı olarak tanımlanan demokrasi, siyasal katılımın ortaya çıkmasında belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan, Kaya, 2004: 214). Turan’a göre (1986: 37), siyasal katılma “bireylerin ve bireylerin oluşturduğu birimlerin kendilerini yönetecek kadroların seçim ve eylemlerini etkilemek için giriştikleri çabalarıdır”. Dolayısıyla insanların siyasal katılımdaki amaçları yine kendilerini ilgilendiren siyasilerin ve siyasal kararların belirlenmesidir.

Crick’e göre (2008: 672), siyasal katılım, “karar alma süreçlerine dahil olan bireylerin ve grupların sayısını ve yoğunluğunu” ifade etmektedir. Kalaycıoğlu’nun ifadesine göre ise kavram “siyasal yetkililerin (otoritelerin)

ürettiği kararları etkilemek, yada karar alınma sonrasında onun uygulamasını erteletmek, durdurmak, değiştirmek veya toptan ortadan kaldırmak için yapılan bireylerin kendi özgür iradeleriyle yaptıkları, değerlendirmelere dayanan davranışlar” (2014) olarak nitelenmektedir. Dolayısıyla, siyasal katılım sadece oy kullanmak değil, otoriteler tarafından alınan kararların denetlenmesi veya ortadan kaldırılması adına da yapılan bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanlar siyasete katılım faaliyeti gösterirlerken, aslında siyasal süreci etkileme çabası içindedirler. Siyasal süreci etkileme çabası ise bizi halk yönetimi olarak ifade edilen demokrasiye götürmektedir (Önen, 2013: 243). Bu çabanın sonucu olarak ise temsili demokrasinin uygulama alanı bulması sağlanmakta, halkın kendi kendini temsilciler aracılığıyla yönetmesi gerçekleşmektedir.

Devlet ve devleti oluşturan kurumlar çok eskilere dayanmasına rağmen, siyasal katılma nispeten daha yeni bir olgudur. Tarihe damgasını vuran 4 büyük devrim İngiliz (17. Yy), Amerikan (18. Yy), Fransız (18. Yy), Rus (20. Yy) ve İkinci Dünya Savaşı izleyen büyük siyasal uyanış ile yaygın bağımsızlık hareketi, siyasal katılmanın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (Eroğul, 2012b: 195-196).

Demokratik siyasal katılım sorunların daha sağlıklı belirlenmesine, çözümlerin daha tutarlı olmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca halkın istekli katılımı, belirlenen amaçlara daha kısa zamanda ulaşılmasına ve daha kaliteli hizmet alınabilmesine imkan sağlayabilmektedir (İnan, 1998: 128). Bireylerin siyasal süreçlerde bulunmalarını ifade eden siyasal katılma, bireyin tek başına gerçekleştirebileceği bir faaliyet olduğu gibi, belli bir grup içerisinde de gerçekleştirebilmektedir (Çağla, 2010: 81). Çünkü bireyler kendi başlarına siyasetle ilgilenmenin yanı sıra, belli bir dernek, örgüt ya da siyasal partiye üye olup grup dâhilinde de siyasal katılım faaliyetini gerçekleştirebilmektedirler.

Vatandaşların gereksinim ve isteklerinin hükümete aktarılması ve bunun karşılığı olarak bir takım ürün ve hizmetler alınması siyasal katılımın maddi yönünü oluşturmaktadır. Ayrıca, vatandaşların yönetimde rol almaları ve böylelikle siyasal sistemle bütünleşmeleri katılımın manevi yönünü oluşturmaktadır (Görücü,

2010: 41). Dolayısıyla, hem maddi anlamda hem de manevi anlamda siyasete katılan vatandaşların sisteme dahil olmaktan dolayı daha mutlu olacakları söylenebilir.

Huntington devletin rolü üzerinde durmuş ve gelişmiş veya kurumsallaşmış siyasal sistemlerde katılımın sağlanmasının siyasi partiler ve baskı gruplarınca gerçekleştirilebileceğini öne sürmüştür (Sanlı, 2005: 75). Çünkü siyasal katılım her ne kadar bireysel düzeyde de gerçekleşebilme imkânı bulsa da, organize olmuş bir örgüt tarafından gerçekleştirilen katılımın yaptırım imkanlarının daha geniş olduğu söylenebilir.

Siyasal katılım faaliyeti, modern, çoğulcu yaşam ilişkilerinin egemen olduğu toplumlarda daha aktif olarak gerçekleşmektedir. Aslan ve Kaya'ye göre (2004: 213) ise siyasal katılımda sistemin yapısı ve işleyişi, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde önemli bir konumda bulunmaktadır. Çünkü, sistem kendi oluşturduğu şartlar dâhilinde katılıma yön vermektedir.

Katılımcıların, siyasal katılım sayesinde elde etmek istedikleri siyasi hedeflere ulaşacağı düşüncesi, katılım düşüncesinin güçlenmesindeki en önemli özelliklerdendir. Miser'e göre (2000: 9), siyasal katılım, bir topluluk içindeki yeniliklerin planlanmasına ve uygulanmasına, mümkün olduğunca çok sayıda ilgili insanın dahil olması ve yenilik üzerinde fikir birliği sağlamasıyla gerçekleştirilmektedir.

Siyasal katılım oranına göre siyasal sistemlerin çağdaşlığı üzerine yorum yapılmaktadır. Çukurçayır'a göre (2003: 64-65), sistemin çağdaşlığı, katılım oranının yüksekliğiyle bağlantılıdır. Egemenliğin halk tarafından doğrudan kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda, demokrasinin temel taşı olan seçimler devreye girmekte ve halk kendisini yönetmek üzere temsilcilerini seçebilmektedir. Çünkü demokrasilerde etkin ve oransal olarak yoğun bir katılımın gerçekleşmesi, genel iradenin yansıtılması açısından önemlilik arz etmektedir.

Katılım durağan bir kavram değildir ama sosyal teori ve araştırmalardaki gelişmelerle yinelenen ve değişen bir kavramdır. Sivil katılımın değişen uygulamaları katılımın anlaşılmasını ve kavramlaştırılmasını ayrıca etkilemiştir (Kovacheva, 2005: 20). Siyasal katılımın sağlanması ya da katılımı sağlamayı gerçekleştiren çeşitli yollar bulunmaktadır. Seçimlerde oy vermek, katılım söz konusu olduğu zaman ilk akla gelen kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Oy vermenin dışında da siyasal katılımı etkin olarak kullanılan araçlar bulunmaktadır (Çavdar, 1995: 140).

Amacı, hükümetin alacağı kararları denetlemek olan siyasal katılma, yalnızca her zamanı geldiğinde, sandık başına gidip oy kullanmaktan ibaret değildir ve demokratik toplumlarda da zaten bu şekilde olmamalıdır. Yücekök'e göre (1987: 24), siyasal katılma, siyasal tartışmalara katılmak, baskı gruplarına üye olmak, siyasal literatürü izlemek, kanaat önderliği yapmak vb. gibi davranışları da içermektedir.

Siyasal katılım, yurttaşlık olgusu dâhilinde anlam taşımaktadır. Yani toplumsal yaşamda aktif rol alan bireyler sayesinde siyasal katılım belli bir anlama kavuşabilmektedir. Dolayısıyla siyasal katılımın niteliği katılım faaliyetinde bulunan yurttaşların donanımlarıyla ilgili bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan, Kaya, 2004: 214). Başka bir deyişle, yurttaşların bilinçli bir siyasal katılım faaliyetinde bulunmaları ve bilinçli karar vermeleri için siyasetle, oy verecekleri partiyle ve ülkenin siyasal durumuyla ilgili olarak belirli bir bilinç düzeyinde olmaları, bu faaliyetin etkinliği açısından önemli olmaktadır.

Eroğul'a göre (2012b: 198-199), siyasal katılmanın olmazsa olmaz koşulları bulunmaktadır. Bunlar:

1. Ortada katılınacak bir nesnenin, dolayısıyla bağımsız bir devletin varlığı,
2. Katılanların can güvenliği,
3. Toplumsallaşmanın gereği olan eğitim.

Katılma ortamının oluşması için ise (Eroğul, 2012b: 199):

1. Katılmaya imkan verecek uygun bir ideolojik ortam
2. Katılmayı “meşru” ve “ilginç” sayan bir anlayışın toplumda geçerli olması
3. Asgari bir iletişim düzeyi gerekmektedir.

Dolayısıyla, siyasal katılımdan bahsedebilmek için demokratik bir devlet, katılanların can güvenliği ve siyasal toplumsallaşmış yurttaşların katılmaya imkan verecek ideolojik sistemde katılım olayının meşru sayıldığı bir düzende oluşturulması gerekmektedir.

Siyasal katılımıda önemli olan bireyin, siyasetin aktif bir öznesi halinde olmasıdır. Siyasal kurumların demokratik olması ve bireylerin temel hak ve özgürlüklere sahip olması siyasal katılım için ön koşul sayılabilir (Sanlı, 2005: 84). Çünkü demokratik bir siyasal katılımın varlığı, sistemin meşruiyetini güçlendirici özellik taşımaktadır.

Güçlü demokrasinin tanımı yapılırken, katılımcı tarzda siyasetle birlikte anılmaktadır. Katılımcı demokrasi ile anlatılmak istenilen ise, yurttaşlar adına temsili yönetimden ziyade yurttaşların kendi kendini yönetimidir. Bu sistemde yurttaşlar mümkün olabildiğince her düzeyde özellikle temel noktalarda karar verilme aşamasında etkin olmalıdırlar (Barber, 1995: 195). Çünkü alınacak olan tüm siyasal kararlar neticede o ülkenin yurttaşlarını ilgilendiren kararlar olmaktadır.

Siyasal katılım ile amaçlanan her ne kadar toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösterse de yönetilenlerin, yönetimde söz sahibi olabilmeleridir. Bir toplumda siyasal katılma çeşitli düzeylerde gerçekleşebilir. Seçimlerde oy vermeden başlayarak, siyasal güç ve çıkar elde etme, yönetsel işlerin yürütülmesinde görev alma, karar verme sürecine hakim olma gibi çeşitli tanımlar ve uygulamalar katılma teriminin kapsamına girebilmektedir.

Siyasal katılma, araç olmanın yanı sıra araç olan, rejimden rejime değişebilen, bir çok işlevi olan bir unsurdur. Katılmanın sonucunda herhangi bir sonuç elde edilmese dahi, katılma yollarının bulunuyor olması yurttaşlık duygusunu güçlendirici, toplumsal gerilimi azaltıcı özelliklere sahiptir (Kışlalı, 2006: 220). Özellikle demokratik sistemlerin yurttaşlarına tanımış olduğu bu hak, yurttaşların sistem içinde siyasal bir birey olmalarına da imkan tanımaktadır.

Otoriter, totaliter ve demokratik sistemler için siyasal katılım ihtiyaç duyulan bir olgu olmasından dolayı bireyler tarafından gönüllü olarak veya siyasi otorite tarafından yönlendirilerek gerçekleştirilmektedir (Sanlı, 2005: 84). Çünkü bütün sistemler seçimler sayesinde meşruiyetini sağlamak istemektedirler.

Milbraith, “Political Participation” adlı eserinde, siyasal katılmayı biçim ve türlerine göre şu şekilde sınıflandırmaktadır (Çam, 1995: 172-173):

1. Aktif ve Pasif Katılma: Bazı bireyler diğerlerine oranla daha yoğun olarak katılım faaliyetinde bulunurlarken, bazıları ise pasiftir. Siyasal yaşama katılmayan pasif bir kişi kendisini çok yakından ilgilendiren olaylar karşısında bazen aktif duruma geçebilmektedir.

2. Açık-gizli katılma: Bireylerin siyasal davranışlarından bazıları açık ve kamuoyu önünde gerçekleşirken bazıları kişiye özgü gizlilik taşır.

3. Zorunlu-bağımsız katılma: Yasaların gereği olarak gerçekleştirilen katılım, zorunlu katılım olarak nitelenebilir. Oysa bazı siyasal eylemler bireyin bağımsız olarak verdiği kararlarla gerçekleşmektedir.

4. Sürekli katılma ve süreksiz katılma: Oy verme sadece seçim zamanında gerçekleşen bir katılma olup sürekli değildir. Aksine, bir siyasal partiye üyelik ya da bir siyasal parti veya grupta militanlık sürekli bir siyasal katılıma örnek gösterilebilir

5. Siyasal sisteme veren ve alan katılma: Oy verme gibi bazı davranışlar sisteme katkıda bulunurken, sisteme yöneltilen hizmet talebi sistemden bir şeyler alır niteliktedir.

6. Açıklayıcı- araçsal katılma: Bu ayrımı kesin olarak ortaya koymak zor olmaktadır. Çünkü, belirli bir durumda ve belirli bir kişi için açıklayıcı olan siyasal katılma; bir diğeri için araçsal nitelikte olabilmektedir.

7. Sözlü- sözsüz katılma: Siyasal bir konuyu tartışmak, bir açık oturuma katılma sözlü olan siyasal katılmaya örnek iken, protesto yürüyüşlerine katılma yada mektup yazmak gibi eylemler sözsüz siyasal katılmayı ifade etmektedir.

8. Sosyal- sosyal olmayan katılma: Siyasal katılma belirli bir grup dinamiği içerirse, sosyal anlamda bir katılma vardır. Aksi durumda ise bireysel bir katılmadan söz edilebilir.

Verba ve Nie, “Participation in America: Political Democracy and Social Equality” adlı eserlerinde bireylerin siyasal yaşama altı düzeyde katılabileceklerini öne sürmüş ve şöyle bir sınıflandırma getirmişlerdir (Özer, 2006: 85-86)

1.Siyasal sürece hiç katılmayanlar: Bu kişiler, siyasetle hiç ilgilenmedikleri gibi oy dahi kullanmamaktadırlar.

2. Oy kullananlar: Toplumun büyük bir çoğunluğu sadece oy kullanmakla yetinmektedir.

3. Kişisel sorunlarıyla sınırlı katılımcılar: Bu kişiler oy kullanmanın yanı sıra kişisel sorunlarına çözüm bulabilmek amacındadırlar.

4. Topluluk düzeyinde katılımcılar: Bazı vatandaşlar, bireysel çıkarlarından ziyade, yaşadıkları çevre ile ya da içinde bulundukları toplulukların sorunlarının çözümü için siyasal iktidarı belirleme ve siyasal yönetimi etkilemeye çalışmaktadırlar.

5. Kampanyacılar: Seçim kampanyalarında aktif görev alarak katılma düzeylerini yükseltenlerdir.

6. Siyasal partilerde görev almanın yanı sıra diğeri siyasal etkinliklere aktif olarak katılanlar sayılmaktadır.

Topbaş tarafından 2010 yılında yapılan bir araştırmaya dayalı olarak siyasal katılma faktörleri ve bu faktörlerin siyasal sistemde sağladığı girdiler ortaya konulmuştur. Buna göre oluşturulan tablo şu şekildedir (Topbaş, 2014):

Tablo 2. Siyasal Katılma Faaliyeti ve Siyasal Sisteme Sağladığı Girdiler

Siyasal Katılma Düzeyi	Siyasal Katılma Faaliyeti (Girdiler)
Siyasal Eylem	Protesto: Hükümet siyasalarına karşı aleyhte harekette bulunma Taktir: Siyasal İktidar uygulamalarına karşı olumlu harekette bulunma Anket, imza, tebrik ziyareti, siyasal görüş bildirme
Siyasal İlgi	Dışa Dönük Bilgi Taşıma: Diğer seçmenlere yönelik oy verme ve tercihler konusunda ikna çabaları, gerekli hallerde tartışmalara girmek İçe Dönük Bilgi Toplama: Kitle iletişim araçlarının siyaset konusunda yakından takibi
Siyasal Kampanya Faaliyetleri	Fiili Katılım: Bir parti ya da adayın seçim kampanyasında fiilen yardımda bulunma Sembolik Katılım: Bir parti ya da adayın rozetini, amblemini taşıma
Siyasal Üyelik	Aktif Üye: Bir siyasal partiye üye olma, partide görev alma, (Parti Merkezli Davranış) Pasif Üye: Fikir temelli olarak sivil toplum kuruluşlarına üyelik
Salt Oy Verme	Oy Kullanma: Genel ya da yerel seçimlerde oy kullanma veya halk oylamaları katılma

(Topbaş, 2014)

Siyasal katılma, her ülkenin yurttaşının hakkı ve bir nevi de görevidir. Ancak siyasal katılma eylemi gönüllülük esasına bağlı olmalı, herhangi bir maddi yaptırım olmamalıdır. Ayrıca katılmanın amacı meşruluğu sağlamak yönünde olmalı, hukuk ve düzen dışı olmamalıdır (Eroğul, 2012b: 202). Katılma eyleminin her hangi bir zorunluluğa tabi tutulması ise, siyasal sistemin ne kadar demokratik olup olmadığı sorusunu akıllara getirebilmektedir.

Turan'a göre (1986: 43), seçimlerde oy vermek, bir siyasi partiye üye olmak ve bağışta bulunmak, mitinglere katılmak gibi faaliyetler olumlu siyasal katılım faaliyetleri olarak tanımlanırken, ayaklanmalar düzenlemek, çete savaşları, ihtilal, katliamlara girişmek de onaylanması mümkün olmasa da siyasal katılım türleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Basit bir meraktan, yoğun bir eyleme kadar kapsamı genişletilebilen siyasal katılım, Baykal'a göre 3 grupta sınıflandırılmaktadır (1970: 33- 34):

1. Siyasal olayları izleme: Dergi, gazete, radyo, açık oturum yolu ile siyasal olayları izlemeyi, dinleyici olarak parti kongre ve mitinglerine katılmayı kapsar.
2. Siyasal olaylar hakkında tavır takınma: İzlemeci olmaktan daha yoğun siyasi eylemleri kapsar. Burada belli siyasi görüşlerin yanında yer almak veya karşısında durmak sayılabilir.
3. Siyasal olayların içine karışma. Siyasal katılımın ileri şeklini ifade eder. Siyasi parti ya da derneklere üye olmak, siyasi görevlerde bulunmak, gösteri ve mitinglerde aktif rol almak gibi.

Siyasal katılım, kişinin siyasete ilgi derecesine göre değişebilmektedir. Siyasetle hiç ilgilenmemekten başlayan bu süreç, son derece aktif olarak siyasete dahil olmaya kadar ilerleyebilmektedir.

Siyasal katılım olgusu Türk Toplumunu açısından değerlendirildiğinde şu noktalardan bahsetmek gerekmektedir: Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal katılma olgusunun batılılaşma politikalarıyla birlikte gerçekleşen Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleriyle gündeme geldiği ancak gerçekçi bir katılım mekanizması sergilemesi açısından yeterli olmadığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte ulus-devlet ve onun yurttaşlarının oluşturulması amacıyla gerçekleştirilen yeniliklerle siyasal katılım faaliyetinin gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Aslan, Kaya, 2004: 218).

İlerleyen dönemlerde halkın iradesi darbe ve ihtilallerle zaman zaman sekteye uğrasa da çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, siyasal katılımın bir ayağını oluşturan seçme hakkının ortaya çıktığı görülmektedir (Güldiken, Kaya, 2004: 108).

1980 döneminde yaşanan çeşitli kısıtlamalar sonucunda siyasal katılım salt belli dönemlerde oy verme olayına indirgenirken (Öncü, 1991: 42-43), 1980 sonrasında merkezîyetçi otoriter yapının toplum üzerinde oluşturduğu baskıyı azaltmasıyla birlikte siyasal katılım alanında bir hareket görülmeye başlanmıştır (Aslan, Kaya, 2004: 221).

Siyasal sistemin ileriye yönelik olarak gelişmesi için siyasal katılmanın temel vatandaşlık görevini yerine getirerek oy kullanılması anlayışından kurtarılarak, bireylerin siyasetin etkin öznesi haline gelmesi yani kamusal konuların kararları alınırken etkin katılım sergilemesi gerekmektedir (Topbaş, 2014). Çünkü, çağın gereği olarak her sistem gibi siyasal sistemlerde gelişerek değişmek durumundadırlar. Bu değişim çerçevesinde ise yurttaşlık bilincinin daha etkin hale gelmesi, hem ülke hem de o ülkede yaşayan insanlar için ileriye yönelik daha olumlu sonuçlar ortaya koyabilir.

4.2. Siyasal Katılmanın Nedenleri, Kapsamı

Siyasal katılma merak, ilgi, bilgi ve eylem aşamaları biçiminde gözlemlenebilir. Baykal'a göre (1970: 31-32), her aşama için değişik bir siyasal katılma nitelendirmesi yapmak mümkün olabilmektedir, ancak, her siyasal katılma bir süreci oluşturduğundan dolayı bütün bu etmenler bir bütünlük sergilemektedirler. Çünkü, bireylerin siyasal katılmaya dahil olması için belli bir yoğunlukta ilgi, merak, bilgi ve eylem sahibi olması gerekmektedir. Herkesin siyasal konulara olan ilgisi aynı olmadığı için bu konuda bir ayırım yapılması gerekmektedir. Bu ayırımda belirleyici nokta ise, yurttaşın seçimlere katılıp katılmaması, belli bir siyasal programla ilgili oy verip vermemesi ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Siyasal yöneticilerin belirlenmesi ve toplumsal isteklerin ortaya konulması siyasal katılmanın işlevlerinin başında gelmektedir. Ayrıca çeşitli toplumsal kesimlere temsil imkanı sağlandığı için siyasal katılma, toplumda denge ve uzlaşmanın oluşumunu kolaylaştırmaktadır (Kışlalı, 2006: 220).

En geleneksel biçimli siyasal katılma yöntemi olan seçimlerde oy kullanmak yönetimlerin meşruiyet sorununu çözmede yetersiz kalmaktadır. Geray'a göre (1995: 74), seçimler ve çeşitli yerel meclislerde görev almak, halkın denetiminde bir siyasal ve yönetsel yapının oluşmasını tam olarak sağlamamaktadır. Bu nedenle, birçok ülkede halkın yönetsel etkinliklerini artırabilecekleri yöntemler uygulanmakta ve halkın her konuda yönetime dahil olabilmesi için, kent planlamasından, çevre korumaya, halk oylamasından, seçilmişleri görevden düşürmeye, birçok tür ve alanda katılım olanakları söz konusu olabilmektedir.

Bir siyasal katılma faaliyeti olarak seçimler, demokrasinin göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Otoriter ve totaliter rejimlerde seçimler yapılsa bile, bu seçimler serbest, rekabete dayalı ve çoğulcu nitelikli değildir. Bu ülkedeki iktidarlar genellikle meşruiyetlerini halktan aldıklarını iddia etmek ve ispatlamak için seçimler yapmakta ve halkı siyasete katılmış gibi göstermektedirler. Dolayısıyla bu ülkelerde iktidar neredeyse hiç el değiştirmemektedir (Duran, 2012: 215).

Siyasal katılım, hem kurumlarının gelişimi, hem de onların sosyal bir şekilde meşrulaştırılması ve yerleştirilmesi açısından demokrasinin geliştirilmesi için çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir kurum oluşturma kapasitesi demokratik siyasetin geniş tanımının yanında çeşitli sosyal grupların da demokratik katılımı için bir arayış olmuştur (Forbrig, 2005: 12-13). Örneğin, demokrasinin gelişim evreleri incelendiğinde sadece özgür erkeklere tanınan oy hakkının ilerleyen dönemlerde kadınları ve oy verme niteliğine sahip herkesi kapsamı gibi.

Siyasal katılma eylemleri olağan ve olağandışı davranışlar şeklinde sınıflandırılabilir. Dursun'a göre (2006: 234), siyasal rejim tarafından konulmuş

kurallara ve normlara uygun olan eylemler olağan siyasal katılma eylemlerini oluştururken mevcut kurallara ve normlara uygun olmayan ve onlara karşı çıkmak amacıyla gerçekleştirilen eylemler de olağandışı siyasal katılma davranışlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, siyasal katılmanın sınırları da konulan kurallar ve normlara göre ortaya çıkabilmektedir.

Oy verme ve siyasal katılım, yönetimin verdiği kararların etkilenmesi, yönlendirilmesi anlamında önemli bir demokratik hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yönetimin verdiği kararların etkilenmesi yöntemi olarak oy vermenin dışında başka faaliyetler de bulunmaktadır. Siyasal katılma ise toplumdan topluma değişebileceği gibi bireyden bireye de değişebilmektedir. Çünkü bazı toplumlar ya da kişiler siyasal katılmaya daha çok ilgi gösterirken, bazıları ise bu konuda çekingen davranmaktadır. Siyasal katılma siyasal kültürde yerleşmiş normlardan etkilendiği gibi bu normlar ayrıca yurttaşların sorumluluklarını belirlemekte ve davranışlarını sınırlandırmaktadır (Çam, 1995: 175).

Özbudun, bireyleri siyasal katılıma iten dört neden ileri sürmektedir. Bunlar (1983: 5):

- Kişisel Bağlılığa Dayanan Katılım: Mobilize katılım olarak nitelenebilecek bu katılım türünde, seçmen grupları, geleneksel liderlere karşı kişisel bağlılıklar ve bağımlılıklar sonucu, bu liderler tarafında siyasal katılıma yönlendirilir. Bu katılım şekli genelde az gelişmiş ülkelerin kırsal bölgelerinin siyasi hayatında görülmektedir.

- Dayanışmadan Doğan Katılım: Bireyin dahil olduğu sosyal gruba olan bağlılığının göstergesi olarak, o grubun çoğunluğu yönünde katılımı gerçekleştirmesidir.

- Çıkara Dayanan Katılım: Bireyin katılım eyleminin topluluğun, yörenin veya toplumsal sınıf ve katmanların çıkarlarına yönelik olarak gerçekleşmesi durumudur.

- Yurttaşlık Duygusuna Dayanan Katılım: Bu tür katılım, bir ahlaki yükümlülük duygusundan, bir görev hissinden kaynaklanmaktadır. Bireyler

siyasal katılımı gerçekleştirmekle toplumsal bir görevi yerine getirme duygusunu yaşarlar, herhangi bir maddi kazanç beklentisi içinde olmazlar.

Ayrıca siyasal katılım açık ve gizli katılım olarak iki gruba ayrılabilir. Herkesin önünde yapılan siyasi faaliyetler açık katılımı, kendi aile çevresinde gerçekleştirilenler ise gizli katılımı ifade etmektedir. Başka bir tasnif ise özerk ve mobilize katılım yönünden olmaktadır. Kahraman'ın Önen'den (1994: 45) aktardığına göre; bireyin kendi isteğiyle gerçekleştirdiği, kendisinin tasarladığı katılım şekli özerk katılımı, devletin faaliyetlerini etkilemek için kişinin kendisi dışında birisi tarafından tasarlanmış faaliyetlerde bulunması ise mobilize katılımı ifade etmektedir (Kahraman, 2011: 50). Vatandaşların bireysel olarak kendi iradeleriyle gerçekleştirdiği özerk katılım, demokratik sistem için önemli bir altyapı sağlamaktadır. Çünkü, katılma, istemeyerek bir şeye taraf olmak değil, aksine kişinin kendi başına ve isteyerek yönetsel karar ve eylemleri etkilemek üzere hareket etmesi (Damlapınar, Balcı, 2014: 65) yani, bilinçli bir faaliyettir.

Sosyo-kültürel şartlara göre değerlendirildiğinde ise, gelir düzeyi yükseldikçe siyasal olaylara olan ilginin artması sebebiyle yüksek gelir grubundaki insanların daha yoğun katılım sergilediği söylenebilir. Eğitim, siyasal olaylarla ilgili bilgilerin artmasına, yorumlanmasına ve bağlantıların kurulmasına yardımcı olacağından, eğitim seviyesi yükseldikçe katılım oranının arttığı söylenebilir. Bunun yanı sıra, büyük kentlerdeki katılım bağımsız iken, kırsal kesimde daha çok bağımlı siyasal katılma gözlemlenebilir (Kışlalı, 2006: 224- 225).

Bireylerin kendilerini ilgilendiren siyasal konulara ilişkin karar verme mekanizmalarına katılımı olarak nitelendirilebilecek olan siyasal katılım, demokrasinin bireylere tanıdığı imkanlardan birisidir. Sadece oy vermek anlamında bile değerlendirilecek olsa, yurttaşlar için bu durum hem bir hak hem de bir zorunluluktur. Çünkü, bireylerin kendilerini ilgilendiren kararlarda iradelerini ortaya koymaları gerekmektedir.

5. SEÇİM, SEÇMEN TERCİHİ, TANIMI VE KAPSAMI

Toplumsal hayat, belli bir düzenden oluşmuştur. Bu düzenin oluşmasında çeşitli kurallar bulunmaktadır. Dini, hukuki, ahlaki, örfi kurallar olduğu gibi bir takım siyasal kurallar da bulunmaktadır. Toplumsal hayata ilişkin olarak siyasal hayattaki en önemli sorun, toplumun işleyişi ve toplumla ilgili olan önemli kararların kim veya kimler tarafından alınacağı, toplumun bütününe ilgilendiren kuralların kimler tarafından konulacağının belirlenmesidir (Dursun, 1995: 191).

Günümüzde devletler artık büyük boyutlara ulaşmış, nüfuslar artmış ve değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Devletlerin, nüfus ve toprak bütünlüğünün zamanla büyümesine paralel olarak, doğrudan demokrasi anlayışı uygulama alanı bulmakta zorlanmaktadır. Büyük boyutlardaki sorunlar, devletlerarası ilişkilerin karmaşıklığı, yöneticilerin özel bilgi sahibi olması zorunluluğu ve çözüm üretecek olan özel kurumlara ihtiyaç duyulmasından dolayı doğrudan demokrasinin yerine seçimler, halkın yöneticilerini belirlemede bir yöntem olarak kullanılmaya başlamıştır (Tunç, 1998: 143). Dolayısıyla doğrudan demokrasinin yerini, kararları seçmenlerin verdiği temsili demokrasi almıştır.

Yurttaşların seçme ve seçilme ehliyetinde olanlarının, seçimlerde ülkeyi yönetecekleri belirlemesi, bunun dil, din, ırk, cinsiyet gibi ayrımlar gözetilmeden tüm vatandaşlara verilmesi, uzun yıllar sonucu gerçekleşmiştir (Öztekin, 2007: 156). Çünkü demokrasinin ilk ortaya çıktığı ve demokrasinin beşiği sayılan site devletlerin de bile seçme hakkı halkın belli kesimine verilmekteydi. Zamanla bu durum değişerek seçme ehliyeti şartları belirlenmiş ve bu şartları taşıyan her vatandaş seçmen olarak görülmüştür.

Modern siyasal kuramda demokrasinin tanımı devletin karaları ve işleyiş tarzı ile sınırlandırılmamış, aksine devletin demokrasiyle olan bağlantısının ön koşulu olarak her zaman demokratik bir toplumun olması gerektiğinden yola çıkarak açıklanmıştır (Keyman, 1995: 129). Dolayısıyla, devletin demokratik olabilmesi için, toplumun demokratik olması gerekmektedir.

Temsili demokrasi halkın yönetimi anlamına gelmekte, yasama ve yönetim erkini kullanacakların seçimle iş başına gelmelerini ifade etmektedir. Ülkemizde seçimler, serbest, eşit, tek dereceli, genel ve gizli oy açık sayım ilkelerine göre yargı denetiminde yapılmaktadır (Kiriş, Gül, 2008: 101).

Demokratik ülkelerde, siyasal iktidarın belirlenmesinde, seçmen davranışı ve tercihleri önemli bir faktördür. Aynı şekilde oy verme davranışı, ödüllendirme veya cezalandırmayı amaçlayan beğenin ya da tepkinin somutlaştırılmış halidir (Çinko, 2006: 106). Seçmen katılımı olarak nitelendirilebilecek olan faaliyette vatandaşlar, oy verme yoluyla siyasi katılımında bulunurlar. Oy verme faaliyeti de düşünme, izleme ve karar verme süreci sonrasında ortaya çıkan bir davranıştır (Tatar, 1997: 109). Vatandaşlar bu süreç sonrasında kendilerine en yakın hissettikleri, benzer ideolojiyi paylaştıkları ve yönetime layık gördükleri kişi ve partilere oy verecek konuma gelmektedirler.

Seçmen tercihini etkileyen sosyo-kültürel faktörler incelendiğinde, bireylerin içinde bulundukları sosyal ortam, doğuştan beri etkilendikleri ve belli bir birikim sağladıkları kültürel faktörler ve gerek bir birikim sonucu elde edilmiş, gerekse seçim zamanı yaklaştığında hissettikleri psikolojik faktörler gelmektedir. Bu sosyo-kültürel yapı seçmenlerin genelde içinde bulunduğu sosyal ortam neticesinde ortaya çıkan bileşenler sonucu tercihlerinin etkilenmesine sebep olmaktadır. Psikolojik faktörler ise, siyasal süreçte, kişinin kendini etkin hissetmesi ya da hissetmemesi, siyasete olan ilgisi, siyasal partilerin ve liderlerinin tutumlarına ilişkin düşünceleri kapsamaktadır. Seçmenlerin siyasal sosyalizasyon süreçleri incelendiğinde, özellikle bu yapıların etkisinde kalarak oy verdikleri söylenebilir.

Siyasal bir rejimin kalitesi, onu yöneten kişilerin kalitesine bağlıdır. Bu yüzdendir ki yönetenlerin seçilme biçimleri rejimin temellerinden birini oluşturmaktadır. Siyasal rejimleri birbirinden ayıran özellik, yönetenlerin, genel ve dürüst seçimlerle iş başına gelip gelmediklerine bağlıdır (Duverger, 1986:12).

Dolayısıyla demokratik siyasi rejimlerde, iş başına gelmiş olan kişilerin meşruluğunun sağlanması daha kolay olmaktadır.

Günümüzde her anlamda yaşanan modernleşmeye paralel olarak, siyasal alanda da ortaya çıkan modernleşmenin bir gereği olarak siyasal katılım genişlemelidir. Siyasal katılımı modernleşmenin yanı sıra siyasal kaynakların, siyasal fırsat yapısının ve siyasal güdülerin de bireyleri teşvik edici yönde çalışması gerekmektedir (Kalaycıoğlu, Sarıbay, 2009: 9). Çünkü, yurttaşlar, demokrasinin gereği olan siyasal katılım faaliyetinin her boyutunda yer almalı ve kendi düşüncelerini özgürce ortaya koabilmelidirler.

5.1. Seçimler

İnsanların, kendilerini yönetecekler kişileri belirlemesi zorlu bir süreçtir. Seçmenlerin verdikleri kararlar bütün itibariyle toplumsal anlamda faydalı olabileceği gibi beklenmedik olumsuz sonuçlar da ortaya koyabilir. Ancak iktidarın denetlenmesi ve yeniden göreve getirilmesi noktasında seçimler önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Seçimler, temsilcilerin belirlenmesi için evrensel bir yöntem olarak seçmenlerin kendi temsilcilerini seçme faaliyetine katılmalarını sağlamaktadır (Ball, Peters, 2007: 123).

Yurttaşlar, kendilerini ilgilendiren karar alırken kendi tercihlerini ifade etmek için gerekli olan eşit imkana sahip olmalıdırlar. Oy vermek, siyasal anlamda tercih etmek anlamına geldiğinden dolayı, bu değerlendirmenin yapılabilmesi için bireylerin oy verme eşitliğine sahip olması gerekmektedir (Dahl, 1996: 137). Genel oy hakkı ve aktif kamuoyu ile iktidarı ve muhalefeti belirlemeyi amaçlayan seçimler, demokratik sistemin temel niteliğini oluşturmaktadır (Bektaş, 1998: 841).

Seçmenler seçim öncesi vaatler ve propagandalarla yanlış dahi yönlendirilmiş olsalar bile, seçimler demokratik sistemlerin vazgeçilmez unsurudurlar. Kendisi adına konuşulan ve karar alınan halk, seçimler sayesinde kendisini ifade etme fırsatı bulabilmektedir.

Seçim sistemlerinin farklı sınıflandırmaları bulunmaktadır. Farklılık, karşılaştırma yapılmak istenen değişkenin ne olduğuna göre belirlenmektedir. Sınıflandırma yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli konu o ülkenin siyasal sistemidir (Dikici Bilgin, 2013: 150). Seçim sistemleri genel itibariyle yönetimde istikrar ilkesine ağırlık veren çoğunluk sistemleri ile, temsilde adalet ilkesine ağırlık veren nispi temsil sistemleri olmak üzere iki grupta toplanabilir. Ayrıca iki sistemin karışımı olan karma sistemler de bulunmaktadır (Taşdelen, 2011: 117).

Seçim sistemleri genellikle çoğunluk yada nispi sistemler olarak sınıflandırılmaktadır. Çoğunluk sistemi tek partili hükümete, nispi sistemler ise koalisyonlara sebep olabilmektedir (Heywood, 2007: 353).

Buran’a göre (2005: 55), çoğunluk sistemleri “ siyasal bir toplumda toplum adına kim veya kimler karar almalı sorusunun yanıtına; toplumun çoğunluğunun oyunu alanlar almalıdır şeklindeki yanıtın karşılığı olarak geliştirilmiş bir seçim sistemidir”.

Basit çoğunluk sisteminin temelinde, kullanılan oylardan en çok oyu alan liste ya da aday seçimi kazanmaktadır (Buran, 2005: 56). Basit çoğunluk sisteminde tek turda zorunlu olarak sonuç çıkmaktadır. Mutlak ve yarı belirlenmiş çoğunlukta ise ilk turda hiçbir aday ya da liste öngörülen çoğunluğu sağlayamazsa ikinci bir oylama yapmak gerekmektedir (Sezen, 2000: 164).

Mutlak çoğunluk, basit çoğunluğa göre seçmen eğilimini daha doğru biçimde yansıtmaktadır. Mutlak çoğunlukta dar bölge (tek adlı) yöntemi ve liste yöntemleri uygulanabilir. Dar bölge sisteminde adaylardan biri %50 yi aşan bir oy aldığı zaman seçim sonuçlanmış olur. Bu durum tek turda sağlanabileceği gibi aday sınırlaması ya da oransal çoğunluğun yeterli sayılması yoluyla da sonuçlanabilir (Sezen, 2000: 168).

Liste yöntemi uygulandığında seçim çevresi genişlemiş ve genellikle il düzeyine çıkmıştır (Sezen, 2000: 168). Bu sistemde, seçim çevreleri iki veya daha fazla temsilciden oluşmaktadır. Adaylar listeler şeklinde oluştururlar. Seçmenler,

sabit, tercihli yada karma bir biçimde oluşturulan listeye oy verirler. Seçim bölgesinde en çok oyu alan liste veya herhangi bir listede bulunan bağımsız aday seçimi kazanır (Buran, 2005: 60). Belli oranlarda çoğunluk sisteminde (yarı belirlenmiş çoğunluk) oyların belli bir oranını sağlamak seçilmek için koşul olarak konulmuştur. Bu oran yasayla belirlenmektedir (Sezen, 2000: 169). Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde bir adayın ilk turda seçilebilmesi için iki koşul gerekmektedir. Bunlar adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu veya seçmen sayısının $\frac{1}{4}$ üne eşit oyu elde etmesi gerekmektedir (Sezen, 2000: 170).

Nispi (oransal) temsil sistemi, çoğunluk sisteminde yarıdan bir az oy almış olan adayın oyların sıfıra indirilmesinin adaletsizlik olduğu düşüncesiyle ortaya çıkmıştır (Sezen, 2000: 184). Devredilebilen tek oy sisteminde seçim bölgeleri çok adaylıdır ve her seçmenin bir oyu vardır. Oylar karma listeler şeklinde kullanılır. Seçmen tercih sırasına göre adaylara 1,2,3, gibi numaralar vererek oy kullanırlar. Adaylar seçilmesi gerekenden fazla ya da listeye göre en az oy almışsa oylarını başka bir adaya devredebilir (Sezen, 2000: 186).

D'hont Yöntemi (En Yüksek Ortalamalar Yöntemi) ise artık oyların kendi içinde değerlendirildiği bir yöntemdir. Her partinin aldığı oy sayısı o seçim bölgesinde seçilmesi gereken temsilci sayısı kadar sırayla 1,2,3,4,...e kadar bölünür ve sonuçlar büyükten küçüğe doğru sıralanarak seçilecek temsilci denk gelene kadar seçim ölçüsü oluşturulur (Sezen, 2000: 193- 194).

Sainte Lague Yönteminde, D'hont yönteminin küçük partileri olumsuz etkilemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Partilerin aldıkları oylar, tek rakam olan 1,3,5,...e bölünür. Milletvekili dağılımı D'hont yöntemi gibidir (Türküne, 2006: 300).

Siyasal demokrasinin olmadığı sistemlerde de seçimler bulunabilmektedir. Ancak sadece demokratik sistemlerde vatandaşlar oylarıyla kimlerin belirli bir süre iktidara geleceğini belirlemektir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda seçmenlerin sadece bu amaç için değil, çeşitli toplumsal ve hukuksal baskılar sonucu oy kullandıkları ortaya çıkmıştır (Turan, 1986: 38). Seçimlerde oy

kullanmamanın maddi yaptırımının bulunmasının amacı ise demokrasinin işlerliğine ve siyasal katılım oranlarının artmasına imkân sağlamak adınadır.

5.2. Seçmen Tanımı ve Kapsamı

Siyaset çoğu zaman devlet yönetimi faaliyeti olarak düşünülmektedir. Devlet yönetimi teknik ve siyasal özellikler taşımaktadır. Duverger’e göre(1986: 28), siyasal görevlerin yönetenler arasında paylaştırılması, bu paylaşımın imkânları çerçevesinde her görevin layıkıyla yapılması ve her organın uyum sağlayacak biçimde düzenlenmesi teknik özellikleri oluşturmaktadır. Hükümetin yapısı, yurttaşlar karşısında hükümetin sahip olduğu yetkilerin sınırı ise siyasal özellikleri arasında yer almaktadır.

Lipset (1964: 25) demokrasiyi “nüfusun mümkün olan en geniş kısmının, yönetimin görevlilerini anayasaya uygun şartlarda değiştirmek için, siyasal iktidar için yarışanlar arasında bir seçme yaparak önemli kararları etkilemesine izin veren sosyal bir mekanizma olarak” nitelendirmiştir. Çünkü ne kadar çok seçmenin oy verdiği noktasında meşruluk daha da sağlamlaştırılmaktadır. Seçmen ise, seçimlerde oy kullanma hakkına yani seçme yeterliliğine sahip kişileri ifade etmektedir (Baltacı, Eke, 2012: 115).

Seçimler sadece milletvekillerinin ve yöneticilerin seçilmesi değil, demokratik olan örgütlerde, örgüt üyelerinin, örgüt yöneticilerini belirleme yöntemidir (Öztekin, 2007: 155). Demokratik toplumlarda, devletin siyasetini belirleyecek ve biçimlendirecek olan mekanizmalar seçimlerdir. Bu mekanizmanın en önemli aktörleri ise Say’ın belirttiği gibi siyasal tercihlerini ve düşüncelerini oy kullanarak belirten seçmenlerdir (Say, 1998: 99). Seçmenlerin ise, kendilerini birer yurttaş olarak görmeleri toplumlar açısından demokrasinin gelişmesi için önemlilik arz etmektedir (Bozkurt, 2006: 229). Çünkü yurttaşlığın gereği olarak, demokrasilerde, siyasete katılım önemli bir yer tutmaktadır.

Demir’e göre (2009: 3), seçimler, seçmenlerin istedikleri, en azından karşı olmadıkları tekliflere karşılık olarak, onlardan oy talep eden siyasetçiler ile,

kendilerine en uygun teklifi seçmeye çalışan seçmenlerin karşı karşıya geldiği, belirli aralıklarla kurulan bir pazar gibidir. Siyasetçilerin yürüteceği politikalar, seçmenlerden kendilerine oy vermelerine dayanak oluşturmaktadır. Gereken oy kazanıldıktan sonra bir sonraki seçime kadar siyasetçiler ile seçmenler arasındaki ilişki nispeten zayıflayabilmektedir. Çünkü bir sonraki seçim dönemine kadar, yerlerini garantilemiş olan siyasetçiler, yeni bir seçim dönemine kadar halktan biraz uzaklaşabilmektedir.

Siyasal demokratik yapılarda, yönetilenler siyasal sürece her düzeyde katılabilirler. Seçme ve seçilme hakkına sahip olmak, akli dengesi yerinde olmak gibi çok az sayıda sınırlama getirilmiştir (Turan, 1986: 16).

Seçimler demokrasinin özünü oluştururlar. Çünkü, bir iktidarın meşruiyeti, kaynağını yönetilenlerin rızasından almasına bağlıdır. Yönetilenler, belirli aralıklarla yapılan seçimler neticesinde, siyasal iktidara onay vermektedirler (Özgül, 2002: 13). Böylelikle seçimler, hangi kadrolara kimlerin geleceğini belirlemeye yönelik bir hal almaktadır. Bu sürecin yerine getirilebilmesi için, tercih yapacak olan seçmene birden fazla seçeneğin sunulması zorunludur. Siyasal demokrasinin belirgin tarafı iktidara gelmenin ve iktidarda kalmanın bir yarışma neticesinde olduğudur (Turan, 1986: 15). Seçmenler, seçenekler arasından kendilerine en yakın hissettikleri kişilere oy verirler ve böylelikle kime onay verdiklerini ispatlamış olurlar.

Sarıbay'a göre (2000: 87), seçimler, siyasal katılımın hukuki boyutlarını oluşturmaktadır. Seçimlerin düzenli olarak yapılmadığı zamanlarda ise, yurttaşların siyasal kontrolü nasıl ve ne şekilde sağlayacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Çünkü, yöneticiler, her ne kadar belli bir dönem öncesinde halkın onayını almış olsalar da, ülkedeki gelişen şartlara göre seçmenlerin tercihleri değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla, seçimlerin belli aralıklarla yapılması zaten bir önceki tercihin onayı ya da iptali anlamına gelebilmektedir.

Bir ülkede demokratik seçim sisteminin varlığından söz edebilmek için şu belirtilerin bulunması gerekmektedir (Butler vd, 1981: 2-5):

1. Siyasi partilerin örgütlenme hürriyetlerinin bulunması ve seçimlere serbestçe girebilmeleri,
2. Seçimlerin belirli zaman aralıklarıyla düzenli bir biçimde yapılması,
3. Seçmenlerin genel ve eşit oy hakkına sahip olmaları,
4. Seçim kampanyalarının özgürce yapılabilme imkânının bulunması,
5. Gizli oy-açık sayım ilkesinin var olması,
6. Yöneticilerin tümünün seçimler yoluyla belirlenmesi.

Kamu görevine gelecek kişiler, yarışma niteliğinde olan bir seçim sonucu belirlenir. Bunun için aynı göreve gelmek isteyen en az iki aktörün varlığı gerekmekte ve rekabet koşullarının oluşması gerekmektedir. Bu aktörler, bireyler olabileceği gibi, toplumsal açıdan değerlendirildiğinde bunlar genellikle siyasi partiler olabilmektedir. Bu bağlamda, demokratik bir siyasi kültürün oluşması ve varlığı için rekabetçi bir parti sisteminin bulunuyor olması gerekmektedir (Turan, 2009: 539).

Seçmen davranışları ve tercihleri, demokratik siyasi sistemler açısından önem taşımaktadır. Gülmen'e (1979: 21) göre seçmen davranışlarının önemi şu özelliklerden kaynaklanmaktadır (Damlapınar, Balcı, 2014: 69- 70):

- Oy kullanmak, siyasi sistemler açısından siyasi katılmanın en önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Çünkü oy kullanma yoluyla vatandaşlar kendi düşüncelerini yönetime yansıtabilmekte ve çoğulculuğun sağlandığı bir siyasi ortam doğabilmektedir.
- Demokratik sistemin vatandaşlar için belirlediği roller gereği olarak her vatandaş seçimlere eşit olarak katılma hakkı kazanmaktadır.
- Özellikle genel seçimler itibariyle düşünüldüğü zaman her vatandaşın oy hakkı eşit olduğu için, bu durum eşit söz hakkı olarak değerlendirilmektedir.
- Seçmenlerin tercihleri, oy verme davranışları siyasi sistemlerde gözlenebilir ve incelenebilir bir süreç olduğu için bilimsel araştırmalarda karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenebilmektedir.

- Diğer sosyal davranışlardan farklı olarak seçmen davranışları nitel veya nicel olarak analiz edilebilmektedir.
- Özellikle seçim dönemlerinde anlam kazanan seçmen davranışı, ve seçimler, demokratik siyasal sistem açısından önemli fonksiyonlar içermektedir.

Seçmenlerin tercihleri ülkedeki konjoktüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Demokratik toplumlarda seçmenler, içinde bulundukları sosyal-siyasal-ekonomik sistemden yararlanabildiğini düşünüyor ise rejimin devamlılığını ve istikrarını savunur ve o yönde oy verir. Ülkede bulunan mevcut siyasal yapı içerisinde hiçbir parti ya da fikir seçmene yönelik olumlu tercih sunmuyorsa, seçmen, seçmen olma vasfından vazgeçerek ya sandık başına gitmeyerek ya da geçersiz oy kullanarak sisteme serzenişini göstererek, sistemi protesto edebilmektedir (Narlı ve Dirlik, 1996:126). Yayla'ya göre (2001: 15), halkın siyasi olgunluk seviyesi, aydınların siyasi olgunluk seviyesinden yüksektir. Çünkü; halkın her zaman isabetli ve etkili karar verebildiğini düşünmektedir. Çünkü demokratik seçimler halkın çoğunluğunun iradesini yansıtmaktadır.

5.3. Parti Tercihinin Belirlemesi

Siyasal hayatın belli bir şekil alması, seçmenlerin tercih ettikleri partilere göre oluşmaktadır. Modern temsil teorilerinin gelişmeye başladığı zamanlardan bu yana, bir ülkenin siyasi hayatı için çok önemli olan seçimler, demokratik sistemler için çok önemli olarak algılanmışlardır (Ülman, 1957: 44).

Seçimler hem demokratik, hem de demokratik olmayan sistemlerde söz konusu olabilmektedir. Demokratik olsun yada olmasın, hemen her siyasal sistemde uygulanan seçimler, siyasal karar alma ve uygulama yerlerine geleceklerin belirlenmesi amacıyla yapılmaktadır (Buran, 2005: 16).

Oy verme, demokrasinin yaşatılması gereği olarak, toplumsal anlaşmanın kilit mekanizmalarındandır (Lipset, 1964: 10). Siyasal alanda güç elde etmek için faaliyette bulunan yapılar olarak siyasal partilerin organizasyonun varlığı ve

sürekliliği liderin ömrüyle sınırlı olmayan, yerel ve merkezi düzeyde sürekli bilgi alışverişi olacak şekilde teşkilatlanmış, siyasal alanda iktidarı etkilemek ve elde etmek için faaliyette bulunan organizasyonlardır (Bakırtaş, 2007:95).

Seçmenlerin, parti tercihinin belirleyen çalışmaları ülkemizde son yıllarda ağırlık kazanan akademik ve siyasal araştırmalardandır. Seçmenlerin parti tercihlerinin belirlerken siyasetle ne kadar ilgili olduğu, belli bir partiye yakın olup olmadığı, ne gibi süreçlerden geçtiği, ne gibi faktörlerden etkilendiği, hangi dışsal baskılara aldırış etmediği de önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bireylerin ya da seçmenlerin parti tercihinin belirleyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Seçmenlerin tercihinin etkileyen faktörler arasında parti ideolojisi, parti lideri ve seçmenin sosyo kültürel gelenekleri yer almaktadır.

Çaha ve diğerlerinin yapmış olduğu araştırmaya göre, genel seçimlerde siyasal görüş, parti lideri, parti kadrosu ve benzeri konular etkili olurken, yerel seçimlerde ise, başkan aday ve belediye hizmetleri daha önemli kriterler arasında yer almaktadır (Çaha vd.1986). Çünkü yerel seçimlerde daha çok kişiye oy verilmektedir.

Bireylerin oy verme davranışlarıyla ilgili olarak kısa ve uzun dönemli faktörler etkinlik gösterebilirler. Sitembölükbaşı'na göre (2005: 202), uzun dönemli faktörler bir kaç seçim boyunca etkisini devam ettirirken, kısa dönemli faktörler belirli bir seçimle sınırlı kalmaktadır. Bu faktörler seçim zamanındaki adaylara ve mevcut konulara göre değişiklik gösterebilmektedir. Parti kimliği seçimlere etki eden en önemli uzun dönemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Seçmenlerin partiye olan bağlılıkları, siyasal tercihlerini ortaya koyarken dayandıkları psikolojik bağlılığı yansıtmaktadır. Çünkü birey, siyasal düşüncenin gereği olarak kendi düşüncesine yakın olan partinin yüksek oy almasını istemekte ve bunun için sandık başına gitmektedir.

Anthony Downs'un, siyasal partilerin temel amacının seçimleri kazanmak olduğu iddiası konusunda öncü çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Downs'un modeline göre, siyasetçiler öncelikli amacı seçimleri kazanmaktır.

Siyasetçilerin bu amaçları, belirli politikalar uygulamaktan ziyade iktidarın sağlayacağı menfaatlerden yararlanmaktır (Çinko, 2006:104). Bir siyasal partinin mensuplarının kendilerinin iktidara gelmesini istemeleri kadar normal bir şey yoktur. Ama bunun demokratik yolla yapılması ve bütün partiler için aynı kuralların geçerli olması gerekmektedir (Yayla, 2001: 44). Çünkü demokrasi herkese aynı mesafede durmaktadır.

5.3.1. Parti Tercihinin İdeolojiye Göre Belirmesi

Siyasal bir hak olan seçme ve seçilme hakkından doğan seçimler ve seçimlere katılma, seçmenlerin yönetime karşı gösterdikleri ilginin bir göstergesidir. Bunun yanı sıra, siyasi iktidarların özünde bulunması gereken toplumsal anlaşma faktörünün oranını da belirlemektedir (Öztekin, 2007: 156).

İdeoloji, insanların bakış açılarının yakın ya da ortak yönlerini biraya getiren paydalardır (Demir, 2009:5). Bireyler, sahip oldukları ortak görüşler ya da düşüncelerinin karşısında bulunan karşıt görüşler çerçevesinde kendilerine özgü bir ideolojik tutumu kazanmaktadır. Siyasal parti tercihinde de bu ideolojik birikim ve buna bağlı olarak sergilenen siyasal tutum önemli bir etken olarak oy verme yönelimine yansımaktadır. Ancak yapılan araştırmalara göre, seçim dönemlerinde her zaman ideolojik tercihler ön plana çıkmamaktadır. Seçmenler kendileri için en önemli olan konuyu temel alarak oy kullandıklarından dolayı mevcut ekonomik koşullar, seçmen davranışlarını belirlemede etkin rol oynamaktadır (Erdoğan, 2004: 105). Dolayısıyla, bireylerde her ne kadar ideolojik bir düşünce ve tutum oluşmuş olsa da, oy verme sırasındaki tercihlerin oluşumunda ekonomik faktörler de etken olabilmektedir.

Ancak bireylerin hayatları boyunca edindiği siyasal ideoloji çok kolay değişebilen bir özellik değildir. Bu özelliğin değişebilmesi için ciddi gerekçeler bulunması gerekmektedir. Çünkü siyasal ideolojinin oluşumu geniş bir zamanı kaplar ve belli bir çevreye göre şekillenir. Bu çevre genellikle bireyin bizatihi içinde bulunduğu çevre olduğundan dolayı, ideolojinin değişimi ise özellikle bu çevreden dışlanmayı göze almak anlamına gelebilmektedir (Demir, 2009: 6).

Aslında farklı ideolojilerin olması ya da bireylerin siyasal ideolojilerinin zaman içinde değişmesi, toplumsal bir çeşitliliğin göstergesidir. Özsoy'a göre (2002: 77), siyasal partilerin devamını sağlayan unsurlardan bir tanesi belli toplumsal karşılıklarının bulunmasıdır. Bu sebepten dolayı çok farklı yapı ve ideolojideki siyasal partilerin varlık nedenleri açıklanmış olmaktadır. Çünkü siyasal partiler, toplumdaki farklılaşmaya paralel olarak ortaya çıkmıştır ve farklılıkların da benzerlerinin bütünleşmesini sağlamaktadırlar.

5.3.2. Parti Tercihinin Lidere Göre Belirmesi

Demokrasilerde seçme, seçilme ve siyasi parti içinde yürütülecek siyasi faaliyetler vatandaşlara verilmiş son derece önemli bir hakkın kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Tunç, 1998: 147). Siyasal partiler, demokrasinin vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Siyaset ve siyasal partiler bir amaç değil, halka hizmet için bir araç olmalıdırlar (Çelebi, 1996: 97). Çünkü yönetim özünde halkın ihtiyaçlarının karşılanması amacını içermelidir.

İktidarı ele geçirme güdüsü iki şekilde ortaya çıkar. İlki açık olarak liderler aracılığıyla, ikincisi kapalı olarak önderleri izleyenlerle bu mümkün olabilir. İnsanlar, kendi istekleriyle bir liderin taraftarı olduğu zaman, bunu liderin yönettiği grup yoluyla iktidarı elde etmek amacıyla yaparlar ve liderin ideallerini, kendi idealleri olarak görürler. Birçok insan, benimsedikleri ideallere kendi başlarına ulaşamayacaklarını düşünürler ve bu ideallere ulaştıracak nitelikleri olan bir lider ararlar (Russell, 1938: 16). Dolayısıyla insanları ideallerine götürecek kişiler olarak liderler önemli bir faktörü oluşturmaktadır.

Bir toplumdaki siyasal kararların kimler tarafından alındığı, siyasal hayatın en önemli sorunlarından biridir. Dolayısıyla, tüm toplumu ilgilendiren siyasal kararlar alan, toplumun yönetilmesine dair kurallar koyan, yani toplumun geleceğini belirleyen siyasal kadroların kimlerden oluşacağı önemli konular arasındadır (Dursun, 2006: 333). Siyasal örgütlerde kararlar, genellikle başkan veya diğer üst düzey yöneticiler tarafından alınmaktadır. Merkezi şekilde yapılanma ülkemizdeki siyasal örgüt yapıları içinde yetki ve sorumlulukların dağılımında esas

alınmaktadır. Üst düzeydeki yönetici örgütün bütün fonksiyonlarıyla şahsen kendisi ilgilenmekte, bütün yetki ve sorumlulukları kendisi üstlenmektedir (Banger, 1995: 11). Bu durumun biraz daha ileri gitmesi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin bir çok araştırma konusuna temel teşkil eden liderler sultası bunun bir sonucu olabilmektedir.

Liderler, partisinde ve toplumda önde gelen insanlardır. Liderler, partileriyle ilgili tüm konularda kendilerinin karar verici olmalarını isterler. Üyelerin, partiye alınmasından, parti içerisindeki görevlendirilmelerine kadar örgütlenmenin tüm aşamalarında etkin olmak istemektedirler. Partinin genişlemesi için stratejiler belirlemek ve amaçlarına ulaşmak için yıllarını harcarlar (Sağır, Akıllı, 2004: 131). Dolayısıyla, liderler için liderlik yaşam biçimlerini oluşturmaktadır.

Bireylerin bir partiye ve parti liderine duydukları bağlılık, seçmen tercihlerinin belirmesinde etkili olan unsurlar arasında yer almaktadır. Bağlanılan partinin veya liderin tutumlarında değişiklik oluşsa dahi, seçmenlerde bulunan duygusal bağ sebebiyle kişinin o partiye veya lidere oy vermesi devam etmektedir (Özkan, 2010: 215). Parti liderleri, seçmenlerin oy tercihinin belirmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle liderlik özelliklerini bünyesinde bulunduran liderler, toplumu yönlendirme konusunda daha etkili olabilmektedirler. Demir'e göre (2009: 6), seçmenlerin çoğu, siyasi parti programı, tüzük ve yönetmeliklerinden, diğer parti mensuplarından ve parti ideolojisinden çok, liderin kim olduğuna bakarak karar verebilmektedir. Çünkü lideri ve onun tavır ve konuşmalarını değerlendirmek seçmenler için daha kolay olabilmektedir. Seçmenler, liderlerin konuşmalarına, hitabetine, tutum ve kararlarına bakarak tercihte bulunabilmektedir. Bu bağlamda, seçmenlerin oylarını kullanırken liderin özelliklerine ve kişiliğine bakarak oy kullandıkları kanısına varılabilmektedir.

5.3.3. Parti Tercihinin Geleneklere Göre Belirmesi

Seçmenler, siyasi parti tercihlerini belirlerken birçok unsurun etkisi altında olabilirler. Bu unsurlar siyasi parti tarafından olabileceği gibi, seçmenin içinde

bulunduğu bazı değişkenler tarafından da belirlenebilir. Seçmen tercihinin geleneklere göre belirlenmesi de bu şekilde ortaya çıkan bir tercih göstergesidir. Bireylerin ailesinden, arkadaş çevresinde edindiği kültürel unsurların yanı sıra siyasal unsurlar da bulunabilmektedir.

Siyasal tercih geleneksel şekillere göre de ortaya çıkabilmektedir. Seçmenlerin sahip olduğu siyasal değerler oy verme tercihlerine de yansıyabilir. Lipset'e göre (1964: 254), oy verme davranışı, bireylerin belli aralıklarla tekrarladığı bir davranış olduğundan dolayı, oy vermeyi uzun zamanlı düşünmek gerekmektedir. Çünkü, sosyal durumlar arasındaki bağlantı tek bir seçimin o anlık oluşumundan farklı olarak incelenmelidir. Bir partiye ya da bir lidere gönülden bağlı olan bir seçmenin bu kararını değiştirmesi ya çok uzun zaman almakta, yada çok önemli bir değişim sonucunda gerçekleşebilmektedir.

Her ne kadar Batı toplumunda birey, içinde yaşadığı ve bulunduğu toplumsal statüden bağımsız bir değer haline gelmişse de, geleneksel bir toplumsal yapı gösteren Türk toplumunda birey, toplumsal konumundan bağımsız olarak değerlendirilmemektedir (Turan, 2004: 2). Çünkü Türk toplumsal değerleri, millet için büyük önem arz etmektedir. Seçmenlerin genel tutum, güçlü gelenekler ve çok köklü geleneksel değerler üzerine kurulu ise, seçmenin siyasal yönlenme süreci, bu yapılardan ayrı düşünülmemektedir (Banger, 1995: 126).

Aydın ve Özbek'in 2004 yılında yaptığı bir araştırmaya göre (2004: 165), seçmen tercihinin belirmesinde ailenin bir şekilde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ailenin, seçmen tercihinde etkili olduğunun farkında olan siyasiler ise, ailevi temalara vurgu yaparak, seçim stratejilerinde çocuklarla iletişim halinde bulunarak bu unsuru kullanabilmektedirler. Örneğin seçim çalışmaları sırasında kendi aileleriyle çekilmiş fotoğrafların kullanılması, liderlerin çocuklarla birlikte çektiği fotoğraflar buna örnek gösterilebilir.

5.3.4. Diğer Faktörler

Bireylerin parti tercihleri ve siyasi kanaat oluşumları birçok farklı etkenden etkilenebilir. Bunlar arasında siyasi etkenler olduğu kadar siyasi olmayan etkenler de mevcuttur. Siyasal olmayan olaylar ve ortamlar da siyasi kanaatlerin oluşumunda önem taşımaktadır. Okul, aile, işyeri ve sosyal çevre gibi unsurlar dolaylı olarak siyasi kanaat oluşumunda etkili olmaktadır (Yücekök, 1969: 180). Çünkü siyasi kanaatler her ne kadar siyasi oluşumlar üzerine kurulu olsa da, birey yaşadığı çevreden ayrı düşünülemez. Dolayısıyla yaşadığı çevreden siyasi anlamda etkilenmesi sosyal sürecin doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı durumlarda seçmenler siyasi ortamın karışıklığı ile karşı karşıya kalındığında, yanıltılabilmekte, taktik oy, uyarılmış oy, satılmış oy kullanmaya zorlanmaktadır. Bu nedenle seçmenin gerçek siyasi tercihinin yansıtması kolay olmamaktadır. Ayrıca, seçmenlerin siyasi partilere olan güvensizliği bu durumun pekişmesine yol açmaktadır. Bunun yanı sıra seçmenler siyasetçilerden ve seçimlerden ümidini keserek, kendi oylarıyla ülkede hiçbirşeyi değiştiremeyeceğini düşündüğünden, kendi düşüncelerinden farklı eğilim gösterebilmektedir. Ayrıca, kendi inandığı partinin başarılı olamayacağını düşünen seçmen, oyunun boşa gitmesini istemediği için kendisine en yakın, ya da iktidar olma ihtimali yüksek olan partiye oy vermektedir (Say, 1998: 129-137).

5.4. Seçimlere Katılıp- Katılmama

Seçmenler, bazı durumlarda seçimlere katılıp katılmama konusunda kararsız kalabilmektedirler. Örneğin, siyasi süreçten memnun kalmama, ancak alternatiflerinin bulunmaması düşüncesi bireylerin oy kullanmasını etkileyen unsurlar arasında olabilmektedir. Ya da kullanacağı oyun hiçbir şekilde bir anlam ifade etmeyeceğini düşünmeleri bireylerin oy vermesinin önünde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Çitçi'ye göre (2005: 8), seçimlere katılıp katılmama iki boyut halinde değerlendirilebilmektedir. Öncelikli olarak, sandık başına gidip gitmemekle ilgilidir. İkincisi ise, sandığa gidilmesi durumunda kendi parti tercihinin yansıtılıp yansıtılmamasıyla ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seçmenlerin oy verme davranışına yönelik olarak, ilk vermesi gereken karar, oy kullanıp kullanmayacaklarıdır (Ball, Peters, 2007: 126). Turan'a göre (1986: 18), seçimlere katılıp katılmama, siyasete ilgi duyma düzeyi ile ilişkilendirilebilmektedir. Bireylerin siyasete ilgi göstermesi için, siyasal kurumların ve faaliyetlerin bireylerin günlük yaşamlarını çeşitli biçimlerde etkilemesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, siyasal demokrasinin yaygınlaşması ve işlerlik kazanması için ulusal düzeyde bir siyasal yaşamın varlığı gereklidir. Dolayısıyla, bireylerin ve genel itibarıyla toplumun siyasal hayata olan ilgileri, siyasetin onları ne derece etkilediği ile ilişkilendirilebilmektedir.

Seçmenler, seçim dönemlerinde destekledikleri, kendilerine yakın hissettikleri, kendileri ve toplum için faydalı olacağını düşündükleri siyasi partiye ve lidere oy vererek, devletin idaresini teslim etmeye karar verirler. Fakat bazı durumlarda seçimlere katılım oranı artarken, bazı durumlarda ise düşüş gözlenmektedir. Aynı şekilde belli yörelerde ya da gruplarda siyasal katılma oranı fazla iken, bazılarında ise düşük olabilmektedir. Bunun çeşitli sebepleri vardır.

Bazı toplumlarda siyasal kararların nasıl alındığına dair bireylerde ilgisizlik gözlenebilmektedir. Yücekök'e göre (1969: 187), bu kişiler, gruplar sadece hükümet icraatlerinin yararlı olup olmadığıyla ilgilenirler. Siyasete ve siyasal kurumlara soğuk ve uzak durmayı tercih eden kişiler, siyasal süreç içinde kendini güçsüz ve etkisiz gören kişilerden oluşmaktadır. Bu da siyasal katılma ve de seçimlere katılmama konusunda etkili olmaktadır.

Seçmenlerin sandık başına gidip gitmemekle ilgili olarak Lipset ve Lazerfeld 4 eğiliminden bahsedilmektedirler (Kışlalı, 2006: 227-228):

1. Hükümetlerin siyasetleri, bir toplumsal grubun çıkarlarını ne kadar etkilediğine bağlı olarak, o toplumsal gruptaki oy verme eğilimi artar.
2. Hükümet kararları ve bu kararların sonuçları hakkında kendisini ilgilendiren konulara ilişkin bilgiye sahip olan bireylerin oy verme eğilimleri daha yüksek olur.

3. Bir topluma siyasal katılıma dair baskılar arttıkça, o toplumun oy verme eğilimi artar.
4. Grup üzerindeki baskılar aynı yönde olursa katılma eğilimi artarken, zıt yönlü olduğu durumlarda katılma eğilimi azalır.

Türkiye’de genel seçimlerde gözlenen oy verme oranları diğer demokratik ülkelerle kıyaslandığında çok düşük bir seviyede değildir. Fakat bu seçimden seçime değişebildiği gibi bireylerin kendi tutumları çerçevesinde ömürleri boyunca oy verme alışkanlıklarına da yansıyabilir. Bazı bireyler çeşitli sebeplerden dolayı bir seçimde oy kullanmazken, diğer bütün seçimlerde kullanabilir. Ya da bir birey sırf protesto amacıyla hayatı boyunca hiç oy kullanmamış olabilir.

Seçmen davranışlarında ve oy verme oranlarında yıllar itibariyle değişiklikler gözlemlenebilir. Gözlemlenen hafif dalgalanmalar büyük sorunlar yaratmayabilir. Ancak, oy vermenin ve bunun yanında diğer siyasal faaliyetlere katılmanın aniden büyük ölçüde artmış olması da siyasal kurumlara zarar verici nitelikte olabilmektedir. Huntington’un da belirttiği gibi, 1930’lardan sonra Latin Amerika’da oy verme oranlarının artmasıyla birlikte siyasal istikrarsızlık paralel bir konum sergilemiştir (Huntington, 1965: 80).

Lipset’e göre (1964: 19), belli bir grubun mensubu olmanın sonucunda oluşmuş siyasal tutum, başka bir gruba da dahil olunmasıyla değişimlere yol açmaktadır. Çünkü bireyler, sonradan dahil olunan grubun siyasal tutumları, davranış ve ideolojisinden etkilenerek, yeni bir siyasal kimlik sahibi olabilmektedir. Eğer bir birey birden çok gruba dahil olmaya başlarsa da, bu durumda siyasal ilgisizlik ve siyasal tercihlerde azalma duygusu gelişebilir. Buna karşılık, siyasetle yoğun bir şekilde ilgilenen bir toplumda toplumun bireylerinde siyasetin her alana dahil edilmesinden ve sorunların siyasal yollarla çözülmesinden dolayı aşırı gerilimler gözlemlenebilir. Bununla birlikte bir toplumda aşırı derecede siyasal katılma olayı ortaya çıkması durumu, önemli sorunların ortaya çıkacağına dair işaretler verebilmektedir (Turan, 1986: 33). Örneğin sistemden memnuniyetsizliklerin artması ve bu durumun değiştirilmesini isteyen kişilerin

çoğunlukta olması, oy verme dönemlerinde siyasal katılım oranlarının artması şeklinde gözlemlenebilmektedir.

Ayrıca seçmen gözünde oluşmuş olan oyunun değersizliği, parayla satın alınan oy ticareti ve benzeri türden yıpratıcı etkiler sebebiyle, seçmenler siyasetten kendilerini uzak tutmak isteyebilirler. Kutlu'ya göre (2012: 165), kendi oyunun değersiz olduğunu, kendisinin tek bir oyu ile hiçbir şeyi değiştiremeyeceğini düşünen, seçimleri anlamsız bulan, mevcut partiler arasında bir fark olmadığını düşünen, siyasetçileri kendi çıkarlarını düşünen kişiler olarak niteleyen seçmenler de oy verme davranışından kaçınabilirler.

Seçmenlerin oylarını kullanmamaları çeşitli sebeplerden dolayı olabilir. Örneğin; ihmal, kayıtsızlık, ilgisizlik, varolan tercihleri beğenmeme, sunulan tercihleri protesto etmek gibi bilinçli ya da bilinçsiz davranışlardan dolayı ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca uyarılmış oylama olarak adlandırılan ve başkasının öneri ve tavsiyesiyle kullanılan oylamaya en açık kitlenin oy kullanmayanlar olduğu düşünüldüğünde, vatandaşların oyunu kullanmaya zorlanması demokratik açıdan yerinde bir davranış olmamaktadır (Turan, 1986: 39). Çünkü herkes oyunu kullanmakta ya da kullanmamakta özgürdür ve oyunu kullanırken hiçbir baskı altında olmaması gerekmektedir.

6. SEÇMEN TERCİHİ

Seçmenler, siyasal tercihlerini demokrasinin onlara tanıdığı bir hak olarak ortaya koyabilmektedirler. Siyasal demokrasi, yönetilenlerin yönetimi etkilemelerini, yönetimlerin de yönetilenlere karşı sorumlu tutulmalarını sağlayan bir çözüm yolu olarak geliştirilmiştir (Turan, 1986: 20). Siyasal sürece katılım seçimler söz konusu olduğu zaman her bireyin bir oy kullanması ile sağlanmaktadır. Bu sayede kamu tercihleri ortaya konmaktadır (Bakırtaş, 2007:30).

Say'a göre (1998: 137), demokrasi, bir toplumda, çoğunluk tarafından kabul edilen siyasi tercihin, azınlıkların haklarının da gözetilerek, yönetime yön vermesidir. Bu nedenle, ilk olarak, toplumdaki çoğunluğun siyasi tercihi

bilinmelidir. Toplumdaki siyasi tercihin tespiti ise ancak seçimler yoluyla tespit edilebilmektedir.

Seçimler, demokratik ülkelerde uygulandığı gibi, demokratik olmayan ülkelerde de uygulanmaktadır. Dolayısıyla, seçimlerde oy kullanmak sadece siyasal demokrasilere özgü bir davranış değildir. Ancak sadece siyasal olan demokrasilerde vatandaşlar oy kullanarak kimlerin yada hangi kadronun belirli bir süre için iktidara geleceğini ve ne yapacağını belirleyebilmektedir (Turan, 1986: 38). Demokratik olmayan sistemlerde ise, seçimler halkın rızasının alındığının sembolik olarak ifade edilmesi ve iktidarda bulunanların meşruiyetine zemin hazırlamak için uygulanmaktadır.

Toplum içinde yaşayan insanlar bunun neticesi olarak siyasetle az veya çok ilgilenmektedirler. aha vd'ne göre (1996: 205), siyasetle olan ilişkileri çerçevesinde temelde iki ayrım yapılabilir. Siyasetle aktif biçimde ilgilenenler ve ilgisini seçimden seçime sınırlı düzeyde tutanlar olarak bir sınıflandırma söz konusu olabilmektedir. Birinci gruptakiler genelde bir parti, dernek ya da sosyal hareket sebebiyle siyasetle ilişkisi olanlar, ikinci gruptakiler ise oy verme veya izleyici durumunda bulunma gibi yüzeysel sayılabilecek bir katılım tarzıyla yetinenler olarak sınıflandırılabilir. Siyasetle aktif biçimde ilgilenenler sadece oy vermek davranışıyla sınırlı kalmayıp, bunun yanı sıra siyasal olayları takip etme, görüş bildirme, siyasi partiye ye olma, siyasette aktif rol almaya kadar ilerleyebilen faaliyetlerde bulunurken, diğer grup sadece oy verme davranışı ile yetinebilmektedir.

Seçimler, demokratik karar verme olayının en temel uygulaması, seçmenler ise demokratik siyasal sistemde karar sürecinin odak noktasını oluşturmaktadır. Seçmenlerin siyasal davranışlarının incelenmesi ve araştırılması, geçmiş tutumunun değerlendirilerek, gelecekteki davranışlarını öngörebilmek adına büyük imkan sağlayabilir (Banger, 1995: 101-102).

6.1. Seçmen Tercihinin Genel Karakteristiği

Bir ülkede yaşayan bireyler, demokratik hakları gereği kendilerini ilgilendiren siyasi konularla ilgili olarak görüş bildirme hakkına sahiptirler. Yurttaşların, ülkenin nasıl yönetileceğiyle ilgili görüşlerini sunma yolu seçimler olarak nitelendirilmektedir (Dikici Bilgin, 2013: 147). Siyasi partiler, tüm kamusal konulara ilişkin görüşlerini yansıtan seçim programlarını ve seçim vaatlerini kamuoyuna sunarak, seçmenlerin kararlarını etkilemek ve oylarını alabilmek isterler. Ancak Persson ve Tabellini'ye göre (2005), bu süreçte programlarla ilgili detaylar seçmenlerle paylaşılacak istenmez. Dolayısıyla bu durum partilerin seçmenlere karşı hesap verme konusunda isteksiz olduklarını ortaya koymaktadır.

Bir partinin ya da bir liderin seçilebilmesi için seçmenlerin tercihi önemlidir. Seçmenler kararlarını verirken birçok faktörü göz önünde bulundururlar. Parti ideolojisi, parti lideri, parti icraatları bunlar arasında yer almaktadır. Bakırtaş'a göre (2007: 75), siyasal kararlar alınırken göz önüne alınması gereken esas nokta, siyasi partiler arası rekabetin önemli kamusal sorunlara yönelik olarak kamuoyunu eğitmesi, kamusal sorunların çözümü için yeni fikirleri özendirmesidir.

Türkiye'de yaygın bir şekilde uyarılmış oy verme yöntemi olduğu ileri sürülmektedir. Uyarılmış oylama; bir siyasal tercih belirtmek yerine başka nedenlerle oyunu kullanmaktır. Uyarılmış oylama neredeyse bütün demokratik ülkelerde bir ölçüde görülmektedir (Turan, 1986: 76). Özellikle seçmenlerin siyasal partiler ve partilerin görüşleri hakkında kesin bir bilgisinin olmadığı durumlarda uyarılmış oylama daha çok rastlanabilmektedir.

Seçimlerle, bir devletin yöneticileri yönetenler tarafından belirlenir. Yöneticileri seçmenin bir çok yolu vardır. Bunlar temel olarak iki başlık altında toplanabilir (Duverger, 1986:12):

1. Yönetenlerin seçilmesini yönetilenlere bırakan demokratik yöntemler,
2. Yönetenlerin seçilmesi işlemine yönetilenlerin hiç karışmadığı otokratik yöntemler.

Demokrasinin gereği olarak doğrudan demokrasinin işlevselliğini yitirmesiyle birlikte, temsili demokrasi ortaya çıkmış ve yönetenlerin seçiminin demokratik ve adil bir seçim düzenine bağlı olarak belirlenmesi benimsenmiştir.

Bir ülkede, daimi olarak bir toplumu yönetme hakkına sahip belirli kişiler ve grupların olmaması ve herhangi bir zamanda yönetimde bulunanların seçimle yeni kadrolara gelecekleri engellememeleri gerçeği, seçmenlerin belirli aralıklarla seçim yoluyla kamu görevlilerini belirlemeleri konusunu kapsamaktadır. Her iki durum gereği olarak da ülkede seçimler gerçekleştirilebilir (Turan, 2009: 539).

Tablo 3. Seçim Yılları İtibariyle Seçimlere Katılma Oranları

Dönemi	Seçimlere Katılım Oranı(%)	Oy Kullanan Seçmen Sayısı
2011	83.2	43 914 948
2007	84.2	36 056 293
2002	79.1	32 768 161
1999	87.1	32 656 070
1995	85.2	29 101 469
1991	83.9	25 157 089
1987	93.3	24 603 541
1983	92.3	18 238 362
1977	72.4	15 358 210
1973	66.8	11 223 843
1969	64.3	9 516 035
1965	71.3	9 748 678
1961	81.4	10 522 716

(TÜİK)

Tabloda 1961-2011 yılları arasında yapılan genel seçimler ve bu seçimlere katılım oranı görülmektedir. Doğrudan yapılmış askeri müdahaleler ardından (1961 ve 1983) seçimlere katılmada önemli artışlar gözlenirken, 1969, 1973 yıllarında kaymalar görülmektedir. Bunun sebebi, tuttuğu partiden memnun olmayan ve başka bir partiye de oy vermek istemeyen seçmenin seçimlere katılmamasıyla açıklamak mümkündür (Turan, 1986: 76).

1983 öncesi dönemlere kadar, Türk siyasal hayatının en göze çarpan özelliklerinden biri olarak seçmenlerin büyük çoğunluğu mevcut partilerle kendilerini özdeşleştirilmesi, bu tarihten sonra azalmıştır. Bu dönemde, partilerden ziyade liderler seçmenlerin gözünde daha çekici olmuş ve siyasal tercihlerin

belirmesinde daha etkili bir rol oynamışlardır. Bu sebepten dolayı eski kuşak seçmenler, kendilerini yeni siyasal partilerle özdeşleştirirken sorun yaşamışlardır (Kalaycıoğlu, Sarıbay, 2009b: 593).

1991 yılında erken seçime gelene kadar siyasal katılım oranında bir artış gözlenirken, 1991 yılına gelindiğinde yaklaşık %10 luk bir azalış dikkat çekmektedir. Bunun sebebi olarak yeni düzenlemeler neticesinde barajı aşabilmek için siyasi partilerin birbirleriyle yaptıkları ittifakların seçmenin gözünde olumsuz değerlendirilmesi görülebilir.

2001 ekonomik krizinden sonra yapılan 2002 seçimlerine gelene kadar katılım oranlarında artışlar gözlenmektedir. 2007 ve 2011 seçimlerinde ise nispeten istikrarlı bir katılım oranı gözlenmektedir.

Seçmen davranışlarının her zaman akılcı ve tutarlı olmamasına ilişkin olarak Kışlalı şu tespitte bulunmuştur: “ Oy verme kadar, verilen oyun yönü de önemlidir. Siyasal toplumsal ve ekonomik düzende değişik yanlısı olan, daha eşitlikçi bir düzen isteyenler sol partilere oy verirler. Kurulu düzenin korunmasını isteyenler, sağ partilere ve adaylara yönelirler. Eğer toplamda bilinçli bir oy kullanma söz konusu olsaydı, gelir düzeyi düşük olanlar sola, gelir düzeyi yüksek olanlar sağa oy vermeliydiler” (Kışlalı, 2006: 228).

Şeker’in 1995 yılında yaptığı araştırmaya göre Türkiye seçmeninin genel karakteristik özellikleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır (Şeker, 1995: 96-97).

1. *“Türk seçmenleri genel itibariyle birbirine benzemektedir. Toplumun maddi ve manevi değerleri açısından büyük bir farklılaşma bulunmamaktadır.*
2. *Seçmenler, siyaseti ve siyasi olguları tahmin edilenden daha fazla algılamakta aynı zamanda siyasi mekanizmaların işleyişinden memnun olmamaktadır.*
3. *Seçmenler yakın oldukları siyasi partinin ekonomi politiğinden fazlaca etkilenmemektedir. Aşırı devletçi yada aşırı özelleştirmeci tavırları bulunmamaktadır.*
4. *Seçmenler, yerel demokrasinin gelişmesi açısından aşırı olmamakla birlikte yerel yönetimlerin güçlendirilmesinden yanadırlar.*

5. *Seçmenler, laiklik ve kadın hakları gibi tartışmalı konularda ortak bir platformda birleşmemektedirler.*
6. *Seçmenin, bireysel ve ülkesinin geleceği konularında biraz umutlu olduğu ortaya çıkmıştır.”*

Seçimler, demokrasinin etkinliğine katkıda bulunan siyasal uygulamalar arasında yer almaktadır. Demokrasinin işlerliğine katkıda bulunması açısından oy vermek bazı toplumlarda zorunlu hale getirilmiştir. Siyasal demokrasinin olmadığı toplumlarda seçimler, zaten mevcut yönetimin onaylanması anlamına geldiği için oy kullanmama yaptırımlara tabi tutulmuştur. Fakat siyasal demokrasinin var olduğu toplumlarda böyle bir uygulama demokrasinin kendine özgü ilkeleriyle çelişmektedir (Turan, 1986: 39). Çünkü seçimler, seçmenlerin hür iradesini yansıtmayı gerektirmektedir. Say’a göre (1998: 99), Türkiye’de seçmenlerin büyük bir çoğunluğu, kendilerine hizmet edilmesini beklemekte ve bunu karşıladığına inandıkları partiye oy vermektedir.

6.2. Seçmen Tercihini Açıklayan Teorik Yaklaşımlar

İnsanın kendisine en uygun, en yakın, en yararlı ve en gerekli olanı belirleme davranışı olarak nitelenen seçmek, demokrasi açısından ise; yönetilenlerin, kendilerini yönetecekleri belirleme işlemi ve eylemi olarak nitelenebilir (Öztekin, 2007: 155). Downs’a göre (1957: 260-274), demokratik seçimlerde oy verme hakkına sahip olan vatandaşlar bunda bazen başarısız olabilmektedir. Bazı vatandaşlar asla oy vermez, ve bazen de çekimserlerin sayısı oldukça fazladır. Dolayısıyla, oy vermeyenlerin veya çekimserlerin sayısının fazla olması, demokrasi ve bunun gereği olan seçimler adına olumsuz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seçimlerin yapılma amacı, seçmen çoğunluğunun savunduğu siyasal görüşün iktidara gelmesinin sağlanmasıdır. Seçmenler, kullandıkları oylar sayesinde siyasi kanaatlerini ortaya koymaktadırlar (Say, 1998: 101).

Seçmenlerin oy verecekleri partiyi belirlemede bir çok etkenin olduğu bilinmektedir. Bazı görüşlere göre ekonomik etkenler en önemli etkiyi yaparken,

bazı görüşler ise ekonominin çok fazla etkili olmadığı yönündedir. Ayrıca özellikle Türk seçmenin manevi duygularla oy vererek, rasyonel olmayan bir davranış sergilediğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Bulutay, Yıldırım, 1968: 7).

Seçmenler, yönetilenlerin belirlenmesinde en önemli rolü üstlenmektedirler. Şeker'e göre (1995: 93), seçmenlerin bu rol üstlenmelerinden dolayı, siyasilerin gözünde arada bir görüşüne başvuru, pasif ve varsayımlara dayanan bir kişilik olmaktan ziyade, algılayan, tutum geliştiren, bütün bir varlık olarak düşünölmelidir. Dolayısıyla, seçmenlerin sadece seçim dönemleri ve hemen öncesinde değil, sürekli olarak memnun edilmesi gerçeğı ortaya çıkmaktadır.

Seçmenlerin bazı siyasal tercih ve davranışları süreklilik arzederken, bazıları ise anlık olarak değişmektedir. Davranışların hangilerinin süreklilik arzettiğı, hangilerinin anlık olduğı konusu çeşitli faktörlere göre değişiklik göstermektedir. Sitembölükbaşı'na göre (2001: 2), bunu belirleyebilmek için, siyasal davranışları zaman boyutu içinde incelemek gerekmektedir. Zaman boyutu, siyasal tutum ve davranışların yeni olaylardan nasıl etkilenildiğinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Zaman içinde değişen ekonomik, sosyo-kültürel ve politik olaylar, seçmen tercihlerinin şekillenmesinde önemli rol oynayabilirler.

Siyasal sistem, siyasal yaşamı kapsayıcı bir biçimde etkilemektedir. Yönetilenler ise siyasal süreçte siyasal anlamda kendi isteklerinin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunu yaparken, seçimler yoluyla siyasetin sonuçlarını kendi yararları yönüne çevirebileceklerine inanırlar. Bireyler, seçimler sayesinde, yönetimin kararlarını etkileme şansına sahip olabilmektedirler (Turan, 1986: 21).

Bireylerin oy verme yaklaşımlarıyla ilgili görüşler karmaşık ve çok çeşitli konulara göre bağlanabilir. Burada üç genel yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bunlar; psikolojik yaklaşım, rasyonel yaklaşım ve sosyolojik yaklaşımdır. Ancak, oy verme tercihleri net olarak tek bir yaklaşım üzerinden değerlendirilemez. Çünkü insanlar sürekli etkileşim halindedir. Gerek birbirleriyle gerekse çevreleriyle sürekli bilgi alışverişi içindedirler. Dolayısıyla bu yaklaşımları bütöncöl olarak değerlendirmek daha önemlidir.

6.2.1. Psikolojik Yaklaşım

Bireylerin oy verme yaklaşımlarından ilki psikolojik yaklaşımdır. Psikolojik yaklaşım, toplumun tutumlarının anlaşılmasında bireylerden hareket etmenin daha doğru olduğu görüşüdür. Zeka, ruh, zihin, mizaç, arzular, iradeler ve içgüdülerden hareketle sosyal davranışları ve sosyal süreçler psikolojik yaklaşımla açıklanmaya çalışılır. Toplumsal olayları psikolojik yaklaşım çerçevesinde açıklamak isteyenler, bireylerin içgüdülerinden yola çıkmaktadırlar (Sorokin, 1994: 130). Bireylerin iç dünyalarında var olan hissiyatların, siyasal tercihlere nasıl yansıdığı bu noktada önem taşımaktadır.

Psikolojik yaklaşım ya da partiyle özdeşleşme modelinin özellikleri Kalender'e göre şu şekillerde sıralanmaktadır (2005: 50):

- Bir çok seçmen, oy verme niyeti olduğu partiden farklı olabilen bir partiye, daha önceden bir bağlılık hissetmektedir.
- Önceden var olan bu bağlılık, aile içinde oluşan sosyalleşmeden kaynaklanmaktadır.
- Bağlılıkları değişebilen bir azınlık bulunuyorsa, bunun sebebi ebeveyn bağlılığının yokluğu veya azlığı, veya kendisi ile ailesi arasındaki bağlılık farklılaşmasıdır.
- Bir partiye bağlılık hisseden seçmenin, seçimlerde o partiye oy vermesi kuvvetli bir ihtimaldir.
- Bir partiye daha çok bağlılık hisseden seçmenin, seçimlerde oy kullanması kuvvetle muhtemeldir.
- Partiye bağlılık ve oy verme arasında oluşabilecek geçici tutarsızlık aday ve konulara bağlı olarak gerçekleşmekte, ancak bu durum bir veya iki seçim dönemi kadar sürmektedir. Kişi sonradan parti bağlılığına dayalı olarak oy kullanmaktadır.
- Bir partiye daha çok bağlı olan bir seçmenin, kendi düşüncesine uygun olabilen diğer partileri algılaması ve değerlendirmesi daha muhtemel görülmektedir.

Adaylar, konular, grup etkileri gibi konular üzerinde kurulu olan psikolojik yaklaşım, psikolojik güçlerin siyasal tercihlerdeki etkinliği üzerine kurulmuştur. Tutumlar, seçmenin davranışını etkileyen psikolojik güçler içerisinde en önemli rolü oynamaktadır. Çünkü psikolojik durumdan kaynaklanan tutumlar, insanların niçin oy verdiğini açıklamaya yardımcı olmaktadır (Polat, 2010: 132). İnsanların içgörülerıyla siyasal davranışlarının nasıl şekillendiği bu çerçevede açıklanmaya çalışılmaktadır.

6.2.2. Rasyonel Yaklaşım

Sarıbay'a göre (2000: 87), siyasal katılmanın sadece seçimlerle sınırlı tutulması, yurttaşlığın alanının daraltılmasına ve yurttaşlığın, sadece ayrıcalıklı gruplara tanınarak, şehir devletlerindeki yurttaşlık düşüncesine geri dönülmesine yol açmaktadır. Oy verme yaklaşımları incelenirken, kişinin psikolojik durumunun yanı sıra, rasyonel tercihlerin varlığının da söz konusu olduğu ortaya çıkmıştır.

Rasyonel yaklaşımda, toplumsal sosyalleşmeden yada toplumsal grupların davranışlarından ziyade bireylere dikkat çekilir. Dolayısıyla, oylama, seçmenlerin kendi şahsi çıkarlarına göre parti tercihi yaptığı rasyonel bir eylem olarak görülmektedir (Heywood, 2007: 352). Başka bir ifadeyle birey her ne kadar toplum içinde yaşayıp, toplum menfaati için uğraşsa da, belli bir noktada kendi şahsi çıkarlarına göre oy verebilmektedir.

Seçmen davranışını rasyonel açıdan değerlendiren bu yaklaşımda, seçmenin kendi çıkarlarını bilmesi, bu çıkarları en iyi şekilde gerçekleştirecek bir parti ve adayın değerlendirilmesi ve bunun sonucu olarak en uygun adaya ve partiye oy verilmesi durumu söz konusudur (Polat, 2010: 133). Bunun gerçekleşebilmesi için ise bireyin partilere ait program, vaat ve hedeflerini takip etmesi ve kendine en uygun olanını seçmesi gerekmektedir.

Rasyonel tercih modelini, diğer modellerden ayıran özellikler bulunmaktadır. Kalender'in Harrop ve Miller (1987: 145- 146)'den aktardığına göre, bunlar üç ana başlıkta incelenmektedir (Kalender, 2005: 51):

- Rasyonel tercih yaklaşımında seçmen hatır için herhangi bir parti veya adaya oy vermesi söz konusu değildir.
- Rasyonel tercih modeli genellikle seçmenin siyasal amaçları üzerinde odaklanmıştır. Sosyal çevre fazlaca dikkate alınmamaktadır.
- Rasyonel tercih modeline göre oy verenler, siyasal konulara ilişkin karar alabilmek için daha bilgiye ve bütüncül değerlendirmeye ihtiyaç duyarlar ve siyasal bilgilere araçsal olarak yaklaşmaktadırlar.

Parti liderleri ve icraatleri, oy verilirken seçmenler tarafından dikkate alınmaktadır. Parti icraatleri ve seçmenlerin çıkarları uyuşması durumunda, seçmen o partiye yönelmektedir, böyle bir durum yok ise, seçmenler oy vermekten kaçınmaktadır (Polat, 2010: 135). Çünkü rasyonel tercihlerde bireyin şahsi menfaati ön plana çıkmaktadır.

6.2.3. Sosyolojik Yaklaşım

Seçmen davranışına yön veren yaklaşımlardan psikolojik faktörlerin yanı sıra, sosyolojik faktörler de bulunmaktadır. Bu yaklaşımda seçmenlerin bireysel olarak eğilimlerinden ziyade, dahil oldukları grup ölçeğindeki eğilimleri incelenmektedir.

Sosyolojik yaklaşım, diğer yaklaşımların özellikle vurguladıkları bireyseliği reddetmekte ve grup eksenli olarak değerlendirme yapmaktadır (Kalender, 2005: 40). Sosyolojik yaklaşım, oy verme davranışı ile, grup üyeliğini, seçmenlerin dahil oldukları grubun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumunu yansıtan bir oy verme eğilimi görülmektedir. Bu model ailenin etkisinden ziyade, toplum içindeki çeşitli bölünmeleri ve gerilimleri göstererek toplumsal bağlılığın önemini vurgular. Heywood'a göre (2007: 351), bu bölünmelerin başlıcaları ise; sınıf, cinsiyet, etnisite, inanç ve bölge temellidir.

Toplumsal-sosyolojik yaklaşıma göre ülkenin toplumsal yapısındaki kırılmalara bağlı olarak, parti sistemlerinin ve oy verme kalıplarının değişebildiği

ileri sürülmektedir. Buna göre bireyler ayrı birer fert olarak değil, bir toplumsal grubun üyesi olması gereğiyle oy vermektedir (Çitçi, 2005: 17).

Bireyler toplumsal ve kültürel açılarından birbirlerini etkilemektedir. Çünkü sosyal bir ortamda yaşamının sonucu olarak, bireyler, toplumun değer, norm ve yaptırımlarına göre hareket etme eğilimi göstermektedirler. Toplumsal açıdan ortak yaşam alanlarına sahip olan ve birbirlerini birçok alanda etkileyebilen bireyler, siyasal tercihler noktasında da etkileme sürecine girebilmektedirler (Güllüpunar vd.,2013: 3).

Sosyolojik yaklaşımda esas olan, bireyin mensubu olduğu grup ve topluluğun çıkarlarına göre oy verme eğiliminin yoğun olmasıdır. Oy verme yaklaşımları bağlamında değerlendirildiğinde sosyolojik yaklaşım Ball ve Peters'e göre, seçmenin grupsal ve sınıfsal kimliğinin, dinsel sadakatinin, bölgesel ya da etnik bağlılığının, yaşının ve cinsiyetinin önemli olduğu bir yaklaşımdır (2007: 129).

Kalender'in Lazersfeld ve arkadaşlarından (1968: 137- 142) aktardığına göre sosyolojik yaklaşımın temelini oluşturan araştırmalardan çıkarılan genellemeler şu şekildedir (Kalender, 2005: 43- 44):

- Sosyal bir şekilde siyasallaşan bireyler, sosyal özellikleri neticesinde parti tercihinde bulunmaktadır.
- Oy verme bir grup deneyimi olarak değerlendirildiğinde, birlikte yaşayan bireylerin aynı adaya oy vermeleri muhtemeldir.
- Bireylerin karar vermelerinde etkili olan politik eğilimler indeksi şu üç unsurdur: sosyo-ekonomik statü derecesi, dini bağlılık ve ikamet.
- Oy vermede ailenin önemli rolü vardır. Eşler birbirlerine yakın oy kullanırlarken, çocukların tercihleri de benzerlik göstermektedir.
- Seçimlere gösterilen ilgi ile karar verme zamanı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Yüksek ilgili bireyler daha erken karar vermektedir.

- Bireyler, mensubu oldukları grup doğrultusunda oy vermeye eğilimli bulunmaktadır.

Bireyler, sandık başına gittiklerinde tercihlerine şekil veren bir çok etken olabilir. Bu noktada kişinin psikolojik etmenlere göre mi, yoksa rasyonel çıkarlarına göre mi ya da içinde bulunduğu toplumun yapısına göre mi oy verdiği, bu yaklaşımların araştırma konusunu oluşturmaktadır.

7. SEÇMEN TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İnsan hayatı çevresel, ekonomik, güvenlikli ve bir çok açıdan dolayı risk altında olabilmektedir. Bireylerin toplum halinde yaşamaya başlamalarının bir sebebi de başlarına gelebilecek riskleri azaltmak, hayatlarını daha kolay idame etmelerini sağlamak ve daha güvenli bir ortama geçmek istemelerinden kaynaklanmıştır. Toplum halinde yaşamak bu ve bunlar gibi ihtiyaçların karşılanması, ortaya çıkabilecek sorunlarla baş edilebilmesi için daha kolay bir yaşam şeklidir. Bu eylemlerin daha sistemli yürütülebilmesi ve toplum adına karar alacak bir mekanizmanın kurulması için devlet kurumu ortaya çıkmıştır. Siyasal süreç ise, toplum ihtiyaçlarının karşılanarak, toplum için gerekli kararların alınması olarak adlandırılmıştır. Bu sürecin bileşenleri ise toplumsal gereksinimlere ihtiyaç duyan seçmen konumundaki halk ve halkın temsilcisi rolündeki siyasetçilerdir (Kazdağlı, 1996: 34).

Seçmen tercihleri, demokratik toplumlarda siyasal iktidarın belirlenmesini sağlar. Seçmen tercihlerini etkileyen pek çok sebep vardır. Eğitim düzeyi, din, sınıf, yaş, cinsiyet gibi faktörler bunlar arasında sayılabilir. Bunun dışında, iç ve dış politik etkinlik, ülkenin ve bireylerin ekonomik durumu da önemli faktörlerdendir.

Seçimler, iktidarın belirlenmesi ve seçmenlerin kendilerini kimlerin yönetmesini ortaya koyması bakımından önemlilik arzeder. Bu süreç içerisinde siyasal partiler öncelikli olarak, oylarını almak istedikleri seçmenleri çok iyi tanımaları, oy verme davranışlarını çok iyi incelemeleri, hangi etkenler karşısında ne tür tutum sergileyerek oy verme tercihlerini değiştirdikleri konusunda çok iyi

fikir sahibi olmaları gerekmektedir. Seçimlerde başarı elde etmek isteyen siyasi partiler, seçmen davranışlarını ayrıntılı olarak tahlil etmelidirler. Dolayısıyla yönetime talip olan siyasi partiler ve liderler halkın desteğini alabilmek için halkı ve onların ihtiyaçlarını çok iyi bilmelidirler.

Sitembölükbaşı'na göre (2005: 199), birbirini izleyen seçim dönemlerinde eğer siyasi partilerin oy oranlarında bir değişiklik varsa bu üç şekilde açıklanabilir:

1. Önceki ve sonraki seçimin her ikisinde de oy veren bireysel seçmenlerin parti desteğindeki değişimler,
2. Girişler, çıkışlar ve çekimserlerdeki değişkenlikler sonucunda seçmenlerin kompozisyonundaki değişim,
3. Partilerdeki girişler, çıkışlar, koalisyonların kompozisyonlarındaki değişimler sonucu mevcut partiler dizisindeki değişimler.

Toplumsal hayattaki karmaşıklık, siyasal kararlara katılmayı zorlaştırabilmektedir. Birçok konuda farklı alternatifler arasından seçeneklerin değerlendirilmesi o konu üzerinde uzun süreli bilgi sahibi olmayı, düşünmeyi, gerektiren bir süreç olduğu için, bu değerlendirmenin yapılabilmesi için bireylerin zaman, emek, para gibi maliyetlere katlanmaları gerekmektedir (Bakırtaş, 2007:62).

Seçmenler ayrıca tercihlerini yaparken bazı kurallara uymasını zorlayan değersel yönelişler rastgele değildir, sistematik ve organizedir (Parsons, Shils, 1999: 67). Demokrasinin ve demokratik sürecin önemli parçaları olan oy verme ve seçim faaliyetini gerçekleştirirken insanların davranışlarını belirleyen etmenlerin ne olduğu ve oy verme fikrinin nasıl oluştuğu ortaya konulması gereken konular arasındadır (Ball, Peters, 2007: 136).

Günümüz toplumlarında teknolojik gelişmişlikle birlikte sosyo-ekonomik gelişmişliğin de etkisiyle, toplumsal yapı ve değişiklikler tek sebebe bağlanmamaktadır. Türkdogan'a göre (1996: 113), toplumlar birbirine karşılıklı

bağımlı, farklılaşmış birimlerle etkileşim halindedir. Bu birimler, din, hukuk, aile, bireyler, kırsal alanlar olabilmektedir. Dolayısıyla, toplumsal bir olay ve olgunun açıklanmasında birden çok unsurun etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda seçmenlerin tercihlerini belirlerken de tek bir sebep gereği değil, tüm toplumsal olgular sonucu bu kanıya vardığı düşünülebilir.

7.1. Demografik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Seçmenler, oy verirken birçok etkenden etkilendiği gibi, demografik faktörlerin de etkisinde kalmaktadırlar. Seçmenlerin oy verme sürecini etkileyen yaş, aile durumu, öğrenim düzeyi, meslek, gelir düzeyi gibi faktörler, seçmenlerin demografik özelliklerini belirler (Banger, 1995: 104).

Siyasal tercih ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda, her tabakanın, eğitim grubunun, din ya da ırk topluluklarının içindeki ayrı ayrı yaş grupları arasında bir fark bulunduğunu ortaya çıkmaktadır. Farklı yaşlar farklı hayat tecrübeleriyle açıklanırken, nesiller arasındaki farklar da önemli bir değişken olarak görülmektedir (Lipset, 1964: 248).

Kanaat oluşumu, davranışlar ve tutumlar, toplumdan topluma fark göstermektedir. Yücekök'e göre (1969: 176), geleneksel ve kaderci bir zihniyetin var olduğu feodal yapılarda genel ve siyasal kültür ve siyasal davranış da bu durumlara paralel olarak geleneksel olmaktadır. Bunun yanında, gelişmiş bir ekonomik sistemin var olduğu, iktidarın paylaşıldığı bir siyasal yapının bulunduğu, ilgi ve çıkarların ulusal düzeye çıktığı toplumlarda siyasal davranışın daha etkili, kapsayıcı, yoğun ve karmaşık olduğu görülmektedir.

Cinsiyetlere göre bakıldığı zaman, dünyanın hemen hemen her yerinde kadınların karar alma mekanizmalarına ve siyasete katılımının düşük olduğu görülmektedir. Siyasal karar alma mekanizmalarında da toplumsal cinsiyet eşitliğinin bulunması demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olmalıdır (Çadır, 2011:3). Böylelikle, toplum halinde yaşamaktan kaynaklı olarak siyasetin

bilfiil içinde bulunan kadınlar, birer seçmen olarak kendi tercihlerini zamanı geldiğinde özgürce yansıtabilme fırsatı bulacaklardır.

Siyasi faaliyetlere kadınların erkeklerden daha nadir katılmalarını ortaya çıkaran pek çok gerekçe sayılabilir. Bunları dört temel kategoride toplamak mümkündür. Bunlar (Wintringham, 2005): Ailevi sorumluluklar, katılım için gerekli eğitim ve beceri eksiklikleri, ayrımcılık ve cinsiyet rolü sosyalleşmesi olarak sıralanabilir. Gerçekten de siyasetin “erkek işi” olarak görüldüğü toplum ve ailelerde, kadınlar kendi iradeleriyle oy kullanamamakta, hatta evdeki erkeğin kararına göre oy vermektedir.

Bireylerde siyasal davranışların oluşması yaşamının ilk yıllarında başlamakta (Çam, 1995: 176), belirli bir siyasal partiye yakın olma eğilimi öncelikli olarak aileden kazanılan bir güdü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalaycıoğlu ve Sarıbay’a göre (2009b: 595), ailenin yakın olduğu görüşü benimseyen çocuklar, ilerleyen dönemlerde arkadaş çevrelerinin de etkisiyle, ya aynı görüşü devam ettirerek, ya da diğer arkadaşlarının etkisi altında kalarak kendi siyasal tutumlarını oluşturmaktadırlar. Ailesinin ve arkadaş çevresinin siyasi görüşleri birbirine yakın ise sorun ortaya çıkma ihtimali azdır. Ancak aile ve arkadaş çevresinin görüşleri arasındaki fark aşırı boyutlarda ise bu sefer bireyde bir ikilem oluşma ihtimali yükselebilmektedir.

Ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğu yerlerde seçimlere katılma oranı daha yüksek olmaktadır. Seçmenler radikal akımların dışında rejimi ve istikrarı koruyucu bir tutum içine girmektedirler (Narlı ve Dirlik, 1996: 151).

Kışlalı, siyasal tutumların oluşmasında belirleyici etkenin sınıfsal olduğunu, gelir düzeyinin ve bu gelirin kazanılma biçiminin siyasal tutumlara ve siyasal davranışlara yön vermesinin doğal olduğunu savunmaktadır (Kışlalı, 1976: 117). Tüm diğer etkenler gibi bireyin sahip olduğu demografik faktörler de bireyin siyasal kararlarını verirken etkilendiği unsurlar arasında yer almaktadır.

7.2. Sosyo-Kültürel Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Siyasal tutum ve davranışlar ile sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmişlik düzeyleri arasında bir ilişkinin olduğu uzun zamandır bilinmektedir. Bu bağlantı seçmenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik çevreden hoşnut olması ya da olmaması derecesine göre, mevcut rejimin devamlılığını isteyip istememesiyle açıklanabilir (Narlı ve Dirlik, 1996:126). Hoşnut durumda olanlar, istikrarın korunması, olmayanlar ise değişimin gerçekleşmesi adına oy kullanmaktadırlar.

Tokgöz'ün yaptığı araştırmaya göre (1976: 149); aile içi siyasete ilgi duyma derecesi, siyasallaşmanın birincil belirleyeni olduğu gibi, siyasete ilgi duyan ailede yetişen çocuklar bakımından siyasal ilgi gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Tokgöz tarafından 1976 yılında yapılan bir araştırmaya göre; az eğitim almış veya hiç eğitim almamış, yazılı basın araçlarından yararlanmayan, düşük gelirli kadınların, siyasallaşma seviyesi, evlerinde televizyona sahip olmaları ölçüsünde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (1976: 132).

Toplumsal ve bireysel gelişmişlik açısından çok önemli bir etken olan eğitim ile, itaat eden değil, sorumluluk yüklenen bireylerin yetiştirilmesi sağlanır (Say, 1998:43). Siyasal etkinlik duygusunun ve siyasal davranış eğiliminin yüksek öğrenim görmüş olanlarda daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır (Alkan, Ergil, 1984: 80-90). Siyasal sosyolojik açıdan da, siyasal davranış ile eğitim arasında olumlu bir bağlantının olduğu kanıtlanmıştır (Özer, 2004: 92). Çünkü eğitim almış insanlar, kendilerini ilgilendiren siyasi konuları daha iyi tahlil edebilir ve kendilerine en uygun olan seçimi yapabilirler.

7.3. Psikolojik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Bireylerin oy verme davranışlarının yönelimi tek bir faktöre indirgenemez. Bu sebepten dolayı, sosyo-kültürel, siyasal, psikolojik faktörler birlikte değerlendirilmelidir. Seçmen tercihinin belirmesinde diğer faktörler ne kadar etkili ise, psikolojik faktörlerin de bir o kadar etkisi olduğu söylenebilir.

Bireylerin oy verme davranışında bulunmaya karar vermesini ve parti tercihini diğer faktörlerin yanı sıra psikolojik faktörler de etkileyebilmektedir. Başka bir deyişle, sosyal ve siyasal davranışları belirleyen psikolojik davranışlar neticesinde bireylerin ihtiyaçları ortaya çıkmakta ve ihtiyaçlar bireyleri harekete geçirmektedir. (Krech ve Crutchfield, 1983: 112-120).

Çeşitli etkenler sonucunda bireylerde seçimlere karşı bir ilgisizlik gelişebilmektedir. Demokratik karar alma sistemindeki en önemli sorunlardan birisi seçmenlerde görülen politik ilgisizlik ve bilgisizliktir. Bu durum bir çok ülkede değişen derecelerde de olsa görülebilmektedir. Seçmenlerin birçoğu siyasete gereken ilgiyi vermediğinden dolayı oyunu verirken ciddi bir araştırma yapmaz. Bu davranışın en önemli nedeni ise seçmenin kendine ait tek bir oyunun seçim sonucunu etkilemeyeceği görüşüdür (Bakırtaş, 2007:62).

Downs’a göre, parti farklılaşmalarının az olduğu durumlarda, vatandaşların, partiler arasında kayıtsız kalma durumları vardır ve oylama değerleri de ayrıca sıfır olmalıdır. Çünkü, bir partiyi, diğerlerine göre tercih etmezse, oylamasından hiçbir geri dönüş elde edemez. Bundan dolayı kayıtsız vatandaşlar daima çekimser kalmaktadır (1957: 260-274). Bunun yanı sıra, seçmenler her ne kadar belli bir görüşe sahip olsalar da, “küçük partilere verilecek oy boşa gider” psikolojisinden dolayı ortaya çıkan durum, seçmenlerin oylarını sürekli olarak büyük partilere yöneltmelerini alışkanlık haline getirmelerine yol açmaktadır (Sitebölükbaşı, 2005: 205).

Bireylerin siyasal yaşama katılması için siyasal kaynaklar ve siyasal fırsat yapısının yanında daha etkin bir katılımın gerçekleştirilebilmesi için siyasal gücünün bulunması ve siyasal yaşama katılma hakkının olduğuna dair bilgisinin olması gerekmektedir (Kalaycıoğlu, Sarıbay, 2009:10).

Seçmenler her ne kadar rasyonel tercihleri ile karar veriyor olsalar da bazen duygusal bağlılıkları gereği bir partiye ya da bir lidere yönelebilmektedirler. Zamanla değişen ekonomik koşullar veya partinin doğrultusu dahi bu bağlılık etkisini azaltmamaktadır. Seçmenin eğiliminin olduğu parti yada liderin başarısı,

seçimde ruhsal bir doyum sağlamaktadır (Kışlalı, 2006: 229). Dolayısıyla, bireylerin hayatları boyunca sahip olduğu siyasal birikimin yanı sıra oy verme anına gelene kadarki psikolojik şartlar dahi bireylerin tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir.

7.4. Siyasal Etkenlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Siyaset, siyasal karar verme ve siyasal tercih konusu söz konusu olduğu zaman siyasal unsurların etkilerinin olmaması ihtimali çok düşük olmaktadır. Siyasal örgüt ve yöntemler, bunların destekleyenler tarafından yakından bilinmektedir. Destekleniş alanlarında anlatılmak istenen, siyasal örgüt ve yöntemlerinin toplum faaliyetlerini ne ölçüde kapsadıklarıdır. Kurumsallaşma ise örgütlerde yöntemlerin itibar ve istikrar kazanmaları sürecidir (Huntington, 1965: 65).

Yerleşik demokrasilerin birçoğunda seçimler arasında görece daha fazla istikrar olurken, geçiş sonrası ortaya çıkan parti sistemleri çoğunlukla daha az istikrarlıdır (Sitebölükbaşı, 2005: 207). Bu da toplumların, büyük değişimler sonrasında siyasal tercih ve tutumlarında değişikliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Bir ülkede uzun soluklu siyasi partiler olabileceği gibi dönemin şartlarına göre ortaya çıkabilen partiler de bulunmaktadır. Anlık ortaya çıkan ve katıldığı ilk seçimlerden sonra ortadan kaybolan partilerin bir toplumsal tabana dayanması, belli sosyal kesimleri söylemleri ve yaklaşımları itibariyle temsil etmesi ve belli taleplere cevap vermesi pek mümkün görünmemektedir (Özsoy, 2002: 80).

Seçimlerde oy kullanmak demokrasinin mümkün kılınması adına bir avantajdır. Çünkü eğer kimse oy vermezse sistem çöker ve hükümet seçilemez. Downs'a göre (1957: 260-274), oy vermeye çok önemli bir anlam yüklenmektedir. Dolayısıyla, demokratik sistemin devam etmesini isteyen vatandaşlar, onun devamlılığından kaynaklanan faydaları için, demokratik katılım sergilemelidir.

Her şeyin hızlı bir değişim geçirdiği çağımızda gelişen rekabet koşullarının da etkisiyle her sistem kendini yenilemek durumunda kalmaktadır. Bu değişim çerçevesinde siyasal sistemin başarılı olabilmesinin şartı da kendisini yenileyebilmesi ve yeni yetenekler edinebilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu bakımdan, siyasal sistemin değişen taleplere göre kendini yeniden uyarlaması ve yenilenen taleplere göre karar alma sürecini gözden geçirmesi gerekmektedir (Kalaycıoğlu, Sarıbay, 2009:11). Bir siyasal sistemin varlığı ve faaliyetleri yönetilenlerin günlük yaşamlarını çok fazla etkilemiyorsa bu durumda yönetilenler de kamu otoritesini etkilemek adına istekli olmayacaklardır (Turan, 1986: 19). Yani siyasal sisteminin kendini yenilemesi ve siyasal katılım ve siyasal tercihlerin belirmesiyle ilgili olarak karşılıklı bir etkileşimin varlığında söz edilebilmektedir.

Sitembölükbaşı'na göre (2005: 204), seçmenler, sosyoekonomik faktörler itibariyle kendilerine benzeyen taraftar ve liderlerden ziyade, temel değerlerde uzlaşabildikleri partilere yatkın olmaktadır. Seçmen sadakatine dair dinsel-laik, sal-sol ve milliyetçi-anti milliyetçi gibi değerlerin etkisi büyük ölçüde statü ve demografik koşullardan bağımsız olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplum halinde yaşamanın ve insan ilişkilerinin bir gereği olan akrabalık, kan bağı, hemşehrilik gibi geleneksel bağların siyasete yansıyan kısmı olan nepotizm (akraba kayırma) uygulamaları da siyasetteki önemli olumsuzluklar arasında yer almaktadır. Bu yönü ağır basan siyasal partiler, seçmenler gözünde dışlanabilmekte, aksi durumda ise, kendilerine yakın gördüklerini seçebilmektedirler.

7.5. Ekonomik Faktörlerin Seçmen Tercihine Etkisi

Seçmen tercihlerinin oluşumu sırasında bu konuya etki eden bir çok faktör bulunmaktadır. Ekonomik faktörler de bunlardan biridir. Bireylerin içinde bulunduğu ekonomik koşulların yanı sıra, ülkenin mevcut ekonomik durumu da bu konu üzerinde etkili unsurlar arasında yer almaktadır.

Seçmenlerin tercihlerini değiştiren birtakım ekonomik değişkenlerin içinde, işsizlik oranlarındaki değişimler, kişi başına düşen gelir miktarı ve enflasyon

değerlerindeki değişiklikler oldukça etkilidir. Ayrıca kişilerin ekonomik gelirleri ülke koşullarına göre farklılık gösterse de, genel olarak seçmenlerin, ekonomik düzenin tamamına göre tercihlerini oluşturduğu söylenebilir (Ercins, 2007: 37).

7.6. Diğer Faktörler

Bir ideolojiye bağlı olan ya da anlık tercihlerde bulunan seçmenlerin bile tercihleri zaman içinde değişiklik gösterebilmektedir. Seçmenlerin tercihlerinin zaman içinde ne şekilde değiştiği araştırmalar için önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Ancak, Erdoğan'a göre (1992: 277), Türkiye'de bu konuda yapılan araştırmalarda sorunlar yaşanabilmektedir. Siyasal sisteme yönelik kimi dıştan müdahaleler, siyasal sistemin sadece içeriğinde değil, görüntüsünde de değişiklikler yaratmaktadır. Bu durumla en somut olarak siyasal partiler açısından karşılaşmaktadır.

Narlı ve Dirik'e göre (1996: 151), Türkiye'de mezhepsel ve etnik bağlar, siyasi tercihin belirmesinde bölgesel farklılıklar göstermekle birlikte etkileyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında kentleşmenin de artmasıyla, mezhepsel etnik bağlar çözülmekte ve sosyo ekonomik konum, seçmenlerin siyasi davranışlarında önemli rol oynamaktadır.

Dinsel etkiler seçmen tercihlerine yön verebilirler. Bireylerin dini inanışları gereği bir partiye yakın olma durumları söz konusu olabilir. Ayrıca, toplumda dünyevileşme duygusunun toplumda gittikçe artmasıyla birlikte, dinin seçmen tercihindeki etkisini azaltabilmektedir. Aynı şekilde, sınıfsal tabanlı oy verme davranışları da değişikliğe uğrayabilmektedir (Ball, Peters, 2007: 126).

Ayrıca seçmen tercihindeki değişiklikler ülkedeki siyasal durum ele alınarak değerlendirilmelidir. Hükümetteki siyasal partinin iç ve dış siyasetteki etkinliği, ulusal güvenlik, ekonomik göstergeler, vaatlerin yerine getirilip getirilmediği, eğer varsa uzun süren koalisyon hükümetleri ve bunların istikrarsızlıkları gibi etkenler, seçmen tercihin gerek uzun soluklu gerekse anlık değişimlerine sebep olabilmektedir.

Demokrasinin kendilerine verdiği bir hak olarak seçmenlerin seçimlerde rolleri tartişılmazdır. Siyasal ortamda yanlış giden uygulamalar, seçmenlerin oy kullanmalarıyla düzeltilebilmektedir. Adayların ve siyasal partilerin iyisini kötüsünü ayırt etmek, kötüyü cezalandırıp iyiyi ödüllendirmek hakkı seçmenlere mahsus olarak karşımıza çıkmaktadır (Say, 1998: 127).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SEÇMEN TERCİHİNDE LİDERLİK FAKTÖRÜ

Lider dediğin her şeyden önce kim olduğunu bilmeli ve kendine güvenmelidir. Lider dediğin her kim olursa olsun insanlara değer vermeli ve mütevazî olmalıdır. Millete efendilik yoktur. Ona hizmet etmek vardır. Bu millete hizmet eden onun efendisi olur.

M. K. ATATÜRK

Araştırmanın bu bölümünde, liderlik ve liderlik teorilerinin yanı sıra, siyasi liderlik ve otorite konularına yer verilmiştir.

8. LİDERLİK FAKTÖRÜ

İnsanlar rasyonel varlıklardır. Hayatlarının devam edebilmesi, istedikleri şekilde yaşayabilmeleri, arzu ettikleri sosyo-ekonomik seviyeye ulaşabilmeleri için hayatları boyu uğraşırlar ve bu çerçevede bazen tercih yapmak zorunda kalabilirler. Siyasal tercihler de bunlar arasında yer almaktadır. İnsanlar hedefledikleri amaçları yalnız başlarına gerçekleştiremeyeceklerini anladıkları zaman, bu amacı taşıyan insanlarla birlikte ortak bir grup oluşturma eğilimindedirler. Ortak amaç etrafında bir araya gelmiş bireylerin doğru hedeflere yönelmesi ise önemli bir sorun oluşturur. Bu sorunun aşılma süreci ise liderlik olgusuyla sağlanmaktadır. Ortak amaçlar için bir araya gelmiş olan bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek için harekete geçirme bilgi ve yetenekleri toplamı liderlik olarak nitelendirilmektedir (Tağraf, Çalman, 2009: 135). Liderler, insanları ortak bir amaç etrafında bir araya getiren, onları bu amaca ulaşmak için yönlendiren ve bu amaca ulaşılması için onlara yol gösteren kişiler olarak ifade edilebilmektedir.

Liderlik konusunu inceleyen akademik alanlar arasında işletme, siyaset, iletişim, sosyoloji ve psikoloji yer almaktadır. Bu kadar geniş alanda çalışılmış olması liderliğin cazibesini ortaya çıkarmaktadır (Bass, 2007: 1). Çağdaş toplumların lidere olan ihtiyacı geleneksel yönetme-yönetilme anlayışının ötesinde, sanayileşme, kent kültürü, liderliği toplumsal yaşamın, eğitim, ekonomi, siyaset gibi bir çok alanda zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla lider ve liderlik bütün sosyal

bilimlerin uğraş alanları arasında yer almaktadır (Kaya, 2013: 77). Çünkü hayatın her alanında bir topluluk vardır ve bu topluluğun yönlendirilmesi için bir lidere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkenin iç siyaseti, pek çok ülkede temel olarak kendi sosyal değerleri ve öncelikleri hakkında uzlaşamayan partiler, hareketler arasında oluşan çatışmalar sonucunda biçimlenir (Lipson, 1997: 19). Siyasi liderlerin bu noktada görevleri belirlemekte ve toplumda var olan farklılaşmalar, çatışmalara rağmen toplumu yönlendirebilme görevi onlara düşmektedir.

İktidar olma, her ne kadar soyut bir kavram gibi görünse de, sonuçta bu olgunun bir veya birkaç kişi tarafından kullanılan somut bir yansıması bulunmaktadır. Günümüze gelinceye kadar şef, reis, kral, imparator gibi değişik nitelermeler ve kişilerle temsil edilmiş olan iktidar, günümüzde yerini liderlere bırakmış durumdadır (Gül, Arslan, 2005:153). Günümüze gelene kadar liderlere ihtiyaç duyulmasının sebebi ise, insanların ortak noktada uzlaşabilmeleri sağlayacak, onları idare edebilecek, sorunlarına çözüm olabilecek kişilere olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Liderlik çoğu zaman, diğer insanlarla etkileşim sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır ve nispeten kesin ilişki türlerini kapsamaktadır (Doruk, 2006: 128). Son yıllarda, örgüt psikolojisi, kamu yönetimi, kurum iletişimi ve eğitimi, siyaset gibi alanlarda liderlik ve lidere duyulan güven çalışma konusu haline gelmeye başlamıştır. Demokratik ideolojilerde halk tarafından seçilmiş olsa bile tek bir adamın devletin bütün ayrıcalıklarını kendinde toplaması iyi karşılanmamaktadır. Dolayısıyla cumhuriyetçi yönetimler kendisini dengeleyecek olan kurumların her an sınırlaması ve kontrolü altındadır. Bu kurumların içinde de en önde geleni parlamentodur (Duverger, 1975: 71). Liderliğin önemi kadar, lideri seçenlerin önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü liderin aşırı güçlenmesi, diktatörlüğe dönüşmesi sorununa karşı, cumhuriyet rejimlerinde bir takım düzenlemeler bulunmaktadır.

8.1. Liderlik Kavramı

İnsanlar sosyal varlıklardır ve topluluk halinde yaşamaktadırlar. İçinde bulundukları toplulukları idare edecek, topluluğu yönetecek, hedeflere götürecek kişilere sürekli ihtiyaç duymuşlardır. Etkileyici bir sosyal fenomen olarak liderlik, tarihin her devrinde bütün toplumlarda toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Antik Çin ve Yunan'da liderler, nasihat alınabilecek filozoflar olarak görülürken, Mısırlılar liderlerine Tanrısal özellik atfetmişlerdir. Tarih yazını, genellikle ünlü liderlerin yaşamları üzerinden kayıt altına alınmıştır (Howell ve Costley, 2006). Halen günümüzde birçok filme, romana, belgesele konu olan ve tarihe mal olmuş liderler bulunmaktadır.

İnsanlar, amaçlarına ulaşmak için örgütlenmeye ihtiyaç duymuşlar ve belirli amaç için bir araya gelen bu insanların harekete geçirilmesi ve yöneltmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu noktada liderlik, yönetime dair konular arasında yerini almıştır (Bakan, Doğan, 2013: 3). Çünkü insanların ihtiyaçlarını gidermeleri için sadece örgütlenmeleri yeterli olmamış, bu insanları harekete geçirecek ve yönlendirecek olan kişilere de ihtiyaç duyulmuştur.

Mughan ve Patterson'a göre (1992: 1), liderliğin en yaygın karakteristik özelliği aynı anda birden çok yerde bulunma niteliğinin olmasıdır. Bu, sosyal örgütün kaçınılmaz ve doğal bir sonucudur. Lider olarak adlandırılan kişiler, amaçları belirlemenin yanı sıra, bu amaçları gerçekleştirmek için stratejileri formüle eden kişidir.

Bilginin artması ve bilgi akışının hızlanması sebebiyle liderliğin boyutları ve şekli sürekli değişme eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla liderlik üzerine yapılan çalışmalar ve liderliği tanımlamaya ve onu anlamaya yönelik çabalar daha da önem kazanmıştır (Düzer, 2012: 227). Liderlik teorilerinin zamana göre değişmesi ve güncelleşmesi bu durumun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Liderlik, sadece siyasetin değil, her alanda sosyal hayatın bir gerçeğidir ve liderin ve yönetilenlerin olduğu her yerde ortaya çıkar. Liderlik güç uygulayanların, buna teşebbüs edenlerin, başkaları üzerinde etkisi olanları da dahi olduğu insan etkileşim sürecidir (Tucker, 1992: 35). Liderliğin süreç olarak değerlendirilmesi onun tek taraflı değil, lider ve takipçileri ile karşılıklı etkileşimsel bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Blondel'e göre (1987: 15), liderlik davranışsal bir kavramdır. Bu yüzden liderliğin tanımı da davranışsal olmalıdır. Pozisyonel liderin kim olduğu kolayca keşfedilebilir. Ama davranışsal liderin belirlenmesi bu kadar kolay değildir. Çünkü pozisyon olarak her hangi bir kişiyi yönetici veya lider olarak atayabilirsiniz. Ancak, liderlik vasıflarını ve davranışlarını göremiyorsanız, beklediğiniz liderin o kişi olmadığını anlayabilirsiniz.

Coşkun'a göre (2013: 202), liderler, diğer insanları ortak hedeflere yönlendirerek, bireyler arasındaki dağınık güç ve bilgiyi bir araya toplayarak sinerji yaratabilen, insanlarla iyi ilişkiler kurabilme yeteneğine sahip olan kişilerdir.

Liderlik, en ilkelinden en karmaşık yapısına kadar, sosyal sürecin bütün farklı aşamalarının ortak fonksiyonudur. İster kişiler arası, ister gruplar arası, isterse gruplar ötesi olsun bütün sosyal çıkarların ifade edildiği bir fonksiyondur. Liderlik, en birincil olmasının yanı sıra birlikteliğin en genel formudur. Bireylerin veya grupların olduğu her yerde, amaçlar ve ilişkiler ne olursa olsun ortaya çıkmaktadır (Mumford, 1906: 218).

Bir lider şahsi menfaatlerinden ziyade, değerlere bağlıdır ve bağlı olduğu değerleri sonuna kadar savunur. Diğer insanları inançlarının, fikirlerinin ve samimiyetinin gücüyle etkiler ve oluşturduğu çekim alanı ile diğer insanları da eyleme sürükler. Başarısızlıklarından deneyim sahibi olur. Çünkü onun için başarısızlık geçici bir durumdur (Tekinoğlu, 2011: 15). Dolayısıyla liderlik eylemin kendisini oluşturmaktadır. Liderlik anlatılarak değil, gösterilerek gerçekleştirilebilir ve liderlik sürecinin özünü başkalarını etkileyebilme fonksiyonu oluşturmaktadır.

8.1.1. Tanım ve Anlam

Türkçe karşılığı “önder” olan lider kelimesi dilimize böyle yerleştiği ve bu nedenle yapılan araştırmaların çoğunda böyle kullanıldığı gözlenmektedir (İbicioğlu vd., 2009: 3). Liderlikle ilgili bugüne kadar pek çok tanımlama yapılmıştır. Bu tanımlamalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Liderlik etmek (lead), liderlik (leadership) ve lider (leader) kelimelerinin kökü “yol” yada “yön” anlamına gelen “lead” dır (Taşdemir, 2009: 151). Liderlik, insanları belli bir yolun takip edilmesi için etkileme faaliyeti olarak tanımlanabilir. Bunun için liderin arkasında belli bir beyin gücü de olmalıdır. Liderlik sadece komuta etme faaliyeti değildir, alışılmışın dışında bir şahsiyet kuvvetini de içermektedir. Sadece uygun zaman geldiğinde bir kişi hak ettiği konuma ulaşabilir (Adair, 2005:63). Ülgen ve Mirze’ye göre (2004: 373), liderin temel işlevi, örgütün misyonunu ve temel amacını belirlemek ve bunu sağlayabilmek için stratejiler yaratmaktır.

Liderlik, yönetenle, yönetilenler arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Lider, grup üyelerini bir araya getirerek onları grup amaçları için motive eden kişidir (Erdoğan, 1997: 330). Baysal ve Tekaslan’a göre (1998: 201), liderlik; astların görevlerini gayretli ve güvenli bir şekilde yapmaya yöneltme sanatı olarak ifade edilmektedir. Çünkü bir lider aynı zamanda astlarını da gerektiği ölçüde motive edebilmelidir.

“Belirli şartlar altında, belirli kişisel ve grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere, bir kimsenin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci” olarak tanımlanabilecek olan liderlik, örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için takipçilerin istekli katılımını sağlayan sosyal bir etkileme süreci olarak da ifade edilmektedir (İraz, Şimşek, 2004: 107).

Liderlik hakkında pek çok tanım bulunmaktadır. Morris ve Seeman’ın liderlik tanımlamasında belirledikleri noktalar bulunmaktadır. Bunlar:

1. Yüksek etki potansiyeline sahip standartlaştırılmış bir konumda bulunurlar,
2. Grup içindeki diğer üyelerden daha fazla önemde ve pozitif etkiye sahip kişilerdir,
3. Grup tarafından lider olarak görülen bireylerdir,
4. Amaç belirleme ve başarı sağlamada grup üzerinde en çok etkin kişilerdir.

Taşdan ve Gül'e göre (2013: 13) liderlik; bir vizyon oluşturarak, bu vizyonu gerçekleştirmede çalışanları ya da takipçileri etkileme ve onlara ilham kaynağı olma, yol göstericilik yapma ve vizyona ve hedeflere yönlendirme olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla liderin yönlendirmekten ziyade, onlara ilham kaynağı olması da gerekmektedir.

Kişisel işlevlere odaklı olarak tanımlamak gerekirse liderlik; sezgisel ve analitik düşüncenin birlikte kullanılarak yaratıcılık yeteneğinin ortaya konmasıdır. Yani liderlik; amaç, kültür, strateji, temel kimlikler ve kritik süreçler gibi örgütü var eden akılcı ve iyi düşünülmüş eylemleri yönetmek, geleceği yaratmak ve ekip kurmaktır. (Göka, 2009: 15). Liderin olabilmesi için onu takip edenlerin ya da belli bir ekibin olması gerekmektedir. Çünkü liderler belli bir grubun ihtiyaçları üzerine yönetime gelmiş kişilerdir.

Lider, iki veya daha çok kişinin bir araya geldiği bir ortamda ortaya çıktığı için ve grup içi etkileşim sonucunda belli davranış kalıpları oluşturduğu için sosyolojik bir kavramdır. Lider, grubun veya toplumun diğer üyelerinden belli bazı özellikler sebebiyle ayrılan ve grup faaliyetleri üzerinde etki eden kişidir (Tekinoğlu, 2011: 13). Liderlik, toplumdaki sosyal rollerden biridir ve lider ise grupta bulunan diğer insanları en çok etkileyen olarak tanımlanmaktadır (Baymur, 1994: 278). Liderin grupta seçilebilmesi ve bu konumda başarılı olabilmesi için diğer insanların gözünde farklılık yaratması, onları etkilemesi gerekmektedir. Çünkü, insanlar, liderleri yönetim konusunda kendilerinden daha üstün ve daha farklı gördükleri için seçmektedirler.

Lider, belirli aşamalar geçirerek gelmiş veya atanmış olabileceği gibi “dahi bir toplum adamı, hırslı ve hünerli bir hükümdar” da olabilir. Ayrıca bir grup içerisinde karar verme yetkisine sahip olan ve grup üyelerini yönlendiren, emir veren kişi olarak da tanımlamak mümkündür (Kaya, 2013: 77-78). Grint’e göre (2001-92-93) liderlik ise; hedeflere karar veren, araçları temin eden, iletişimi ve koordinasyonu sağlayan ve uygulayan kişidir (Danışman, 2013: 141).

Liderlik bir konum değil, karakter ile becerinin birleşimidir (Doğan, 2007: 33). Liderlik, belirli amaç ve hedeflere yönelmiş insan topluluklarının oluşturulması ve harekete geçirilmesi beceri ve ikna yeteneği gerektiren bir faaliyettir. Eren’e göre (2010: 435) liderlik “bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme yetenek ve bilgilerinin toplamı” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla liderlik vasıfları için bir çok unsurun liderde bulunması, liderin bunu diğer kişilere yansıtabilmesi gerekmektedir.

Günümüzün değişen şartları liderlik tanımlamalarını da değiştirmiş ve farklı boyutlar eklenmiştir. Artık liderlik insanları etkileme ve yapıyı harekete süreciyle sınırlı değildir. Çünkü insanların bilgi, beceri, yetenek düzeyleri yönetimi anlama ve algılama tarzları, başarıyı bir gereksinim olarak görme isteği, lideri artık “düşünce oluşturan kişi”, takipçiyi de “iş yapan kişi” olmaktan çıkarmıştır (Doruk, 2006: 128). Yönetim eğer bir süreç olarak algılanacaksa ve başarılı olması bekleniyorsa, bunun bir ekip işi olduğu düşünülmeli ve liderden, en alt kademedeki kişiye kadar bu amaçların gerçekleştirilmesi için özverili bir şekilde çalışılması gerekmektedir.

Lider, mensubu olduğu toplumdan ortaya çıkar ve yine aynı grubu yönlendirir. Dolayısıyla lider mensubu olduğu toplumu çok iyi tanımalı, onların ihtiyaç ve taleplerine cevap verebilmelidirler (Erzen, 2008: 67). İyi bir lider olabilmek için ise, içinden çıktığı toplumla özdeşleşebilmek ve onların sorunlarına çözüm getirebilmek gerekmektedir.

8.1.2. Liderlik Özellikleri

Her devirde olduğu gibi günümüzde de insan faktörü siyasette önemli bir yerde bulunmaktadır. Demokratik rejimlerde her ne kadar kurumlar ve kurallar önemli olsa da kişilerin kimi zamanlarda ne kadar belirleyici konumlarda oldukları ortadadır. Karar alma ve siyasette insan faktöründen bahsedildiği zaman “lider” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Lider kavramının karşımıza çıkmasıyla birlikte Lider kimdir?, Liderin konumu nedir?, Lideri farklı kılan özellikler nelerdir? Gibi birtakım sorular gündeme gelmektedir (Demir, 2007: 11-12). Bunun yanı sıra, liderlik için temel kabul edilen davranış kalıpları zaman içinde ve kültürden kültüre farklılaşabilmektedir. Bir dönem popüler olan bir davranış başka bir dönem olumsuz karşılanabilir. Yine aynı şekilde bir kültürde olumlu olarak nitelenebilecek olan bir davranış başka bir kültürde olumsuz olarak değerlendirilebilir (Bass, 2007: 7). Tüm bunların bileşeninde toplumun genel yapısı önem taşımaktadır.

Liderlik, benliğin yaratıcı gelişiminden ortaya çıkmaktadır. Ancak kendisiyle ve çevresiyle uyumlu kişiler lider olabilirler. Güçlü yönlerini yoğunlaştırabilen, zayıf yönlerini de kabullenebilen kişiler lider olabilmektedir (Neubeiser, 1996:17-18). İyi bir lider güçlü yönlerini geliştirebildiği ve zayıf yönlerini kabullenip güçlendirmeye çalıştığı sürece başarısı devam edecektir.

Lider kavramı ortaya çıktıktan sonra diğer bir unsur ise liderde bulunması gerekenler özelliklerdir. Liderlik; liderlik davranışları ile, örgüte katılım davranışları arasındaki ilişkiden yola çıkılarak ekonomik ve sosyal değişim kalıplarını kullanarak açıklanabilir ve sürekli değiş tokuş ve iletişim olarak tanımlanan *Değişim ve Bağlantısal Anlaşmalara Güveni* gerektirir (Halis, Şafak, 2005:281-282).

Liderlikte önemli unsurlardan bir tanesi güvenilir olmaktır. Kişisel duruş, ifade, verilen vaatlerin yerine getirilmesi gibi unsurlarda güvenilir olmak liderlikte en önemli sıralarda gelebilmektedir. Lider, başka şeylerin yanı sıra iletişim yoluyla da güvenilir olduğunu kabul ettirir (Haas ve Tamarkin, 2000: 81). Neubeiser’e göre (1996: 125) gerçek lider, kişilerin, diğer insanlarla olan benzerliklerinden ziyade,

onların ayrıcalıklarının farkına varan kişidir. Çünkü liderin kendisi de ayrıcalıklarından dolayı o kademede olduğunun bilincinde olmalıdır.

Stogdill'in (1948) yaptığı araştırmalar sonucunda liderliğin aktif katılım ve grubu amaca yönlendirmede ortaya konulan yetenek vasıtasıyla elde edilmiş bir rol olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı araştırmada, liderleri lider olmayanlardan ayıran belirli özelliklerin mevcut olduğu gerçeği olsa da, değişen durum ve şartlara göre bu özelliklerin etkisinin değiştiği tespit edilmiştir (Şahin, 2012: 145). Belli bir dönemde ve belli bir konumda popüler olan bir davranış daha sonrasında takdir görmeyebilir. O yüzden liderler toplumsal yapının yanında çağın gereklerine göre de hareket edebilmelidirler.

Doğan'ın Earle 1997'den aktardığına göre, liderin üç önemli özelliği bulunmaktadır. Bunlar; dürüstlük ve saygınlık, dinlemek ve algılamak, sorumluluk alma ve karar vermedir. Lider, takipçilerinin güvenini ve saygısını kazanabilirse onları motive etme becerisine sahip olur. Bir lider ilerlemek, sadakat ve ilgi kazanmak istiyorsa dinlemeyi bilmeli, algılama becerisine sahip olmalı ve duyduklarına duyarlı olmalıdır. Ayrıca bir lider verdiği kararların sorumlulukları bilmelidir. Bu sorumluluk ise güçlü bir karaktere sahip olmayı gerektirir (Doğan, 2007: 34-35). Çünkü liderler verdiği kararların arkasında durabildiği sürece toplumda saygınlıklarını koruyabilirler.

Bir kişinin büyük kitleleri harekete geçirebilme yetenek ve yetkisine sahip olabilmesi için bu kişinin çok sayıda özelliğinin bulunması gerekmektedir. Adil ve dürüst olması, cesaretli olması, zalim olmaması, iyi mizaçlı olması, aşırılıklardan, kötü alışkanlıklardan uzak durması, toplumun yararına yönelik kanunlar koyması gibi pek çok meziyete sahip olması beklenmektedir (Kaya, 2013: 79). Bir kişi lider olabilir ancak liderliğini korumak ve sürdürmek istiyorsa ondan beklenen davranışları göstermesi gerekmektedir. Özellikle siyasi liderlerde, seçimler bu konuda etken unsurlardır. Halkın beklentilerine cevap veremeyen, liderlik unsurlarını taşımayan kişiler, halk tarafından bu görevden alınabilirler.

8.1.3. Yönetici- Lider Ayrımı

Her ne kadar yönetici ve lider kavramları benzer gibi görünse de, aynı şeyleri ifade etmemektedir. Yöneticilik yeteneği olmayan liderler olabileceği gibi, liderlik vasıflarına sahip olmayan yöneticiler de olabilmektedir. Lider başkalarının belirli bir amaç doğrultusunda davranmaya sevk eden, etkileyen kişidir. Yani grupların amaçlarını gerçekleştirmek üzere takip ettikleri, emir ve talimatlarını yerine getirdikleri kişiler lider olarak tanımlanmaktadır (Koçel, 2010: 569).

İdeal olanı, yöneticilerin aynı zamanda liderlik niteliklerine de sahip olmalarıdır (Çetin, 2009: 23). “Başkaları vasıtasıyla amaçlarına ulaşmaya çalışan kişi” olarak tanımlanan yönetici, lider ile farklı konumları ifade etmektedir (Şimşek vd.,2003: 175). Her yöneticinin liderlik yeteneklerine ve sahip olamayacağı ve yöneticilik rolüne sahip olamayan liderlerin olabileceği söylenebilir. Yönetici ile lider farklılaşmasını Koçel (2010) şu şekilde sıralamaktadır:

- Yöneticilik bir meslek uygulaması iken, liderlik insanları etkileyebilme ve harekete geçirebilme işidir,
- Yöneticilik resmi bir yapı içinde gerçekleşirken, liderlik için resmi yapı şart değildir,
- Yöneticilik, tanımlanmış hedeflere ulaştıracak işlerin yaptırılması ile ilgilidir. Liderlik, hedeflerin ve yapılacak işlerin belirlenmesiyle ilgilidir,
- Yöneticinin bulunduğu mevki gereği yetki ve yaptırım uygulama hakkı bulunmaktadır. Lider insanları etkilemek için kişisel özelliklerini, davranışlarını insanlara verdiği güven ve ilhamı kullanır,
- Yöneticinin görev tanımı varken, liderin görev tanımı yoktur,
- Yöneticilik, prosedür, istatistiklere dayanırken, liderliğin; insanları sevk edebilme, hedeflerine ulaştırabilmeye dayalı olarak sanat yanı ağır basmaktadır,
- Yöneticilik tanımlanan hedeflere ulaşma, liderlik ise değişim ve dönüşüm yapabilme işidir,

- Yöneticilik örgütün “iç yapı ve dinamiklerine”, liderlik ise “dış çevre yapı ve dinamiklerine” yönelebilmek işidir,
- Yönetici “işleri doğru yapan”, lider ise “doğru işleri yapan” kişidir.

Liderler, kendilerini diğer insanlardan ayıran, sahip oldukları bazı özellikler nedeniyle etkindirler. Liderlik olmak ise zaman almaktadır. Liderliği anlamak ve onu gerçekten uygulamak ise iki farklı olgudur (Coşkun, 2013: 202). Dolayısıyla liderlik ve yöneticilik aynı şeyleri ifade etmemektedir.

8.1.4. Liderin Güç Kaynakları

Liderlerin, kararlarında tutarlı ve istikrarlı olmaları için güce ihtiyaçları vardır. Güç, zorla insanlara bir şey yaptırmaktan başlayarak, bilgi ve kişiliği kullanmaya kadar uzanabilen bir göstergedir. Bütün liderler mevcut olan gücü elinde bulundurabilir ama gücü elinde bulunduran herkes lider değildir. Liderliğin söz konusu olabilmesi için insanların lideri, onun idealiyle aynı sonuca inandıkları için takip etmesi gerekmektedir (Altılar, 2012: 49). İnsanlarda sadece gücün bulunması yetmez, önemli olan bunun nasıl kullanılacağına bilinmesidir.

Liderlerin başkalarını etkileyebilmesi için güce ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla liderlik ve güç arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Güç, başkalarını etkileyebilme yeteneği olarak tanımlanabilir. Çetin’e göre (2009: 31) güç, bir kimsenin başkalarını, kendi isteği doğrultusunda davranışa yönlendirebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır.

Liderlik, gücün bir yönüdür ve ayrıca kendi içinde ayrı ve önemli bir süreçtir. Liderler güç sahibinin belirli bir türünü oluştururlar. Güç gibi, liderlik de ilişkisel, kolektif ve amaçlıdır. Liderlik amaçlara ulaşmanın merkez fonksiyonunu güçle paylaşır. Tüm liderler fiili ve potansiyel güç sahibidir, ama tüm güç sahipleri lider değildir (mtsu. Edu). Dolayısıyla liderlerin sahip olduğu gücün farkında olmaları ve aynı zamanda bu gücü halkın yararı için kullanmaları gerekmektedir.

Güç konusu ile ilgili ilk çalışma French ve Raven (1959) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmaya göre bireylerin diğerlerini etkilerken yasal, ödül, ceza, kişisel ve bilgi gücünü kullandıkları ifade edilmektedir (Erkuş, 2011: 135).

Liderlerin güç kaynakları meşru güç, ödüllendirme gücü, zorlayıcı güç, uzmanlık gücü ve karizmatik güç olarak ifadelendirilmektedir (Meydan, Polat, 2010: 130). Meşru güç, takipçilere liderin kendilerini etkilemek için meşru bir hakkı bulunduğunu ve takipçilerin de bu etkiyi kabul ettikleri içsel değerlerden kaynaklanmaktadır. Ödüllendirme gücü, liderin olumlu ve olumsuz değerleri ayırt ederek, olumlu değerlerin yönetilmesi, olumsuz değerlerin ise yok edilmesi amacını taşımaktadır (Yüksek, 2005: 44).

Zorlayıcı güç, cezalandırmayı esas alıp, liderin direktiflerine karşı astların karşı çıkması durumunda kontrol etme ve cezalandırma gücünü ifade etmektedir (Bakan, Büyükbeşe, 2010: 76). Uzmanlık gücü liderin işine ilişkin sahip olduğu bilgi, beceri ve uzmanlığın takipçileri tarafından kabul edilmesi ile elde edilen güçtür (Bakan, Büyükbeşe, 2010: 76). Karizmatik güç, liderin kişiliğiyle ilgili olarak, liderin kişiliğinin takipçilere ilham kaynağı olması, onların isteklerini dile getirebilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu gücün etkililiği, lider ve çalışanlar arasındaki etkileşimin başarısına bağlıdır (Altılar, 2012:52).

Yapılan araştırmalar sonucunda lider-takipçi etkileşiminde kişisel gücün daha etkin olduğu, makam gücünün (yasal, zorlayıcı ve ödüllendirme) daha çok resmi bir güç olarak algılandığı ortaya çıkmıştır (Erkuş, 2011: 137). Çünkü gücün yanında lidere duyulan saygı da önemlidir ve bu saygının asıl kaynağı liderin sahip olduğu kişisel özelliklerden kaynaklanabilmektedir.

Bazı durumlarda özellikle ülkenin bunalımlı dönemlerinde gerçek bir lidere ihtiyaç duyulmakta ve lider ile kurtarıcı özdeşleştirilebilmektedir. Bu durumlarda lider iktidar ile bütünleşmiş bir hal almaktadır. İktidarın kişiselleşmesi olgusu, çoğulcu demokratik rejimlerin bir sonucu ve kamuoyunun da rızasıyla benimsenmektedir. İktidarı tek başında elinde bulunduran bireyler toplum tarafından daha fazla desteklenmektedir. Bunun sebebi ise, zor durumlarda bir

kurtarıcıya duyulan ihtiyacı tanımlayan insan psikolojisi olarak nitelenmektedir (Gül, Arslan, 2005:154).

Liderliğin oluşabilmesi için resmi yetkilerle donatılmış olması gerekmez, çünkü hiçbir resmi yetkisi olmadan büyük bir grubu etkileyebilen, peşinden sürükleyebilen liderler olabileceği gibi, çok geniş yetkilere sahip olduğu halde bunu kullanamayan, grubu etkileyemeyen yöneticiler de olabilir (Şimşek vd, 2003: 179). Örneğin kanaat önderlerinin her hangi bir resmi yetkileri olmamasına rağmen kitleleri etkilemeleri söz konusu iken, belli bir kademeye gelmiş olan liderin bu özellikleri gösteremediği durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Liderlik, temelde üç kavram üzerine kuruludur. Bunlar, insan, etkileme ve amaçlardır. Liderlik insanlar arasında gerçekleşir, amaçların elde etmek için etkilemenin kullanılmasını içerir. Etkilemenin anlamı ise, insanlar arasındaki etkin olan ilişkidir (Celep, 2004: 3-4). Liderin topluma karşı içten duygular taşıması, liderliğinin devamı için önemli bir koşuldur. Bu durum liderle toplum arasında güçlü bağlar arasında olduğunu gösterir. Tüm toplumun yararına kararlar alması, toplumdan destek alması liderin bağlılık özelliğinin bir göstergesidir (Kaya, 2013: 80). Dolayısıyla, toplumun lidere bağlı olmasının yanında, liderin de içinden çıktığı topluma bağlı ve sadık olması önemli bir husustur.

8.1.5. Liderlik ve Otorite

Liderlik; lider, takipçiler, bunların arasındaki ilişkiler ve koşullar arasındaki ilişkilerden oluşmakta olup, yönetimin bir parçasını teşkil etmektedir. Türkiye’de siyasi parti liderleri neredeyse parti örgütü üzerinde mutlak hakimiyete sahiptir. Örneğin kadroların oluşturulması, milletvekili adayının kim olacağı gibi konularda geniş bir otoriteye sahip olarak, siyasi parti adına alınacak tüm kararlar liderler tarafından belirlenmektedir. Türkiye’de Batılı ülkelere nazaran, siyasi liderlerin parti örgütü üzerindeki kontrolleri ve iradeleri daha fazladır. Dolayısıyla kişisel karar verme ihtimalleri artmaktadır. Parti liderlerinin seçim yenilgilerine rağmen partilerinin başında çok uzun süre kalabilmeleri kişisel güçleri ile örgütün

güçsüzlüğü arasındaki denge problemini ortaya koymaktadır (Heper, Sayarı, 2008: 11-12).

Duverger, otorite ve lider ayrımı yapmaktadır. Duverger'e göre otorite, itaat edilmesi gerektiği toplulukça resmen tanınmış kişi iken, lider, sahip olduğu saygınlık, üstünlük, çekicilik sayesinde kendisine itaat edilen kişidir (Yılmaz, 1996: 165).

8.1.5.1. Otorite Kavramı

Otorite ve otorite kullanımı hemen hemen her toplumda mevcuttur. İnsanlar, genellikle mevcut bir otoritenin kurallarına bağlı kalmayı tercih ederler. Birey psikolojisi ve topluluk sosyolojisi konusunda fikir üretenler genellikle, otorite yanlılığının kaçınılmaz olduğu yargısına varmışlardır (Lipson, 1997: 24).

Gökçe otoriteyi şöyle tanımlamaktadır: *“Toplumda eşitlikçi olmayan bir ilişki ağları kurulmuştur ve bu ağ içinde iktidara sahip olan kişiye “otorite” adı verilmektedir. Otorite seçim, ihtilal, ayaklanma gibi değişik biçimsel yöntemler kullanılarak sağlanabilir. Seçim dışında olan yöntemlerde halkın rızası bulunmamaktadır. Seçimde ise çoğunluğun belirlediği kişi iktidara gelirken, azınlıkta kalan diğerleri ise buna rıza göstermek durumunda kalırlar”*(Gökçe, 2013: 49).

Otorite, sosyal bir olgu olduğundan, insanların bulunduğu her yerde bir takım otoritenin bulunması normaldir. İnsanların birlikte yaşamasından kaynaklı olarak oluşturulan bazı ilkelerin toplumda uygulanması, birlikte yaşamın devam ettirilmesi için gereklidir. Modern dünyada bireylerin hak ve hukuklarını düzenleyen kanunlar ve bu kanunları uygulayacak otoriteler oluşturulmuş durumdadır (Yar, 2003: 1).

Otorite, hükümetlere siyasal gücü kullanma hakkını verir. Böylece hükümetler bu gücü sahip oldukları otorite sayesinde kullanırlar. Dolayısıyla otorite gücü meşru kılmaktadır. Toplumdaki insanlar ise, bu gücü meşru olarak

görmeye devam ettiği sürece ona uyar ve itaat ederler. Gücün meşruluğu otoritenin devamını sağlamaktadır (Özkalp, 2005: 240).

8.1.5.2. Otorite Türleri

Liderlerin sınıflandırılmasında birçok farklı görüş mevcuttur. Bu konudaki önemli isimlerden bir tanesi Max Weber, liderleri üç kategoriye ayırmaktadır. İlk olarak otoriter lider gelmektedir. Bu tür liderlikte, geleneklerin kutsal, değişmez ve ebedi niteliğine duyulan inanç yatar. Bu liderlik türü modernite öncesi geleneksel toplumlara özgüdür ancak bazı modern toplumlarda da ortaya çıkabilmektedir (Demir, 2007: 12).

Weber, otoritenin meşruiyeti konusunda üç çeşit inanç taşımaktadır. Bunların üç otorite biçimini ortaya çıkardığını savunmaktadır. Bunlar, “geleneksel”, “yasal ussal”, ve karizmatik otoritelerdir (Eryılmaz, 2002: 207).

8.1.5.2.1. Geleneksel Otorite

Geleneklere uygun bir şekilde, eskiden beri var olagelen geleneklere uygun olarak oluşan bu otorite tipi, liyakate değil, irsiyet ve statüye dayanmaktadır. Emretme gücüne sahip olanlar genellikle, sahip oldukları kişisel statüleri gereği bu gücü kullanırlar. Kararları kişisel olsa bile, bunlar geleneklerin çizdiği sınırlar dahilindedir. Emrinde bulunanlar, bu otorite sahibi lidere, kişisel bir sadakat ya da geleneksel statüsüne saygı duyarak itaat ederler (Eryılmaz, 2004: 50). Geleneksel otoritenin en tipik örneklerinden birisi patrimonyal otorite tipinde görülmektedir. burada yönetilenler ile yöneten arasındaki ilişki, yönetilenlerin bilinçli rızasından ziyade otoriter bir niteliğe sahiptir (Vergin, 2010: 68).

8.1.5.2.2. Yasal-Ussal Otorite

Yasal ussal otorite, yasal kurallar ve düzenlemelere emri veren kişi tarafından bağlı kalındığı inancına dayanır. Yasalarca konulan emirlerin yerine getirilmesinde itaat esastır. Meşruiyet ise, emirleri veren kişilerin rasyonel ve yasal kurallara uygun olarak davrandıkları inancı ile sağlanır. Otoriteyle karşı karşıya

kalanlar, emir verenlere değil, rasyonel kurallara itaat ederler (Eryılmaz, 2002: 208).

Yasal ussal otoritenin temel kategorileri şunlardır (Weber, 2006: 46):

1. Kurallara bağlanmış, sürekli resmi işlevlerin örgütlenmesi
2. Belirli bir yetki alanı. Bu madde şunları içerir:
 - a) Sistematik bir işbölümünün parçası olarak işlevleri yerine getirme yükümlülüğü alanı,
 - b) Bu işlevleri yerine getirebilmesi için atananların gerekli yetkiyle donatılması
 - c) Zorunlu güç kullanma araçlarının açık olarak tanımlanması ve bu kullanımın belirli şartlara bağlı olması.

Yasal otoritenin varlığının sürmesi ve otoritenin meşruluğunun devam etmesi, hukukun doğruluğuna olan inançtan kaynaklanmaktadır. Bu otorite tipinde, kuralla konulmasının sebebi, karizmatik veya geleneksel bir lider zorladığı için değil, kural koyucu ve kurallara uyanların doğru kabul ettiği kusursuz bir prosedür sonucudur. Bu durumda, yöneticinin, kural koyucu olarak o konuma yasal yollardan gelir ve kanunen kabul edilmiş kurallar içinde statüsünün verdiği gücü kullanır (Mouzelis, 2001: 30). Yani yasal ussal otorite, normatif kuralların meşru olmasını ve bu kurallara göre egemenlik hakkının sahip olduğu inancına dayanır (Weber, 2011: 54).

8.1.5.2.3. Karizmatik Otorite

Weber'in otorite tipolojisi içinde başka düşünürler tarafından da üzerinde en fazla durulanı karizmatik otoritedir. Karizmatik otoriteye sahip olanlar, yaşadıkları toplumdan ayrı tutulamazlar. Çünkü her toplum, tarihsel, geleneksel, iktisadi ve siyasal şartların sebep olduğu belli ortam ve durumlarda kendi karizmatik liderlerini ortaya çıkarmaktadır (Eryılmaz, 2002: 208).

Karizmatik otorite, olağanüstü durumlarda ortaya çıkan liderlerin otoritesidir. Karizmatik liderler, hükmetme gücünü, olağanüstü kapasite ve

hareketleriyle sürdürürler. Takipçileri ise onun otoritesini kendisine duydukları ihtiyacın gereği olarak kabul ederler (Mouzelis, 2001: 29).

Karizmatik otorite gücünün geçerliliği güce bağımlı olanların kabulüyle mümkündür. Bu kabul, karizma sahibine karşı coşku, umut yada umutsuzluktan kaynaklanan tam bir kişisel adanmışlık anlamına gelmektedir. Karizmatik niteliklerin kaybolduğu izlenimi uyanırsa, kahramanlık güçlerinin kişiyi terk ettiği düşüncesi ortaya çıkmaya başlayacaktır (Weber, 2006: 83-84).

Devlet, tarihin her döneminde şiddet kullanma hakkına sahiptir, ancak bu üç otorite tipi insanın insana egemenliği ilişkisi üzerinde kurulan devletin tarihsel özelliğinden kaynaklanmaktadır. Modern devletlerin özelliği ise, yasal ussal otoriteye dayalıdır (Karasoy, 2009: 499). Bu otorite tipleri, sosyal hayatta “saf” olarak bulunmazlar, çünkü bunlar, soyut ve zihni tanımlamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihte yer alan bütün otoriteler ise sadece bu otorite tipleri ile açıklanamaz. (Mouzelis, 2001: 31). Ancak, Weber’in yaptığı sınıflandırma, otorite tipolojilerinin açıklanmasında temel bir zemin oluşturmaktadır.

8.1.6. Otorite ve İktidar İlişkisi

İktidar ve otorite kavramları çoğu zaman karıştırılmakta hatta biri diğerini ifade ederken yanlışlıkla kullanılabilir. Aslında her ikisi de farklı olguları ifade etmektedir. Genel bir tanımlama itibarıyla iktidar; “bir kimsenin veya bir grup insanın kendi arzularına göre, diğer insanların veya grupların davranışlarını tayin edebilme veya yönlendirebilme yeteneğidir” (Kaya, 2013: 82).

İktidar, Arapça olan “kudret” kökünden gelen, güç yetme, yapabilme anlamına gelen bir kavramdır. Kudret ise, kuvvet, takat, güç gibi anlamlara gelebilmektedir. Her iki kavramdaki ortak kelime ise “güç”tür. Güçlü olma durumunu ifade eden iktidar, kimin güçlü, gücün kimde olduğu gibi soruların yanıtını oluşturmaktadır (Yanık, Doğan, 2013:40). Gücün iktidar haline dönüşmesi için kendisine zaman tanınması gerekir. İktidar daha genel bir kavramdır ama güçten daha az dinamiktir (Canetti, 2012: 283).

İktidar olgusu sadece devlet örgütlenmesi etrafında değil, toplumun tümünde var olan evrensel bir olgudur (Vergin, 2010: 143). Bu olgu kimi zaman insanlar arasında bir tahükküm aracı olurken, kimi zaman aralarındaki mücadelenin sebebini oluşturur. Bazen ise barış ve istikrara sebep olur. İktidar; yönetenle yönetilen ilişkisinde yönetenin konumunu belirleyen en temel kavramdır (Taşdelen, 2011: 17).

Weber, örgüt içindeki ilişkilerdeki otorite ile güç kavramlarını ayırıştırır. Buna göre, güce sahip olan kişi, sosyal bir ilişkide, kendi iradesini başkasının direnmesine rağmen gerçekleştirebilir. Weber’e göre otorite, gücün bir çeşididir. Eğer bir emir, bir kişiye itaat görevi yüklüyorsa bu otoritedir. Bir inanç temeline dayanan otorite, bir meşruluk esasına dayanır. Bu inanç ise, verilen emirlere itaati gerektirir (Eryılmaz, 2002: 207). Otorite en genel anlamıyla meşru iktidar anlamına gelmektedir. Otoritenin gerekli olduğu zamanlarda başvurduğu kuvvet kaba kuvvet olmaktan ziyade meşru kabul edilen bir kuvvettir (Turan, 2011: 49).

Duverger iktidarı kullananları liderler ve otoriteler olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre “*lider; kişisel bakımdan sahip olduğu saygınlık, üstünlük ve çekicilik yüzünden kendisine itaat edilen bir kişidir. Otoritelerse kendilerine itaat edilmesi gerektiği resmen toplulukça tanınmış olan kişiler olduklarından, lider kavramı otoriteler kavramına karşıt bir kavramdır*”(Duverger, 2007: 136).

Siyasal iktidarın ölçülmesi zordur ve sadece tehdit ile sağlanan itaat ise geçicidir. Siyasal iktidara genelde otorite eşlik eder. İktidar, muhalefete rağmen bazı şeyleri yapabilme gücü, otorite ise muhalefet olmadan bazı şeyleri yapabilme gücüdür (Ball, Peters, 2007: 26-27).

Saygı değer, itaate layık bulunması iktidarın meşruluğunu ifade etmektedir. Meşruluk ise zora başvurmadan gerçekleşmelidir. Ancak bu şart her zaman yeterli olmamakla birlikte, meşruluğa dair tartışmalar sürekli gündemde olmuştur. Modern ve klasik teoriler bu konuya farklı açılardan yaklaşmışlardır. Kapani’ye göre (1997: 69), Klasik teorilerde meşruiyetin kaynağı daha çok dini bir özellik gösterirken,

modern teorilerde ise içkindir, kutsallık alanı bir bakıma “egemenlik” gibi salt toplumsal bir konuma indirilmiştir.

Russell’e göre (1990) iktidarı ele geçirme dürtüsü iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Açık olarak liderlerle ve kapalı olarak takipçiler tarafından. İnsanlar kendi iradeleriyle bir lideri takip etmeye başladıkları zaman bunu liderin yönettiği grup yoluyla iktidarı elde etmek amacıyla yaparlar ve liderin amaçları onlara kendi amaçlarıymış gibi gelir. Bazı insanlar bulundukları grubu amaca ulaştıracak yeteneği kendinde görmezler ve bir lider ararlar (Russell, 1990: 16).

İktidar, egemenliği kullanarak, toplumun uyması gereken kuralları koyar ve bunların uygulanmasını sağlar. Otorite, iktidarın kullanılma biçimini ve politikanın temelini oluşturur (Yavuz, 2000: 56). İktidarı ele geçirme dürtüsü iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Açık olarak (liderlerde); kapalı olarak (takipçilerde). İnsanlar kendi iradeleriyle bir lideri takip ettikleri zaman, bunu liderin grup yoluyla iktidarı elde etmek amacıyla yaparlar ve liderin başarısını kendi başarıları sayarlar (Russel, 2004: 9).

Siyasal iktidar bir ilişki biçiminin de ifadesidir. Siyasal iktidara sahip olanlar, tehdit veya yaptırım uygularken bu niyette değillermiş gibi gösterme yeteneğine sahiptirler (Ball, Peters, 2007: 25). İktidarda bulunan kişilerin halkın tepkisini almadan kendi istediğini yaptırabilmesi bu şekilde mümkün olmaktadır.

İktidar, siyasal düşünceler tarihinin ve siyasetin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. Siyasal iktidar, tüm siyasa ve onun ilişkilerinin belirlendiği meşruiyet, şiddet, otorite, itaat, düzen, siyasal ve toplumsal yapıları içinde bulunduran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum tarafından rızayla karşılanmadıkça, bir zorunluluk ve zorbalık haline gelmektedir (Çetin, 2003: 62-63).

Kışlalı’ya göre siyasal iktidar toplumun tümü üzerinde geçerli olduğu için en genel iktidardır. Yetki alanı çok geniştir ve toplumun neredeyse tamamını ilgilendirdiği için en kapsamlı iktidardır. Toplumdaki diğer iktidarlar, siyasal

iktidarın kendilerine tanıdığı sınırlar içerisinde yaptırım gücüne sahip olabilirlerken, siyasal iktidar gerektiğinde ihtiyaç duyabileceği zor kullanma yetkisine meşru olarak sahip olan tek iktidardır (2011: 109). Dolayısıyla toplumdaki tüm iktidarlar basamaklandırılacak olursa en üst sırada siyasal iktidar gelmektedir ve diğer iktidar türlerini içinde barındıran bir özelliğe sahiptir.

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de siyaset ve siyasi ilişkiler gündeme geldiğinde lider ve liderlik anlayışı ön plana çıkmaktadır (Demir, 2007: 12). Liderin otoritesinin kuvvetlenmesi ve iktidarın kişiselleşmesi eğilimi, günümüzde sadece partilerde değil, başka birçok insan gruplarında da gözlenmekte, ve siyasi partilerin geçirdikleri evrime hakim olmuş durumdadır (Duverger, 1993: 230-231).

Berle'ye göre (1980) iktidar matematiksel olarak formüle etmek gerekirse, iktidar = bir fikir sistemi + teşkilat + propaganda + para + kuvvet toplamıyla ifade edilmektedir. İktidarı kullanabilmek ise bir sanattır (Kaya, 2013: 83). Siyasal otoriteye siyasal liderler sahip olabilmektedir. Ancak bunu siyasal iktidara çevirmek beceri gerektirir (Ball, Peters, 2007: 28).

İktidarın buyruk ve kararlarının tartışılmadan uyulması otoritenin varlığını gösterir. Yönetilenlerin, yönetenin yetkilerini benimsemeleri ve emirlerini kabule hazır olmaları gerekir. Otorite haline gelmemiş bir siyasal iktidarınsa meşruiyet sorunu var demektir (Turan, 2011: 53). Dolayısıyla, siyasal iktidar, otoritesi kurabilmeli ve kurulan bu otorite sayesinde ise meşruluğunu sağlamlaştırabilmelidir.

8.2. Liderlik Teorileri

Siyaset Bilimi araştırmaları çoğunlukla sonuç odaklıdır. Siyaset Biliminin ilgilendiği konular arasında liderlik sorunu açıkça göze çarpmaktadır. Liderlik, devlet ve yönetimin önemli bir özelliğidir. Çünkü, zayıf liderlik hükümet başarısızlıklarına katkıda bulunur aksi durumda ise hükümet başarılı ise güçlü liderlik vazgeçilmezdir. Bilge liderlik uzun vadede refahı korur. Gözü kara liderlik

bir felaket getirebilir. Liderlik eksikliği yönetişimi rutinleştirir, siyasi ve yaratıcı yönleri kaybolarak yönetimden hiçbir farkı kalmaz.

Öte yandan aşırı iddialı liderlik kurumsal kısıtlamalara çok az önem verir. Bu ise ani ve beklenmedik değişikliklere sebep olabilir. Böylece siyasi sürecin saydamlığı ve öngörülebilirliğine gölge düşebilir (Masciulli vd., 2009: 3).

Liderler görevlerini yerine getirirken farklı tarzlarda davranışlar gösterebilmektedirler. Liderin özellikleri, örgüt yapısı, dış çevre gibi etkenler, liderin çalışma ve davranış şeklini etkilemektedir. Liderin benimsemiş olduğu liderlik tarzı onun başarısında ya da başarısızlığında önemli rol oynamaktadır.

Liderlik ve liderliği anlamaya yönelik soruları cevaplamaya yönelik bilimsel araştırmalar yirminci yüzyılla birlikte ağırlık kazanmış, bireysel niteliklere, kişiliğe, özelliklere yönelik çeşitli liderlik teorileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Liderlikle ilgili birkaç farklı teorik temel ortaya çıkmıştır. Büyük Adamlar Teorisi bu teorilerden ilki olup, liderlik karakterlerinin doğuştan geldiğini savunmaktadır. (Uğurluoğlu, Çelik, 2009: 122-123). Özellikle sosyal, politik ve askeri alanlardaki büyük liderlerin doğuştan gelen liderlik yetenekleri olduğu düşünölmüş ve onların doğal lider oldukları varsayılmıştır (Northouse, 2001: 15).

Liderlik özelliklerinin tamamen doğuştan gelmediğinin anlaşılmasıyla birlikte, Özellikler Teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teoride, liderlik özelliklerinin hepsinin tamamen doğuştan gelmediğı, öğrenme ve deneyim yoluyla da kazanılabileceğı savunulmaktadır. Zamanla bu teorinin de eksikliklerinin anlaşılması ve liderin davranış ve eylemlerinin de liderlik üzerinde etkili olduğu düşüncesinin hakim olduğu Davranışsal Liderlik Teorisi ortaya çıkmıştır (Uğurluoğlu, Çelik, 2009: 123).

8.2.1. Özellikler Teorisi

Liderliğin bazı kişisel özelliklere dayandığı varsayımında hareket eden özellikler teorisi, belli özelliklere sahip kişilerin lider olabileceğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre lider, toplumun hayal gücüne girmiş olan seçkin,

yetenekli kişidir. Zeka, yaratıcılık gibi kişisel özellik ve üstünlüklerin kişilerde bulunması lider olmasını olumlu yönde etkileyebilir. (Celep, 2004: 9).

Özellikler teorisine göre liderlik özellikleri doğuştan gelmektedir. Liderler, fiziksel ve kişilik özellikleri açısından diğer insanlardan farklılık göstermektedirler (Çetin, 2009: 25).

“Lider olunmaz, lider doğulur” görüşü profesyoneller tarafından kabul edilmese de halen bu görüşü savunan kişiler bulunmaktadır. Psikologlar ve araştırmacılar tarafından liderlerin karakterlerini tanımlamaya yönelik yapılan ilk araştırmalar liderliğin anlaşılması için yapılmışlardır. Bu araştırmalarda benimsenen yaklaşımlar ise (Şimşek vd, 2003: 186):

- Lider olarak kabul edilen ile kabul edilmeyen kişilerin özelliklerinin karşılaştırılması,
- Etkin liderler ile etkin olmayan liderlerin özelliklerinin karşılaştırılması.

Daha çok ilk yaklaşım çerçevesinde liderlik özellikleri belirlenmekte ve lider ile takipçileri ayıran özellikler göz ardı edilmektedir. İkinci yaklaşımda ise başarılı liderliğin özellikleri kesin olarak ortaya konamamıştır. Çünkü, liderlik özelliklerinin ölçümünün ve tanımlanmasının zor olmasından kaynaklıdır (Şimşek vd, 2003: 187-188). Liderlik sürecini sadece lidere bağlı değişkenler olarak inceleyen bu teori çok geçerli olmamıştır (Çetin, 2009: 25).

8.2.2. Davranış Teorisi

Özellikler teorisinin liderliğin dinamiklerini açıklamada yetersiz kalması sebebiyle, liderlik özelliklerinden başka, lider davranışının da liderlik açısından önemli olduğu düşüncesiyle liderlik araştırmalarında davranışsal yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Düzer, 2012: 229).

Davranışsal teoriler, liderin davranışlarını analiz ederek, liderlerin davranışlarının temel göstergelerini belirlemeye çalışmıştır. Bu teoride bir liderin yaptıkları ve etrafındakilere davranışları önemlidir. Özellikler kuramından farklı

olarak, eğitim sayesinde kişilerin lider olabilecekleridir (Celep, 2004: 11). Bu teoride, örgütlerde başarılı ve daha az başarılı liderlerin davranışları incelenmektedir. Teorinin kökeni siyaset bilimi açısından Machiavelli'ye kadar götürülebilmektedir. Machiavelli arslan ve tilki tipli liderleri ayırt ederken onları davranış özelliklerine göre ayırt etmektedir (Yılmaz, 1996: 168).

Liderlik sürecini açıklamaya çalışan bu kuramın ana fikri, liderleri başarılı ve etkin yapan unsurların liderlik özelliklerinden ziyade, liderin liderlik yaparken sergilediği davranışlar olduğudur (Şimşek vd., 2003: 189).

8.2.2.1. Ohio Üniversitesi Araştırmaları

Ohio Üniversitesi araştırmaları, liderlerde görülen belli davranış kalıplarının ortaya çıkarılmasını amaçlamıştır. 1942'de başlayan çalışmalar sonucunda 1800'e yakın lider davranış biçimi olduğu ortaya çıkmış, istatistiki analizler sonucunda bu sayı 150'ye indirilmiştir (Seçkin, 2011: 38).

Yapılan araştırmalar sonucu iki genel liderlik tarzı bulunmuştur. Bunlar ilişki yönelimli ve görev yönelimli olmak üzere iki sınıfa ayrılmışlardır. İlişki yönelimli boyutta, liderlerin, diğerlerinin düşünce ve duygularına saygı duyduğu ve karşılıklı güven oluşturduğu düzeydir. Görev yönelimli boyut ise, bir liderin görev yönelimli olduğunu ve diğer grup üyelerinin faaliyetlerini amaçları elde etmeye yönelten lider davranışlarını tanımlar (Celep, 2004: 12).

Yapılan araştırmalar sonucu Ohio Üniversitesi araştırmalarının sonuçları şu şekilde ortaya çıkmıştır (Şimşek vd, 2003: 190):

1. Liderlerin kişiyi dikkate alan davranışları arttıkça, işe devamsızlık azalmaktadır,
2. Liderin inisiyatifi dikkate alan davranışları arttıkça grup üyelerinin performansı artmaktadır.

8.2.2.2. Michigan Üniversitesi Araştırmaları

Bu çalışmada etkili ve etkili olmayan liderler arasındaki farkları bulunmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda en etkili liderlerin grup üyelerinin gereksinimlerine öncelik veren liderler oldukları ortaya çıkmıştır (Celep, 2004: 13). Tannenbaum ve Schmidt tarafından incelenen bu araştırmada, yetkiyi kullanma konusunda liderin astları ile geliştirdiği davranış türünün liderin başarısını belirleyen bir etmen olduğu ortaya çıkmıştır. Bu davranışı belirleyen faktörler ise liderin yönetim felsefesi, astların kişiliği ve uzmanlık alanları, yönetimin uygulandığı ortam koşullarıdır (Eren, 2010: 443).

Bu araştırmaya göre lider, takipçilerin önceden belirlenen ve hedeflenen ilke ve yöntemlere göre çalışıp çalışmadıklarını yakından izler ve genellikle cezalandırma ve formal otoritesini kullanarak takipçilerini denetler (Koçel, 2010: 579).

8.2.2.3. Likert'in Sistem 4 Modeli

Rennis Likert'in geliştirdiği modele göre, lider davranışları 4 sisteme göre sınıflandırılmaktadır. Bunlar (Coşkun, 2013: 207):

Sistem 1. Takım çalışması yoktur. Astlar arasında biçimsel olmayan gruplar söz konusudur. Gruplar, lidere karşı hareket eder. Buna rağmen üretim seviyesi orta düzeydedir.

Sistem 2. Takım çalışması yine yoktur. Üretim orta seviyenin üstündedir. X kuramının felsefesi söz konusudur.

Sistem 3. Takım çalışması yapılabilir düzeydedir. Biçimsel olmayan gruplar mevcut olsa bile örgüt amaçlarına kısmen karşı gelindiği için üretim düzeyi iyidir. Y kuramının felsefesi hakimdir.

Sistem 4. Takım çalışması, hedeflere ulaşmak için uygulanabilir bir yöntemdir. Biçimsel olmayan gruplar oluşsa bile biçimsel gruptan kopulamadığından örgüt amaçlarına ulaşma çabası hakimdir.

8.2.2.4. Blake ve Mouton'un Yönetim Biçimleri Yaklaşımı

Daha önceki yapılan araştırmalar, liderlik stilinin tek boyutlu olmayabileceğini ortaya koymuştur. Görev merkezli ve çalışan merkezli stiller daha çok başarı sağlayabilirler. Robert Blake ve Jeane Mouton, Ohio ve Michigan Üniversitesi çalışmalarının varsayımlarını Yönetim Tarzı Matriksinde değerlendirmişler ve iki temel boyut üzerinde bir yapı oluşturmuşlardır. Bu boyutlar “üretime yönelik olma” ve “kişiler arası ilişkilere yönelik olma”dır (Şimşek vd., 2003: 191).

Şekil 2. Yönetim Tarzı Matriksi

9	1,9								9,9
8									
7									
6									
5					5,5				
4									
3									
2									
1	1,1								9,1
	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Üretime Yönelik olma

(Koçel, 2010: 580).

Bu matrikste lider tipleri belirlenmektedir. Örneğin, 9,1 lider tipi, üretime ağırlık verip insan ilişkilerini çok az önemseyen bir yapıdayken, 1,9 bunun tam tersidir. Hem üretime hem insan ilişkilerine en fazla önemi veren ise; 9,9 derecesindeki liderdir.

8.2.2.5. McGregor'un X ve Y Teorisi

Douglas Mc Gregor, tüm insanları aynı kalıba sokan X-Y teorisinde, kötümser bir yaklaşım sergilemekte, insanların çalışmayı sevmediklerini, yaratılışları gereği tembellikten hoşlandıklarını, çalışmadan yaşamak istediklerini, yaratıcı olmadıklarını, yeniliklere direnç gösterdiklerini ifade etmektedir. İnsanların kişisel çıkarlarının, örgütün çıkarlarından daha öncelikli olarak değerlendirildiğini

ve insanları “acımasız” bir şekilde maddi yaptırımlarla bu özelliklerinden arındırmak gerektiğini belirtmektedir (Öztekin, 2002: 125).

X kuramına göre, insanlar çalışmayı sevmezler ve fırsat buldukça çalışmaktan kaçarlar, bu nedenle insanları çalıştırmak için korkutmak, tehdit etmek gerekmektedir. Normal bir insan sorumluluk almaktan kaçınır. İnsanların çoğu yaratıcı değildir ve değişikliğe direnç gösterir. Örgüt bireyleri için kişisel çıkarları örgüt çıkarlarının önündedir (Şimşek vd., 2008: 258).

X kuramının karşıtı olan Y kuramında ise, insanların doğuştan çalışmaktan nefret ettikleri ve kaçındıkları dolayısıyla çalışmaya zorlanması gerektiği görüşü kabul edilmemektedir. Y kuramının hedefi, örgüt üyesini motive edici bir duruma getirmektir (Taşdan, Gül, 2013:21-22).

8.2.3. Durumsallık Teorisi

Liderlik teorileri konusunda daha önceleri yapılan çalışmalar daha çok liderin kişisel özellikleri ve lider davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Durumsallık yaklaşımları ise, farklı durumlarda etkili olabilecek liderlik davranışlarının önceden tahmin edilmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır. Dolayısıyla bu teoriye göre her şartta ve ortamda geçerli olabilecek etkili bir liderlik biçimi bulunmamaktadır (Çelik, 2007: 16).

Durumsallık teorisi, değişik durum ve şartlarda değişik liderlik tiplerinin uygulanmasını ortaya koymaktadır. Bu teoriye göre, liderin davranış tarzını belirlemeye yönelik dört değişken bulunmaktadır. Bunlar (Göka, 2009: 16):

- Liderin kişisel karakteristikleri,
- Takipçilerin kişisel karakteristikleri,
- Grubun genel karakteristiği,
- Örgütün yapısal karakteristiğidir.

Bu değişkenlerin hepsi liderlik davranışında etkilidir. Bu faktörlerde meydana gelebilecek değişmeler neticesinde liderin tavır ve davranışları da değişecektir.

Durumsallık yaklaşımlarına göre, liderlerin davranışları belirli şartlara ve durumlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımlar, liderlerin ortaya çıkmasını sağlayan esas gücün, onların kişisel özellikleri ve davranışlarının ötesinde onların bulundukları ortamlar olduğunu savunmaktadırlar (Fındıkçı, 2012: 85).

8.2.3.1. Fiedler'in Koşulsallık Teorisi

Liderlikte durumsallık teorileri arasında en kapsamlı olanı Fiedler tarafından geliştirilen Koşulsallık teorisidir. Bu teoriye göre, liderliğin başarısındaki ana faktör bireylerin temel liderlik tarzı ve bu tarzın işe odaklı mı yoksa ilişki odaklı mı olup olmadığının ölçülmesi amaçlanmaktadır (Robbins, Judge, 2011: 381-382). Fiedler, liderlik tarzının yalnız başına liderin etkinliğini açıklamakta etkili olmadığını ve durumsal faktörlerin liderlik incelemelerine dahil edilmesi gereğine işaret etmiştir (Yılmaz, 1996: 170).

Davranışçı kuramların etkili boyutlarının olduğu ancak, liderliğin durumlara bağlı olarak değişip değişmediği sorunsalıyla Fiedler, Koşulsallık Teorisini geliştirmiştir ve işe odaklı ve insana odaklı liderlik biçimlerini tanımlamıştır (Celep, 2004: 16). Fiedler'e göre, bireyin liderlik biçimi sabittir. Buna göre eğer durum iş odaklı liderlik gerektiriyor ve lider konumunda olan kişi ilişki odaklı ise, maksimum etkinliğin sağlanabilmesi için ya durum düzeltilmeli ya da lider değiştirilmelidir (Robbins, Judge, 2011: 382).

Fiedler'e göre liderlik davranışları ve liderlik özellikleri ancak uygun ortam ile birlikte anlam taşımaktadır. Yani, ancak uygun ortam ve uygun şartlar gerçekleştiği zaman potansiyel liderlik özellikleri ortaya çıkmaktadır (Fındıkçı, 2012: 86)

8.2.3.2. Yol- Amaç Teorisi

House ve Mitchell tarafından geliştirilmiş olan Yol- Amaç teorisi, örgütlerde başarılı lider davranışı konusunda yapılan araştırmalar arasında oldukça yenidir. Bu teoride, liderin takipçileri nasıl etkilediği, iş ile ilgili amaçların nasıl algılandığı ve amaca ulaşma yol ve yöntemlerinin nasıl olduğu üzerinde durulmaktadır (Eren, 2010: 459).

Yol-Amaç teorisi beklenti modelini temel almaktadır. Buna göre, kişilerin motivasyonu, ödül ve değer vermeye veya ödülün çekiciliğine bağlı olarak gelişmektedir (Şimşek vd, 2003: 199). Liderin görevi, amaçları belirlemek, astlarını harekete geçirmek ve astları bu amaçlar doğrultusunda yönlendirmektir (Doruk, 2006: 131).

Astların sahip olduğu kişisel özellikler, beklentiler ve ihtiyaçlar ile astların gerçekleştirecekleri görevlerin içerikleri ve durumları, liderin liderlik davranışının başarılı olmasında etkin rol oynamaktadır. Diğer yaklaşımlardan farklı olarak, liderin başarısı, takipçilerin kendi bireysel amaçlarının gerçekleşmesi düzeyiyle doğru orantılıdır (Fındıkçı, 2012: 86).

8.2.3.3. Hersey- Blanchard'ın Durumsallık Teorisi

Blake ve Mouton'un liderlik yaklaşımından esinlenerek Hersey ve Blanchard tarafından geliştirilmiş olan teoriye göre, astların olgunluk düzeyleri ile ilgili durumsal değişkenlik, liderlik teorilerini açıklamada önemlidir. Eğer astlar az yetenekli ve eğitim düzeyleri düşük ve kendilerine güvenleri az ise tam aksi olan astların liderlerinden görmek istedikleri davranışlardan daha farklı olmaktadır (Eren, 2010: 457).

Takipçilerin durumu ve olgunluğu sürekli takip edilmelidir. Çünkü eğer lider, otoriter ve destekleyici davranışın en uygun bileşimine karar vermek istiyorsa bu gereklidir. Takipçilerin gelişimi liderlik tarzının en uygun olduğu zamanlarda gerçekleşmektedir (Doruk, 2006: 131).

Diğer modellerden farklı olarak, takipçilerin, liderin vereceği iş ve görevlere ne kadar hazır oldukları, ne kadar motive oldukları ve ne kadar istekli oldukları önemsenmektedir (Fındıkcı, 2012: 87).

8.2.3.4. Reddin'in Üç Boyutlu Lider Etkinliği Modeli

Yönetsel etkililiğin girdiye göre değil, çıktıya göre tanımlanması gerektiğini savunan Reddin'e göre, yönetsel etkililik, bir yöneticinin pozisyonunun gerektirdiği çıktı gereklerini yerine getirme derecesidir (Ömürgönülşen, Sevim, 2005: 92).

Görev davranışı ve ilişki davranışı boyutlarına etkinlik boyutunun da eklenmesiyle üç boyutlu liderlik modeli ortaya çıkmaktadır. Reddin, bu modelde, çeşitli davranış biçimlerinin duruma bağlı olarak etkin veya etkinsiz olabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Etkin ve etkin olmayan davranış arasındaki ayırım, liderin davranışının kendisi değil, davranışın kullanıldığı duruma uygunluğu olarak karşımıza çıkmaktadır (Şimşek vd, 2003: 202). Kişisel etkililikte önemli olan bir liderin ne yaptığından çok amaçlara ne kadar ulaşabildiğidir (Ömürgönülşen, Sevim, 2005: 92).

8.2.3.5. Lider Katılım Modeli

Katılımcı liderlik modeli yada lider katılım modeli, liderlerin hangi kararı uygulamaya koyduğu kadar, karar süreçlerinin de ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Karar süreçlerine katılımı liderlik davranışının bir arada inceleyen bu model, Victor Vroom ve Philip Yetton tarafından geliştirilmiştir (Robbins, Judge, 2011: 385). Bu modelde beş karar verme tarzı bulunmaktadır (Doruk, 2006: 132):

- Lider, elindeki bilgilerle karar alır,
- Lider, astlarından aldığı bilgiler yoluyla bir karar alır,
- Lider, astların da fikirlerini alarak çözüme ulaşır,
- Lider, grup çalışmasında astlarla fikir alışverişi yaparak kararı kendisi alır,
- Lider, grup çalışmasında tartışır ve karar grubun ortak kararı olarak alınır.

8.2.4. Modern Liderlik Teorileri

Değişim, çağımızın vazgeçilmez bir özelliğidir. Liderlik de tıpkı diğer sosyal öğeler gibi değişim sürecinden etkilenmektedir. Özellikle incelenen, akademik olarak araştırılan ve oldukça popüler olan liderlik olgusunun da değişim göstermesi ve yeni yaklaşımların geliştirilmesi oldukça normal karşılanmaktadır (Ünal, 2012: 302).

Liderlik, bütün sosyal sistemlerde değişim sürecini etkileyen, dönüşümü sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel liderlik sınıflandırmalarının bu dönüşüm sürecinde yetersiz kalmaları vizyon yaratan, yarattığı bu vizyonu paylaşan, çözüm odaklı çalışan, iletişim yetenekleri güçlü, güvenilir, sevilen ve saygı duyulan modern liderlere ışık tutan modern liderlik teorilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Doruk, 2006: 127).

Liderlikle ilgili yapılan çalışmalarda güven, çeşitli teorilerin parçası haline gelmiştir. Örneğin değişimci ve karizmatik liderler takipçilerinde güveni daha fazla oluşturmaktadırlar (Kirkpatrick ve Locke, 1996).

8.2.4.1. Karizmatik Liderlik

Karizma, antik Yunanca'ya dayanan bir geçmişe sahiptir ve “ilahi ilham yeteneği” anlamına gelmektedir. Kavramı yönetim literatürüne ilk kazandıran kişinin ise Max Weber olduğu görüşü hakimdir (Celep, 2004: 27).

Son yıllarda liderlik çalışmaların bir çoğu geleneksel- yönetsel liderlik modelinden çok, karizmatik liderlik modelinin incelendiği yeni liderlik teorilerine kaymaktadır. Bunun sebebi ise, karizmanın doğal cazibesidir (Halis, Şafak, 2005:280). Karizmatik liderliğin varlığından söz edebilmek için, liderde olduğu varsayılan üstün niteliklerin gerçekten de onun kişiliğinde toplanması gerekmektedir (Gül, Arslan, 2005: 153).

Hangi tarzda olursa olsun, her liderde farklı özelliklerinden dolayı ortaya çıkan güçlü ya da zayıf bir karizmatik yön, bir çekim gücü aranmaktadır. 1980’li

yıllardan sonra karizma kavramı örgütlerde liderlik bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Anlam olarak karizma ise, liderin örgüt üyeleri üzerinde saygı uyandırmasını sağlayan, onlarda güven yaratan ve görev bilinci kazanmalarını ve bu bilinci güçlendiren tutumları, duruşları ve bakış açısıdır (Taşdan, Gül, 2013: 15).

Celep'in, House'dan aktardığına göre karizmatik liderlerin üç temel kişisel özelliğe sahip oldukları bahsedilmektedir (2004: 33):

1. Yüksek bir özgüven,
2. Yüksek bir etkileme ve baskın olma ihtiyacı,
3. Kendi inançlarının ahlaki açıdan doğru olduğuna güçlü bir şekilde ikna etmelidir.

Karizmatik siyasal liderler, sosyal değişim üretmek için etkindirler ve ayrıca grubun ortak değerlerinin dönüştürülmesi onların kapasitelerine bağlıdır. Yeni sosyal kimliklerin belirlenmesi liderin vizyonunun tamamlanması için gereklidir (Junquera, Fernandez, 2011: 33).

Karizmatik liderlik davranışı gelecekle ilgili ortak bir vizyon oluşturmaya ilgilidir. Karizma bir ölçüde hayatın gizidir ve bireysel yaratıcılığın önemi karizmada ortaya çıkmaktadır. Karizmatik liderler amaç, değer, ve inançlarda değişiklik yaparak, grupları dönüştürebilme yeteneğine sahiptirler. Bu dönüşüm süreci ise şu şekilde açıklanmaktadır (Kreitner, Kinicki, 1998'den akt., Kirel, 2001: 46):

Şekil 3. Karizmatik Liderlik Süreci

Lider Davranışı	Takipçilerin Kendilerine Güvenlerini Kazanmaları	Motivasyon Mekanizmaları	Kişisel Sonuçlar
Lider bir vizyon belirler.	Takipçiler motive edilir, başarıya uyumlaştırılır, amaçlar konusunda ikna edilir.	Örgütün amaçları ile takipçilerin çabaları uyumlaştırılır.	Lidere ve vizyona kişisel bağlılık.
Lider yüksek performans beklentisi belirler, yeteneğini ortaya koyarak, takipçilerin güvenini kazanır.	Takipçiler lideri ve örgüt üyeleri ile ortak ilgi alanlarını belirler.	Performans beklentilerini arttıran çabalar gösterilir.	Kişisel fedakarlık davranışı.
Değerler, özellikler, inançlar ortaya konulur.	Takipçilerin kendilerine güvenleri ve onurları arttırılır.	Amaçlara ulaşmada içsel değerler arttırılır.	İşin anlamlandırılması ve tatmin.
			Performansın artması.

(Kirel, 2001: 46)

Karizmatik liderin kurduğu güven insanların zihninde yer bulduğundan dolayı insanlar onun uğruna birçok şeyi göze alabilmektedirler (Vergin, 20120: 65). Şahin'in Bryman'dan (1992: 94) aktardığına göre, karizmatik liderler kendilerine güven seviyeleri yüksek olan, başkalarını etkileyebilen, başkalarının inançlarını kuvvetlendirebilen ve kendi inançlarını başkalarına empoze edebilen kişilerdir. Karizmatik liderlik davranışları ise şu şekilde sıralanmıştır (Şahin, 2012: 156):

- Liderin yüksek hedef başarabilecek yetenekte olduğuna ilişkin imaj oluşturması,
- Açık ve net ideolojiler belirlemesi,
- Takipçiler için bir model oluşturması,

- Takipçilerine kendilerinden beklentisinin yüksek olduğu mesajını vererek onlarla iletişim kurması,
- Grup dinamiklerini harekete geçirmesidir.

Genellikle devletin bağımsızlık ve bütünlüğünün tehdit altında olduğu, toplumsal kargaşanın yaşandığı, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların bulunduğu, devleti ve toplumu büyük bir kaosa sürükleyen bu sorunlar karşısında mevcut bulunan kişi, kurum ve kurallar çözüm getiremeyince, bu sorunların, sıra dışı bir kişinin olaya el koymasıyla aşılabacağı yönünde bir beklenti doğabilmektedir. Karizmatik liderler genellikle bu durumlarda ortaya çıkmakta ve sorunlara çözüm getirebileceği düşünülmektedir (Gül, Arslan, 2005: 160).

Weber'e göre, karizmatik yetki, lidere yönelik kişisel bir atıftır. Takipçileri, karizmatik liderin insanüstü, istisnai güçlere sahip olan bir kişi olduğuna inanırlar. Bu güçlerin, takipçilerin çıkarına olacak şekilde muntazaman lider tarafından sergilenmesi gerekir. Çünkü lider ve takipçileri arasında bulunan duygusal bağlar, bunu gerektirmektedir (Miner, 1988: 422'den akt. Kılınç, 1996:69).

Karizmatik liderler, kendilerini takip edenlerin ihtiyaçlarını, değerlerini, tercihlerini ve isteklerini değiştirebilen kişilerdir. Sahip oldukları öz güvenleri, cesaretleri, konuşma ve ikna yetenekleri, vizyon ve değerleriyle başka insanları etkileyebilen kişilerdir (Gül, Çöl, 2003: 165).

8.2.4.2. Dönüşümsel ve Etkileşimsel Liderlik

1978 yılından itibaren yönetim ve liderlik araştırmalarında klasik yaklaşımların yanı sıra J. M. Burns ve B.M. Bass'ın araştırmaları yeni bir ayrım yapılması gereğini ortaya koymuştur. Bu ayrım, geleneklere ve geçmişe daha bağlı Transaksiyonel (Etkileşimsel) liderlik ile, geleceğe, yeniliğe, değişime ve reforma dönük Transformasyonel (Dönüşümsel) liderlik biçimleridir (Eren, 2010: 464).

Dönüşümsel liderlik toplumlarda ve örgütlerde köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesinde başarı ile uygulanabilen bir yönetim tarzıdır (Kirel, 2001: 47). Dönüşümsel liderler takipçilerin varolan ihtiyaçlarını ve taleplerini bilir ve

bunları kullanırlar (Yılmaz, 1996: 173). Dönüşümsel liderlik; liderlik etkileri, tatmin, yaratıcılığın arttırılması, kalitenin geliştirilmesi, performansın objektif ve subjektif olarak değerlendirilmesi gibi sonuçlarla bağlantılıdır. Dönüşümsel liderler, ekonomik anlaşmanın haricindeki lider-çalışan ilişkisini tanımlayabilir (Halis, Şafak, 2005: 283).

Entelektüel açıdan teşvik etmeyi, örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için astların kendi kişisel amaçlarının ötesine geçmelerini özendirmeyi içeren bir yaklaşımdır (Düzer, 2012: 233). Dönüşümsel liderler, özel bir öğretmen ya da danışman gibi davranarak her bireyin kişisel başarısı ve gelişiminin ihtiyacına özel önem verirler (Eroğlu, Akkoç, 2012: 353). Dönüşümsel liderlerin uyguladıkları belli başlı yönetim tarzları Şimşek vd tarafından şu şekilde sıralanmıştır (2003: 184):

- Karizma: Takipçilere bir vizyon yaratıp, misyon belirleyerek, yarattığı gururla saygı ve güven kazanırlar,
- İdealleştirerek etkileme: Liderler kendilerine olan güvenlerini takipçilerine de yansıtırlar. Oluşturdukları hedefler çerçevesinde başarıya ulaşmayı sağlarlar,
- İlham verme: Yüksek beklentilerini semboller vasıtasıyla takipçilerine iletirler, önemli amaçlarını basit şekillerde açıklayarak ve izleyicilerin kapasiteleri üzerinde performans elde ederler,
- Entelektüel uyarım: Zeka, mantık ve dikkatli problem çözme yeteneklerini ödüllendirerek, takipçilerini yaratıcı düşünceye yöneltirler,
- Bireysel İlgi: Takipçilerine bireysel ilgi göstererek, herkese eşit yaklaşım sergilerler.

Etkileşimsel (Transaksiyonel) lider ise, takipçilerin rol ve görev gereklerini açıklığa kavuşturmak amacıyla belirlediği amaçlar doğrultusunda onları güdüleyen ve rehberlik eden kişidir (Robbins, 1996: 438). Bu liderlik tipinde hem lider hem de takipçilerin, yani her iki tarafın kazancı olan bir durum söz konusudur (Yılmaz, 1996: 173).

Burns etkileşimsel liderliğin fikir liderliğinde, bürokratik grupların liderliğinde, siyasi partilerde ve idari liderlikte uygun bir liderlik tarzı olduğunu düşünmektedir (Folkertsma, 1988: 6).

Etkileşimsel liderler, “koşullu ödüllendirme, aktif olarak istisnalarla yönetim ve pasif olarak istisnalarla yönetim” olmak üzere üç tip farklı yönetim tarzı sergilemektedir. Bunlar (Şimşek vd, 2003: 183):

- Koşullu ödüllendirmede, liderler yetkilerini üstün performans gösteren çalışanları ödüllendirmek için kullanmaktadırlar.
- Aktif olarak istisnalarla yönetimde liderler, takipçilerin geçmişten gelen faaliyetlerini daha etkin ve verimli kılmak amacıyla iş yaptırmak yolunu seçmektedirler. İşin başında belirlenen standartlar, bir sorun oluşana kadar sürdürülmektedir.
- Pasif olarak istisnalarla yönetim: liderler hiçbir şekilde takipçilere müdahale etmemekte, sadece belirlenen standartlara ulaşamadığında müdahale etmektedirler.

8.3. Siyasi Liderlik

Siyasi liderlik, bir çok liderlik kategorisi içinde en zor olanını temsil eder. Bunu anlamak için öncelikle liderliğin içeriğini anlamak gerekmektedir. Sosyal değişimler liderliğin doğasında ve durumunda değişiklik yapmış olabilir. Akrabalık, lonca, kast, kilise ve aile geçmişte birlik ve otoritenin merkezini oluşturmaktaydı. Fakat bugün lider olmak isteyen kişi geniş ölçekli örgütleri, gönüllü grupları ve medya iletişimini incelemelidir (Dion, 1968:2).

Gül ve Arslan’a göre (2005: 157), liderin öne çıktığı ve özellikle lidere dayanan parti yapılarının bulunduğu bir ortamda, iktidarda bulunan partinin lideri, yerini sağlamlaştırmak için üyesi olduğu siyasi partinin de ötesine geçerek iktidarı kişiselleştirebilmektedir. İdeolojik farklılaşmanın çok olmadığı partilerin sadece liderlik kavgaları neticesinde bir araya gelememeleri, halkın partilerden ziyade,

liderler bazında politize olmalarına sebep olabilmektedir. Bu durumda partiler arası fark, parti liderlerinde söz konusu olabilmektedir.

Max Weber, siyaset ve siyasi liderlikle ilgili olarak görüşlerini şu şekilde belirtmiştir (1993: 125):

“Siyaset, kalın tahtaları delmek gibi güç ve yavaş ilerleyen bir uğraştır. Hem tutku ister hem de geniş görüşlülük. Tüm tarihsel deneyim şu gerçeği kesinlikle doğrular: İnsanoğlu hep imkansıza erişme istemeseydi, mümkün olana da ulaşamazdı. Ama bunu yapmak için de insanın bir önder olması, hatta sözcüğün en ciddi anlamında bir kahraman olması gerekir. Önder ya da kahraman olmayanlar ise, en büyük umutsuzluk anlarında bile cesareti ayakta tutacak bir yürekliliğe sahip olmalıdırlar. Bugün gerekli olan da tam budur, yoksa insanlar bugün için mümkün olanı bile elde edemeyecekler. Siyasetin çağrısını, ancak ve ancak, önerdiği şeyler için dünyayı fazlasıyla aptal ve fazlasıyla adi bulduğu halde tereddüt etmeyen kişi yerine getirebilir. Ancak ve ancak, bütün bunlar karşısında –her şeye karşı- diyebilen kişi, siyasetin çağrısına koşabilir.”

Liderler hakkındaki kanaatler, halkın siyasi sürece ilişkin görüşlerini etkilemektedir. Liderlerin yaşadığı bir zorluk, küreselleşmenin de etkisiyle, modern toplumların karmaşık hale gelmesi ve siyasetçilerin işlerinin zorlaşmasıdır. Bir diğeri ise, eski ideolojik ve ahlaki kaidelerin parçalanmasıyla kamusal sarsıntının oluşması ve liderlerin zorlayıcı hitabette bulunmalarının güçleşmesidir (Heywood, 2007: 502-503).

Siyasal yapı çok fazla unsurun bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu yapı içerisinde liderler karar alma mekanizmasında en etkin söz sahibi olan kişilerdir. Siyasal süreç üzerindeki etkinliklerinin yanı sıra, siyasal yaşamda sembol konumda olabilirler. Eğer bir parti, lideri ile özdeşleşebiliyorsa yani lider sembol haline gelmiş ise, liderin etkiselliği daha fazla olacaktır (Komsuoğlu, 2008:15-16). Hatta

bu durumda liderin partinin başından ayrılmasıyla birlikte, parti de varlığını yitirme tehlikesine girebilmektedir.

8.3.1. Siyasi Liderlik Kavramı

Liderlik, evrensel bir olgu olarak görülebilir. Ancak çoğu zaman bunu açıklayan farklı dillerdeki eşdeğerlerini bulmak zor olmaktadır. Örneğin Japonca'da liderlik için bir kelime yoktur. Roman dillerinin hiçbirinde lider olarak adlandırılan terim bulunmamaktadır. Almanca bir sözcük olan Führer, iyi bilinen tarihsel nedenlerden dolayı bazı kültürel sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Edinger, 1990: 510).

Siyasi liderlik tanımlamasıyla ilgili olarak siyaset bilimi incelemelerinde araştırmacıya ve konunun özelliğine göre farklı bilimsel bulgulardan faydalanılmakta ve genel kabul görmüş bir teori ve yöntem bulunmamakla birlikte (Yılmaz, 1996: 165). Siyasal liderliğin içeriği ve karakteristiği hakkında genel liderlik tanımlamalarının uygulanabilirliği konusunda genel bir kabul gerçeği söz konusudur (Blondel, 1987: 2).

Liderlik konusu disiplinlerarası bir araştırma konusudur. Çünkü bu konuyu bilimin pek çok dalı incelemiştir. İncelenen bilim dallarında bir çok temel eser ortaya çıkmıştır. Ancak, yapılan çalışmaların çoğu, çalışmayı yürüten kişilerin ilgi alanları ile sınırlı kalmıştır. Siyaset bilimi açısından ise liderlik, devlet kuramları, elitizm teorisi, liderin seçimi, siyasal yaşamdaki rolleri gibi konular incelenmiştir (Komsuoğlu, 2008: 20-21).

Günümüzde artık siyasetin temel aktörü partilerden ziyade liderlerdir (Yıldız, 2002: 81). Siyasi liderlik, en geniş deneyim edilen ve sezgisel olarak en çok anlaşılan olaylardan oluşur. Örneğin büyük güç rekabetleri, olimpiyat rekabeti, iklim değişikliği, insan hakları tartışmaları ve sivil ve siyasi haklar gibi. Aksine siyasal liderlik kavramını temelde kolayca tanımlamak zordur. Çünkü siyasal liderlik genelde ve özelde kurumsal, kültürel ve tarihsel bağlam ve durumlara bağlıdır (Masciulli vd, 2009: 4). Bu yüzden siyasal liderlik hem kolay

anlaşılabilen, hem de kavramsal olarak algılanması güç olan bir olgudur. Siyasi liderlik, liderin karakterinden, yeteneklerinden ve performansından, diğerlerini yönetmek ve liderlik etmek için verilen sorumluluklardan oluşmaktadır (Junquera, Fernandez, 2011: 24).

Liderlik konusunu belirli kişisel özelliklere göre ele alanların yanı sıra ele alınan konunun karmaşık yapısından kaynaklı olarak pek çok değişkenle birlikte değerlendirenler de mevcuttur (Yılmaz, 1996: 165). Siyasi liderlik konusu siyaset bilimcileri tarafından da incelenmektedir ancak bu alandaki araştırmalar yeterli seviyede bulunmamaktadır. Bu noktada liderlik araştırmaları klasik siyasi biyografilendirmelerin yanı sıra siyasi liderlikte etkin olan faktörler, kişisel özellikler, kurumsal yapılanmanın liderlik üzerindeki etkisi, siyasi liderlik stratejileri gibi konulara odaklanmaktadır (Heper, Sayarı, 2008: 9).

Tuncay'a göre (2000: 184), siyasi parti liderliği, diğer örgüt liderliklerinden daha büyük bir öneme sahiptir. Bundan dolayı siyasi liderin özellikleri örgütün büyümesinde ve başarısında son derece etkilidir. Liderin hitabet gücü, ideolojik boyutu ve propaganda yöntemlerine bağlılığı, liderlerin uyum ve uzlaşma kapasitesi ve de olaylardaki cesaret ve tecrübesi onun karizmatik lider olabilme vasfına etki etmektedir. Dolayısıyla siyasi liderlik kavramından söz edildiği zaman ilk akla siyasi parti liderliği gelmektedir.

Komsuoğlu'na göre (2008: 49-50), insanların siyasal liderlik algısı liderin kimliğine, ülkeye, kültüre ve siyasal rejime göre değişebilmektedir. Bundan dolayı bireyler siyasi liderin kim olduğu sorusuna farklı cevaplar verebilmektedir. Ayrıca bireylerin siyasal lider tanımlaması kendi yaşadığı devletin siyasal liderleriyle de sınırlı olmayabilir. Hatta isim belirlenirken devlet başkanlığı, başbakanlık, belediye başkanlığı, yasa dışı oluşumların başında bulunanlar, baskı grubu liderleri, dini grup liderleri akıllara gelebilmektedir. Çünkü bireylerin siyasal görüşü, etnik ve dini kimlik unsurları siyasal liderlik algısı üzerinde etkin olabilmektedir.

Siyasal liderliği siyasi güce dayanarak astlarını etkilemeye yönelik bir liderlik biçimi olarak tanımlayan Altılar'a göre (2012: 284), siyasi liderliğin en

belirgin özelliği liderliğin güç kaynağının halk gücüne dayanması olarak ifade edilmektedir. Liderler siyasal yaşamda en önemli simgelerden birini oluşturmaktadır. Siyasal görüşleri ifade eden kişiler olarak liderler bazı durumlarda ideolojinin önüne geçebilmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Mandela'nın bir siyasi hareketin simgesi olması gibi (Komsuoğlu, 2008: 50). Aynı şekilde sivil itaatsizlik denilince akıllara ilk gelen isim Mahatma Gandhi olması gibi.

Liderlik, sadece gücün kullanıldığı zamanlarda değil, her zaman devamlılık gerektirir. Siyasal liderlik gücün geniş bir yelpazeyi içeren özel bir türüdür (Blondel, 1987: 15). Tucker, liderliğin üç aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. Bunlar tanı, yapılacakların reçetelendirilmesi ve mobilizasyondur. Tanı, liderin durumu kavraması, yanlışları değerlendirmesi ve önlem almasıdır. İkinci aşamada lider bu sorunları karşılamak için bir eylem hazırlar ya da genellikle tavsiyeye dayalı olarak en iyi eylemin ne olabileceğine dayalı olarak herhangi bir zamanda sonuca varır. Mobilizasyon tasavvur alanı ise geniş olmalıdır. Astların mobilizasyonunu, yakın veya uzak ilişkileri ve bu süreçte etkilenecek olan herkesi kapsamalıdır (Blondel, 1987: 16).

En özgür, en demokratik dahi olsalar devletler ve organizasyonlar güçlü liderlik gerektirirler. Çünkü sadece güçlü liderler insan faaliyetlerini yönlendiren yıkıcı dürtüleri sınırlayabilir ve insanları kamu yararı için harekete geçmeye zorlayabilir (Ledeen, 2003: 97). Dolayısıyla farklı liderlik türleri olduğu gibi, güçlü liderlik de farklı bir bakış açısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

8.3.2. Siyasi Liderliğin Ortaya Çıkışı

Liderlik, bilim insanlarını ve halkı etkileyen konular arasındadır. Ancak liderlik kelimesi farklı insanlara farklı şeyler ifade etmektedir. Liderlik tanımlamaları, liderlik yeteneklerinin vurgusuna, kişisel özelliklere, ilişkisel etkilere, bilişsel ve duygusal uyarlamaya, birey-grup ilişkilerine ve bireysel ve kolektif ilgilere göre değişmektedir (Hartog, Koopman, 2001: 166).

Yılmaz'a göre (1996: 178), liderlik öncelikli olarak sezgi ve izlenim yoluyla ele alınmış, ilerleyen zamanlarda bilimsel esaslar çerçevesinde yeniden kriterlendirilmiştir. Başarılı liderlerin kişisel özellikleri ve davranış kalıpları çerçevesinde başlayan çalışmalara durumsal faktörler de eklenerek yeni çalışmalar ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle çalışmalar ilerledikçe liderlik araştırmaları yoğunlaşmış ve liderliğin farklı özellikleri araştırılmaya başlanmıştır.

Mughan ve Patterson'a göre (1992: 2) liderlik çalışmaları siyasal teori içinde uzun ve saygıdeğer bir geleneğe sahiptir. İlk düşünürler siyasal liderliğin doğası konusunda daha az endişeliydiler ve kriterlerin liderin davranışlarını yönlendirebileceğini düşünüyorlardı.

Klasik siyaset teorisyenleri ve tarihçiler siyasal liderlik konusuna büyük bir önem vermişlerdir. Plato ve Aristo'nun teorileri hem gücün elde edilmesi hem de amaçlar için izlenecek yol ile ilgiliydi. Machiavelli'nin Prens isimli kitabından sonra görüşler lider ne yapsa iyi olurdu, lider ne yapmalıya doğru değişmiştir. 20. Yüzyılın erken dönemleri boyunca liderlik çeşitli biçim ve disiplin olarak gelişti. 1930 yılında Harold Lasswell siyasal liderliğin motivasyonu hakkında çalışmalar yaptı (Kellerman, 1986, 59).

Max Weber'in(1947) çalışmaları liderlik konusunda en iyi bilinen örnekler arasındadır. Weber, 3 tip liderlik otoritesi belirlemiştir (Mughan, Patterson, 1992: 3). 1950 ve 60'larda birçok çeşitli kitaplar yayınlandı (Glad, 2002: 9). Harold Lasswell Psikopatoloji ve Siyaset isimli kitabında, Freudian teoriyi siyasal hayata uyarlamıştır. "siyasal adamı", siyasal yaşamı, kendi özel motiflerini gerçekleştirmeye dönüştüren kişi olarak tanımlamıştır (Kellerman, 1986, 59). Lasswell Siyasete dahil olan insanların zihinsel profillerini incelemek istemiştir (Pettman, 2012:1). 1970'lerin Pulitzer ödüllü yazarı James Mc Gregor Burns ise liderlik konusunda önemli gelişmelere yol açmıştır Bazı önemli çalışmalar ise, Blondel 1987, Gardner 1989, Willner 1984, Jones 1989, Bailey 1988, Kellerman 1986 olarak sıralanabilir (Mughan, Patterson, 1992: 4).

Liderin ortaya çıkışı, saygınlığa bağlı grup içi bir olgudur. Judge, Bono, Illies ve Gerdhart (2002) liderin ortaya çıkışını bir kişinin lider olarak görülüp görülmemesiyle yada ne kadar lider olarak görüldüğüyle alakalı olarak açıklamışlardır (Ballı, 2012: 53). Dolayısıyla bir kişinin lider olarak algılanıp algılanmaması, diğer insanların ona liderlik vasıfları yüklemesiyle bağlantılandırılabilir.

Siyasal liderlik çalışmalarına Türkiye’de çok fazla rastlanmamaktadır. Liderlik çalışmaları genel itibariyle işletme, yönetim ve sosyal psikoloji alanlarında yoğunlaşmıştır (Komsuoğlu, 2008: 43). Siyasi liderler, üstlendikleri ve onlara verilen büyük sorumluluk sayesinde siyaset ve siyaset psikolojisi analistlerine ilgi kaynağı olmuştur (Valenty, Feldman, 2002: 1).

Komsuoğlu’na göre (2008: 20) toplumlar ve insanlar, lideri benimsemek ve belirledikleri lider ile etkileşim halinde bulunmak isterler. Ayrıca lider olarak seçilen ve belirlenen insan, bireylerin hayatlarında belirli rol oynayabilmeli, motive edici etki yapabilmeli ve grup içinde bütünleştirici özellikler gösterebilmelidir. Çünkü, liderlik bazen, siyasal bir sembolden ziyade, insanların kendileriyle özdeşleştirdiği bir olgu olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Weber’e göre (2006: 17), “Güç kullanarak, yeryüzünde toplumsal adaleti yerleştirmek isteyen biri, yandaşlara, yani insanlardan oluşmuş bir aygıtı gerek duyacaktır, oysa bu aygıt ancak manevi ve maddi ödüller önceden belirlenirse işler”. Dolayısıyla, siyasi liderlerin geleceği kendisini takip eden kişileri düzenli olarak ödüllendirmesine bağlıdır. Yani lider, kendi faaliyetlerinden doğacak sonuçlara tam olarak hakim değildir.

Siyasal propaganda tekniklerinin kullanımının artması ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler normal bir insanı daha üstün bir konumda gösterebilmektedir. Zaten halk arasında sıkça kullanılan; “kurtarıcı”, “kahraman”, devlet babası”, “fakirlerin koruyucusu” gibi deyimler günümüzde lider tiplerine karşılık gelmektedir (Gül, Arslan, 2005: 160). Çünkü liderler

hakkında medyada ve çeşitli propaganda yöntemlerinde gösterilen izlenim, onların bu vasıflarını ortaya koyar niteliktedir.

Geleneksel bir yönetim yapısına sahip olan ülkemizde, siyasi liderlerin doğuşu genellikle tepeden inmeci yöntemlerle ve rekabetin sınırlı olduğu koşullar altında gerçekleşmiştir. Bunda Osmanlı'dan alınan siyasi kültür etkili bir rol oynamıştır (Tuncay, 2000: 185). Çünkü Osmanlı'nın yönetimindeki usullerin etkileri günümüzde hala görülmektedir.

Heper ve Sayarı'ya göre (2008: 7) siyasi liderler, siyasetçiler arasında özel bir yerde bulunmaktadır. Türkiye'de siyasi liderler partilerini tek adam mantığıyla yönetmişler ve liderler bu süreçte demokrasinin ve siyasetin hem başarısında hem de başarısızlıklarında önemli rol oynamışlardır. Çünkü hem başarılı hem de başarısız iktidarlar, partilerle, hatta liderlerle anılmaktadır.

İyi liderlik nedir ve kötü liderlikten bunu ayıran şey nedir? Bu, ampirik siyasal bilim ve normatif siyasal teorinin karşılaştığı yerdir. İyi liderliğin etik ve aletsel olarak iyi olduğuna inanmak isteriz. Kötü liderlik sanki şeytani, insan haklarını ihlal eden, egoist kaprislerle dolu, çıkarıcı olarak dizayn edilir. Etkili liderlikte, lider, arzulanan sonuçlara götürecek araçları başarılı bir şekilde seçebilmelidir (Masciulli vd., 2009: 9).

Siyasal liderlik ülkelere ve ülkelerin içinde bulundukları durumlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Sanayileşmesini tamamlamış, demokratik özellikleri gösterebilen toplumlardaki siyasal liderlik ile, az gelişmiş ve demokratik olmayan toplumlardaki siyasal liderlik farklı özellikler gösterebilir. Örneğin, modernliğini sağlayamamış bir ülkedeki liderlik, kuruluş aşamasındaki karizmatik liderlik özelliklerini taşıyabilmektedir (Komsuoğlu, 2008: 16).

Son birkaç on yılda liderlik hakkındaki görüşler değişmeye başladı. Kendisine verilen büyük önem neticesinde liderlik kısmen değişim gösterdi, liderlik eskiye nazaran daha pozitif ve daha yapıcı olarak görülmeye başlandı. Belki de en önemli değişiklik toplumlarda liderlerin sosyal ve ekonomik

durumların düzenleyicisi olarak görülmeye başlanması olmaktadır (Blondel, 1987: 195).

8.3.3. Siyasi Liderlik ve Liderliğin Farklılıkları

Liderlik kısa ömürlü, uzun ömürlü gruplarda, farklı büyüklükteki ve karmaşıklıkta gruplarda bulunabilir (Mughan, Patterson, 1992:1). Liderlik hakkında doğru analizi yapmak için uzmanların uzlaştığı iki konudan başlanmalıdır. Bunlardan birincisi: liderlik, etki eden bir veya daha fazla kişi ve etkilenen (takip eden) bir veya daha fazla kişi arasındaki ilişkidir. İkincisi: liderlik, grup süreci çerçevesinde iyi çalışılmış bir ilişkidir (Dion, 1968: 3).

Liderliği bir kalıp olarak görmek önemlidir. Liderliğin 3 temel bileşeni vardır. Lider ya da takım liderleri, takipçiler ve son olarak bunlar arasındaki fonksiyonel ilişkidir. Bu üç unsur fonksiyonel analitik amaçlı merkezi bir ilişkidir. Liderlik hakkındaki birçok çalışma, üçüncü elementin varlığını tanımadığı için eksik kalmaktadır (Dion, 1968: 4). Liderlik, yalın güç tutkusunun aksine, takipçilerinin ihtiyaçlarından ve hedeflerinden ayrılmaz (mtsu. edu). Lider, takipçilerin kendi iradeleriyle izledikleri, takipçilerinin üzerinde dürüstlük ve güven oluşturan kişilerdir.

Yapılan farklı liderlik tanımlamalarının ortak noktası liderin tek başına var olamayacağıdır. Dolayısıyla lider, grup, takipçi etkileşimi liderliğin fonksiyonelliğinde önemlidir. Siyasal lider ile takipçileri arasındaki ilişki siyasal sürecin iyi işlemesi açısından çok önemlidir (Komsuoğlu, 2008: 23). Ancak, insanlar lider olmayı sadece diğerlerinin gereksinimini karşılamak için istemezler. Liderler de insandır ve onların da statü, başarı, tanınma, saygı ve kabul edilme gibi ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla insanlar ancak “karşılıklı yarar” sağlayacaklarını düşündükleri zaman başkalarına yararlı olacak şeyler yapmak için enerji harcamayı sürdürebilirler (Gordon, 1997: 18-19).

Liderlik süreci; lider, takipçi ve koşullar arasındaki ilişkilerden oluşan ve $Liderlik = f(lider, takipçiler, koşullar)$ olarak formüle edilebilecek bir süreçtir

(Bakan, Doğan, 2013: 8). Başka bir ifadeyle, liderliğin oluşabilmesi için onu izleyen takipçilerin olması ve liderliği oluşturan koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir.

Liderlik genellikle zorlamanın karşısı olarak görülür. Liderlik başkalarına belli yollarla zorlama ile bir şeyler yaptırmaktansa, ikna yeteneği olarak düşünülür. Bu ayrım analitik olarak geçerlidir. Ama gerçek daha karmaşıktır. Gerçekte nazik baskı kurulması ise tam empoze arasında narin geçişler vardır (Blondel, 1987: 30). Lider olan kişi takipçilerinin gönlünde yer kazandırmak istiyorsa zor kullanmak yerine ikna yeteneğini kullanabiliyor olmalıdır.

Siyasal liderlik devlet yönetimiyle birlikte düşünülmektedir. Komsuoğlu'na göre, bu durum, liderliği hem kurumsal hem de kurumsal olmayan gücün kullanımında etkin duruma getirmiştir. Bu bağlamda siyasal liderlik daha geniş kesimleri etkilemekte ve lider kavramının toplumsal olarak siyasal liderlikle örtüşmesini sağlamaktadır (Komsuoğlu, 2008: 33). Çünkü, toplumda siyasal lider denildiği zaman genellikle iktidarın başında bulunan lider gelmektedir.

Siyasal liderlik diğer liderlik türlerinden neredeyse daha geniştir ve bu yüzden gücün özel bir türünü oluşturur (Blondel, 1987: 15). Siyasal liderlerin en belirgin özellikleri kitleleri düşünceden eyleme kadar uzanan bir süreçte etkileyerek yönlendirebilmektir. Etki ve yönlendirebilme siyasetçi ile lider arasındaki farkı da ortaya koymaktadır (Yalın, 2012: 85). Pek çok araştırmacı, siyasal liderlik açıklamalarında aşağıdaki öğelerin dikkate alınması gerekliliğini kabul eder (Masciulli vd., 2009:5-6):

1. Lider veya liderlerin kişiliği ve özellikleri, etkileşim halinde bulundukları takipçilerinin özellikleri ve etik kültürel karakterleri,
2. Lider-takipçi etkileşiminden oluşan toplumsal veya örgütsel içerik
3. Belli tarihsel olaylarda lider ve takipçileri karşı karşıya getiren ortak sorun ve görevler,
4. Liderin yorumlama adaletinin doğası,

5. Liderin veya takipçilerin amaçlarına ulaşmak için kullandığı maddi ve maddi olmayan araçlar,
6. Liderliğin etkileri ve sonuçları.

Siyasal liderlik, işletme, eğitim, moda, spor, eğlence, din ve suç liderliklerini de içeren geniş bir yelpazeden oluşan diğer liderlik türlerinden ayrılabilir. Dahası, siyasal liderlik formların çeşitliliğini varsayar. Çünkü lider konumundaki kişilerin talepleri yönettikleri kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal koşullarla çeşitlenir (Mughan, Patterson, 1992: 2).

Siyasetin kendine özgü bir çok bileşeni mevcuttur. Bu bileşenler arasında liderlerin ve liderlerin önemi çok büyüktür. Siyasal liderliğin en belirgin göstergesi kitlelerin düşünceden eyleme uzanan süreçlerini etkileyerek yönlendirilebilme yetenekleridir. Yalın'a göre (2012: 81-83) seçmenlerin siyasi tercihlerini etkileyen unsurlar ise, mensubu oldukları gruplar, ideolojik görüşleri, ekonomik ve sosyal koşullar, vaatler, adaylar şeklinde sıralanabilmektedir. Ancak liderler seçmenlerin siyasi tercihlerini etkileyen en önemli unsurlardır. Hatta bu etki sayesinde siyasal partinin varlığı ve sürekliliği belirlenebilmektedir.

Machiavelli'ye göre, eğer liderler tarihi iyi incelerlerse ve kendileri gibi işlerinde uzmanlaşmış danışmanları bulunursa amaca ulaşmak için liderler yeteneklerine güvenebilirler (Ledeen, 2003: 37-38).

Bugün siyasi liderlerin etkisi birçok ülkede iç işlerine yönelik olarak düşünülebilir. Ancak hırslı siyasal liderler ve çevrelerinin karakteristikleri dış problemlerle ilgilenmeyi gerektirebilir ki bu milletin hayatta kalması için bazen kritik noktalar oluşturabilmektedir (Blondel, 1987: 202).

Weber'e göre, "tutku, sorumluluk duygusu ve denge" siyasetçinin başlıca üç niteliğini oluşturmaktadır. Ona göre tutku, bir davaya hırsla bağlanmaktır ancak yalın tutku yetersizdir. Davaya hırsla bağlanmak duygusu, o davanın sorumluluğunu yüklenmedikçe yeterli olmayacaktır. Denge unsuru ise olaylara ve insanlara mesafeli davranarak, yargılayabilme yeteneğini gerektirir. Siyaset ruhla

yürütülen ciddi bir insan davranışdır ve bundan dolayı siyaset duygusu hırsan doğmakta ve bundan beslenmektedir (Karasoy, 2009: 501).

8.3.4. Siyasi Liderin Özellikleri

Demokratik kurumlarda vazgeçilemez bazı unsurlar bulunmaktadır. Liderler, bütün demokratik kurumlarda önemli bir yere sahiptirler. Liderler temsil etme yönünün yanı sıra belirli yetkileri de birlikte kullanan kişilerdir (Zariç, 2011: 99). Liderlerin belirli yetkilerle donatılmış olması, onların bulunduğu konumu en iyi idare edecek olan kişi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Liderleri diğer grup üyelerinden ayıran küçük farklılıklarda kişisel özellikleri bulunmaktadır. Siyasal liderlik, siyasal sistem ve çevresi tarafından üretilen bireysel ve kolektif ihtiyaçların dışından doğar. Siyasal toplum içinde makul bir fikir birliği için temel bir ihtiyaç vardır. Diğer bir ifadeyle vatandaşların davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen ve meşrulaştıran kolektif normlara kolaylıkla bağlanmak isterler. İnsanlar, liderlerden bu uzlaşılan normları temsil etmesini bekler. Ayrıca, insanlarda lider hakkında “bizden birisi” veya “tıpkı bizim gibi” izleniminin uyanması önemlidir (Dion, 1968: 9).

Siyaset alanının en önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacib liderlerde olması gereken özellikleri şu şekilde ifade etmiştir: Asalet (1949), Bilgili ve Akıllı olmak (1951), Cesur ve Kahraman olmak (1961), Seçkin ve İyi Tabiatlı olmak (1963), Sabırlı ve Sakin olmak (1988), Haya ve Takva Sahibi olmak (2005), Doğru Sözlü ve Dürüst olmak (2038), Cömertlik (2050), Mütevazi olmak (2073), Öncü olmak (2113), Siyaset Sahibi olmak (2128), Adil olmak (2168), Fazilet Sahibi olmak (2171) (Has Hacıp, 1988: 148-163).

Altılar’ın İbni Haldun’dan aktardığına göre ilim adamlarının üzerinde anlaştığı, devlet ve teşkilat lideri olabilmenin dört şartı bulunmaktadır. Bunlar (2012: 283):

- İlim ve dirayet,
- Liyakat ve ehliyet,
- Siyasi kabiliyet,
- Sıhhat ve selamettir.

Siyasi liderlerin sahip olması gereken özellikler açısından yapılan sınıflandırmalar arasında Tan'ın (2002) belirlediği esaslar ise şu şekildedir (Kaya, 2009: 25):

- Lider; meşru otorite gücüne sahip olmalıdır. Bu otorite gücü de kaynağını halktan almalıdır.
- Lider; söz ve hareketlerinde ölçülü ve dengeli olmalı, tutarsızlıklar yaşamamalıdır.
- Lider; başkalarını hor görmemelidir.
- Lider; devlet için değişmez kabul edilen prensiplerden taviz vermemelidir.
- Lider; birleştirici ve bütünleştirici özellikte olmalıdır.
- Lider; çözümsüz gibi görünen konularda bile yol gösterici olmalıdır.
- Lider; karar vermede öncelikle uzmanlara danışmalıdır.
- Lider; milletin örf ve adetlerine, manevi değerlerine bağlı ve saygılı olmalıdır.
- Lider; siyasi çıkarlar uğruna devletin sırlarını açıklamamalıdır.

İyi ve etkili liderlik nasıl olur?, Neden insanlar yığınlar halinde bazılarının ardından gider de, bazıları yalnız kalır?, Kadınları ve erkekleri siyasi hayatta iktidar peşinde koşturmayı iten şey nedir?, Siyasi sonuçlar çoğunlukla liderlerin eylemlerinden mi yoksa toplumsal, iktisadi ve tarihi güçler tarafından mı belirlenir? Antik dönemden bu yana, felsefeciler, siyasi düşünürler liderlikle ilgili birtakım soruların cevaplarını bulmaya çalışmışlardır (Heper, Sayarı, 2008: 9).

Liderliğin karakteristiği hakkında iki temel öngörü bulunmaktadır. Bunlar (Mughan, Patterson, 1992:13):

1. Liderlik, etki uygulayan bir veya daha çok kişi ile bu etkiyi kabul eden bir veya daha çok kişi arasındaki ilişkidir.
2. Liderlik, grup etkileşim dinamikleri çerçevesinde çalışılan bir ilişkidir.

Toplumsal çabalarının çıktıları yönünden başarılı ve başarısız lider ayrımı yapılabilmektedir. Toplumdaki insanları somut bir şekilde önerdikleri “büyük tasarım” yönünde hareket ettirebilme yeteneği gösteren kişiler başarılı lider olarak adlandırılabilirken, toplumsal çabaları geri tepen veya stratejik vizyonları yıkıcı olanlar ise başarısız lider olarak kabul edilmektedirler (Masciulli vd., 2009: 10).

Heper ve Sayarı tarafından yapılan bir çalışmada (2008) Türkiye’de siyasi liderlik konusunda vurgulanması gereken noktalar şu şekilde ifade edilmiştir:

1. *Liderin Geçmişi ve Siyasi Kariyeri*: Liderin kökeni ve yetiştirme şartları, siyasete nasıl girdiği, siyasi kariyerindeki önemli dönüm noktaları,
2. *Liderin Kişiliği*: Liderin ayırt edici kişisel özelliklerinin olup olmadığı, liderin kişiliği ile parti içi demokrasi anlayışının ilişkisi,
3. *Liderlik Üslubu, Yetenek ve Stratejileri*: Liderin iktidarı ele geçirme ve elde tutmada kullandığı stratejiler, lideri, diğer liderlerden ayıran stratejik özellikleri, toplumsal değişmelere göre liderlik üslup tarzının biçimlenmesi,
4. *İnançları, İdeolojisi ve Amaçları*: Liderin, belli bir inancı/ideolojisi olup olmadığı ve bu inanç/ideolojinin eylemlerine yansıma şekli,
5. *Türkiye Demokrasisine Etkileri*: Liderin Türk demokrasisinin şekillenmesindeki etkileri.

Lider ile takipçileri arasındaki etkileşimin sürekli olması gerekmektedir. Komsuoğlu’na göre (2008: 26), lider ile takipçiler arasında var olan karşılıklı etkileşim, yoğunluklu olarak liderin davranışları ile grubu etkilemesi yönünde şekillenmektedir. Lider, takipçilerini motive edebilecek, hedefleri için mücadele

edebilmelerine yönelik olarak esin kaynağı olabilecek, gerektiğinde belirli bir otoriteyi sağlayabilecek, takipçilerin bağlılığını duygusal biçimde sağlayabilecek nitelikte olmalıdır.

Liderin ortaya çıkabilmesi ve liderliğin oluşabilmesi için belli bir toplumun veya topluluğun varolması gerekmektedir. Ancak, bu grup içinde lideri diğer grup üyelerinden ayıran özelliklerin olması gerekmektedir. Bunlar ana hatlarıyla kişisel özellikler ve örgütsel özellikler olarak değerlendirilebilir.

8.3.4.1. Kişisel Özellikler

İnsan topluluklarının bulunduğu birçok yerde lidere ihtiyaç duyulmaktadır. Bir insanın lider olabilmesi içinse belli kişisel özellikleri taşıması gerekmektedir. Lider; gerçekçi, inandırıcı, güvenilir, tutarlı ve özverili olmalıdır. İnsanlar, bu şekilde davranan liderlere güvenirlere ve bu şekilde davranan liderler sayesinde kendilerine değer verildiğini hissederler (Halis, 2004: 301).

Eğer liderler toplumları üzerinde bir etki yapmak isterlerse, bunun onların kişisel yetenekleriyle olabileceği ortak bir görüştür (Blondel, 1987: 115). Liderlerin sözleri, ses tonu, beden dili, davranışları ve hareketleri karşısındakilere istek ve iradesini kabul ettirebilir nitelikte olmalıdır (Çetin, 2009: 24). Günümüzde üstün olarak nitelendirilebilecek özelliklere sahip olmayan bir liderin, iktidarı ele geçirmek ve iktidarda kalabilmek için karizma sahibi bir lider gibi davranması dikkat çekebilmektedir. Böyle liderlerin imajlarını düzenleyen kişilere özellikle seçim dönemleri ve propaganda esnasında ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bu uzmanlar lidere enerjik, atılgan ve güleryüzlü olmalarını tavsiye etmekte, fiziksel görüntü itibarıyla ise, seçmen kitlesinin beğeni ve moral değerleri düzeyine göre görünmeleri gerektiğini öğütlemektedirler (Gül, Arslan, 2005:158).

Liderlerin liderlik tarzlarının ortaya çıkmasında içinde bulundukları duruma göre gösterdiği davranışlar etkindir. “Lider olunmaz, lider doğulur” sözü aslında işin temelini oluşturmaktadır. Çünkü yapılan araştırmalara göre, liderlerin sahip

oldukları niteliklerin çoğunun doğuştan gelen özellikler neticesinde olduğu ortaya çıkmıştır (Taşdemir, 2009: 150).

Bender'e göre bir lider (2000: 14):

- Birine veya bir şeye ileriye doğru kılavuzluk eder,
- Bir yöne veya aşamaya getirir,
- İnsanların performans, faaliyet ve işlemlerini yönetir,
- Bir şeyin başını çeker,
- Birçok insan içinde o ilktir ve ilkleri yaşar.

İyi bir liderde olması gereken özelliklerden birisi de değişim, dönüşüm ve yeni doğrultular üreten bir vizyondur. Haas ve Tamarkin'e göre (2000: 55), liderlik yetilerinin içinde fiziksel ve duygusal unsurlar vardır. Fiziksel unsurlar ırk, vücut yapısı, enerji düzeyi gibi özelliklerden oluşur ki bu özellikler doğuştan gelir ve aile ortamında gelişmektedir. Sağlıklı olmak lider olabilmek için doğal bir özelliktir çünkü, yüksek enerji gerektiren işlerin yapılabilmesi için gerekli olan fiziksel yeteneği belirlemektedir. Duygusal unsurlar ise, bir kişiye umut, irade, kararlılık, yeterlilik ve sadakat gibi güçler veren özellikler olan güven özerklik, inisiyatif, gayret, içtenlik, itina ve bilgelik gibi niteliklerdir.

Olayları kontrol etme noktasında özgüveni ve inançları düşük olan liderler, iç siyasi ve ekonomik sorunlarla karşılaşınca kararlarının bu faktörler tarafından sınırlandırılacağını düşünürler ve bu sorunları tersine çevirmeye yönelik güvenleri çok az olur. Kendine güvenen ve olayları kontrol yeteneğine inancı yüksek olan liderler zor iç siyasi ve ekonomik şartlarla karşılaşınca siyasi konumlarını korumak için çevresini manipüle etmek ve dizginleri ele almak konusunda kendilerinden daha emin olurlar (Keller, Foster, 2012: 587).

Morris ve Seeman'ın yaptığı araştırmaya göre (1950: 151), bir lideri algılamak ve kabul etmek için toplum tarafından bilinmesi gereken kişisel özellikler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Liderin biyografik bilgisi,
2. Psikolojik karakteristiği,

3. Fiziksel karakteristiği,
4. İdeolojisi,
5. Algı ve tutumları,
6. Örgütteki veya gruptaki konumu,
7. Olduğu konumdaki bulunma süresi,
8. O konumu elde etmek için kullandığı yöntemler,
9. Dışsal faktörler.

Liderin özellikleri incelenirken, üzerinde durulması gereken bir konu da liderin kullandığı söylemdir. Genel olarak lider tarafından söylenen sözler karmaşık bir idari ve siyasi mekanizma tarafından belirlense de, netice itibariyle lider tarafından halka iletildiği için kendisine mal edilir. Halk ise bunu kimlerin hazırladığını, nasıl bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktığını görmeden, sadece liderin cümlelerine dikkat etmektedir (Demir, 2007: 15). Bu yüzden, liderlerin söylemlerinin düzgün, hitabetlerinin güçlü olması gerekmektedir.

Kaya'ya göre (2013: 81), sözleriyle, davranışlarıyla inandırıcılık özelliğine sahip olan liderlerin kararlarını uygulamaları daha kolay olmaktadır. İnandırıcılık yeteneği liderlikte çok önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Çünkü inandırıcılık niteliği olmayan bir kişinin kitleleri yönlendirebilmesi mümkün değildir. Halkın gözünde “ne yaptığını bilen” imajı oluşturmak için, lider olmadan önceki eylem ve düşünceleriyle doğru insan olduğuna inanılan birisinin, lider olmasıyla birlikte kendine özgü yetenekleri sergileyebilmesi gerekmektedir.

Karakter itibariyle siyasi liderin düzgün bir imaja sahip olması gerekmektedir. Ancak, hiçbir insan ne kadar düzgün karakterli olursa olsun, siyasette daima haklı olmak zorunda değildir. Hiçbir insan özellikle iktidarda bulunanlar hatasız olarak düşünülmemelidir (Spitz: 1994: 268).

Aydemir'e göre (1997: 102-103), liderin bir dünya görüşünün bulunması, çağın özelliklerini takip edebilmesi, bir devlet anlayışına sahip olması, dünya ve memleket sorunlarıyla ilgili toplumsal eğilime yön verebilmesi gerekmektedir. Ayrıca demokrasilerde liderlerin ortaya çıkması yine demokrasi sayesinde

olmaktadır. Çünkü demokrasilerde liderlerin ortaya çıkmasını sağlayıcı uygulamalar bulunmaktadır.

Siyasal liderlerin toplumsal kökenleri, eğitimleri ve siyasal ve kültürel birikimleri, siyasal kariyerlerinde büyük rol oynamaktadır. Liderin yetiştiği toplumsal ortam, liderin kendini ait hissettiği kitleyi ve siyasal kariyerini ortaya koymak açısından önemlidir. Liderin mensubu olduğu toplumun yapısı, eğitimi, gelir düzeyi, siyasal geçmişi liderlik algısının oluşmasında önemli etkenler arasında yer almaktadır (Komsuoğlu, 2008: 17-22). Çünkü seçmenler, kendilerine benzeyen, kendilerinin içinde bulunduğu toplum yapısına uygun kişileri lider olarak görmek isteyeceklerdir.

Platon'a göre toplumu bilgelerin, filozofların yönetmesi gerekir. Bunun için yönetimin akıllılara verilmesi gerekir. İdeal devlette ise dört erdem vardır. Bunlar; bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalettir. Ona göre bilgelik idarecilerin, yiğitlik koruyucuların, ölçülülük hem koruyucuların hem idarecilerin, adalet ise tüm sınıfların ortak erdemidir (Şenel, 2010: 153-161).

Ahlaklı ve erdemli olmak tüm insanlar için gerekli olduğu gibi liderler için de takipçilerinin desteğini alabilmek için önemli bir özelliktir. Liderlik yüksek bir ahlak standardı gerektirmektedir. Güven telkin etmeyen bir lider takipçileri tarafından dışlanabilir (Haas ve Tamarkin, 2000: 193). Sennett'e göre liderlerin güvenilirliğinden veya meşruluğundan söz edebilmek için, belli bir makamda bulunan siyasi liderlerin etkinliklerine yada yürüttüğü programlara değil, nasıl birisi olduğuna bakmak gerekmektedir (Yıldız, 2002: 98). Çünkü, etkin faaliyet gösterme işi sonradan öğrenilebilir niteliktedir ancak iyi bir insan ve iyi bir lider olmak insanın doğasında olmalıdır.

Yalın'a göre (2010: 83), beden dilini etkili bir biçimde kullanmak, empati yeteneği gösterebilmek, uzlaşmacı ve olumlu ilişkiler kurmak, başkalarının düşünceleri önemsemek, yüksek duygusal enerjiye sahip olmak, olumsuz duygularla ve gerilimle başa çıkmak, kararlılık, yüksek ikna etme gücü, cesaret gibi özellikler siyasal liderlerin güven oluşturabilmesinde etkin unsurlar arasında yer

almaktadır. Çünkü lider gerek görünüşüyle, gerek tavırlarıyla gerekse psikolojik özellikleriyle bir bütün halinde değerlendirilmekte ve halkın gözündeki yerini bu şekilde sağlayabilmektedir.

Kararlılık ve zamanlama liderlik için önemli yetenekler arasında yer almaktadır. Ne zaman harekete geçip duracağını, neyin hangi zamanda yapılacağını, hangi mesajların hangi şartlar altında ulaştırılacağını bilmek liderlik için gerekli vasıflar arasında yer almaktadır. Karar vermekte zorlanan liderler, hedef ve amaçlarını bilmeyenlerden oluşmaktadır (Kaya, 2013: 81). Ne yaptığını bilen, kararlarında tutarlı ve istikrarlı kişilerin liderlik vasıflarına daha çok sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca liderlerin iç politik tutum ve davranışlarının yanı sıra, dış politikadaki tutum ve davranışları da, onların değerlendirilmesi ve anlaşılması noktasında önemli bir konumdadır (Demir, 2007: 15). Bu yüzden sadece iç politikaya yönelik değil, tüm politik standartları ilgilendiren konularda da liderlerin tutum, tavır ve davranışlarına dikkat etmeleri gerekmektedir.

Parti mensuplarının ve seçmenin güvenini kazanan liderler, daha etkin bir şekilde liderlik görevini yerine getirebilirler. Siyasi liderlerin gündelik hayatlarında bile söyledikleri sözler veya tutundukları tavırlar, siyasi rejimimizi bir krizin eşiğine getirebilecek nitelikte önem arz etmektedir (Heper, Sayarı, 2008: 8). Dolayısıyla, liderlerin sadece siyaset sahnesindeki değil, normal hayatlarındaki konumları da çok önemli bir noktada yer almaktadır.

8.3.4.2.Örgütsel Özellikler

Emirleri yerine getirtmenin birçok yolu vardır. Gerçek hayatta liderlik tarzları çok çeşitlendirilebilir. Üç temel anlayış düzeyi olarak demokratik, otokratik ve serbestçi liderler olarak ayırım yapmak mümkündür. Genel çerçeve itibarıyla Demokratik, otokratik ve serbestçi liderleri şu şekilde sınıflayabiliriz.

Tablo 4. Liderlik Davranış Tarzları

Yaklaşımlar/ Uygulamalar	Demokratik	Otokratik	Serbestçi
Amaç Belirleme	Takipçilerin Görüşü Alınır	Lider	İlgili Herkesin Görüşü Alınır
Karar Alma	Takipçilere Danışılarak Görüşleri Değerlendirilir	Takipçilerin Katılımı Yok	Takipçilerin Katılımı Sağlanır
İletişim	Çok Yönlü- Karşılıklı	Yukarıdan Aşağıya Tek Yönlü	Çok Yönlü
Motivasyon Türü	Ödüllendirici	Cezalandırma	Pozitif Ödüllendirici
Yetki Devri	Kısmen	Yok	Fazla

(Yıldız Özsalmanlı, 2005: 139, İbicioğlu vd., 2009: 5).

Tabloda belirtildiği gibi liderlik davranış tarzları arasında değişiklik bulunmaktadır. Anlayış ve davranış tarzına göre demokratik, otokratik ve serbestçi olarak nitelenebilecek olan liderlerden demokratik liderler katılımcı bir özellik taşıyarak, astlarına danışarak karar alır. Sadece kriz dönemleri hariç olmak üzere, örgüt amaçları grubun kararlarına göre yönelir. Astların bütün faaliyetlere katılımı lider tarafından teşvik edilir ve cezadan çok ödül sistemi uygulanarak, her türlü iletişim açık tutulur (Şimşek vd., 2003: 181).

Demokratik liderlik, örgüt amaçlarıyla, örgüt üyelerinin motivasyonunun uyumlaştırılmasına dayanır (Dion, 1968: 14). Demokratik liderler, yönetim yetkisini takipçilerle paylaşma eğilimindedirler. Yönetimin hemen hemen bütün aşamalarında lider astlarına onlardan aldığı fikir ve düşünceler doğrultusunda liderlik davranışı belirlemeye önem gösterir (Eren, 2010: 461).

Özellikle demokratik liderler, kurumların yapısından çok grupların ilişkileri üzerine odaklanırlar. Çünkü liderler varsayımlarını kurumsal yapılara göre değil, insan davranışları üzerine kurmak zorundadırlar (Yörük, Kocabaş, 2001: 2).

Demokratik siyasal liderlerin takipçilerin isteklerine özenli ve duyarlı olması beklenir. Buna karşın bu ilişki, otoriter siyasal sistemlerde oldukça gergindir ve takipçilerin memnuniyetsizlikleri söz konusudur (Mughan, Patterson, 1992: 9). Demokratik liderler, geniş bir tabandan seçilen ve tüm toplumun aktif desteğine bağlı kalan kişilerdir (Lasswell, 1986: 197).

Otokratik liderlik, örgüt üyelerinin amaçlara ulaşmasındaki tüm faaliyetlerinde tam ve sınırsız bir lider kontrolünün olmasına dayanır (Dion, 1968: 14). Otokratik liderler takipçilerini yönetim dışında tutarlar yani, takipçiler liderden aldıkları emirleri harfî harfine yerine getirmekle yükümlüdürler ve yönetim yetkisi tamamen liderde toplanmaktadır (Eren, 2010: 461).

Otokratik liderlik, kararların lider tarafından alınması ve grup faaliyetlerinin sıkı kontrol edilmesi ile karakterize edilirken kullanılan bir kavramdır (Yılmaz, 1996: 169). Bu liderlik tipinde, lider kesin bir emir vermedikçe kimse hiç bir şey yapamamaktadır. Tek karar alıcı olarak nitelenen otokratik liderler emirleri kendileri verir ve örgütün diğer üyeleri ise sadece uygular. Daha çok korku, tehdit ve ceza sistemi hakimdir (Çetin, Beceren, 2007: 121).

Otokratik ve bürokratik toplumlara uygun bir liderlik tarzı olması, liderin bağımsız hareket etme özgürlüğünün olması, daha etkin ve daha hızlı karar verme imkanı sağlaması gibi özelliklerinin yanında, liderin fazlasıyla bencil hareket edip örgüt üyelerinin motivasyonunun düşmesine neden olabilmektedir (Bakan, Büyükbeşe, 2010: 75).

Serbestçi (liberal) liderlik, grup üyelerinin tamamen serbest bırakıldığı durumlarda söz konusudur. Lider sadece örgüt dışında bilgi ve kaynak sağlayarak katkıda bulunurken tamamen otokontrol sistemi mevcuttur. Bu sistem kriz dönemlerinde örgütün dağılmasına neden olabilir (Şimşek vd., 2003:182).

Serbestçi (liberal) liderlik, örgüt amaçlarına ulaşmak için üyelerinin özerk yetenek ve yönelimlerine dayanır (Dion, 1968: 14). Serbestçi liderler, genelde yetkilerini grup üyelerine bırakırlar. Liderin bunu yapmadaki amacı yönlendirme

ve özendirmedi. Grup üyeleri yetki alanına giren konularda karar alma ve uygulama noktasında serbesttirler (Taşdemir, 2009: 159).

Serbestçi liderlik anlayışına göre en iyi hükümet, en az hükmedendir. Otoritenin görevi hakemlik ve jandarmalık yapmaktır (Közleme, 2013: 242). Bu liderlik tarzında, farklı birimler, farklı amaçları takip ettikleri için bu durum karmaşıklığa yol açabilir. Bu nedenle bu tarz liderlik günümüzde pek uygulanma ortamı bulmamaktadır (Doğan, 2007: 69).

Sözü edilen liderlik tiplerinin uygulanabilirliği toplumsal yapıya, grup kültürüne, üyelik ilişkilerine, iç ve dış şartlara, zamana ve mekana bağlı olarak değişebilir ve farklılık gösterebilir. Lider uyguladığı tarzın başarılı olduğunu fark ederse uygulamaya devam edebileceği gibi aksayan noktalarda uygulamayı değiştirebilir (Taşdemir, 2009: 160-161).

8.3.5. Siyasal Liderin Rolü

Günümüzde siyasetin ve toplumsal yaşamın önemli bir unsuru olan siyasal liderler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli roller üstlenmektedirler (Heper, Sayarı, 2008: 8). Çünkü bir toplumda belki de sembol konuma gelecek olan kişiler liderlerdir. Özellikle, uluslar arası düzeyde ülke isimlerinin yanında belli lider isimleri birlikte zikredilmekte ve onların etkilerinden bahsedilmektedir.

Liderlik, bütün demokratik kurumlarda, önemli ve özel bir statüdür. Lider, temsil etme gücü ve belirli yetkileri de kullanma gücüne sahiptir. Liderin tutum ve davranışları, kendisinin sahip olduğu siyasal bilince, eğitim ve ekonomik düzeyine ve demokratik ilkelere bağlılık ölçüsüne göre değişmektedir (Tuncay, 2000: 73).

Weber'e göre (2006:18-19), siyasetle uğraşan kişi, tüm zor koşullarına rağmen, başarıya ulaşıyorsa ya lider ya da kahraman olabilir. Durum böyle olsa bile, bireylerin siyasette başarısızlığı göğüsleyebilecek ruh haline sahip olmaları gerekmektedir.

Geçmişte pek çok seçim mekanizması kullanılmıştır. Ama bunlar 3 temel gruba ayrılabilir (Dion, 1968:11-12):

- a) Biyolojik özelliklerle ilişkilendirilenler,
- b) Führer ilkesiyle elde edilenler,
- c) Oy verme ilkesiyle ilişkilendirilenler.

Oy verme ilkesine dayalı olan üçüncü kategoride bir sonrakinin seçimi daha büyük bir başarıyla sağlanır. Seçim düzenli aralıklarla siyasal liderleri değiştirebilir. Bu durumda insanlar için seçim süreci en az travmatik boyutta olur. Bu üç seçim yönteminden sadece oylama yöntemi liderlerin sık değişimi ve kurumsallaşma için bir formül sağlar.

Seçmenler oylarını verirken bir çok etkenden etkilenmektedirler. Seçmenler bazı zaman ve durumlarda partiden ziyade lidere göre oy vermektedirler. Heper ve Sayarı'ya göre (2008: 8), seçmenlerin lidere göre karar verme tercihini belirleyen faktörler ise, liderin karar verme yeteneği, liderin deneyimi, liderin seçmenlerin beklentilerine cevap verebilme yeteneği, liderin kişisel ve siyasal özellikleri gibi faktörlere bağlıdır. Siyasi liderlerin düşünsel yapıları, ideolojileri, amaçları liderlik üslupları ve stratejileri hayatlarımızı etkilemektedir. Çünkü liderler, kendi şahsi özelliklerini içinde barındıran kararlara daha yakın duracakları için, uygulayacakları politikalar da bu yönde olacaktır. Dolayısıyla, liderin özellikleri bir noktada icraatlerine yansıyacaktır.

Liderler, bir toplumda demokrasinin oluşumunda ve yerleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Heper ve Sayarı'ya göre, O'Donnell ve Schmitter, otoriter yönetimden demokrasiye geçişte liderliği önemli bir faktör olarak görmektedirler. Higley ve Gunter ise siyasal aktörlerin uzlaşısı ve uyumlarının demokrasinin güçlenmesini sağlayacağını savunmaktadırlar. Linz ve diğerleri ise, liderlerin şahsi yeteneklerinin yetersizliğinin demokrasinin çökmesine ve ardından otoriter rejimlere geçilmesine sebep olacağı görüşündedirler (Heper, Sayarı, 2008: 10).

Toplum, her zaman kendisi için doğru olduğuna inandığı kararı vermektedir. İnsanlar bilinçli birer varlık olmalarından dolayı içgüdüleriyle hareket etmezler. Zor dönemlerde dahi, en çok inanıp güvенеbileceği birisini seçmesini bilirler. Liderlerin kısa süren dönemler içinde değişme nedeni de bu sebepten kaynaklanmaktadır (Kaya, 2013: 82). Başka bir ifadeyle, seçtikleri kişiden memnuniyet duymazlarsa, demokrasinin onlara tanımış olduğu en büyük hak olan seçimlerle kendilerine yeni bir lider belirleyebilirler.

Liderin ve liderliğin, toplumun ve örgütlerin nazarında ifade ettiği önem ve seçmen tercihinin lidere, liderin özelliklerine göre belirmesi göz ardı edilemeyecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Divanoğlu'nun 27 Haziran 2007 tarihli Takvim gazetesi haberinden aktardığına göre, siyasal reklam konusunda çalışan Fransız reklamcı Jacques Seguela'nın seçim kampanyaları hakkındaki görüşleri şu şekildedir (2008: 108-109):

- Seçimleri ideoloji değil, lider kazanır,
- Seçimlerde geçmişe değil, geleceğe oy verilir,
- Oy program için değil, umut için verilir,
- Seçim siyasal olmaktan ziyade, psikolojik bir olaydır,
- Devlet adamlığı için lider efsane geliştirmelidir,
- Lider, bağımsız kişiliğini vurgulamalıdır,
- Lider, ülke içi ve ülke dışı imajına önem vermelidir,
- Seçimi lider kazanır, ama yalnız olduğunu unutmamalıdır,
- Lider orta ve uzun vadeli düşünebilmelidir.

Siyaset sürekli dinamik işleyen bir süreçtir. Siyasi liderler, ise bu dinamik süreç içinde stratejik kararlar alabilmeyi ve uygulayabilmeyi ve belirlenen hedefler doğrultusunda takipçilerini yönlendirebilmeyi başarabilmelidirler (Erzen, 2008: 73).

Liderler, seçilerek iş başına getirilmiş kişiler olmaktan ziyade, başında bulundukları örgütün aşırı kişiselleşmesine, liderin, örgütün önüne geçmesine

sebeup olabilmektedirler. Demokratik açıdan istenen liderin seçimle belirlenmesidir ve otoritesinin çok güçlü olmamasıdır. Liderliğin kişiselleşmesi, liderin kendisine rakip olabilecek kişileri egale etmesine yol açabilmektedir. Ancak, liderin çok güçlü olması onun keyfi davranabileceği anlamına gelmemektedir. Ona güç veren liderlik aynı zamanda onu esir almaktadır (Tekeli, 2011: 65-66).

Siyasi liderler diğer insanlardan farklılıklarını ortaya koymakta ve bu sebepten dolayı liderliği hak etmektedirler. Siyasi liderlerin sahip olması gereken özellikler çok fazladır. Liderler halkın gönlünde bir yer edinebilirlerse iş başına getirilebilirler. Siyasi liderlerin her ne kadar güç kullanmaya yetkileri olsa da bunu kullanmak yerine insanlarda şevk duygusu uyandırmayı tercih etmelidirler. Ayrıca, lidere tanınmış olan haklar onun bir diktatör olmasına yönelik olmayıp, yönetimde başarılı olmasına, toplum menfaatlerini gerçekleştirmesine yöneliktir. Bu yüzden liderlerin toplum çıkarlarını, kendi çıkarlarından üstün tutması gerekmektedir.

8.3.5.1. Amaç Belirleme

Lider, hedeflerini belirlemeli ve bunun için gerekli ortamın hazırlanmasını sağlamalıdır. Siyasi liderlikte önemli etkenlerden birisi rasyonel amaçların belirlenmesidir. Ayrıca siyasi örgütler, ekonomik ve kültürel örgütlere oranla genellikle daha büyük liderlik çabası gerektirmektedir. Örneğin kamu bürokrasisinin ve kamu yada kitlelerin amaç ve çabalarının ilişkilendirilmesi gerekmektedir (Dion, 1968: 8). Bu noktada siyasi liderlerin amaç belirleme konusunda ayrıntılı bir şekilde düşünmeleri gerekmektedir.

Liderlik, başarı, aidiyet, onaylanma, kendine güven ve kendi yaşamını kontrol etme gibi temel insani gereksinimleri karşılar. Liderler ortak değerleri kapsayan vizyonları açık bir şekilde dile getirerek, takipçileriyle güçlü bir temas kurarlar (Haas, Tamarkin, 2000: 77).

Siyasi amaçlar, ideolojik görüş çerçevesinde şekillenebilmektedir. Toplumsal değişmeyi etkileyen bir faktör olarak fikirler, ideolojii oluşturur ve toplumları peşinden sürüklerken aynı zamanda liderlerin iktidarını da

kolaylaştırabilirler. Siyasi mücadelenin baş aktörü olan lider ve kadrosu, ideolojiye sadık kaldığı sürece toplumu yönlendirme ve yönetim alanında etkin olabilirler (Kaya, 2013: 89).

8.3.5.2. Strateji Tespit Etme

Liderler idealleri için kavgayı göze alabilirler ve haklı olan insanların ikna edilmesi gerektiğini bilirler. Ayrıca ikna olmamış, farklı amaç, düşünce ve değerlere sahip olanlara karşı ise ayakta kalmak zorunda olduklarını da bilirler. Çünkü, siyasetin rekabetçi yapısı ya başarılı bir mücadeleyi ya da bir kenara itilmeyi karşılarına çıkaracaktır (Öztürk, 2004: 20-21). Liderler, gelecekte meydana gelebilecek farklı durumlar için politika üretirler, çevresindekileri aktif olarak katılıma teşvik ederler ve yüksek beklenti yaratırlar (Eroğlu, Akkoç, 2012: 353).

Liderler stratejilerini belirlerken öncelikle amaçlarını ve bu amaçlara nasıl ulaşacağını belirlemelidir. Daha sonra takipçileriyle karşılıklı etkileşimde bulunarak iletişim sağlanması, onların istek, ihtiyaç ve beklentilerine cevap verilmelidir. Yetkilerini astlarıyla paylaşabilmeli ve onları karar sürecine dahil ederek motivasyonlarını arttırmalıdır.

Liderlerin muteber olarak görülebilmesi için görünen eylemlerinin ortaya çıkması gerekmektedir. Ayrıca bir lider Machiavelli'ye göre (2010: 98-99), itibarını kazanabilmesi için tarafını resmen ortaya koymalı, her eyleminde sıradan bir insan olmadığını, büyük ve mükemmel bir yetenek olduğunu gösterebilmelidir.

Toplumsal düzeni sağlamak için liderlerin yeni yasalar çıkarması yerine, toplumsal dili anlaması, iktidar olmadan önceki söylemleri ile iktidar olduktan sonraki söylemleri arasında bir örtüşme sağlayacaktır. Aksi halde toplumsal sapma eylemleri ortaya çıkabilir (Kaya, 2013: 389).

8.3.5.3. Hiyerarşi Oluşturma

Liderler belli bir güç sahibidirler. Güç gibi, liderlik de ilişkisel, kolektif ve amaçlıdır. Amaçlara ulaşmanın merkezi işlevini liderlik gücü paylaşır (Burns,

1992: 24). Örgütler hiyerarşik bir yapı göstermektedir. Belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi için çalışanların harekete geçirilmesi hiyerarşi aşamasında oluşmaktadır.

8.3.5.4. Koordinasyon

Liderler, çalışanları birbirleriyle işbirliği içinde çalışacak şekilde düzenlemelidir. Koordinasyonda amaç bireylerin organize edilerek, onları işbirliğine dayalı ekipler haline dönüştürmek ve böylece onları güçlü kılmaktır (Doruk, 2006: 136).

Liderler, örgütün koordinatörü konumunda olmalıdırlar. Oluşabilecek çıkar çatışmaları örgütün hedefini aksatacak nitelikte olabilir. Lider, örgütün ana çıkarlarını ön plana alabilmeli ve herkesin çıkarlarını karşılayabilmelidir (Yücekök, 1973: 313).

Başaran'a (1992) göre liderlik bir etkileme sanatıdır. Liderin toplumu etkilemesi ve bu etkinin sürmesi toplumla lider arasındaki ruhsal sözleşmeye bağlıdır. Bu bağı güçlendiren lider, toplumu belirlenen amaca ulaştırmada koordinasyonu sağlamış olur (Taşdemir, 2009: 150).

8.3.5.5. Planlama

Amaçların ve bu amaçların elde edilmesi için gerekli olan faaliyetlerin belirlenmesi süreci planlama olarak ifade edilmektedir (Can, Güney, 2007: 193). Planlama yönetim fonksiyonlarının da en önde gelenidir. Lider bu yöntem vasıtasıyla neyi, nasıl, ne zaman yapacağını daha önceden belirleme fırsatı bulabilmektedir. Lider, örgüt içinde yer alan kişilerin amaçlara ulaşmak için izleyecekleri davranışların planlayıcısı ve düzenleyicisidir. Kısa ve uzun vadeli olarak alınacak kararların lider tarafından alınması, planlama fonksiyonunun göstergesidir (Erdoğan, 1997: 358).

Lider örgütün plancısı konumundadır. Ancak bu planlama görevini yaparken ihtiyaçları görme ve belirleme yönünden diğer kişilerden daha önde ise

liderlik görevini gerçekten yaptığı ortaya çıkmaktadır (Yücekök, 1973: 312). Örgütlerin başarılı olmaları, lider tarafından yapılan planlamanın iyiliğiyle doğru orantılı olarak değerlendirilebilir.

Liderler planlamalarını yaparlarken yaratıcı olmalıdırlar. Yaratıcılık ve düşünce çeşitliliği liderliğin ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla liderlik hayal ve vizyonu gerektirir. Geleceği görebilmek, yorumlayabilmek ve akılcı stratejiler ortaya çıkarabilmek liderin öncelikli görevleri arasında yer almaktadır (Sezgül, 2010: 243).

8.3.5.6. Rehberlik

Küçük bir grupta lider, grup üyelerinin hepsiyle birebir karşılıklı iletişim halindedir. Dolayısıyla grubun çalışma esnasında liderin kişiliği ağır basan bir özellik olarak karşımıza çıkar. Eğer lider sevilen bir kişilik ise grup, liderin kişisel etkisiyle hareket eder. Tam tersi durumda yani liderin olumsuz tarafları var ise, grup davranışları da olumsuz olacaktır (Şimşek vd., 2003: 181).

Liderin mensubu olduğu toplumla ve bu toplumdaki bireylerle olan etkileşimi lidere hem aktif hem de pasif roller yüklemektedir. Liderler hem genel kabul görmüş normlardan etkilenmekte hem de bu normları etkilemektedirler (Canbolat vd., 2010: 44). Toplum tarafından kabul edilmiş olan lider, bu toplumu yasal olarak yönetmenin ötesinde, özellikle takipçileri başta olmak üzere tüm topluma rehberlik yapmaktadır.

8.3.5.7. Örgütlenme

Liderlik, örgütsel kurumlar ve örgütlenme açısından önemli bir faktördür. Örgütsel hiyerarşinin zirvesinden temeline kadar uzanmakta, neredeyse içine işlemiş konumda bulunmaktadır (Hodgkinson, 2008: 97). Liderler, amacın hedeflenmesi, bu amaca götürecek işlerin ve bu işleri gerçekleştirecek kişilerin ve yöntemlerin belirlenmesi gibi örgütlenme faaliyetlerini yürütmektedirler. Belirli bir amacı gerçekleştirmek için ortak çıkarı bulunan insanlar genellikle bir araya gelerek güç birliği elde ederler (Şimşek ve Çelik, 2011: 198). Örgütlemenin temel

amacı, örgütün başarısı için gerekli öğelerin etkili ve verimli bir şekilde bir araya getirilmesidir. Örgütlenme fonksiyonu iyi değilse, amaçların başarılması yerine karmaşıklığın ortaya çıkması kaçınılmazdır (Can, Güney, 2007: 221).

8.3.5.8. Denetim

Denetim, örgütlerin planlama aşamasında belirlenen amaçlara, belirlenen yöntemlerle ulaşıp ulaşılmadığının kontrolü ve belirlenen amaçlar ile, ulaşılan sonuçlar arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi aşamasıdır. Liderler kontrollüdür ve her ne kadar olayın içinde olsalar da olayların akışına kendilerini kaptırmayıp, bir yönleri sürekli olayların dışında denetleyici rolündedir. Olayların içindeki kişileri takip eder ve olaylardaki aktörlerin faaliyet yöntemlerini güçlü takip sezgileriyle izlerler (Altılar, 2012:58). Çünkü lider, takipçilerin etkinliklerini, grup amaçlarını ve takipçilerin bu amaçları izleyip izlemediklerini kontrol etmelidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: LİDER FAKTÖRÜNÜN SEÇMEN TERCİHLERİNE ETKİSİNİN OLUP OLMADIĞININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu bölümde seçmenlere yapılmış olan anket sonuçlarına göre, araştırmanın değerlendirilmesi yapılmıştır.

9. ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMİ, YÖNTEMİ, SINIRLILIKLARI VE ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

9.1. Araştırma Örnekleme

Araştırmanın evrenini Doğu Karadeniz Bölgesi illeri olan Trabzon, Rize, Gümüşhane, Giresun, Artvin ve Bayburt'un merkez ilçelerindeki seçmenler oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinin kendine özgü birtakım kültürel özellikleri örneklemin bu bölgeden alınması konusunda bize yardımcı olmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesi, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinin karışımı bir kültürel özellik taşımaktadır. Ayrıca, Rusya ile Türkiye arasında bir tampon bölge konumundadır. Bu sebepten dolayı bölge, coğrafi olarak stratejik bir öneme sahiptir. Doğu Karadeniz Bölgesi yerleşim olarak, kent ve kırsal özelliklerini aynı anda barındıran bir özelliğe sahiptir. Sanayi bölgesi olmamakla birlikte, göç verme yoğunluğu fazla olan bir yapıdadır.

Araştırmanın örneklemini Doğu Karadeniz Bölgesi seçmenleri oluşturmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi illeri merkez ilçelerindeki seçmen kitlelerine ulaşmak için 2011 yılı, 24. Dönem Milletvekili Genel Seçim sayıları esas alınmıştır. Ayrıca merkez ilçelerin nüfusları ve seçmen sayıları kıyaslanmış, uygulanması gereken anket sayısı seçmen sayısına göre hesaplanmıştır.

Buna göre, aşağıda belirtilen formüle göre, illere göre seçmen sayısı ve uygulanması gereken anket sayıları şöyledir:

$$n = \frac{N \cdot \sigma^2 \cdot Z_{\alpha}^2}{(N-1) \cdot d^2}$$

Formüldeki ifadeler aşağıdaki gibi açıklanabilir:

N:Anakütle birim sayısı,

n: Örneklem büyüklüğü

P: Anakütle X'in gözlenme oranı, Q (1-P): X'in gözlenmeme oranı

Z_{α} : $\alpha= 0.05, 0.01, 0.001$ için 1.96, 2.58 ve 3.28 değerleri

d= Örneklem hatası

σ =Anakütle standart sapması

$t_{\alpha, sd}$ = sd serbestlik dereceli

Tablo 5. Belirlenen İllerin Seçmen Sayısı ve Uygulanan Anket Sayısını Gösteren Tablo

İL (MERKEZ İLÇE)	SEÇMEN SAYISI	UYGULANMASI GEREKEN ANKET	YÜZDE	UYGULANAN ANKET
TRABZON	212.788	167	44	246
GİRESUN	89.035	71	18	109
RİZE	95.794	74	19	119
GÜMÜŞHANE	27.608	25	6	70
BAYBURT	39.631	31	9	86
ARTVİN	26.582	16	4	57
TOPLAM	491.438	384	100	687

Araştırmanın anakütlesi olarak belirlenen 6 il merkez ilçe seçmenleri TÜİK verileri dikkate alınarak toplamda 491.438 seçmen olarak belirlenmiştir. Örnek hacmi oluşturulurken %95 güven düzeyinde, %5 hata marjı ile kolayda örnekleme yöntemine göre yapılan hesaplama sonucu toplamda 384 anket yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Ancak uygulamada nüfusa göre tabakalama yaparak anketleri 2 katına çıkartıp, toplamda 760 anket uygulanmıştır. Tabakalama yönteminde her ilin seçmen sayısı, toplam seçmen sayısına oranlanarak örneklem sayısına ulaşılmıştır.

Uygulanan anketlerin 73 tanesi tutarsızlık ve eksik kodlama sebeplerinden iptal edilmiş ve 687 anket değerlendirmeye katılmıştır.

Araştırmanın kapsamında yer alan seçmenin değişik yaş grupları, değişik eğitim ve gelir düzeyleri, değişik meslek ve cinsiyet durumları göz önüne alınarak geniş yelpazeli ve bir yönü ağır basmayacak şekilde seçilmesine özen gösterilmiştir.

9.2. Araştırma Yöntemi

Seçmen tercihinin belirmesinde lider faktörünün önemini ortaya koymak amacıyla Doğu Karadeniz Bölgesi seçmenleri üzerinde bir alan araştırması yapılmıştır. Tesadüfi örnekleme tekniğinin kullanıldığı araştırmada Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Rize, Artvin ve Giresun illeri merkez ilçelerinde yüzyüze görüşme yöntemi ile anketler uygulanmıştır.

Seçmen davranışının belirmesinde etkin olan faktörler ve özellikle lider faktörü göz önünde bulundurularak 70 soruluk bir anket hazırlanmıştır. Araştırmanın ana temasını özellikle son genel seçimlerden bu güne kadar geçen süre içindeki seçmen tercihlerindeki değişimler ve bu değişimlerin kaynaklandığı faktörler ve lider faktörünün bu konumlandırmadaki yeri oluşturmaktadır.

Anket formunun ilk 7 sorusu demografik özelliklidir. Ankette yer alan 8-16 arasındaki sorular Zafer Cesur tarafından 2007 yılında hazırlanmış olan “Politik Pazarlamada Marka Bağlılığı ve Bir Uygulama” isimli yüksek lisans tezinden, 17-70 arasındaki sorular ise Ümit Arklan tarafından 2004 yılında hazırlanan “Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma” isimli yüksek lisans tezinden bir araya getirilerek, alınan değişkenler, çalışmanın konusuna göre yeniden uyarlanmış ve yeniden oluşturulan ölçeğin güvenilirlik, geçerlilik testleri yapıldıktan sonra uygulamaya geçilmiştir.

Anket formunun son halini almasından önce eksik ya da hatalı soruların belirlenebilmesi için anket formu taslağı ana kütleyi temsil eden seçmenlerin bir

bölümüne (40 adet) uygulanarak denenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda yeterli şekilde anlaşılamayan, benzer özellik gösteren sorular düzeltilerek, araştırmanın hedefine uygun olarak yeni sorular eklenmiştir.

Anketin ilk 16 sorusunu demografik değişkenler ve siyasal bilinç düzeyine ilişkin sorular oluşturmaktadır. Liderlikle ilgili olan sorular, 17-70 arası sorulardır. Bu sorular içinde de, liderlik vasıflarını oluşturan, kişisel özellikler, karizmatiklik, otoriterlik ve demokratiklik soruları, belirli bir düzene göre katılımcının anlayamayacağı şekilde sıralanmıştır. Buna göre, 17-32 arası sorular kişisel özelliklerle ilgili kısım, 33-48 arası sorular karizmatiklikle ilgili kısım, 49-59 arası sorular otoriterlikle ilgili kısım, 60 ve sonrası ise demokratiklikle ilgili kısım olarak belirlenmiştir.

Anket formunda 3 bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde seçmenlere ilişkin demografik özelliklerin bulunduğu sorular yer almaktadır.

İkinci bölümde, temel siyasi tercihler, bunların oluşumuna etki eden faktörler, seçmenlerin siyasetle ne kadar ilgilendikleri, hangi siyasi lideri daha çok beğendikleri, tercih ettikleri liderin değişmesi durumunda siyasi parti tercihlerinde bir değişiklik olup olmayacağı gibi soruların yanı sıra, seçmenlerin herhangi bir siyasi partiye oy vermelerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla Likert ölçeğine dayalı olarak (1-Kesinlikle Katılıyorum 2-Katılıyorum 3-Kararsızım 4-Katılmıyorum 5- Kesinlikle katılmıyorum) sorular bulunmaktadır.

Üçüncü bölümde “liderlik özellikleri” ile ilgili olarak seçmenlerin Likert ölçeğine dayanarak (1-Kesinlikle Katılıyorum 2-Katılıyorum 3-Kararsızım 4-Katılmıyorum 5- Kesinlikle katılmıyorum) karar vermeleri istenmiştir. Liderlik özellikleri soruları 4 faktörden oluşmaktadır. Bunlar; 17-32 arası sorular kişisel özellikler faktörü, 33-48 arası karizmatiklik faktörü 49-59 arası otoriterlik faktörü 60 ve sonrası ise demokratiklik faktörü olarak belirlenmiştir.

Araştırma, 02.02. 2014- 08-04. 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca anket uygulamasının sağlıklı yürütülebilmesi için İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve adı geçen ilerin valiliklerinden gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmada geçerlilik için açıklayıcı faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkiyi görebilmek için chi- square analizi, değişkenler arası neden sonuç ilişkilerini görebilmek için ise regresyon analizinden faydalanılmıştır.

Araştırmada liderlik faktörleri “Kişisel Özellikler”, “Karizmatiklik”, “Otoriterlik” ve “Demokratiklik” olarak belirlenmiş ve seçmen tercihinin liderlik faktörünün etkisinin bulunup bulunmadığı ve eğer bulunuyor ise hangi faktörlerin ne derece etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmada veri analizi ve değerlendirme için SPSS 20 sürümünden yararlanılmıştır.

9.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Örneklem büyüklüğü dikkate alındığında Doğu Karadeniz bölgesindeki seçmenlere ulaşıldığı görülmektedir. Bu nedenle yapılan araştırmanın sonuçları tüm Türkiye seçmenlerine genellenemez. Anket uygulamasından ve anketin siyasi içerikli sorular içermesinden kaynaklı olarak, cevaplayıcıların bazıları hassasiyet göstermişlerdir.

9.4 Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde ilk olarak demografik özelliklerin değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci olarak ise güvenilirlik geçerlilik testleri yer almaktadır. Üçüncü olarak değişkenler arası ilişki analizlerine (Chi-square) yer verilmektedir. Dördüncü kısımda ise regresyon analizleri yer almaktadır.

9.4.1 Demografik Verilerin Değerlendirilmesi

Tablo 6. Cinsiyete Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Kadın	327	47.6	47.6	47.6
Erkek	360	52.4	52.4	100
Toplam	687	100		

Araştırmaya 327 kadın ve 360 erkek cinsiyet faktörünü belirterek katılmışlardır. Buna göre, araştırmaya katılan kadın oranı %47.6, erkek oranı ise, %52.4'tür.

Tablo 7. Medeni Duruma Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Evli	335	48.8	48.8	48.8
Bekar	352	51.2	51.2	100
Toplam	687	100		

Araştırmaya 335'i evli, 352'si bekar olmak üzere toplam 687 kişi katılmıştır. Evlilerin oranı %48.8, bekarların oranı ise %51.2'dir.

Tablo 8. Yaşa Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
19-24	280	40,8	40,8	40,8
25-32	95	13,8	13,8	54,7
33-40	107	15,4	15,5	70,1
41-47	93	13,5	13,6	83,7
48-53	57	8,3	8,3	92,0
54-60	27	3,9	3,9	95,9
61 ve üstü	28	4,1	4,1	100,0
Toplam	687	100	100,0	

Araştırmaya seçme yetisine sahip olan 18 yaşın üstündeki kişiler katılmışlardır. Buna göre, araştırmaya katılanların %40.8'i 19-24 yaş arası, %13.8'i 25-32 yaş arası, %15.4 33-40 yaş arası, %13.5'i 41-47 yaş arası, %8.3'ü 48-53 yaş arası, %3.9'u 54-60 yaş arası ve %4.1'i ise 61 yaş ve üstü seçmenlerden oluşmaktadır.

Tablo 9. Mesleğe Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
İşçi	65	9,5	9,5	9,5
Memur	96	14,0	14,0	23,5
Serbest meslek	142	20,7	20,7	44,2
Ev hanımı	92	13,4	13,4	57,7
Öğrenci	240	34,9	35,0	92,7
Emekli	43	6,3	6,3	99,0
Diğer	9	1,3	1,0	100,0
Toplam	687	100	100,0	

Araştırmada, %34.9 ile öğrenciler ilk sırada yer almaktadır. Bunu takiben, %20.7 ile serbest meslek ve %14 ile memurlar gelmektedir.

Tablo10. Eğitim Durumuna Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Okur yazar değil	2	0,3	0,3	0,3
İlköğretim	190	27,7	27,7	28,0
Ortaöğretim	169	24,6	24,5	54,5
Üniversite	314	45,7	45,8	98,2
Lisansüstü	12	1,7	1,8	100,0
Toplam	687	100	100,0	

Araştırmada eğitim durumu da dikkate alınmış ve buna göre araştırmada en yüksek yüzde ile üniversite eğitimi almış veya almakta olan kişiler bulunmaktadır. Oranları ise, %45.7’dir. En düşük oran ile ise %0.3 ile okur yazar olmayan kişiler bulunmaktadır.

Tablo 11. Gelir Durumuna Göre Dağılım

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
700 ve altı	99	14,4	14,5	14,5
701-1250	268	39	39	53,6
1251-2000	180	26,2	26,3	79,9
2001-3000	100	14,6	14,6	94,6
3001-4000	28	4,1	4,1	98,6
4001-5000	5	0,7	0,7	99,0
5001 ve üstü	7	1,0	1,0	100,0
Toplam	687		100,0	

Araştırmaya katılanların gelir durumu dağılımı da değişiklik göstermektedir. Buna göre, aylık geliri 701 ve 1250 TL arası olanlar %39 ile ilk

sırada yer alırken, en az oran %5 ile 4001-5000 TL arası gelirden söz konusu olmaktadır.

Tablo 12. Lider Tercih Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Devlet Bahçeli	140	20,4	20,4	20,4
Kemal Kılıçdaroğlu	100	14,6	14,6	34,9
Mustafa Destici	6	0,9	0,9	35,8
Mustafa Kamalak	11	1,6	1,6	37,4
Namık Kemal Zeybek	3	0,4	0,4	37,8
Osman Pamukoğlu	32	4,7	4,7	42,5
R.Tayyip Erdoğan	313	45,6	45,6	88,1
Selahattin Demirtaş	34	4,9	4,9	93,0
Diğer	48	7,0	7,0	100,0
Toplam	687	100,0	100,0	

Araştırmada cevaplayıcıların hangi siyasi lideri tercih ettikleri sorusu sorulmuştur. Buna göre R. Tayyip Erdoğan 313 tercih ve %45.6 ile ilk sırada yer alırken, ikinci sırada %20.4 ile Devlet Bahçeli bulunmaktadır. Üçüncü sırada ise %14.6 ile Kemal Kılıçdaroğlu yer almaktadır.

Tablo 13. Sürekli Bir Siyasi Parti Tercihinin Bulunup Bulunmadığını Gösteren Tablo

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Evet	404	58,8	58,9	58,9
Hayır	283	41,1	41,1	100
Toplam	687	100,0		

Araştırmada, cevaplayıcılara sürekli bir siyasi parti tercihlerinin bulunup bulunmadığına dair soru sorulmuştur. Buna göre, sürekli bir siyasi parti tercihleri bulunanların oranı %58.8, sürekli bir siyasi parti tercihleri bulunmayanların oranı ise %40'tır.

Tablo 14. Türkiye’de Yeni Bir Siyasi Partiye İhtiyaç Olup Olmadığını Gösteren Tablo

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Evet	250	36,5	36,5	36,5
Hayır	437	63,5	63,5	100
Toplam	687	100,0		

Türkiye’de yeni bir siyasi partiye ihtiyaç olup olmadığı düşüncesinin ölçülmesine dair sorulan soruya % 36.5 ile evet, % 63.5 ile hayır cevabı verilmiştir.

Tablo 15. Tercih Edilen Liderin Değişmesi Durumunda Siyasi Parti Tercihlerinin Değişim Durumunu Gösteren Tablo

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Evet	445	64,8	64,8	64,8
Hayır	130	18,9	18,9	83,7
Yeni Yöneticinin Kim Olduğuna Göre Değişir	49	7,1	7,1	90,8
Diğer	63	9,2	9,2	100
Toplam	687	100	100	

Cevaplayıcılara tercih ettikleri liderin değişmesi durumunda siyasi parti tercihlerinin değişip değişmeyeceğini ölçmeye yönelik olarak sorulan soruya dair verilen cevaplarda %64.8 ile evet, %18.9 ile hayır cevabı verilmiştir. Bunun yanında %7.1 ile yeni yöneticinin kim olduğuna göre düşüncenin değişebileceği yönünde cevap verilmiştir.

Tablo 16. Sürekli Bir Siyasi Partiye Oy Verme Nedenlerini Gösteren Tablo

	Sürekli bir siyasi partiye oy verme nedenleri					
Olumlu Görüş Sonuçları	İdeoloji	Lider	Politikalar	Adaylar	Çıkarlar	İcraatlar
Kesinlikle Katılıyorum	125 (%18.2)	492 (%71.6)	223 (%32.5)	206 (%30)	170 (%24.7)	318 (%46.3)
Katılıyorum	269 (%39.2)	111 (%16.2)	142 (%20.7)	150 (%21.8)	113 (%16.4)	208 (%30.3)
Toplam	394 (%57.4)	603 (%87.8)	365 (%53.1)	356 (%51.8)	283 (%41.2)	526 (%76.6)

Araştırmada cevaplayıcılara sorulmuş olan “Seçmenlerin Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebepleri Nedir” sorusuna verilen cevapların Likert Ölçeğine göre değerlendirilmesinin ardından belirlenen sebeplere katılma düzeylerinde kesinlikle katılanlar ve katılanların görüşleri yukarıdaki tablodaki gibidir. Buna göre; oy verme tercihleri arasında ilk sırayı %87.8 ile “Lider” alırken, ikinci sırada %76.6 ile İcraatler bulunmaktadır. En son sırada ise “Çıkarlar”ın bulunduğu görülmektedir.

Tablo 17. Oy Verme Tercihlerinin Dağılımını Gösteren Tablo

Oy Verme Tercihleri	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Sürekli aynı partiye oy veririm	247	36	36
Genelde aklımda oy vereceğim iki parti vardır	49	7.1	43.1
Yeni ortaya çıkmış bir partiye oy veririm	25	3.6	46.8
Her seferinde başka partiye oy veririm	7	1	47.8
Sandık başında aklıma gelen partiye oy veririm	10	1.5	49.3
Seçim kampanyalarından sonra oy veririm	158	23	72.3
Ailem ve arkadaşlarımla konuştuktan sonra oy veririm	138	20.1	92.4
Diğer	53	7.7	100
Toplam	687	100	

Oy verme tercihleri değerlendirildiği zaman, sürekli aynı partiye oy verenlerin oranı %36 ile en yüksek seviyededir. En düşük seviyede ise %1 ile her seferinde başka partiye oy verenlerin oranı görülmektedir.

Tablo 18. Siyasete İlgi Düzeylerini Gösteren Tablo

Siyasete İlgi düzeyleri	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzdesi
Siyasetle hiç ilgilenmiyorum	160	23,3	23,3
Siyasetle biraz ilgilenirim	230	33,5	56,8
Tv ve gazetede siyasetle ilgili haberleri takip ederim	113	16,4	73,2
Siyasi parti miting gösteri ve toplantılarına katılıyorum	21	3,1	76,3
Siyasi tartışmalara katılıyorum	149	21,7	98,0
Bir siyasi partiye üyeyim	14	2,0	100,0
Toplam	687	100,0	

Ankette, cevaplayıcıların siyasete olan ilgi düzeylerinin ölçülmesine yönelik olarak sorulan soruya verilen cevaplar arasında “Siyasetle Biraz İlğilenirim” cevabı %33.5 ile en yüksek seviyededir. En düşük seviyede ise, bir siyasi partiye üye olanların %2’lik oranları bulunmaktadır.

9.4.2. Ölçeğin Güvenilirlik- Geçerlilik Testi

Güvenilirlik analizi, daha önceden belirlenmiş bir ölçek türüne göre hazırlanmış ankete verilen yanıtların tutarlılığını ölçmek için kullanılır (<http://www.ekonomianaliz.com/guvenilirlik-analizi-reliability-analysis/>).

Güvenirlik, bir ölçeğin ölçmek isteneni tutarlı ve istikrarlı bir şekilde ölçme şiddetidir. Güvenirliliğin iki yönünden bahsetmek mümkündür. İlki tekrar edilebilirlik ikincisi ise iç tutarlılıktır (Zikmund, 1997’den akt. Çam 2013: 113). İç tutarlılık, likertli çok sayıda maddeden oluşan ölçeklerin kullanılması halinde

ölçekte bulunan maddeler arasındaki korelasyon değeri göz önüne alınarak yapılan bir analiz türüdür. İçsel tutarlılığı ölçmek için en çok kullanılan Cronbach Alfa katsayısı ve ikiye ayırma güvenilirliği yöntemleridir. Cronbach Alfa değerinin 0 ile 1 arası değerler almakta ve değerinin en az 0,70 ve üstü olması istenmektedir (Altunışık ve diğ., 2005).

Bütün değişkenlere uygulanan güvenilirlik testi sonucunda Cronbach Alfa değeri 0.852 bulunmuştur. Her değişkenin Cronbach Alfa değeri ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 19. Ölçeğin Değişken İstatistiği

Değişkenler	Değişken Silinirse Cronbach-Alfa
S.17.Eğitim Durumu Önemlidir	0,852
S.18.Cinsiyeti Önemlidir	0,852
S.19.Yaşının Genç Olması Önemlidir	0,859
S.20.Memleketi Önemlidir	0,855
S.21.Hitabet Yeteneği Önemlidir	0,856
S.22.Canlı ve Enerjik Olması Önemlidir	0,846
S.23.Etkileyici Bir Fiziksel Görünüşe Sahip Olması Önemlidir	0,850
S.24.Uygun Bir Toplumsal Statüde Bulunması Önemlidir	0,848
S.25. İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini Taşımaya Önemlidir	0,848
S.26. Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir	0,848
S.27. Dindar Olması Önemlidir	0,848
S.28. Milliyetçi Olması Önemlidir	0,850
S.29. Kendine Güveninin Fazla Olması Önemlidir	0,850
S.30. Siyasî Tecrübe/deneyim Sahibi Olması Önemlidir	0,849
S.31. Düzenlediği Miting ve TV Programlarındaki Performansı Önemlidir	0,845

S.32. Kişisel Çıkarları Toplumsal Çıkarların Gerisinde Tutmalıdır.	0,847
S.33. Kriz ve Kargaşanın Üstesinden Gelebilmelidir	0,845
S.34. Güven Uyandırmalıdır	0,846
S.35. Değişimin Gücünü Sağlayabilecek Beyin ve Yüreğe Sahip Olmalıdır	0,846
S.36. Örnek Davranışlar Sergilemelidir	0,846
S.37. Yenilikçi Olmalıdır	0,846
S.38. Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır	0,846
S.39. Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekmetedir	0,847
S.40. İçerisinde Bulunduğu Zor Şartlar Altında En Sağlıklı Kararı Verebilmelidir	0,847
S.41. Kişisel Becerilerinin Gücüyle Astlarında Büyük Etki Yaratmalıdır	0,846
S.42. Yaptığı İşle İlgili Derin Bilgi Sahibi Olmalıdır	0,845
S.43. Kendisini Takip Edenler Tarafından Halktan Biri Olarak Görülmelidir	0,845
S.44. Vizyon Sahibi Olmalıdır	0,846
S.45. Devrimci Bir Düşünce, Üstün Bir İmaj ya da İdeale Sahip Olmalıdır	0,847
S.46. Allah Vergisi Bir Yeteneğe Sahip Olmalıdır	0,850
S.47. Bezginliğin, Ümitsizliğin İçerisinde Bir Ümit Kaynağı Olmalıdır	0,846
S.48. Büyük Oranda Uzmanlaşmaya Önem Vermelidir.	0,846
S.49. Cezadan Çok Ödül Sistemine Ağırlık Vermelidir	0,846
S.50. Akılcı Bir Yönetme ve Emretme Gücüne Sahip Olmalıdır	0,846
S.51. Yönetimi Altındakileri Yönetim Dışında Tutmamalıdır	0,846
S.52. Tek Karar Alıcı Olmamalıdır	0,847
S.53. Söylediği Her Söz Emir Olarak Algılanmalıdır	0,851
S.54. Saldırgan ve Baskıcı Bir Kişiliğe Sahip Olmamalıdır	0,862
S.55. Kararları Bizzat Kendisi Almalıdır	0,851
S.56. Zorlama Tehdit ve Güz Kullanmamalıdır	0,864
S.57. Çok Fazla Bencil Davranmamalıdır	0,848

S.58. Bir Dereceye Kadar Alışılmamış ve Kuraldışı Davranmalıdır	0,849
S.59. Yönetimi, Kişisel ve Keyfi Olmamalıdır.	0,851
S.60. Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır	0,848
S.61. Çevresinden Gelecek Görüşlere Açık Olmalıdır	0,849
S.62. Yönetimi Altındakileri Tümüyle Serbest Bırakmalıdır	0,851
S.63. Yetki Kullanma Hakkını Tümüyle Astlara Bırakmalıdır	0,859
S.64. Diğer Astlarla Benzer Bir Rol Üstenmelidir	0,859
S.65. Güç Kullanmaktan Uzak Durmalıdır	0,863
S.66. İşlerin Yerine Getirilmesinde Özendirme ve Yönlendirmede Bulunmalıdır	0,851
S.67. Yönetimi Altındakilere Psikolojik Tatmin Sağlamalıdır	0,849
S.68. Astlarına Güven Duymalıdır	0,851
S.69. Astların Yöneticilik Becerilerini Geliştirmelerine Katkıda Bulunmalıdır	0,846
S.70. Bilgi / Kaynak Sağlama Yönünde Yönetimi Altındakilere Katkıda Bulunmalıdır.	0,847

Bir veri azaltma tekniğinden oluşan faktör analizi birbirleriyle ilişkilendirilmiş verileri ve verileri temsil eden veri setlerinin oluşturulan azaltılmış küçük değişkenlere veya faktörlere taşınması işlemidir. Açıklayıcı faktör analizinde araştırma yapılan konuyla ilgili olarak değişkenler arasındaki ilişkiye yönelik olarak herhangi bir fikrinin veya öngörüsünün olmaması sebebiyle değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışılır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu, ve Yıldırım, 2005).

Araştırmamızda değişkenler arasında bulunan muhtemel ilişkileri tespit etmek ve değişkenler arasında tespit edilen ilişkileri kullanarak diğer analizlere uygun değişkenler elde edebilmek için açıklayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır.

Faktör analizi sonucunda seçmen tercihine ait değişkenlerin 0,40 ve üzeri faktör yükleri olanlar dikkate alınmış ve 4 faktör bulunmuştur. Bu faktörler toplam varyansın %60.593'ünü açıklamaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen 4 faktörün isimleri ve faktörlerin içerdiği değişkenler ve aşağıda belirtilmiştir.

Faktör 1. Modelimizdeki liderin kişisel özellikleri başlığı ile adlandırılan faktörün içeriğindeki değişkenler şöyledir; eğitim durumu, cinsiyeti, yaşı, memleketi, hitabet yeteneği, canlı ve enerjik olması, fiziksel görünümü, toplumsal statüsü, toplumla benzer kültürel özelliklere sahip olması, etnik konulara yaklaşımı, dindarlığı, milliyetçiliği, özgüveni, siyasi tecrübesi, mitinglerdeki performansı, toplumsal çıkarları ön planda tutmasıdır.

Faktör 2. Modelimizdeki liderin karizmatiklikle ilgili özellikleri başlığı ile adlandırılan faktörün içeriğindeki değişkenler şöyledir; kriz ve kargaşalardaki tutumu, güven uyandırabilme yetisi, değişimi yönetimi, davranışlarının örnek nitelikte olması, yenilikçiliği, ikna kabiliyeti, söz ve eylemlerinin tutarlılığı, zor şartlar altında sağlıklı karar verebilme yeteneği, astlarda etki yaratma yeteneği, bilgi sahibi olması, halktan biri olarak görülmesi, vizyon sahibi olması, devrimciliği ve ideallere sahip olması, yeteneği, ümit kaynağı olmasıdır.

Faktör 3. Modelimizdeki liderin otoriterlikle ilgili özellikleri başlığı ile adlandırılan faktörün içeriğindeki değişkenler şöyledir; ceza-ödül sistemi değerlendirmesi, yönetme ve emretme gücü, astlarla ilişkisi, saldırganlık ve baskıcılığı, karar alma yöntemi, zorlama tehdit ve güç kullanma özelliği, bencil olup olmaması, davranış şekli, yönetim tarzıdır.

Faktör 4. Modelimizdeki liderin demokratiklikle ilgili özellikleri başlığı ile adlandırılan faktörün içeriğindeki değişkenler şöyledir; kişiliğinin demokratik olup olmaması, görüşlere açık olup olmaması, astlarıyla ilişkileri, güç kullanım tarzı, özendirme ve yönlendirme davranışı, astlarına güven duyup duymaması, astlarına bilgi sağlamada yardımcı olmasıdır.

Tablo 20. Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör Yükleri	Varyans Yüzdesi	Özdeğeri	Cronbach Alfa
F1-Kişilik Özellikleri		17,851	4,820	0,787
18. Cinsiyeti önemlidir	0,798			
23. Etkileyici bir fiziksel görünüme sahip olması önemlidir	0,728			
31. Düzenlediği Miting ve Tv programlarındaki performansı önemlidir	0,672			
27. Dindar olması önemlidir	0,624			
22. Canlı ve Enerjik olması önemlidir	0,594			
32. Kişisel çıkarları, toplumsal çıkarların gerisinde tutmalıdır	0,536			
F2- Karizmatiklik		16,798	4,535	0,932
39. Sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması gerekmektedir	0,803			
40. İçerisinde Bulunduğu zor şartlar altında en sağlıklı kararı verebilmelidir	0,774			
33. Kriz ve kargaşanın üstesinden gelebilmelidir	0,742			
34. Güven uyandırmalıdır	0,732			
38. Güçlü ikna kabiliyetine sahip olmalıdır	0,728			
35. Değişimin gücünü sağlayabilecek beyin ve yüreğe sahip olmalıdır	0,705			
42. Yaptığı işle ilgili derin bilgi sahibi olmalıdır	0,702			
36. Örnek davranışlar sergilemelidir	0,681			
41. Sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması gerekmektedir	0,651			
37. Yenilikçi olmalıdır	0,596			
F3- Otoriterlik		14,727	3,976	0,808
53. Söylediği her söz emir olarak algılanmalıdır	0,811			
58. Bir dereceye kadar alışılmamış ve kuraldışı davranmalıdır	0,754			
55. Kararları bizzat kendisi almalıdır	0,703			
49. Cezadan çok ödül sistemine ağırlık vermelidir	0,580			
51. Yönetimi altındakileri yönetim dışında tutmamalıdır	0,560			
50. Akılcı bir yönetme ve emretme gücüne sahip olmalıdır	0,483			
F4-Demokratiklik		11,217	3,028	0,771
70. Bilgi/kaynak sağlama yönünden yönetimi altındakilere katkıda bulunmalıdır	0,728			
61. Çevresinden gelecek görüşlere açık olmalıdır	0,718			
60. Demokratik bir kişilik olmalıdır	0,702			
68. Astlarına güven duymalıdır	0,604			
69. Astların yöneticilik becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmalıdır	0,518			

Ölçeğin geçerlilik testinde kullanılan faktör analizi sonucunda yapının geçerliliğini etkileyen ve aynı faktörde toplanmayan değişkenler ölçekten çıkarılmıştır. Yapının geçerliliğini ortaya koymak amacıyla yapılan geçerlilik testinden çıkarılan değişkenler şöyledir:

Faktör 1: Eğitim durumu önemlidir, yaşının genç olması önemlidir, memleketi önemlidir, hitabet yeteneği önemlidir, uygun bir toplumsal statüde bulunması önemlidir, içinden çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşıması önemlidir, uygun bir toplumsal statüde bulunması önemlidir, içinden çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşıması önemlidir, etnik konulara yaklaşımı önemlidir, milliyetçi olması önemlidir, kendine güveninin fazla olması önemlidir, siyasi tecrübe/deneyim sahibi olması önemlidir.

Faktör 2: kendisini takip edenler tarafından halktan biri olarak görülmelidir, vizyon sahibi olmalıdır, devrimci bir düşünce, üstün bir imaj ya da ideale sahip olmalıdır, Allah vergisi bir yeteneğe sahip olmalıdır, bezginliğin ümitsizliğin içerisinde bir ümit kaynağı olmalıdır, büyük oranda uzmanlaşmaya önem vermelidir.

Faktör 3: Tek karar alıcı olmamalıdır, saldırgan ve baskıcı bir kişiliğe sahip olmamalıdır, zorlama tehdit ve güç kullanmamalıdır, çok fazla bencil davranmamalıdır, yönetimi kişisel ve keyfi olmamalıdır.

Faktör 4: Yönetimi altındakileri tümüyle serbest bırakmalıdır, yetki kullanma hakkını tümüyle astlara bırakmalıdır, diğer astlarla benzer bir rol üstlenmelidir, güç kullanmaktan uzak durmalıdır, işlerin yerine getirilmesinde özendirme ve yönlendirmede bulunmalıdır, yönetimi altındakilere psikolojik tatmin sağlamalıdır.

9.4.3. Katılımcıların Faktörlere Katılma Düzeyleri

Katılımcıların faktörlere katılma düzeyleri incelenirken, belirlenen her bir faktör için ayrı değerlendirme yapılmıştır.

9.4.3.1. Kişisel Özellikler Faktörü

Tablo 21. Kişisel Özellikler Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart sapma
S.17.Eğitim Durumu Önemlidir	1,83	1,239
S.18.Cinsiyeti Önemlidir	2,46	1,678
S.19.Yaşının Genç Olması Önemlidir	3,92	1,400
S.20.Memleketi Önemlidir	3,27	1,202
S.21.Hitabet Yeteneği Önemlidir	2,53	1,360
S.22.Canlı ve Enerjik Olması Önemlidir	1,46	0,973
S.23.Etkileyici Bir Fiziksel Görünüşe Sahip Olması Önemlidir	2,09	1,436
S.24.Uygun Bir Toplumsal Statüde Bulunması Önemlidir	2,08	1,026
S.25. İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini S.Taşıması Önemlidir	2,24	0,991
S.26. Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir	2,00	0,900
S.27. Dindar Olması Önemlidir	1,97	1,365
S.28. Milliyetçi Olması Önemlidir	2,18	1,164
S.29. Kendine Güveninin Fazla Olması Önemlidir	2,06	1,012
S.30. Siyasi Tecrübe/deneyim Sahibi Olması Önemlidir	1,78	0,872
S.31. Düzenlediği Miting ve TV Programlarındaki Performansı Önemlidir	1,50	0,977
S.32. Kişisel Çıkarları Toplumsal Çıkarların Gerisinde Tutmalıdır.	1,41	0,966

(1=Kesinlikle Katılıyorum...5= Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablodan yapılan hesaplamalara göre liderin kişisel özellikleri aritmetik ortalama değeri olarak 2.17375 hesaplanmıştır. En beğenilen kişisel özellikler ise;

- 1.41 değeri ile “Kişisel çıkarları toplumsal çıkarların gerisinde tutmalıdır” seçeneğidir (Soru 32).

- İkinci sırada 1.46 değeri ile “Canlı ve enerjik olmalısı önemlidir” seçeneğidir (Soru 22).
- Üçüncü sırada 1.50 değeri ile “Düzenlediği miting ve TV programlarındaki performansı önemlidir” seçeneği (Soru 31) yer almaktadır.

9.4.3.2. Karizmatiklik Faktörü

Tablo 22. Karizmatiklik Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart sapma
S.33. Kriz ve Kargaşanın Üstesinden Gelebilmelidir	1,30	0,801
S.34. Güven Uyandırmalıdır	1,22	0,729
S.35. Değişimin Gücünü Sağlayabilecek Beyin ve Yüreğe Sahip Olmalıdır	1,26	0,740
S.36. Örnek Davranışlar Sergilemelidir	1,29	0,726
S.37. Yenilikçi Olmalıdır	1,26	0,698
S.38. Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır	1,34	0,807
S.39. Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekmemektedir	1,26	0,750
S.40. İçerisinde Bulunduğu Zor Şartlar Altında En Sağlıklı Kararı Verebilmelidir	1,28	0,786
S.41. Kişisel Becerilerinin Gücüyle Astlarında Büyük Etki Yaratmalıdır	1,40	0,845
S.42. Yaptığı İşle İlgili Derin Bilgi Sahibi Olmalıdır	1,33	0,767
S.43. Kendisini Takip Edenler Tarafından Halktan Biri Olarak Görülmelidir	1,44	0,882
S.44. Vizyon Sahibi Olmalıdır	1,41	0,852
S.45. Devrimci Bir Düşünce, Üstün Bir İmaj ya da İdeale Sahip Olmalıdır	1,49	0,924
S.46. Allah Vergisi Bir Yeteneğe Sahip Olmalıdır	2,40	1,122
S.47. Bezginliğin, Ümitsizliğin İçerisinde Bir Ümit Kaynağı Olmalıdır	1,40	0,788
S.48. Büyük Oranda Uzmanlaşmaya Önem Vermelidir.	1,43	0,874

(1=Kesinlikle Katılıyorum...5= Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablodan yapılan hesaplamalara göre liderin karizmatiklik özellikleri ortalama değeri olarak 1.406875 hesaplanmıştır. En beğenilen karizmatiklik özellikler ise;

- 1.22 değeri ile “Güven uyandırmalıdır” seçeneğidir (Soru 34).
- İkinci sırada 1.26 değeri ile “Değişimin gücünü sağlayabilecek beyin ve yüreğe sahip olmalıdır, Yenilikçi olmalıdır ve Sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması gerekmektedir” seçenekleri yer almaktadır (Soru 35-37-39).
- Üçüncü sırada 1.28 değeri ile “İçerisinde bulunduğu zor şartlar altında en sağlıklı kararı verebilmelidir” seçeneği (Soru 40) yer almaktadır.

9.4.3.3. Otoriterlik Faktörü

Tablo 23. Otoriterlik Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart sapma
S.49. Cezadan Çok Ödül Sistemine Ağırlık Vermelidir	1,73	1,084
S.50. Akılcı Bir Yönetme ve Emretme Gücüne Sahip Olmalıdır	1,60	1,004
S.51. Yönetimi Altındakileri Yönetim Dışında Tutmamalıdır	1,63	1,063
S.52. Tek Karar Alıcı Olmamalıdır	1,45	0,932
S.53. Söylediği Her Söz Emir Olarak Algılanmalıdır	2,39	1,638
S.54. Saldırgan ve Baskıcı Bir Kişiliğe Sahip Olmamalıdır	3,33	1,770
S.55. Kararları Bizzat Kendisi Almalıdır	2,37	1,960
S.56. Zorlama Tehdit ve Güz Kullanmamalıdır	3,18	2,111
S.57. Çok Fazla Bencil Davranmamalıdır	1,91	0,878
S.58. Bir Dereceye Kadar Alışılmamış ve Kuraldışı Davranmalıdır	2,12	1,439
S.59. Yönetimi, Kişisel ve Keyfi Olmamalıdır.	1,95	1,035

(1=Kesinlikle Katılıyorum...5= Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablodan yapılan hesaplamalara göre liderin otoriterlik özellikleri ortalama değeri olarak 2.15090909 hesaplanmıştır. En beğenilen otoriterlik özellikler ise;

- 1.45 değeri ile “Tek karar alıcı olmamalıdır” seçeneğidir (Soru 52).
- İkinci sırada 1.60 değeri ile “Akılcı bir yönetme ve emretme gücüne sahip olmalıdır” seçeneği yer almaktadır (Soru 50).
- Üçüncü sırada 1.63 değeri ile “Yönetimi altındakileri yönetimi dışında tutmamalıdır” seçeneği (Soru 51) yer almaktadır.

9.4.3.4. Demokratiklik Faktörü

Tablo 24. Demokratiklik Faktörü Tablosu

Değişken	Ortalama	Standart sapma
60. Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır	1,39	0,928
61. Çevresinden Gelecek Görüşlere Açık Olmalıdır	1,36	0,894
62. Yönetimi Altındakileri Tümüyle Serbest Bırakmalıdır	2,39	1,654
63. Yetki Kullanma Hakkını Tümüyle Astlara Bırakmalıdır	3,98	1,394
64. Diğer Astlarla Benzer Bir Rol Üstenmelidir	3,76	1,467
65. Güç Kullanmaktan Uzak Durmalıdır	3,31	1,658
66. İşlerin Yerine Getirilmesinde Özendirme ve Yönlendirmede Bulunmalıdır	2,30	1,099
67. Yönetimi Altındakilere Psikolojik Tatmin Sağlamalıdır	1,93	0,834
68. Astlarına Güven Duymalıdır	2,03	0,941
69. Astların Yöneticilik Becerilerini Geliştirmelerine Katkıda Bulunmalıdır	1,44	0,795
70. Bilgi / Kaynak Sağlama Yönünde Yönetimi Altındakilere Katkıda Bulunmalıdır.	1,37	0,767

(1=Kesinlikle Katılıyorum...5= Kesinlikle Katılmıyorum)

Tablodan yapılan hesaplamalara göre liderin demokratiklik özellikleri ortalama değeri olarak 2.2963636 hesaplanmıştır. En beğenilen demokratiklik özellikler ise;

- 1.36 değeri ile “Çevresinden gelecek görüşlere açık olmalıdır” seçeneğidir (Soru 61).

- İkinci sırada 1.37 değeri ile “Bilgi/kaynak sağlama yönünde yönetimi altındakilere katkıda bulunmalıdır” seçeneği yer almaktadır (Soru 70).
- Üçüncü sırada 1.39 değeri ile “Demokratik bir kişilik olmalıdır” seçeneği (Soru 60) yer almaktadır.

Anket uygulamasının son kısmında lider özelliklerine yönelik sorular bulunmaktadır. Bunlar 4 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; liderin kişisel özellikleri, karizmatikliği, otoriterliği ve demokratikliğidir. Yapılan değerlendirme sonrasında her bir faktöre ait sorulara verilen yanıtlar incelenmiş ve bunun sonucunda hangi faktörün daha çok tercih edildiği ve faktörler içindeki en çok tercih edilen özellik ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçları aşağıda yer bulmaktadır.

Liderlik faktörlerinin tercih sıralaması ise şu şekilde ortaya çıkmıştır:

1. Karizmatiklik: 22.51 toplam, 1.406875 aritmetik ortalama
2. Otoriterlik: 23.66 toplam, 2.1509090 aritmetik ortalama
3. Kişisel Özellikler: 34.78 toplam, 2.17375 aritmetik ortalama
4. Demokratiklik: 25.26 toplam, 2.2963636 aritmetik ortalama

Bu sonuçlardan hareketle, Likert ölçeğine göre (1-Kesinlikle Katılıyorum 2-Katılıyorum 3-Kararsızım 4-Katılmıyorum 5- Kesinlikle katılmıyorum) değerlendirildiği zaman Karizmatiklik faktörünün en önemli tercih olduğu ortaya çıkmaktadır. İkinci sırada otoriterlik, üçüncü sırada kişisel özellikler ve son sırada ise demokratiklik yer almaktadır.

9.4.4. Değişkenler Arası İlişki Analizleri Sonuçları

En çok kullanılan parametrik olmayan testlerden biri olan chi-square testleri genellikle nominal ve ordinal türde veri setlerinin test edilmesinde kullanılmaktadır. Rastsal örnekleme yöntemiyle oluşturulan örnek veri setinin belli bir olasılık dağılımına sahip popülasyondan elde edilip edilmediğinin test edilmesi amaçlanmaktadır (Özsoy, 2010: 328). Araştırmada chi-square testinin kullanılmasının amacı, iki farklı değişken arasındaki ilişkinin tespit edilmesidir.

Gözlenen frekanslar ile beklenen frekansların arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı temeline dayanan bu testte niteliksel olarak belirtilen veriler kullanılır (Güngör, Bulut, 2008: 84). Chi-square analizleri %95 güven aralığında $P=0.05$ anlamlılık düzeyine göre değerlendirilmiştir. $\alpha = 0.05$ anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak $P= 0.000$ bulunmuştur.

$P=0.000<0.05$ olduğu için yapılan chi-square testlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 25. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Ve Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Seçmen Tercihinde En Önemli Unsur Liderdir	Beğenilen Siyasi Lider									
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Mustafa Destici	Mustafa Kamalak	Namık Kemal Zeybek	Osman Pamukoğlu	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Diğer	Toplam
Kesinlikle Katılıyorum	97(%19.7)	66 (%13.4)	5(%1)	9(%1.8)	3(%0.6)	22 (%4.5)	222(%45.1)	30(%6.1)	38(%7.7)	492
Katılıyorum	23(%20.7)	17(%15.3)	1(%0.9)	1(%0.9)	0	7(%6.3)	55(%49.5)	2(%1.8)	5(%4.5)	111
Kararsızım	13(%22)	12(%20)	0	1(%1.7)	0	1(%1.7)	28(%47.5)	1(%1.7)	3(%5.1)	59
Katılmıyorum	4(%23.5)	3(%17.6)	0	0	0	0	7(%41.2)	1(%5.9)	2(%11.8)	17
Kesinlikle Katılmıyorum	3(%37.5)	2(%25)	0	0	0	2(%25)	1(%1.25)	0	0	8
Toplam	140(%20.4)	100(%14.6)	6(%0.9)	11(%1.6)	3(%0.4)	32(%4.7)	313(%45.6)	34(%4.9)	48(%7)	687

Araştırmada, seçmen tercihinde liderliğin önemli bir unsur olduğunu düşünenler ile, bunların beğendikleri liderler arasındaki ilişkisi değerlendirilmiştir. Buna göre; liderliğin önemli bir unsur olduğunu düşünenlerin sayısı kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum cevapları bir arada düşünüldüğü zaman 603 olmaktadır. En yüksek ortalama ise, kesinlikle katılanlar arasında %45.1 ile R. Tayyip Erdoğan’a aittir. Arkasından ise %19.7 ile Devlet Bahçeli gelmektedir.

Tablo 26. Sürekli Tercih Edilen Bir Siyasi Parti Olup Olmadığı İle, Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

	Liderlik Önemli Bir Unsurdur					
Sürekli Tercih Ettiğiniz Bir Siyasi Parti Var mı?	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Evet	295(%73)	64 (%15.8)	31(%7.7)	11(%2.7)	3(%0.7)	404
Hayır	197(%69.8)	46(%16.3)	28(%10)	6(%2.1)	5(%1.5)	282
Toplam	492	110	59	17	8	686

Araştırmada liderliğin önemli bir unsur olduğunu düşünenler ile, sürekli tercih edilen bir siyasi parti olup olmadığı ilişkisinin değerlendirilmesine yönelik yapılan ilişki incelemesinde sürekli bir siyasi parti tercih edenlerin liderliğin önemli bir unsur olduğu konusunda kesinlikle katıldıkları ortaya çıkmıştır. Oranı ise %73'tür. Yine aynı şekilde sürekli bir siyasi parti tercihi bulunmadığı halde, liderliğin önemli bir unsur olduğu konusunda kesinlikle katıldıklarını söyleyenlerin oranı sürekli bir siyasi parti tercihi olmayanların arasında %69.8 ile en yüksek orandadır.

Tablo 27. Seçmenlerin Oy Verme Tercihleri İle Beğendikleri Siyasi Parti Lideri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Oy Verme Tanımlaması	Beğenilen Siyasi Lider									
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Mustafa Destici	Mustafa Kamalak	N. Kemal Zeybek	Osman Pamukoğlu	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Diğer	Toplam
Sürekli Aynı Siyasi Partiye Oy Veririm	57(%23.1)	49 (%19.8)	1(%1)	8(%3.2)	1(%0.4)	3 (%1.2)	95(%38.5)	22(%8.9)	11(%4.5)	247
Genelde Aklımda Oy Vereceğim İki Siyasi Parti Vardır	9(%18.4)	11(%22.4)	0	1(%2)	0	2(%4.1)	22(%49.5)	2(%4.1)	2(%4.1)	49
Yeni Söylemleri Olan, Yeni Ortaya Çıkmış Bir Siyasi Partiye Oy Veririm	3(%12)	4(%16)	0	1(%4)	0	5(%20)	12(%48)	0	0	25
Her Seferinde Başka Bir Partiye Oy Veririm	2(%28.6)	0	0	0	0	0	4(%57.1)	0	1(%14.3)	7
Sandık Başında Aklıma Gelen Partiye Oy Veririm	2(%20)	0	1(%10)	0	1(%10)	2(%20)	3(%30)	0	1(%10)	10
Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm	32(%20.3)	15(%9.5)	3(%1.9)	1(%0.6)	1(%0.6)	14(%8.9)	67(%42.4)	6(%3.8)	19(%12)	158
Ailem ve Arkadaşlarımla Konuştuktan Sonra Oy Veririm	29(%21)	14(%10.1)	1(%0.7)	0	0	4(%2.9)	82(%59.4)	0	8(%5.8)	138
Diğer	6(%11.5)	7(%3.5)	0	0	0	2(%3.8)	27(%51.9)	4(%7.7)	6(%11.5)	52
Toplam	140	100	6	11	3	32	312	34	48	686

Seçmenlerin oy verme tanımlaması ile beğendikleri siyasi parti lideri arasındaki ilişki değerlendirilmesinde, cevaplayıcıların yoğunlukta olarak sürekli aynı partiye oy vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. Sürekli aynı partiye oy verenler ise beğendikleri lider olarak %38.5 oran ile R. Tayyip Erdoğan’dan yana tercihte bulunmuşlardır. Oy verme tanımlamasında ikinci sırada “Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm” tercihi yer almaktadır. Bu tercihte de R. Tayyip Erdoğan %42.4 oran ile ilk sırada yer alırken, ardından %20.3 ile Devlet Bahçeli gelmektedir.

Tablo 28. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler İle Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Siyasi Parti Değişikliği				
Seçmen Tercihinde En Önemli Unsur Liderdir	Evet	Hayır	Yeni Yöneticiye Göre Değişir	Diğer	Toplam
Kesinlikle Katılıyorum	321(%65.2)	91(%18.5)	28(%5.7)	52(%10.6)	492
Katılıyorum	78(%70.3)	18(%16.2)	8(%7.2)	7(%6.3)	111
Kararsızım	34(%57.6)	13(%22)	5(%8.5)	7(%11.9)	59
Katılmıyorum	7(%41.2)	7(%41.2)	1(%5.9)	2(%11.8)	17
Kesinlikle Katılmıyorum	5(%62.5)	1(%12.5)	0	2(%25)	8
Toplam	445(%64.8)	130(%18.9)	42(%6.1)	70(%10.2)	687

Araştırmada “seçmen tercihlerinin belirmesinde en önemli unsur liderdir” şeklinde düşünenlerin, beğendikleri liderin partiyi bırakması durumunda siyasi parti tercihlerinde değişiklik olup olmayacağının değerlendirilmesine yönelik yapılan analizde ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir: liderin en önemli unsur

olduğunu düşünenlerin %64.8'i beğendikleri liderin partiyi bırakması durumunda siyasi parti tercihlerinde değişiklik olacağını belirtmişlerdir. Tercihlerinde herhangi bir değişiklik olmayacakların oranı %18.9'dur. Bunun yanında yeni gelecek olan liderin kim olacağına göre tercihlerinde değişiklik yapabileceklerin oranı ise %6.1'dir.

Tablo 29. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler İle Seçimlerden Bu Güne Kadar Siyasi Parti Tercihlerinde Değişiklik Olanlar Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

Seçmen Tercihinde En Önemli Unsur Liderdir	Son Seçimden Bu Yana Siyasi Tercihinizde Değişiklik Oldu mu?		
	Evet	Hayır	Toplam
Kesinlikle Katılıyorum	88 (%17.9)	403(%82.1)	491
Katılıyorum	23(%20.9)	87(%79.1)	110
Kararsızım	17(%28.8)	42(%71.2)	59
Katılmıyorum	3(%17.6)	14(%82.4)	17
Kesinlikle Katılmıyorum	4(%50)	4(%50)	8
Toplam	135(%19.7)	550(%80.3)	685

Seçmen tercihinde liderliğin önemli bir unsur olduğu konusunda kesinlikle katılanların son seçimden bu yana tercihlerinde çok değişiklik olmadığı ortaya çıkmıştır. Oranı %82.1'dir. Liderliğin seçmen tercihinde önemli bir unsur olduğu konusunda kararsız olanların oranı, son seçimlerden bu yana siyasi tercihlerinde değişiklik olan kişilerin oranları arasında yüksek seviyelerde yer almaktadır ve oranı %42'dir.

Tablo 30. Beğenilen Siyasi Lider İle Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği					
Lider	Evet	Hayır	Yeni Yöneticiye Göre Değişir	Diğer	Toplam
Devlet Bahçeli	112 (%80)	14(%10)	8	6	140
Kemal Kılıçdaroğlu	54(%54)	30(%30)	5	11	100
Mustafa Destici	2(%33.3)	3(%50)	1	0	6
Mustafa Kamalak	4(%36.4)	3(%27.3)	3	1	11
N. Kemal Zeybek	0	2(%66.7)	1	0	3
Osman Pamukoğlu	24(%75)	4(%12.5)	2	2	32
R. Tayyip Erdoğan	203(%64.9)	59(%18.8)	20	31	313
Selahattin Demirtaş	17(%50)	2(%5.9)	2	13	34
Diğer	29(%60.4)	13(%27.1)	0	6	48
Toplam	445(%64.8)	130(%18.9)	42	70	687

Araştırmada, beğenilen lider tercihlerinin yanı sıra, beğenilen liderin siyasi partiyi bırakması durumunda siyasi parti tercihlerinde değişiklik olup olmayacağı sorusu sorulmuş ve bu iki sorunun değerlendirilmesi yapılmıştır. Tabloya göre, liderin siyasi partisini bırakması durumunda tercihlerin değişeceği yönünde cevap alınmıştır. 445 cevaplayıcı bu yönde kararlarını bildirmişlerdir. Oranları ise %64.8’dir. Bunun yanında Devlet Bahçeli’nin siyasi partisini bırakması durumunda siyasi tercihleri değişecek olan kişiler en yüksek oran olan %80’dir. İkinci sırada %75 ile Osman Pamukoğlu, üçüncü sırada ise %64.9 ile Recep Tayyip Erdoğan yer almaktadır. Ayrıca, siyasi parti lideri değişse bile siyasi tercihlerini değiştirmeyecekleri yönünde oy kullananların en yüksek oranı ise %66.7 ile Namık Kemal Zeybek’e aittir.

Tablo 31. Oy Verme Tercihleri İle Siyasete İlgili Düzeyleri Arasında Bir İlişkiyi Gösteren Tablo

Oy Verme Tercihleri	Siyasete İlgili Düzeyi						Toplam
	Siyasetle hiç ilgilenmiyorum	Siyasetle biraz ilgilenirim	Tv ve gazetelerde siyasetle ilgili haberleri takip ederim	Siyasi parti miting gösteri ve toplantılarına katılıyorum	Siyasi tartışmalar katılıyorum	Bir siyasi partiye üyeyim	
Sürekli aynı partiye oy veririm	48(%19.4)	95 (%38.5)	46(%18.6)	11(%4.5)	35(%14.2)	12 (%4.9)	247
Genelde aklımda oy vereceğim iki parti vardır	12(%24.5)	25(%51)	8(%16.3)	0	4(%8.2)	0	49
Yeni ortaya çıkmış bir partiye oy veririm	5(%20)	15(%60)	4(%16)	1(%4)	0	0	25
Her seferinde başka partiye oy veririm	1(%14.3)	2(%28.6)	3(%42.9)	0	1(%14.3)	0	7
Sandık başında aklıma gelen partiye oy veririm	4(%40)	1(%10)	3(%30)	0	2(%20)	0	10
Seçim kampanyalarından sonra oy veririm	18(%1.4)	46(%29.1)	22(%13.9)	4(%2.5)	67(%42.4)	1(%0.6)	158
Ailem ve arkadaşlarımla konuştuktan sonra oy veririm	61(%44.2)	28(%20.3)	10(%7.2)	0	39(%28.3)	0	138
Diğer	11(%21.2)	18(%34.6)	16(%30.8)	5(%9.6)	1(%1.9)	1(%1.9)	52
Toplam	160(%23.3)	230(%33.5)	112(%16.3)	21(%3.1)	149(%21.7)	14(%2.0)	686

Tabloda siyasete ilgi düzeyleri ile oy verme tercihleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre “Siyasetle Biraz İlgilenirim” diyerek “Sürekli Aynı Partiye” oy verenlerin oranı % 38.5’tir. Siyasetle hiç ilgilenmeyerek sürekli aynı partiye oy verenlerin oranı ise % 19.4’tür. Bir siyasi partiye üye olup, sürekli aynı partiye oy verenlerin oranı ise %4.9’dur. Oran olarak değerlendirildiğinde siyasetle hiç ilgilenmeyenlerin arasından %44.2’si ailesi ve arkadaşlarıyla konuştuğundan sonra kime oy vereceklerine karar vermektedirler.

Tablo32. Cinsiyet İle Sürekli Tercih Edilen Siyasi Parti Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

Cinsiyet	Sürekli Tercih Edilen Parti Var mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Kadın	193 (%59.4)	132(%40.6)	325
Erkek	209 (%58.2)	150 (%41.8)	359
Toplam	402	282	684

Cinsiyet ile sürekli tercih edilen bir partinin olup olmadığı ilişkisi incelendiği zaman 402 tercihle “evet” cevabı alındığı ortaya çıkmıştır ve oransal olarak değerlendirildiğinde Kadınların “evet” oranı %59.4, erkeklerin ise %58.2’dir. Kadın ve erkek ayrımında sürekli bir partinin tercih edilip edilmemesi noktasında yakın sonuçlar çıkmaktadır.

Tablo 33. Cinsiyet İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Beğenilen Siyasi Lider									
Cinsiyet	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Mustafa Destici	Mustafa Kamalak	N. Kemal Zeybek	Osman Pamukoğlu	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Diğer	Toplam
Kadın	61(%18.7)	58(%17.8)	3(%0.9)	6(%1.8)	0	6(%1.8)	161(%49.4)	10(%3.1)	21(%6.4)	326
Erkek	79(%22)	42(%11.7)	3(%0.8)	5(%1.4)	3(%0.8)	26(%7.2)	150(%41.8)	24(%6.7)	27(%7.5)	359
Toplam	140(%20.4)	100(%14.6)	6(%0.9)	11(%1.6)	3(%0.4)	32(%4.7)	311(%45.4)	34(%5)	48(%7)	685

Araştırmada ortaya çıkan “Beğenilen siyasi lider” ve “cinsiyet” arasındaki ilişkide hem kadınların hem de erkeklerin ağırlıklı olarak R. Tayyip Erdoğan’ı beğendikleri ortaya çıkmıştır. R. Tayyip Erdoğan toplamda %45.4 ortalamaya sahiptir. Aynı şekilde ikinci sırada ise Devlet Bahçeli gelmektedir. Oranı ise, %20.4’tür.

Tablo 34. Cinsiyet ve Oy Verme Tercihi İlişkisini Gösteren Tablo

	Oy Verme Tercihleri								
Cinsiyet	Sürekli aynı siyasi partiye oy veririm	Genelde aklımda oy vereceğim iki siyasi parti vardır	Yeni söylemleri olan yeni ortaya çıkmış bir siyasi partiye oy veririm	Her seferinde başka bir partiye oy veririm	Sandık başında aklıma gelen partiye oy veririm	Seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oy veririm	Ailem ve arkadaşlarımla konuştuktan sonra oy veririm	Diğer	Toplam
Kadın	110(%33.8)	30(%9.2)	11(%3.4)	2(%0.6)	2(%0.6)	65(%20)	83(%25.5)	22(%6.8)	325
Erkek	137(%38.2)	19(%5.3)	14(%3.9)	5(%1.4)	8(%2.2)	92(%25.6)	54(%15)	30(%8.41)	359
Toplam	247(%36.1)	49(%7.2)	25(%3.7)	7(%1)	10(%1.5)	157(%23)	137(%20)	52(%7.6)	684

Cinsiyet ve oy verme tercihleri ilişkisi incelendiği zaman, kadınların ve erkeklerin ağırlıklı olarak sürekli aynı siyasi partiye oy verdikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, “Ailem ve arkadaşlarımla konuştuktan sonra oy veririm” seçeneğini kadınların %25.5 oranla tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Her seferinde başka bir partiye oy verenlerin oranları ise %1’dir.

Tablo 35. Cinsiyet ve Siyasete İlgili Düzeyi İlişkisini Gösteren Tablo

	Siyasete İlgili Düzeyi						
Cinsiyet	Siyasetle hiç ilgilenmiyorum	Siyasetle biraz ilgilenirim	Tv ve gazetelerde siyasetle ilgili haberleri takip ederim	Siyasi parti miting gösteri ve toplantılarına katılıyorum	Siyasi tartışmalara katılıyorum	Bir siyasi partiye üyeyim	Toplam
Kadın	107(%32.8)	119(%36.5)	52(%16)	10(%3.1)	32(%9.8)	6(%1.8)	326
Erkek	52(%14.5)	111(%30.9)	61(%17)	11(%3.1)	116(%32.3)	8(%2.2)	359
Toplam	159(%23.2)	230(%33.6)	113(%16.5)	21(%3.1)	148(%21.6)	14(%2)	685

Tabloda cinsiyet ve siyasete ilgi düzeyi ilişkisi gösterilmektedir. Buna göre, kadınların %36.5'i "Siyasetle Biraz İlgilenirim" tercihini en fazla seçerken, erkekler ise %32.3 ile "Siyasi tartışmalara katılıyorum" tercihini seçmişlerdir. Kadın ve erkeklerin oransal olarak eşit olduğu nokta ise "siyasi parti miting gösteri ve toplantılarına katılıyorum" faaliyeti olmuştur.

Tablo 36. Cinsiyet İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Seçmen Tercihinde Lider Önemli Bir Faktördür					
Cinsiyet	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Kadın	233(%71.2)	61(%18.7)	22(%6.7)	7(%2.1)	3(%0.9)	326
Erkek	257(%71.6)	50(%13.9)	37(%10.3)	10(%2.8)	5(%1.4)	359
Toplam	490(%71.5)	111(%16.2)	59(%8.6)	17(%2.5)	8(%1.2)	685

Cinsiyet tercihinde liderin önemli bir faktör olduğu konusunda kesinlikle katılan kadınların oranı %71.2, erkeklerin oranı ise %71.6'dır.

Tablo 37. Cinsiyet İle Beğeni Kazanmış Bir Siyasi Parti Yöneticisinin Ayrılması/Tekrar Yönetici Olmaması Durumunda Parti Kararının Değişip Değişmeyeceği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Tercih Edilen Liderin Değişmesi Durumunda Siyasi Tercihteki Değişim Durumu				
Cinsiyet	Evet	Hayır	Yeni yöneticinin kim olduğuna göre değişir	Diğer	Toplam
Kadın	202(%62)	75(%23)	20(%6.1)	29(%8.9)	326
Erkek	241(%67.1)	55(%15.3)	22(%6.1)	41(%14.1)	359
Toplam	443(%64.7)	130(%19)	42(%6.1)	70(%10.2)	685

Tercih Edilen Liderin Değişmesi Durumunda Siyasi Tercihteki Değişim Durumu ile Cinsiyet İlişkisinde kadın ve erkeklerin “Evet” tercihinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Tercihin yeni yöneticinin kim olduğuna göre değişmesi durumu ise hem kadında hem de erkekte %6.1 ile aynı seviyededir.

Tablo 38. Medeni Durum İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Seçmen Tercihinde Lider Önemli Bir Faktördür					
Medeni Durum	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Evli	223(%68.1)	57(%17.5)	33(%10.1)	9(%2.8)	5(%1.5)	327
Bekar	263(%74.7)	53(%15.1)	25(%7.1)	8(%2.3)	3(%0.9)	352
Toplam	486(%71.6)	110(%16.2)	58(%8.5)	17(%2.5)	8(%1.2)	679

Bu ilişkide, hem evlilerde hem bekarlarda en yüksek ortalama “kesinlikle katılıyorum” tercihi seçilmiştir. Evlilerde oran %68.1 iken, bekarlarda %74.7’dir. “Kesinlikle katılmıyorum” ise her ikisinde de en düşük seviyededir.

Tablo 39. Yaş İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

Yaş	Beğenilen Siyasi Lider									
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Mustafa Destici	Mustafa Kamalak	N. Kemal Zeybek	Osman Pamukoğlu	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Diğer	Toplam
19-24 arası	60(%21.4)	39(%13.9)	5(%1.8)	9(%3.2)	2(%0.7)	6(%2.1)	114(%40.7)	23(%8.2)	22(%7.9)	280
25-32 arası	23(%24.2)	11(%11.6)	0	0	0	7(%7.4)	47(%49.5)	1(%1.1)	6(%6.3)	95
33-40 arası	26(%24.5)	22(%20.8)	0	2(%1.9)	0	9(%8.5)	35(%33)	6(%5.7)	6(%5.7)	106
41-47 arası	18(%19.4)	10(%10.8)	0	0	0	5(%5.4)	50(%53.8)	3(%3.2)	7(%7.5)	93
48-53 arası	10(%17.5)	11(%19.3)	0	0	1(%1.8)	0	30(%52.6)	0	5(%8.8)	57
54-60 arası	3(%11.1)	4(%14.8)	1(%3.7)	0	0	2(%7.4)	15(%55.6)	1(%3.7)	1(%3.7)	27
61 ve üstü	0	3(%10.7)	0	0	0	3(%10.7)	21(%75)	0	1(%3.6)	28
Toplam	140(%20.4)	100(%14.6)	6(%0.9)	11(%1.6)	3(%0.4)	32(%4.7)	312(%45.5)	34(%5)	48(%7)	686

Beğenilen Siyasi Lider Yaş İlişkisi Değerlendirmesinde, tüm yaş grupları içinde R. Tayyip Erdoğan'ın %45.5 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. 61 ve üstü yaş gruplarında ise bu oran %75 ile en yüksek seviyededir.

Tablo 40. Eğitim Durumu ve Beğenilen Siyasi Lider İlişkisini Gösteren Tablo

	Beğenilen Siyasi Lider									
Eğitim	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Mustafa Destici	Mustafa Kamalak	N. Kemal Zeybek	Osman Pamukoğlu	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Diğer	Toplam
Okur-yazar değil	0	0	0	0	0	0	2(%100)	0	0	2
İlköğretim	23(%12.2)	32(%16.8)	1(%0.5)	1(%0.5)	0	9(%4.7)	107(%56.3)	7(%3.7)	10(%5.3)	190
Ortaöğretim	43(%25.7)	23(%13.8)	2(%1.2)	0	0	8(%4.8)	78(%46.7)	1(%0.6)	12(%7.2)	167
Üniversite	73(%23.2)	43(%13.7)	3(%1)	10(%3.2)	3(%1)	11(%3.5)	121(%38.5)	26(%8.3)	24(%7.6)	314
Yüksek Öğretim	1(%8.3)	1(%8.3)	0	0	0	3(%25)	5(%41)	0	2(%16.7)	12
Toplam	140(%20.4)	99(%14.5)	6(%0.9)	11(%1.6)	3(%0.4)	31(%4.5)	313(%45.7)	34(%5)	48(%7)	685

Eğitim durumu ve beğenilen siyasi lider ilişkisinde; en yüksek oran %45.7 ile R. Tayyip Erdoğan’a aittir. İlköğretim mezunu olanların ilk tercihi R. Tayyip Erdoğan, ikinci tercihi ise Kemal Kılıçdaroğlu’dur. Ortaöğretim ve üniversite mezunu olanların ilk tercihi aynı iken, ikinci tercihleri Devlet Bahçeli’dir. Yüksek öğretim seviyesinde olanları ise yine ilk tercihleri aynı iken, ikinci tercihleri Osman Pamukoğlu’dur. Oranı ise %25’tir.

Tablo 41. Eğitim Durumu İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiyeye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Seçmen Tercihinde Lider Önemli Bir Faktördür					
Eğitim	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Okur-yazar değil	1(%50)	1(%50)	0	0	0	2
İlköğretim	126(%66.3)	38(%20)	19(%10)	6(%3.2)	1(%0.5)	190
Ortaöğretim	123(%73.7)	24(%14.4)	14(%8.4)	3(%1.8)	3(%1.8)	167
Üniversite	232(%73.9)	46(%14.6)	26(%8.3)	7(%2.2)	3(%1)	314
Yüksek Öğretim	9(%75)	2(%16.7)	0	1(%8.3)	0	12
Toplam	491(%71.7)	111(%16.2)	59(%8.6)	17(%2.5)	7(%1)	685

Bütün eğitim durumlarında liderliğin seçmen tercihinde önemli bir faktör olduğu düşünülmüştür. Genel ortalaması “kesinlikle katılıyorum” ve “katılıyorum” faktörleri toplandığı zaman 87.9’dur. Bütün eğitim seviyeleri toplandığı zaman “kesinlikle katılmıyorum” diyenlerin oranı ise %1’dir.

Tablo 42. Gelir Durumu İle Beğenilen Siyasi Lider Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

Gelir Durumu	Beğenilen Siyasi Lider									
	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	Mustafa Destici	Mustafa Kamalak	N. Kemal Zeybek	Osman Pamukoğlu	R. Tayyip Erdoğan	Selahattin Demirtaş	Diğer	Toplam
700 TL altı	15(%15.2)	13(%13.1)	1(%1)	3(%3)	1(%1)	4(%4)	43(%43.3)	7(%7.1)	12(%12.1)	99
701-1250TL arası	59(%22.3)	33(%12.5)	1(%0.4)	1(%0.4)	1(%0.4)	11(%4.2)	128(%48.3)	17(%6.4)	14(%5.3)	265
1251-2000 TL arası	35(%19.4)	34(%18.9)	1(%0.6)	4(%2.2)	0	11(%6.1)	79(%43.9)	6(%3.3)	10(%5.6)	180
2001- 3000 TL arası	21(%21)	11(%11)	2(%2)	3(%3)	1(%1)	3(%3)	49(%49)	3(%3)	7(%7)	100
3001- 4000 TL arası	7(%25)	5(%17.9)	1(%3.6)	0	0	1(%3.6)	11(%39.3)	1(%3.6)	2(%7.1)	28
4001- 5000 TL arası	2(%40)	2(%40)	0	0	0	1(%20)	0	0	0	5
5001 TL ve üstü	0	2(%28.6)	0	0	0	1(%14.3)	1(%14.3)	0	3(%42.9)	7
Toplam	139(%20.3)	100(%14.6)	6(%0.9)	11(%1.6)	3(%0.4)	32(%4.7)	311(%45.5)	34(%5)	48(%7)	684

Tabloda beğenilen siyasi lider ve gelir durumu ilişkisi incelenmiştir. Buna göre 4000TL ve altı gelir grubunda ilk tercihlerde R. Tayyip Erdoğan yer alırken, 4001-5000 TL arası gelir grubunda ilk sırada Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu %40 oran ilk sırada yer almaktadır. 5001 TL ve üstü gelir grubunda ise diğer lider seçenekleri %42.9 ile ilk sırada iken ikinci sırada Kemal Kılıçdaroğlu yer almaktadır.

Tablo 43. Gelir Durumu İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiyeye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

	Seçmen Tercihinde Lider Önemli Bir Faktördür					
Gelir	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
700 TL altı	73(%73.7)	16(%16.2)	7(%7.1)	2(%1)	1(%1)	99
701-1250TL arası	196(%74)	36(%13.6)	28(%10.6)	3(%1.1)	2(%0.8)	265
1251-2000 TL arası	121(%67.2)	36(%20)	15(%8.3)	4(%2.2)	4(%2.2)	180
2001- 3000 TL arası	71(%71)	16(%16)	8(%8)	4(%4)	1(%1)	100
3001- 4000 TL arası	17(%60.7)	6(%21.4)	1(%3.6)	4(%14.3)	0	28
4001- 5000 TL arası	4(%80)	1(%20)	0	0	0	5
5001 TL ve üstü	7(%100)	0	0	0	0	7
Toplam	489	111	59	17	8	684

Tabloda, seçmen tercihinde liderin önemli bir faktör olduğunu düşünenlerin oranı her gelir grubunda yüksek görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir husus, gelir durumu 4001TL ve üstü grupta lider faktörünün önemli bir unsur olduğu noktasında “kesinlikle katılanların” oranları en yüksek seviyededir. 701-1250TL geliri olanlar arasında “kesinlikle katılanların” oranı ise %74’tür.

Tablo 44. Siyasete İlgî Düzeyleri İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo

	Seçmen Tercihinde Lider Önemli Bir Faktördür					
Siyasete İlgî Düzeyleri	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Siyasetle hiç ilgilenmiyorum	116(%72.5)	30(%18.8)	9(%5.6)	1(%0.6)	4(%2.5)	160
Siyasetle biraz ilgilenirim	161(%70)	40(%17.4)	22(%9.6)	5(%2.2)	2(%0.9)	230
Tv ve gazetede siyasetle ilgili haberleri takip ederim	86(%76.1)	8(%7.1)	10(%8.8)	8(%7.1)	1(%0.9)	113
Siyasi parti miting gösteri ve toplantılarına katılıyorum	13(%61.9)	6(%28.6)	1(%4.8)	1(%4.8)	0	21
Siyasi tartışmalara katılıyorum	104(%69.8)	25(%16.8)	17(%11.4)	2(%1.3)	1(%0.7)	149
Bir siyasi partiye üyeyim	12(%85.7)	2(%14.3)	0	0	0	14
Toplam	492(%71.6)	111(%16.2)	59(%8.6)	17(%2.5)	8(%1.2)	687

Tabloda seçmen tercihinde liderin önem faktörü ve siyasete ilgi düzeyi ilişkisi incelenmiştir. Buna göre; bütün siyasi ilgi düzeylerinde liderlik seçmen tercihinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. En yüksek oran ise, bir siyasi partiye üye olanlara ait olup, %85.7'dir. İkinci sırada ise "Tv ve gazetede siyasetle ilgili haberleri takip" ederek kesinlikle katılanlar bulunmaktadır. Oranları ise, %76.1'dir

Tablo 45. Oy Verme Tercihleri İle Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Diyenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Tablo.

Oy Verme Tercihleri	Seçmen Tercihinde Lider Önemli Bir Faktördür					
	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Toplam
Sürekli aynı partiye oy veririm	177(%71.7)	40(%16.2)	23(%9.3)	7(%2.8)	0	247
Genelde aklımda oy vereceğim iki parti vardır	35(%71.4)	8(%16.3)	5(%10.2)	1(%2)	0	49
Yeni ortaya çıkmış bir partiye oy veririm	15(%60)	3(%12)	5(%20)	1(%4)	1(%4)	25
Her seferinde başka partiye oy veririm	5(%71.4)	1(%14.3)	0	1(%14.3)	0	7
Sandık başında aklıma gelen partiye oy veririm	9(%90)	0	0	1(%10)	0	10
Seçim kampanyalarından sonra oy veririm	106(%67.1)	31(%19.6)	16(%10.1)	3(%1.9)	2(%1.3)	158
Ailem ve arkadaşlarımla konuştuktan sonra oy veririm	111(%80.4)	18(%13)	6(%4.3)	0	3(%2.2)	138
Diğer	33(%63.5)	10(%19.2)	4(%7.7)	3(%5.8)	2(%3.8)	52
Toplam	491(%71.6)	111(%16.2)	59(%8.6)	17(%2.5)	8(%1.2)	686

Seçmen terciğinde liderin önemli bir faktör olduğunu söyleyenlerin oy verme tercihleri arasındaki ilişkilerinin değerlendirildiği bu tabloda, bütün oy verme tercihlerinde liderin önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, en yüksek ortalama ise, %90 ile “Sandık Başında aklıma gelen partiye oy veririm” terciğinde ortaya çıkmaktadır.

Tablo 46. Beğenilen Lider ile Siyasete İlgili Düzeyi İlişkisini Gösteren Tablo

	Siyasete İlgili Düzeyi						
	Siyasetle hiç ilgilenmiyorum	Siyasetle biraz ilgilenirim	Tv ve gazetelerde siyasetle ilgili haberleri takip ederim	Siyasi parti miting gösteri ve toplantılarına katılıyorum	Siyasi tartışmalara katılıyorum	Bir siyasi partiye üyeyim	Toplam
Devlet Bahçeli	20(%14.3)	45(%32.1)	16(%11.4)	5(%3.6)	51(%36.4)	3(%2.1)	140
Kemal Kılıçdaroğlu	11(%11)	53(%53)	13(%13)	9(%9)	13(%13)	1(%1)	100
Mustafa Destici	0	3(%50)	1(%6.7)	1(%16.7)	1(%16.7)	0	6
Mustafa Kamalak	4(%36.4)	5(%45.5)	0	0	0	2(%18.2)	11
N. K. Zeybek	1(%33.3)	0	2(%66.7)	0	0	0	3
Osman Pamukoğlu	6(%18.8)	8(%25)	1(%3.1)	0	17(%53.1)	0	32
R. Tayyip Erdoğan	98(%31.3)	85(%27.2)	66(%21.1)	3(%1)	54(%17.3)	7(%2.2)	313
Selahattin Demirtaş	7(%20.6)	17(%50)	6(%17.6)	3(%8.8)	1(%2.9)	0	34
Diğer	13(%27.1)	14(%29.2)	8(%16.7)	0	12(%25)	1(%2.1)	48
Toplam	160(%23.3)	230(%33.5)	113(%16.4)	21(%3.1)	149(%21.7)	14(%2)	687

Siyasetle ilgi düzeyleri ve beğenilen lider arasındaki ilişki incelendiğinde, siyasetle hiç ilgilenmeyenlerin ilk tercihi %36.4 ile Mustafa Kamalak olmuştur. Siyasi tartışmalara katılanlar arasından ilk tercih ise %53.1 ile Osman Pamukoğlu'na aittir.

9.4.5. Regresyon Analizi

Regresyon analizi, herhangi iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisini modellemek için kullanılır. Analiz, bağımsız değişkenin fonksiyonu cinsinden bağımlı değişkenin değerlerinin tahminini ve bağımsız değişkende meydana gelecek değişikliklerin bağımlı değişkende ne şekilde tepki ortaya çıkaracağını ortaya koymaktadır (Özsoy, 2010: 341). Araştırmada, seçmenlerin sürekli olarak bir partiyi liderden dolayı tercih etmeleri üzerindeki liderlik faktörleri etkileri ölçülmektedir.

Tablo 47. Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Düşüncesinde Olanlar ile Lider Özelliklerinin Etki Tablosu

Model	Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	Sig.
Regresyon	283,604	6	26,082	52,079	0,000(a)
Atık	272,092	324	0,826		
Toplam	555,696	340			
	R	R ²		Std. Tahmini Hata	Durbin-Watson
	0,615(a)	0,412		0,98282	1,583

Regresyon modelinin genel olarak sınandığı F değeri 52.079, P= 0.000 olarak hesaplanmıştır ve bu değerler anlamlı bulunmuştur. Tablo, regresyon denkleminin anlamlı olmasının yanında hangi değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ve bu değişkenlerin belirttiği katsayıları göstermektedir. Belirlilik katsayısı (R square)= 0,412 olarak bulunmuştur. Bu değer, kişisel özellikler, karizmatiklik, otoriterlik ve demokratiklik değişkenlerinin seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermelerinin sebebi liderliktir

değişkeni üzerinde %41.2 oranında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu etki ANOVA (Regresyon Anlamlılık Testi) yoluyla test edildiğinde %5 anlamlılık düzeyinde ($P=0.000<0.05$) anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 48. Faktörlerin Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir Düşüncesinde Olanlar Üzerindeki Etkisini Gösteren Tablo

Beta değerleri	Standartlaştırılmamış Reg. Katsayıları		Standartlaştırılmış Reg. Katsayıları		
	B	Std. Hata	Beta	t	Sig.
Bağımsız değişkenler	2,335	0,081		43,325	0,000
F1 Kişisel Özellikler	0,501	0,033	0,592	7,859	0,004
F2 Karizmatiklik	0,604	0,045	0,721	6,235	0,002
F3 Otoriterlik	0,143	0,024	0,173	3,878	0,001
F4 Demokratiklik	0,102	0,053	0,121	5,647	0,006

Tablodaki B değerlerini ve sabit değişkenleri kullanarak bu ilişkiyi matematiksel olarak ifade edersek:

Seçmenlerin bir kısmının sürekli belirli bir siyasi partiye oy vermesinin sebebi liderliktir = 2.335 + (0.501. Kişisel Özellikler) + (0.604. Karizmatiklik) + (0.143. Otoriterlik) + (0.102. Demokratiklik) şeklinde yazabiliriz.

Matematiksel olarak ifade edilen ilişki kişisel özellikler değişkenindeki 1 birimlik artış, Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir değişkeninin üzerinde 0.501 birimlik bir artışa sebep olacağını,

Karizmatiklik değişkenindeki 1 birimlik artış, Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir değişkeninin üzerinde 0.604 birimlik bir artışa sebep olacağını,

Otoriterlik değişkenindeki 1 birimlik artış, Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir değişkeninin üzerinde 0.143 birimlik bir artışa sebep olacağını,

Demokratiklik değişkenindeki 1 birimlik artış, Seçmenlerin Bir Kısımının Sürekli Belirli Bir Siyasi Partiye Oy Vermesinin Sebebi Liderliktir değişkeninin üzerinde 0.102 birimlik bir artışa sebep olacağını göstermektedir.

Bu sonuçlara göre Regresyon Hipotezlerinde tanımlanan H1b, H2b, H3b ve H4b Hipotezleri kabul edilmiştir.

10. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Siyasal anlamda seçmenlerin tercihler arasından seçim yaparak siyasal iktidarı belirlemesi toplumun geleceği için büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla seçmenlerin bu hayati kararı verirken neleri göz önüne aldıkları, neye göre tercih yaptıkları önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Bu araştırmada seçmen tercihinin belirleyen faktörler arasında bulunan lider unsurunun, siyasal tercihin belirmesinde ne derece etkili olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de liderlikle ilgili çalışmalar bulunmasına rağmen, siyasal liderlik ve seçmen tercihinin oluşmasındaki siyasal liderlik etkeni daha az araştırılan konular arasındadır. Siyaset bilimi, siyasal katılım, seçmen tercihi gibi konular işlenirken, siyasal liderliğin de mutlaka araştırılması gereken bir konu olduğu düşüncesine varmaktayız. Halkın iradesinin bir göstergesi olan seçimler aracılığı ile yurttaşlar kendilerini yönetecek olan kişileri belirlemektedir. Bu iradenin oluşması için yurttaşların kararlarını alırken dayandıkları noktalar bulunmaktadır. Araştırmada özellikle genel seçimler sırasında yurttaşların hangi değişkenlere göre oylarını kullandıkları, liderliğin bu değişkenler arasındaki önemi araştırılmıştır.

Araştırmada ilk olarak, siyaset, siyasal katılım, seçmen tercihi ve liderlikle ilgili kavramsal çerçeve ele alınmıştır. Yapılan alan araştırması ile de kavramsal çerçeveye dayanarak belirlenen hipotezler test edilmiştir. Seçmen tercihinin etkili olabilecek unsurlar ve özellikle seçmenlerin liderde bulunmasını istediği özellikler, hangi liderlik özelliklerinin seçmenlerin tercihinde etkili olduğu, bir partiyi tercih ederken lidere ne derece bağlı oldukları gibi konular değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca liderlik özelliklerinin tercihlerin oluşumundaki etkisi de incelenmiştir.

Doğu Karadeniz Bölgesi seçmen tercihleri ve bu tercihlerde etkili olan faktörler her ne kadar tüm Türkiye genelini yansıtmasa da, benzer özellikler taşımaktadır. Yapılan aralan araştırmasında ortaya çıkan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Seçmen tercihinin belirmesinde liderlik önemli bir faktördür.
- Beğenilen lider olarak sırasıyla, Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu yer almaktadır,
- Doğu Karadeniz seçmenlerinin yarısından fazlası sürekli bir siyasi partiyi tercih ederken, bu tercihlerinin ortaya çıkmasında ise en önemli faktör liderdir,
- Seçmenler için Türkiye’de yeni bir siyasi partiye ihtiyaç duyulmadığı sonucuna ulaşılmıştır,
- Tercih edilen liderin değişmesi durumunda siyasi parti tercihlerinde değişiklik olacakların oranı %64.8’dir. Dolayısıyla siyasi tercihlerin büyük bir kısmının siyasi lidere göre yapıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Ayrıca yeni yöneticinin kim olduğuna göre tercihlerini belirleyeceklerin oranı ise %71’dir. Bu durumda siyasi parti tercihinde bulunurken liderin önemi ortaya çıkmaktadır. Tercihlerinin değiştirmeyeceklerin oranı ise %18.9’dur. Yani bu %18.9’luk kesim, siyasi parti lideri değişse bile, partilerinden vazgeçmeyecek olan kişilerin oranını vermektedir,
- Siyasi liderliğin önemli bir unsur olduğunu düşünenler ile sürekli tercih edilen parti arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda kesinlikle katılanların ve katılanların oranı %88.8’dir,
- Seçmenlerin bir siyasi partiye oy verme nedenleri sırası ile şöyledir: Lider, icraatler, ideoloji, politikalar, adaylar ve çıkarlardır,
- Oy verme tercihlerinin ortaya çıktığı araştırmada, seçmenlerin ağırlıklı olarak sürekli aynı siyasi partiye oy verdikleri görülmektedir. İkinci sırada ise “aile ve arkadaşlarıyla görüştükten sonra” parti tercihinin belirmesi yer almaktadır. Her seferinde başka partiye oy verenlerin oranı ise en düşük seviyededir. Sürekli aynı siyasi partiye oy verenler ilk sırada Recep Tayyip Erdoğan’a, ikinci sırada Devlet Bahçeli’ye, üçüncü sırada ise Kemal Kılıçdaroğlu’na oy vermektedir,

- Seçmenlerin siyasete ilgi düzeylerini ölçmeye yönelik olarak sorulan sorunun neticesinde, seçmenlerin %33.5'i kendilerini "siyasetle biraz ilgilenirim" tercihinine yakın bulmuşlardır. İkinci sırada ise "siyasetle hiç ilgilenmeyenler" yer almakta iken, en son sırada " bir siyasi partiye üye" olanlar yer almaktadır,

- Liderin önemli bir unsur olmadığı yönünde görüş bildirenlerin %37.5'i Devlet Bahçeli'ye, %25'i ise Osman Pamukoğlu'na yönelik tercihte bulunmuşlardır,

- Liderliğin önemli bir unsur olduğunu düşünenler arasında sürekli bir siyasi parti tercihinine sahip olanların oranı %73'tür,

- Liderliğin seçmen tercihinde en önemli unsur olduğunu düşünlerin %82.1'inde son seçimlerden bu yana siyasi parti tercihlerinde değişiklik olmadığı görülmektedir,

- Beğeni kazanmış bir liderin ayrılması, tekrar yönetici olmaması durumunda parti kararında değişiklik olacakların %80'i Devlet Bahçeli'yi, %75'i Osman Pamukoğlu'nu, %64.9'u Recep Tayyip Erdoğan'ı beğendikleri siyasi lider olarak tercih etmişlerdir. Liderin değişmesi durumunda tercihlerinde değişiklik olmayacak kişilerin lider tercihleri ise sırasıyla şu şekildedir: %66.7 Namık Kemal Zeybek, %50 Mustafa Destici, %27.3 Mustafa Kamalak'tır,

- Sürekli aynı partiye oy veren seçmenler, kendilerini "siyasetle biraz ilgilenirim" seçeneğine yakın hissetmektedirler,

- Televizyon ve gazetelerde siyasetle ilgili haberleri takip eden seçmenlerin %42.9'u her seferinde başka partiye oy vermektedir. %30'u ise sandık başında aklına gelen ilk partiye oy vermektedir,

- Siyasi tartışmalara katılanların %42.4'ü seçim kampanyalarını takip ettikten sonra oylarını vermektedir,

- Kendisini siyasetle hiç ilgili görmeyenlerin %44.2'si ise ailesi ve arkadaşlarıyla konuştuğuktan sonra tercihte bulunmaktadır,
- Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, hem kadınların, hem de erkeklerin sürekli tercih ettikleri bir siyasi partinin bulunduğu görülmektedir. kadınlardaki oran %59.4, erkeklerdeki oran ise %58.2'dir,
- Kadınlarda ve erkeklerde beğenilen siyasi lider sıralamasında ilk sırada Recep Tayyip Erdoğan yer almaktadır. İkinci sırada Devlet Bahçeli, üçüncü sırada ise Kemal Kılıçdaroğlu bulunmaktadır. Recep Tayyip Erdoğan'ı siyasi lider olarak beğenen kadınların oranı %49.4, erkeklerin oranı %41.8'dir. Devlet Bahçeli'yi siyasi lider olarak beğenen kadınların oranı %18.7, erkeklerin oranı %22'dir. Kemal Kılıçdaroğlu'nu siyasi lider olarak beğenen kadınların oranı %17.8, erkeklerin oranı %11.7'dir,
- Cinsiyet ve oy verme tercihleri arasındaki ilişki değerlendirildiğinde kadınların ve erkeklerin yoğun oranda “sürekli aynı partiye” oy verdikleri görülmektedir. Dikkat çeken bir nokta olarak kadınlar arasında “aile ve arkadaşlarıyla konuştuğuktan sonra oy verenlerin” oranı %25.5'tir. Erkeklerde ise bu oran %15'tir,
- Kadınların %32.8'i, erkeklerin %14.5'i siyasetle hiç ilgilenmediğini belirtmiştir. Siyasi tartışmalara katılım konusunda ise kadınların oranı %9.8 iken, erkeklerde bu oran %32.3'tür,
- Seçmen tercihinde liderliğin önemli bir faktör olduğuna yönelik olarak hem kadınlarda hem de erkeklerde oran yüksek seviyededir,
- Tercih edilen liderin değişmesin durumunda parti tercihlerini değiştirecek kadınların oranı %62, erkeklerin oranı ise %67.1'dir. Değiştirmeyecekler ise kadınlarda %23, erkeklerde %15.3'tür,

- Medeni durum itibariyle değerlendirildiğinde ise, liderin seçmen tercihinde hem evlilerde, hem de bekarlarda önemli bir unsur olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır,

- Yaşlar itibariyle değerlendirildiğinde, bütün yaş grupları içinde Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi lider olarak beğenilme oranı %45.5'tir. En yüksek oranı ise 61 ve üstü yaş gruplarından almıştır.

- 19 ve 47 yaş arasında ikinci sırada Devlet Bahçeli bulunurken, 48 ve 60 yaş arasında ikinci sırada Kemal Kılıçdaroğlu yer almaktadır,

- Bütün eğitim düzeylerinde en beğenilen siyasi lider Recep Tayyip Erdoğan'dır. İlköğretim mezunlarında ikinci sırada Kemal Kılıçdaroğlu, ortaöğretim ve üniversite mezunlarında ikinci sırada ise Devlet Bahçeli yer almaktadır,

- Gelir durumu açısından değerlendirildiğinde, 700 TL ve 4000 TL arası gelire sahip olan seçmenin Recep Tayyip Erdoğan'ı beğenilen siyasi lider olarak tercih ettiği, 4001 TL- 5000 TL arası gelire sahip olan seçmenin Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu'nu beğenilen siyasi lider olarak tercih ettiği, 5001 TL ve üstü gelire sahip olan seçmenin ise Kemal Kılıçdaroğlu'nu siyasi lider olarak beğendiği ortaya çıkmıştır,

- Bir siyasi partiye üye olanların %85.7'si liderin seçmen tercihinde önemli bir faktör olduğunu düşünmektedir,

- Televizyon ve gazetelerde siyasetle ilgili haberleri takip edenler ise %76.1'lik oranla seçmen tercihinde liderin önemli bir unsur olduğu görüşündedirler,

- Siyasete ilgi düzeyleri ve beğenilen siyasi lider açısından değerlendirildiğinde ise, siyasetle hiç ilgilenmeyenler arasından %36.4'ünün Mustafa Kamalak'ı, Siyasetle biraz ilgilenenlerin %53'le Kemal Kılıçdaroğlu'nu, Tv ve gazetelerde siyasetle ilgili haberleri takip edenlerin %66.7 ile Namık Kemal Zeybek'i, Siyasi tartışmalara katılanların %53.1 ile Osman Pamukoğlu'nu siyasi lider olarak beğendikleri ortaya çıkmıştır,

- Faktörler açısından bakıldığında ise seçmenlerin bir liderde bulunmasını istedikleri en önemli faktör karizmatikliklerdir. Liderin otoriter olması ikinci sırada yer alırken, liderin kişisel özellikleri ve demokratikliği bu sırayı takip etmektedir. Yani seçmenler liderde öncelikli olarak karizmatikliğe önem vermektedir,

- Karizmatiklik faktörünün unsurlarından ise en başta gelen tercihler “liderin güven uyandırması”, “değişimin gücünü sağlayabilecek beyin ve yüreğe sahip olması”, “yenilikçi olması”dır,

- Otoriterlik faktöründe en beğenilen özellikler ise “liderin tek karar alıcı olmaması”, “akılcı bir yönetme ve emretme gücüne sahip olması” ve yönetimi altındakileri yönetimi dışında tutmaması” yer almaktadır,

- Kişisel özellikler faktöründe tercih edilen en önemli unsurlar ise şu şekildedir: ilk sırada “kişisel çıkarları toplumsal çıkarların gerisinde tutmalıdır”, ikinci sırada “canlı ve enerjik olmalıdır”, üçüncü sırada ise “düzenlediği miting ve Tv programlarındaki performansı önemlidir” özellikleri yer almaktadır,

- Demokratiklik faktörünün en çok tercih edilen unsurları ise “çevresinden gelecek görüşlere açık olması”, “bilgi/kaynak sağlama yönünde yönetimi altındakilere katkıda bulunması” ve “astların yöneticilik becerilerini geliştirmede katkıda bulunması” yer almaktadır.

Türkiye’de siyaset araştırmaları açısından “seçmen tercihleri” önemli konular arasında yer almalıdır. Çünkü, seçmen tercihlerinin doğru bir şekilde analiz edilmesi siyasi partilere, liderlere ve bu konuyla ilgili olan diğer unsurlara önemli katkılar sağlayacaktır. Seçmenler, seçimlerin kaderini ve iktidarı belirleyen unsurlar olduğundan dolayı, seçmen tercihlerinin ve bu tercihlerin neye göre belirdiğinin tespit edilmesi ülke siyasetinin yönlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Seçimlerde ve ülke siyasetinde önemi büyük olan seçmen tercihleri ve seçmen davranışları konusunda ülkemizde araştırmalar yapılmasına rağmen yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Seçimlerde hatta öncesinde ve sonrasında sağlıklı stratejilerin geliştirilebilmesi için seçmenin daha yakından tanınması gerekmektedir.

Bir ülkede yaşayan halkın kendisini ilgilendiren siyasal kararların alınmasına katılımı ve yönetimi denetleyebilmesi modern demokrasilerin sonucu olarak karşımıza çıkmakta ve günümüzde ülke siyasetinin daha iyi bir şekilde yürütülebilmesi açısından gerekli bir mekanizma olarak görülmektedir. Her ne kadar bir çok çeşidi bulunsa da, özellikle seçim dönemlerinde akıllara gelen siyasal katılımın sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ve seçmenlerin doğru karar verebilmesi için, demokraside önemi büyük olan ve yönetimin daha iyi denetlenmesini sağlayan şeffaflık özelliğinin devlet kültüründe bulunması gerekmektedir.

Aile içi yönetimden, devlet yönetimine kadar var olan ve çok önemli olan lider; grubun veya toplumun geri kalanından sorumludur. Çünkü, iyi bir lider başarı getirirken, kötü bir lider olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Lider olan kişi, temsil ettiği, yönettiği grubu ya da toplumu yakından tanıyan, onları motive edebilen, sorunların ortaya çıkmasını engelleyebilen, ortaya çıkan sorunlara çözüm bulabilen niteliklerde olmalıdır.

Siyasal hayatta siyasi liderlik önemlidir. Çünkü, siyasi liderlerin eylemleri, tutumları, davranışları ve kararları ülkenin genel siyasetinde etkili unsurlar arasında yer almaktadır. Ancak, lke siyaseti sadece liderin karakter, özellik ve yönetimine göre değil, liderden bağımsız olarak gerçekleşen toplumsal, ekonomik ve uluslar arası çevrenin de göz önünde bulundurulmasıyla değerlendirmek daha doğru olacaktır. İnsanların birbirinden farklı özellikler sergilemesi normal bir davranışdır.

Her insan birbirinden farklı olduğu gibi, her lider de bir diğerinden farklı özelliklere sahip olabilmektedir. Amaçları, zekaları, cesaretleri, kişisel ve fiziksel özellikleri, sosyo-kültürel özellikleri farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla bir liderin yapısı değerlendirilirken, diğer bir lidere göre değil kendi içerisinde

değerlendirilmelidir. Ancak ana hatlar itibariyle siyasi liderde bulunması ve dikkat edilmesi gereken ana özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- İster demokratik, ister antidemokratik yöntemlerle belirlenmiş olsun, liderler kararlarında isabetli, tutum ve davranışlarında tutarlı olmalıdırlar.
- Liderler, bulundukları konum itibariyle toplumda önde gelen şahsiyetlerden biri olduklarının bilincinde olmalı ve bu şekilde davranmalıdırlar.
- Liderler, dürüst, alçakgönüllü, samimi, güvenilir, adaletli ve kültür ve bilgi düzeyi yüksek olmalıdırlar.
- Liderlerin öngörüsü gelişmiş olmalı ve ileri görüşlü olmalıdırlar.
- Kazandıkları güveni koruyabilecek nitelikte olmalıdırlar, dolayısıyla baskı ve zorlama yerine, insanların rızasını almayı bilmelidirler.
- İnsan haklarına saygılı olmalıdırlar ve lideri bulundukları toplumun bireyleri arasında hiçbir ayırım yapmaksızın onları temsil edebilmelidirler.
- İhtiyaç duydukları alanlarda varsayımlara göre değil, akademik anlamda uzmanlaşmış kişilerin de yardımıyla bilimsel çalışmalıdırlar.
- Seçmen tercihinde liderin önemli bir faktör olduğu göz önüne alındığında, parti lideri olacak olan kişinin seçmen tarafından beğenilen özelliklerinin özellikle vurgulanması, liderin ve partinin başarısı adına katkı sağlayacaktır.
- Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar ışığında, seçmen tercihinde liderin önemli bir unsur olduğunu düşünen kadınların bir kısmının ailesine, arkadaşlarına danıştıktan sonra oy verme eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, siyasal katılım, siyaset, siyasal kültür konularında kadınların daha fazla aydınlatılması gereği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, aileden ve arkadaş çevresinden etkilenen bireylere ve daha fazla siyasal hayatta söz sahibi olmak isteyen bireylere siyasal kültür edinim anlamında daha fazla siyasal

toplumsallaşma imkanı tanınarak, onların siyasal katılımının her boyutunda yer almaları sağlanarak, etkin yurttaş olmalarının önü açılacaktır.

- Gelir seviyesinin yükselme oranına bağlı olarak siyasal lider tercihlerinde değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu sorunun aşılabilmesi ve siyasal liderliğin toplumun tüm katmanlarında ortak bir paydada buluşturulabilmesi için gerekli ekonomik girişimlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- Seçmenler arasında Televizyon ve gazetelerden siyasal haberleri takip ettikten sonra siyasal tercihlerde bulunanların oranının değerlendirilebilmesi için, bu kanallara yönelik olarak siyasal liderlerin daha fazla girişimde bulunması gerekmektedir.

- Seçmenlerin bir kısmı siyasal miting ve propaganda faaliyetleri sonrasında siyasal lider ve parti tercihinde bulunduğundan dolayı bu faaliyetlerin daha etkin ve verimli hale getirilmesi gerekmektedir.

- Liderlik özellikleri arasında baskın olan özellikler zaten seçmenler tarafından algılanabilmektedir. Liderin diğer özelliklerinin de ortaya çıkarılması ve bunlar üzerine vurgu yapılması seçmenlerin lider algısında etkili olabilecek stratejiler arasında yer alacaktır.

- Liderlerin, her konuda kendini geliştirmelerinin yanı sıra, kişisel ve politik imajlarının uzman kişiler tarafından değerlendirilerek, seçmenlere hitap edecek düzeye getirilmesi kendileri adına önemli bir katkı sağlayacaktır.

- Seçmenler, kendilerine benzeyen, ve onlardan birisi olarak algıladıkları lidere daha çok değer verdiklerinden dolayı, liderlerin toplumun kültürü, toplumsal değerler ve sosyal normlar konusunda duyarlı olması seçmenler gözünde önemlerini arttıracaktır.

- Karizmatiklik, doğuştan gelen özelliklerden oluşmanın yanı sıra liderde bulunması gereken en önemli özelliklerdendir. Liderin, ulusal ve uluslar arası ortamlarda gösterdiği üstün duruş ve tavır, seçmenler gözünde karizmatiklik

duygusunu arttıracak özellikler arasında yer almaktadır. Özellikle lideri kitle iletişim araçlarından takip eden seçmenlerin kanaatleri bu yönde lidere yönelik olarak daha olumlu şekilde gerçekleşecektir.

Yönetilenler de kendilerini, içinde bulundukları toplumun özelliklerini, ihtiyaç ve beklentilerini, eksiklerini çok iyi tahlil ederek, böylelikle kendilerini yönetecek olan kişiyi belirlemelidir. Çünkü lider içinden çıktığı toplumun özelliklerini yansıtabilmelidir.

Siyasi liderler seçmen tercihinin belirmesinde önemli bir unsuru teşkil etmektedir. Siyasi partilerin her ne kadar ideolojileri, programları, icraatleri, vaatleri ve adayları olsa da, yaptığımız araştırma sonucunda tercihlerin büyük oranda lidere göre belirdiği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- ADAIR, John (2005), *Etkili Stratejik Liderlik*, Çev. Salih Fatih Güneş, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- AKBULUT, Örsan (2011), “Siyaset Biliminin Siyaseti”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 44, S. 4, ss: 1-32.
- ALKAN, Türker (1979), *Siyasal Toplumsallaşma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ALKAN, Türker, Doğu ERGİL (1984), *Siyaset Psikolojisi*, Ankara: Turan Kitabevi.
- ALTILAR, Niyazi (2012), *Politik Psikolojinin Yeni Paradigması Geleceğin Lideri*, İstanbul: Diya Kitap.
- ALTUNIŞIK, Remzi., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- ASLAN, Mehmet, G. KAYA (2004), “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi* C. 5, S. 1, ss: 213-223.
- AYDEMİR, Şevket S.(1997), *Lider ve Demagog*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYDIN, Kenan, Volkan ÖZBEK (2004), “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:8 C:2 s. 144-167, <http://kosbed.kocaeli.edu.tr/sayi8/aydin.pdf> Erişim Tarihi: 15.05.2013
- BAĞCE, H. Emre (2007), “Siyasette Paradigma Değişimi, Siyasal Katılım ve Gençlik”, *Yerel Siyaset*, Kasım 2007, S: 23, s. 24-25.

- BAKAN, İsmail, Tuba BÜYÜKBEŞE (2010), “Liderlik “Türleri” ve “Güç Kaynakları”na İlişkin Mevcut- Gelecek Durum Karşılaştırması: Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Algılarına Dayalı Bir Alan Araştırması”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* S:19, s. 73-84.
- BAKAN, İsmail, DOĞAN, İnci F. (2013), *Liderlik: Güncel Konular ve Yaklaşımlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- BAKIRTAŞ, İbrahim (2007), *Ekonomik Analizleri ve Ekonomiye Yansımalarıyla Politik Aktörler*, Bursa: Ekin Kitabevi, 2. Baskı.
- BALL, Alan. PETERS, Guy (2007), *Çağdaş Siyaset ve Yönetim*, (çev: Nil Uzun), İstanbul: Yayınodası Yayıncılık.
- BALLI, Engin (2012). “Liderin Ortaya Çıkışında Bireysel Farklılıklar”, *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar*, Akif Tabak, Harun Şeşen, Tolga Türköz (der.) Ankara: Detay Yayıncılık.
- BALTACI, Cemal, E. EKE (2012), “Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisine Yönelik Seçmen Algısı: Isparta Örnek Olayı”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, ss: 115-126.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı (1939), *Sosyoloji*, İstanbul: Sebat Basımevi.
- BANGER, Gürcan (1995), *Siyasetin Mimarisi*, Eskişehir: Anı Matbaacılık.
- BANGER, Gürcan (2007), “Siyasal Kalite” <http://www.gurcanbanger.com/> Erişim Tarihi: 21.12. 2008.
- BARBER, Benjamin R. (1995), *Güçlü Demokrasi, Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset*, (çev: Mehmet Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BASS, Bernard M. (2007), “Concepts of Leadership”, *Leadership, Understanding the Dynamics of Power and Influence in Organizations*, (Edt.) Robert P.Vecchiho, Second Edition, Indiana: University of Notre Dame Press, Notre Dame.

BAYKAL, Deniz (1970). *Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayını, No:302.

BAYMUR, Feriha (1994), *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

BAYRAM, A. Kemal, K. ÇINAR (2007), “İktidar ve Siyasetin Gölgesinde Bürokrasi ve Demokrasi İlişkisi: İdealler, Zorunluluklar, Gerilimler”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 9, S. 1, ss: 11-24.

BAYSAL, Can, E.TEKASLAN (1998), *Davranış Bilimleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

BEKTAŞ, Arsev (1998), “Türk Siyasal Demokrasisi, Sorunlar ve Nedenleri”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, C. 23-24, Eylül-Aralık, 1998, ss: 841-847.

BENDER, Peter Urs (2000), *İçten Liderlik*, İstanbul: Hayat Yayınları.

BERGER, Peter L. (1999), “Günümüz Dünyasında Demokrasi”, *Sosyal ve Siyasal Teori*, (Çev., Cevdet Aykan), (Der.) Atilla Yayla, ss: 33-39, Ankara: Siyasal Kitabevi.

BİLGİN, Nuri (2005), *Siyaset ve İnsan*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

BLONDEL, Jean (1987), *Political Leadership, Towards A General Analysis*, California: Sage Publications.

BOZKURT, Veysel (2006), *Sosyoloji*, Bursa: Ekin Kitabevi.

BULUTAY, Tuncer, N.YILDIRIM (1968), “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:4, C:23, Ankara, ss: 7-39.

- BURAN, Hasan (2005), *Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- BURNS, J. MacGregor (1992), “The Power of Leadership”, *Political Leadership in Democratic Societies*, Chicago: Nelson Hall Publisher.
- BUTLER D., Howard R PENNIMAN, Austin RANNEY (1981). Democracy at the Pools: A Comparative Study of National Elections, American Enterprise Institute, Washington’dan Akt: TUNÇ, H. (1998). Makaleler (Anayasa Hukukuna Giriş). Konya: Gürcan Ofset.
- BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri (1998), “Türkiye’nin Demokrasi ve Eğitim Sorunsalı”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, C. 23-24, Eylül-Aralık, 1998, ss: 1059- 1063.
- CAN, Halil, S. GÜNEY (2007), *Genel İşletme*, İstanbul: Arıkan Basım Yayım.
- CANBOLAT ÖZKAN, Ela, A. BERAHA, E. ÇELİKSOY, Y.TÜRKER (2010), “Türk Liderlik Profili: Türk Siyasi Liderleri Üzerine Niteliksel Bir Çalışma”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C: 2, S: 2, ss: 37-45.
- CANETTI, Elias (2012), *Kitle ve İktidar*, (ev.: Gülşat Aygen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CELEP, Cevat (2004), *Eğitim Örgütlerinde Dönüşümsel Liderlik*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- COŞKUN, Hamit (2013), *Sosyal Psikoloji*, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2. Baskı.
- CRICK, Bernard (2008), “Siyasal Katılım”, *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, (edt.) W. Outhwaite, (ev. Melih Pekdemir), İstanbul: İletişim Yayınları, ss: 672-673.

ÇADIR, Mustafa (2011), *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*, Ankara: T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.

ÇAĞLA, Cengiz (2010), *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Omnia.

ÇAHA, Ömer, M. TOPRAK, İ. DALMIŞ (1996), “Siyasal Parti Üyelerinde Siyasal Katılım Düzeyi: Kırıkkale Örneği”, *Yeni Türkiye, Türk Siyaseti Özel Sayısı*. S:9 Yıl:2, ss: 205-247.

ÇAHA, Ömer, M. TOPRAK, İ. DALMIŞ (1997), Seçmenin Parti Tercihinde Rol Oynayan Faktörler: Kırıkkale Örneği.
<http://www.fatih.edu.tr/~omercaha/Makaleler/Turkce%20Makaleler/Secmen%20davranisi%20ve%20partilerle%20ilgili%20makaleler/Partitercihi.doc>

ÇAM, Esat (1995), *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları, 4. Basım.

ÇAM, Handan (2013), “Türkiye’deki Üniversitelerde Bulut Bilişimin Uygulanabilirliğini Etkileyen Faktörlerin Teknoloji Kabul Modeli Yaklaşımı İle Belirlenmesi”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sayısal Yöntemler Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

ÇAVDAR, Tevfik (1995), *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, (1839-1950)*, Ankara: İmge Kitabevi.

ÇELEBİ, Rüştü (1996), “Demokrasi Üzerine Düşünceler”, *Yeni Türkiye, Türk Siyaseti Özel Sayısı*. S:9 Yıl:2, ss: 96- 99.

ÇELİK, Vehbi (2007), *Eğitimsel Liderlik*, Ankara: Pegem A Yayınları.

ÇETİN, Canan (2009), *Liderlik Stilleri, Değişim Yönetimi ve Ekip Çalışması*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

- ÇETİN, Halis (2003), “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti, Meşruiyetin İktidarı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergi*, C. 58, S.3, ss:61-88.
- ÇETİN, Nesrin G., E. BECEREN (2007), “Lider Kişilik Gandhi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 3, S. 5, ss: 110-132.
- ÇİNKÖ, Levent (2006), “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:1, C:61, Ankara, ss: 103-116.
- ÇİTÇİ, Oya (2005), *Yerel Seçimler Coğrafyası (1963-1999)*, Ankara: TODAİE Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi.
- ÇUKURÇAYIR, M. Akif (2003), *Yurttaş Odaklı Yerel Yönetim*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- DAHL, Robert (1996), *Demokrasi ve Eleştirileri*, (çev. Levent Köker), Ankara: Yetkin Yayınları.
- DAMLAPINAR, Zülfikar, Ş. BALCI (2014), *Seçimler, Adaylar, İmajlar*, Konya: LiteraTürk Academia,
- DANIŞMAN, A. Sümeyra (2013), “Bir Doğu Liderinin Batı Liderlik Yaklaşımları Perspektifinden Değerlendirilmesi: Konosuke Matsushita”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, S:5, Ekim 2012- Mart 2013, ss:139-150.
- DAVER, Bülent (1993), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- DAYANIKLI, B. Fırat (1999), “Ahlak ve Siyaset”, TBMM Konuşması, 1999’dan akt.Nevzat Saygılıoğlu, Selçuk Arı (2003), *Etkin Devlet*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi.

- DEMİR, Ali Faik (2007), “*Dış Politikada Lider ve Türkiye*”, Türk Dış Politikasında Liderler, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- DEMİR, Ömer (2009), “Siyasete Yön Veren Rasyonel Cahil Seçmenler”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C:1, No:1, http://www.sobiad.org/ejournals/dergi_hia/arsiv/2009/01omer_demir.pdf, 08.05.2013
- DION, Leon (1968), “The Concept Of Political Leadership: An Analysis”, *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 1, No. 1, ss 2-17.
- DİKİCİ, B. Hasret (2013), “Seçimler ve Seçim Sistemleri”, *Karşılaştırmalı Siyaset*, (Der.) Sabri SAYARI, H. DİKİCİ, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss: 146-168.
- DİNÇKOL, Abdullah (2004), “Siyasal Sistem Kuramı Çerçevesinde Kamu Yönetimi Alt Sistemi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:3 S:6, Temmuz
- DIVANOĞLU USLU, Sevilay (2008), “Seçim Kampanyalarında Siyasal Pazarlama Karması Elemanlarının Yeri ve Önemi”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi* C. 1, S. 2, ss: 105-118.
- DOĞAN, Selen, (2007), *Vizyona Dayalı Liderlik*, İstanbul: Kare Yayınları, 2. Baskı.
- DORUK KARADOĞAN, Ece (2006), “Sosyal Yaşamın Mimarları: Liderler”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S: 24, ss: 127-141.
- DOWN, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper and Row
- DURAN, Burhanettin (2003), “Siyasette Değişen Parametreler”, *Sivil Toplum Dergisi*, 2003, Yıl:1, S:4. Ss: 85-104.

- DURAN, Hasan (2014), “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Kütahya Tavşanlı Örneği”, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/13/131-152.pdf>, Erişim Tarihi: 12.05.2014.
- DURAN, Murat, (2012). “Siyasal Katılma ve Seçimler”, *21. Yüzyılda Prens, Devlet ve Siyaset Yönetimi*, (Ed. Ümit Özdağ), Ankara: Kripto Basım Yayım, ss: 209-240.
- DURSUN, Davut (1995), *Laiklik, Değişim ve Siyaset*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- DURSUN, Davut (2006), *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayım Dağıtım, 3. Baskı.
- DURSUN, Davut (1996), *Devlet, Siyaset ve Toplum*, İstanbul: Emre Yayınları.
- DUVERGER, Maurice (2002), *Siyaset Sosyolojisi*, (çev. Şirin Tekeli), Ankara: Varlık Yayınları.
- DUVERGER, Maurice (1975), *Seçimle Gelen Krallar*, İstanbul: Konuk Yayınları.
- DUVERGER, Maurice (1993), *Siyasi Partiler*, (çev. Ergun Özbudun), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- DUVERGER, Maurice (2007), *Siyaset Sosyolojisi*, (çev. Şirin Tekeli), İstanbul: Varlık Yayınları.
- DUVERGER, Maurice (1986), *Siyasal Rejimler*, (çev: Teoman Tunçdoğan), İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- DÜZER, Ali (2012), “Algısal Liderlik”, *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar*, (Edt.) TABAK Akif, H. ŞEŞEN T. TÜRKÖZ, Ankara: Detay Yayıncılık.
- EDINGER, Lewis J. (1990), “Approaches to the Comparative Analysis of Political Leadership”, *Review of Politics* Fall 1990, Vol. 52, Issue 4, ss: 509-523

- ERCİNS, Gülay (2007), “Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C.8, S.2, ss. 25-40.
- ERDOĞAN, İlhan (1997), *İşletmelerde Davranış*, İstanbul: Dönence Basın Yayın Hizmetleri.
- ERDOĞAN, M. Murat (1992), “Olağandışı Oy Verme Davranışı ve Mobilize Katılım: Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesinde Toplu Oy Veren Köyler Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:1, C:47, Ankara, ss: 277-310.
- ERDOĞAN, Mustafa (2001), “Siyasi Partiler, Devlet ve Demokrasi”, *Liberal Düşünce*, S. 22, Yıl. 6, Bahar 2001, ss: 59-66
- ERDOĞAN, Seyfettin. (2004), *Siyaset-Ekonomi İlişkileri*, Değişim Yayınevi, İstanbul’dan akt. ÇİNKÖ, Levent. (2006), “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:1, C:61, Ankara.
- EREN, Erol (2010), *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A. Ş., 12. Bası.
- ERGİL, Doğu (2000), *Siyasetini Arayan Ülke*, İstanbul: Can Yayınları.
- ERGİL, Doğu (1980), *Yabancılaşma ve Siyasal Katılma*, Ankara: Olgaç Yayınevi.
- ERKUŞ, Ahmet (2011), “Çok Boyutlu Lider- İzleyici Etkileşiminde Kişilik Özelliklerinin ve Güç Kaynaklarının Rolü”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 25, S. 1, ss: 127-152.
- EROĞLU, Adnan, İ. AKKOÇ (2012), “Yönetmel ve Dönüştürücü Liderlik”, *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar*, Akif Tabak, Harun Şeşen, Tolga Türköz (edt.), Ankara: Detay Yayıncılık.

- EROĞUL, Cem (2012a), “Siyaset”, *Siyaset Bilimi*, (Hazırlayanlar): Gökhan Atılgan, E. Atilla Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap, ss: 17-28.
- EROĞUL, Cem (2012b), “Siyasal Katılma”, *Siyaset Bilimi*, Hazırlayanlar: Gökhan Atılgan, E. Atilla Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap, ss: 195-205.
- ERYILMAZ, Bilal (2002), *Kamu Yönetimi*, İstanbul: Erkam Matbaası.
- ERYILMAZ, Bilal (2004), *Bürokrasi ve Siyaset*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- ERZEN ÜNAL, Meltem (2008), “Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S: 31, ss: 65-80.
- FICHTER, Joseph (1990), *Sosyoloji Nedir?*, (çev: Nilgün Çelebi), Konya. Selçuk Üniversitesi Yayını.
- FINDIKÇI, İlhami (2012), *Bir Gönül Yolculuğu Hizmetkar Liderlik*, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 3. Baskı.
- FOLKERTSMA, Marvin J. (1988), *Ideology and Leadership*, Prentice Hall, New Jersey.
- FORBRIG, Joerg (2005), “Democratic Politics, Legitimacy and Youth Participation”, *Revisiting Youth Political Participation*, (edt.) J. Forbrig, Strasbourg Cedex: Council Of Europe Publishing, ss: 7-18.
- GERAY, Cevat (1995), “Yerel Demokrasi, Özerklik ve Halk Katılımı”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Mayıs-Haziran S:4 Ankara, ss:72-75.
- GLAD, Betty (2002), “Political Leadership: Some Methodological Considerations”, *Political Leadership for the New Century: Personality & Behavior Among American Leaders*. USA: Greenwood Press, Westport.
- GORDON, Thomas (1997), *Etkili Liderlik Eğitimi Katılımcı Yönetimin Temeli*, (çev. Emel Aksay), İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- GÖKA, Erol (2009), *Türklerde Liderlik ve Fanatizm*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- GÖKÇE, Ali Fuat (2013), *Siyasal Partilerde Lider ve Yönetim Değişimleri*, Gaziantep: Ada Kitabevi.
- GÖYMEN, Korel (2000), “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinimler, Önergeler, Yönelimler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, S.2, Nisan, ss: 3-13.
- GÜL, C., ARSLAN, N. T., (2005). “Yönetimde İktidar Olgusu ve İktidarın Kişiselleşmesi Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye’de Kamu Yönetim Sorunları Üzerine İncelemeler*, (Edt): Nagehan Talat Arslan, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, ss: 153-167.
- GÜL, Hasan, G. ÇÖL (2003), “Atıf Teorisinde Belirtilen Karizmatik Lider Özelliklerinin Üçlü Örgütsel Bağlılık Modeliyle İlişkileri Üzerine Bir Araştırma” *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 17, S. 3-4, ss: 163-184.
- GÜLDİKEN, Nevzat, G. Kaya (2004), “Türk Siyasal Katılımında Bir Parametre: 12 Eylül 1980”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 5, S. 2, ss: 105-111.
- GÜLLÜPUNAR, Hasan, E. DİKER, E. Ş. ARSLAN (2013), “Oy Verme Yaklaşımları Bağlamında Aday Merkezli Seçmen Tercihi Üzerine Deneysel Bir Araştırma”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 35, <http://www.akademikbakis.org>, Erişim Tarihi: 10.05.2013
- GÜNGÖR, Mehmet, Y. BULUT (2008), “Ki-Kare Testi Üzerine”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, ss: 84-89.
- HAAS, Howard, B. TAMARKIN (2000), *İnsan Lider Doğmaz*, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- HABERMAS, Jorgen (1993), *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*, (çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- HALİS M., ŞAFAK, B.(2005). “Yönetimde Güven Olgusu ve Lider- Güven İlişkisinin Örgüt Açısından Önemi”, *Türkiye’de Kamu Yönetim Sorunları Üzerine İncelemeler*, Edt: Nagehan Talat Arslan, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, ss: 267-306
- HALİS, Muhsin (2004), “Yönetici ve Çalışanlar Arasındaki Güven Açısından Lider Davranışları”, *1. Aile İşletmeleri Kongresi*, İstanbul Kültür Üniversitesi, 17-18 Nisan, İstanbul, 295-306.
- HALLOWELL, John H. (1994), *Demokrasinin Ahlaki Temelleri*, (çev: Tefik Bigat, Sami Denker), Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları No:118.
- HARTOG, Deanne N., P.L. (2001), “Leadership in Organizations”, *Leadership in Organizations, Handbook of Industrial, Work & Organizational Psychology*, Edt. ANDERSON vd., Volume 2, Sage Publications, Wiltshire.
- HAS HACİP, Yusuf (1988), *Kutadgu Bilig*, (çev. Reşid Rahmeti Arat), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- HEPER, Metin (2011), *Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- HEPER, Metin, S. SAYARI (2008), *Türkiye’de Liderler ve Demokrasi*, (çev. Zuhal Bilgin), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- HEYWOOD, Andrew, (2007). *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara.
- HODGKINSON, Christopher (2008), *Yönetim Felsefesi, Örgütsel Yaşamda Değerler ve Motivasyon*, (çev. İbrahim Anıl, Binali Doğan), İstanbul: Beta Basım Yayım.
- HOWEL, J.P., COSTLEY, D.L. (2006), *Understanding Behaviors for Effective Leadership* Pearson Prentice Hall, 2. Basım. New Jersey’den akt.: UĞURLUOĞLU, Özgür, Y. ÇELİK, (2009).“Örgütlerde Stratejik Liderlik ve Özellikleri”, *Hacettepe Üniversitesi, Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt: 12, S.:2, ss:121-156.

<http://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?id=3645&metod=IlgiliGosterge>

HUNTINGTON, S. (1965), “Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma”, (çev. Ergun Özbudun), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C:22-23, S:1-4, <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1965-1966-22-23-01-04/AUHF-1965-1966-22-23-01-04-icindekiler.pdf>, Erişim Tarihi: 02.01.2013).

İBİCİOĞLU, Hasan, H. İ. ÖZMEN, S. TAŞ (2009), “Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 14, S. 2, ss: 1-23.

İNAN, Atilla (1998), “Demokratik Kitle Örgütlerinin Yerel Yönetimlere Demokratik Katılımı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C: 7, S: 2, Nisan 1998, ss: 128-132.

İRAZ, Rıfat, G. ŞİMŞEK (2004), “Örgütsel Değişimin Gerçekleştirilmesinde Liderliğin Rolü: Transformasyonel Liderlik İncelemesi”, *Selçuk Üniversitesi İİBF. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S: 7, ss:99-117.

James MacGregor Burns, Leadership (2013), <http://raptor1.bizlab.mtsu.edu/s-drive/ETHOMAS/MGMT%206740-FALL%202013/6740%20Module%203/Articles-Module%203/Leadership-Burns.docx>, Erişim Tarihi: 22. 11. 2013

JUNQUERA, Beatriz, E. FERNANDEZ (2011), “Lights And Shadows Of Political Leadership: A Review Of The Literature And A Research Agenda”, Political Leadership and Its Significance In A Time Of Troubles, New York: Nova Science Publisher Inc.

KABAOĞLU, İbrahim Ö(1996), *Özgürlükler Hukuku*, İstanbul: Alfa Yayınları.

KAHRAMAN, A. Burak (2011), *Siyasal Katılımın Sosyolojik Analizi*, Konya: Çizgi Kitabevi.

KAHRAMAN, Leyla (2012), “Siyasal Karar Verme Sürecinde Özneyi Temsil Eden Temel Aktör: Siyasi Parti”, *Kamu Yönetimi ve Siyaset Biliminde Karar Verme*, (Ed. Özgür Önder, Fatih Kırışık), Ankara: Orion Kitabevi, ss: 375-398.

KALAYCIOĞLU, Ersin, A. Y. SARIBAY (2009), “Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Y. Sarıbay), Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.

KALAYCIOĞLU, Ersin, A. Y. SARIBAY (2009b), “İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Ed: Ersin Kalaycıoğlu, Ali Y. Sarıbay), Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.

KALAYCIOĞLU, Ersin (1983), *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İ.Ü. S.B.F. Yayınları, No:10, İstanbul: Güray Matbaası.

KALAYCIOĞLU, Ersin (2014), “Siyasal Katılmanın Anatomisi”, *Bilim Akademisi*, bilimakademisi.org/siyasal-katilmanin-anatomisi-ersin-kalaycioglu/, Erişim Tarihi: 13.05.2014.

KALENDER, Ahmet (2005), *Siyasal İletişim, Seçmenler ve İkna Stratejileri*, Konya: Çizgi Kitabevi.

KAPANI, Münci (1997), *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

KAPLAN İsmail (1999), *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

KAPLAN, Yaşar (1994), *Siyaset Bilinci*, İstanbul: Der Yayınları.

- KARASOY, H. Alpay (2009), “Max Weber’de Bilim, Bilim Adamı ve Siyasal Liderlik Konusu”, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Selçuk Üniversitesi, 12(18), ss: 487-506.
- KAYA, Funda (2009), *Siyasal Pazarlamada Konumlandırma: Siyasi Parti Liderlerinin Genç Seçmenlerce Algılanması*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme AnaBilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- KAYA, Vahap (2013), *Karizmatik Liderlik ve Toplumsal Değişim*, İstanbul: Hemen Kitap.
- KAZDAĞLI, Hasan (1996), “Siyasal Süreçte Asıl-Vekil Çelişkisi ve Türk Siyaseti Hakkında Bazı Sonuçlar”, *Yeni Türkiye, Türk Siyaseti Özel Sayısı*. S:9 Yıl:2, ss: 34-38.
- KELLER, Jonathan W., D. M. FOSTER (2012), “Presidential Leadership Style and the Political Use of Force”, *Political Psychology*, Vol. 33, No: 5, ss. 581-598.
- KELLERMAN, Barbara (1986), “Why Do Leaders Lead?”, *Political Leadership A Source Book*, University of Pittsburgh Press, America, ss: 59-60.
- KEYMAN, E. Fuat (1995), *Türkiye’de Radikal Demokrasi*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- KEYMAN, E.Fuat (1999), *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- KILINÇ, Tanıl (1996), “Liderlikte Durumsallığın Ötesi, II Karizmatik Liderlik Yaklaşımı”, *İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi*, C. 25, S. 2, ss: 67-108.
- KIREL, Çiğdem (2001), “Liderlik Davranış Biçimleri Konusuna Yeni Bir Yaklaşım: Karizmatik Liderlikten Dönüşümsel Liderliğe”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 1, ss: 43-60.

KIRKPATRICK, S. A ve LOCKE, E. A. (1996). “Direct and Indirect Effects of Three Core Charismatic Leadership Components on Performance and Attitudes” *Journal of Applied Psychology*, 81, 36-51’den akt.: HALİS M., ŞAFAK, B.,(2005). “Yönetimde Güven Olgusu ve Lider- Güven İlişkisinin Örgüt Açısından Önemi”, Türkiye’de Kamu Yönetim Sorunları Üzerine İncelemeler, Edt: Nagehan Talat Arslan, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, ss:269-270).

KIŞLALI, A. Taner (2011), *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi, 15. Baskı.

KIŞLALI, A. Taner (2006), *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara. İmge Kitabevi, 7. Baskı.

KIŞLALI, A. Taner (1976), “Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri (Bir Alan Araştırması)”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C: 31 Ankara, ss: 117-130.

KIŞLALI, A. Taner (2002), *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi.

KİRİŞ, Hakan M., H. GÜL (2008), “Türkiye’de Siyasal Eğilimlerin Dönüşümü: Yerel Seçimler Bağlamında Bir Çözümleme”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 41, S. 2, Haziran, 2008, ss: 101-129.

KOÇEL, Tamer (2010), *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Basım Yayın, 12. Baskı.

KOMSUOĞLU, Ayşegül (2008). *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, İstanbul: Bengi Yayınları.

KOVACHEVA, Siyka (2005), “Will youth Rejuvenate The Patterns Of Political Participation?”, Revisiting Youth Political Participation, (edt.) J. Forbrig, Strasbourg Cedex: Council Of Europe Publishing, ss: 19-28.

- KÖZLEME, Olgun (2013), “Liderlik, Siyasal Otorite Tipleri ve Karizma” *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak- Haziran, 2013, C. 7, No. 13, ss. 239-250.
- KRECH, O., CRUTCHFIELD, R. S. (1983). Cemiyet İçinde Fert, (çev. Mümtaz Turan), İstanbul, M.E.B. Basımevi. Akt., DİLBER, Fadime (2013). Siyasal Katılıma Etki Eden Psikolojik Faktörler ve Seçmen Tercihine Etkisi ; Karaman Seçmenleri Üzerine Bir Alan Araştırması, Akademik Bakış Dergisi, S:35 <http://www.akademikbakis.org/35/31.htm>, Erişim Tarihi: 20. 05. 2013
- LASSWELL, Harold D. (1986), “Democratic Leadership”, Political Leadership A Source Book, (Edt) Barbara Kellerman, America: University of Pittsburgh Press.
- LEDEEN, Michael A. (2003), *Liderlik ve Güç Kullanımında Machiavelli*, (çev. Türkan Arıkan, Elif Gökteke), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- LIPSET, Seymour M. (1964), *Siyasi İnsan*, (çev: Mete Tunçay), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Siyasi İlimler Serisi Ankara: Ayyıldız Matbaası, No:8.
- LIPSON, Leslie (1997), *Siyasetin Temel Sorunları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- MACHIAVELLI, Niccolo (2010), *Hükümdar*, (çev. Gaye Demircioğlu, Ayşe Çavdar), İstanbul: Dergah Yayınları.
- MACMILLIAN, Pallgrave, (2014), “What Is Politics?”, <http://www.palgrave.com/PDFs/9780230363373.pdf> Erişim Tarihi, 12.05.2014.
- MASCIULLI, Joseph, M. A. MOLCHANOV, A. W. KNIGHT (2009), “Political Leadership in Context”, *The Ashgate Research Companion to Political Leadership*. (Edt). Joseph Masciulli UK: Ashgate.

- MEYDAN, Cem H., M. POLAT (2010), “Liderin Güç Kaynakları Üzerine Kültürel Bağlamda Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 65, S. 4, ss: 123-140.
- MİSER, Rıfat (2000), *Topluluk Katılımı*, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yayın No:183.
- MORRIS, Richard T., M. SEEMAN (1950), “The Problem of Leadership: An Interdisciplinary Approach”, *American Journal of Sociology*, 56, No:2, ss:149-155.
- MOUZELIS, Nicos P. (2001), *Örgüt ve Bürokrasi*, Çev. H. Bahadır Akın, Konya. Çizgi Kitabevi.
- MUGHAN, Anthony, S. C. PATTERSON (1992), *Political Leadership in Democratic Societies*, Chicago: Nelson Hall Publisher.
- MUMFORD, Eben (1906), “The Origins of Leadership”, *American Journal of Sociology*, Vol. 12, No. 2, ss. 216-240.
- NARLI, Nilüfer, S. DİRLİK (1996), “Türkiye’nin Siyasal Haritası”, *Yeni Türkiye, Türk Siyaseti Özel Sayısı*. S:9 Yıl:2, ss: 125-151.
- NEUBEISER, Marie L. (1996), *Liderlik ve Büyü*, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- NORTHHOUSE, Peter G. (2001), *Leadership: Theory and Practise*, London: Sage Publications, 2. Edition.
- ORTAYLI, İlber (1994), “Toplumumuz ve Siyasi Partiler”, *Yeni Türkiye*, Kasım-Aralık, S. 1, ss: 16-19).
- OZANKAYA, Özer (1980), “Türkiye’de Yığın İletişiminin Demokratik Siyasal Kültür Gelişimindeki Yeri ve Önemi”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:1, C:35, Ankara, ss: 157-166.

ÖMER, Kutlu (2012), *Siyasal İletişim*. (edt) Ferruh Uztuğ, Yasemin Özgün, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Mine, L. SEVİM (2005), “Reddin’in Üç Boyutlu Liderlik Teorisi’nin Liderlik Literatüründeki Yerinin İrdelenmesi ve Ampirik Bir Araştırma”, *Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C. 12, S.2, ss: 91-103

ÖNCÜ, Ayşe (1991), “Sivil Toplum ve Katılım”, Sivil Toplum, Y. Fidancı (edt.), İstanbul: TÜSES Yayınları’ndan akt. GÜLDİKEN, Nevzat, G. Kaya (2004), “Türk Siyasal Katılımında Bir Parametre: 12 Eylül 1980”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 5, S. 2, ss: 105-111.

ÖNEN, Engin (2013), “Siyasi Sosyalleşme ve Siyasal Katılım”, *Siyaset Sosyolojisi*, (Edt). Mimar Türkkahraman, Esra Köten, İstanbul: Lisans Yayıncılık, ss: 227- 253.

ÖZBUDUN, Ergun (1983), *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

ÖZDEMİR, Gürbüz (2012), “Bir Bilim Dalı Olarak Siyaset”, *Siyaset Bilimine Giriş*, (edt). Önder Kutlu, İstanbul: Lisans Yayıncılık, ss: 16-55.

ÖZER, İnan (2004), *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Bursa: Ekin Kitabevi.

ÖZGÜL, Bülent (2002), *Seçim ve Seçim Sistemler, Türkiye’deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÖZKALP, Enver (2005), *Sosyolojiye Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi, 14. Baskı.

- ÖZKAN, Abdullah (2010), “Türkiye’de Seçmenlerin Oy Verme Davranışının Siyasal İletişim Perspektifinden İncelenmesi”, *Seçenlere ve Seçilenlere: Politik Dünya*, (Edt.) Ece İnan, İstanbul: Referans Yayınları, ss: 211- 228.
- ÖZSOY, Onur (2010), İstatistik, Ankara: Siyasal Kitabevi, 3. Baskı.
- ÖZSOY, Osman (2002), *Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- ÖZTEKİN, Ali (2003), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ÖZTEKİN, Ali (2002), *Yönetim Bilimi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- ÖZTEKİN, Ali (2007), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 5. Baskı.
- ÖZTÜRK, Namık K.(2004), “Machiavelli-Weber Perspektifinde Siyasal Liderlik Etiği”, *Amme İdaresi Dergisi*, C: 37, Sayı:2, ss:13-30.
- PARSONS, Talcott, E. SHILS (1999), “Değerler ve Sosyal Sistemler”, *Kültür ve Siyaset*, (çev: Selahattin Ayaz), (Edt): Jeffrey C. Alexander, İstanbul: Pınar Yayınları.
- PERSSON, T., G. TABELLINI (2005), *The Economic Effects Of Constitutions*, MIT Press, USA’dan Akt. BAKIRTAŞ, İbrahim (2007), *Ekonomik Analizleri ve Ekonomiye Yansımalarıyla Politik Aktörler*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2. Baskı.
- PETTMAN, Ralph (2012), *Psychopathology and World Politics*, Danvers: World Scientific Publishing.
- POLAT, Ferihan (2010), *Din Siyaset Seçmen*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- PYE, L.W. (1965), *Introduction: Political Culture and Political Development*, *Political Culture and Political Development*, (Edt L.W. Pye, S. Verba), Princeton, 1965’den aktaran Akif Emiroğlu (2006), *Toplumbilimsel Siyasa*, Ankara: Ekin Kitabevi.

- ROBBINS, Stephan P. (1996), *Organizational Behavior*, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- ROBBINS, Stephan P., JUDGE, Timothy A. (2011), *Örgütsel Davranış*, (çev. İnci Erdem), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- RUSSELL, Bertrand (1990), *İktidar*, (çev. Mete Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- RUSSELL, Bertrand (1938), *A New Social Analysis, (İktidar)*, (çev: Mete Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- SAĞIR, Meral, S. AKILLI (2004), *Siyaset Sosyolojisi Yazıları*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- SANLI, Leyla (2005), *Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- SARIBAY, A. Yaşar (2001), *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- SARIBAY, A. Yaşar (2012), *Demokrasinin Sosyolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- SARIBAY, A. Yaşar, S. S. ÖĞÜN (2006), *Politikbilim*, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları, 3. Baskı.
- SARIBAY, Ali Yasar, S. S. ÖĞÜN (1997), *Politik Bilim*, İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
- SARIBAY, Ali Yaşar (1998), *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2000), *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*, İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- SAY, Gürgün (1998), *Siyasal Değişimde Kadın Boyutu*. İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

- SCHMIDT, Manfred, G. (2002), *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (çev. M. Emin Köktaş), Ankara: Vadi Yayınları.
- SCHMITTER, Philippe C., T. L. KARL (1999), “Demokrasi Nedir, Ne Değildir?”, *Soysal ve Siyasal Teori*, (çev., Levent Gönenç), Ed. Atilla Yayla, Ankara: Siyasal Kitabevi, ss: 3-15.
- SEÇKİN, Mehmet (2011), *Atatürk’ün Liderlik Sırları*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- SEZEN, Saim (2000), *Seçim ve Demokrasi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2. Baskı.
- SEZGÜL, İbrahim (2010), “Liderlik ve Etik: Geleneksel, Modern, Postmodern Liderlik Tanımları Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, Haziran 2010, C. 4, No. 7, ss: 239-251.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2001), *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyo-Ekonomik Faktörler Isparta Örnekolay Araştırması 1995-1999*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban. (2005). Seçimlerde Yaşanan Oy Değişkenlikleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: 13, Kütahya.
- SOKULLU, Ebru Ş. C. (2013), “Siyasal Kültür”, *Karşılaştırmalı Siyaset*, (Der.) Sabri Sayarı, Hasret Dikici, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss: 102-121.
- SOROKIN, Pitirim, A. (1994), *Çağdaş Sosyoloji Kuramları-II*, (çev.: M. Münir Raşit Öymen), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları’ndan Akt:ÖZYURT, Cevat, (2005), *Modern Toplumun Çözümlemesi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- SPITZ, Davit (1994), *Antidemokratik Düşünce Şekilleri*, (çev. Şiar Yalçın), İstanbul: MEB Basımevi.

- ŞAHİN, Faruk (2012), “Büyük Adam Düşüncesinden Liderlikte Özellikler Kuramına Kavramsal Bir Bakış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi C. 13, S.1*, ss: 141-163.
- ŞAYLAN, Gencay (1998), *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- ŞEKER, Murat (1995), *Türkiye’de Seçmenin Algılama Süreci*, Ankara: İmaj Yayıncılık.
- ŞENEL, Alaeddin (2010), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları 2. Basım.
- ŞİMŞEK, Sefa (2007), “Türk Demokrasisi Küresel Yelpazenin Neresinde?”, *Atatürkçü Bakış Dergisi*, C.1, S.2
[http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/PDF/ataturk/2002-1\(2\)/htmpdf/M-3.pdf](http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/PDF/ataturk/2002-1(2)/htmpdf/M-3.pdf), 16.03.2007.
- ŞİMŞEK, Şerif, T. AKGEMCİ, A. ÇELİK (2003), *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Konya: Adım Matbaacılık.
- ŞİMŞEK, Şerif, T. AKGEMCİ, A. ÇELİK (2008), *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*, Ankara: Gazi Kitabevi, 6. Baskı.
- ŞİMŞEK, Şerif, A. ÇELİK (2011), *İşletme Bilimlerine Giriş*, Konya: Eğitim Kitabevi, 18. Baskı.
- TAĞRAF, Hasan, İ. ÇALMAN (2009), “Ohio Üniversitesi Liderlik Modeline Göre Oluşan Liderlik Biçimlerinin İşletmelerin İhracat Performansı Üzerine Etkisi ve Gaziantep İlinde Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 23, S. 2, ss:135-154.
- TAŞDAN, Nevzat, H. GÜL (2013), *Kamu Yönetiminde Liderlik ve Kaymakamlık*, Ankara: Detay Yayıncılık.

- TAŞDELEN, Musa (2011), *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: KOCAV Yayınları, 3. Baskı.
- TAŞDEMİR, Erdem (2009), “Toplumların İdaresinde Liderler ve Yöneticiler”, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 29, ss: 149-165.
- TATAR, Taner (1997), *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul: Turan Yayıncılık.
- TEKELİ, İlhan (2011), *Türkiye İçin Siyaset ve Demokrasi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEKİNOĞLU, Hüseyin (2011), *Abdülhamid Han’ın Liderlik Sırları*, İstanbul: Kumsaati Yayın Dağıtım.
- TOKGÖZ, Oya (1976), “Televizyonun Kadının Siyasallaşmasına Etkisi” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:1, C:31, Ankara, ss: 131-149.
- TOKGÖZ, Oya. (1978), “Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:3, C:33, Ankara, ss: 79-92.
- TOKGÖZ, Oya (1979), *Siyasal Haberleşme ve Kadın*, A.Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara. s:36’dan aktaran: Ali Öztekin (2007), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi,. 5. Baskı, s:216.
- TOPBAŞ, Hasan (2014), “David Easton’un Siyasal Sistem Kuramı Bağlamında Siyasal Katılma: Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma, ilet.gazi.edu.tr/posts/download?id=13452, Erişim Tarihi: 11.05.2014.
- TOURAINÉ, Alain (2004), *Demokrasi Nedir?* (çev: Olcay Kunal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı.
- TUCKER, Robert C. (1992), “Politics As Leadership”, *Political Leadership in Democratic Societies*, Chicago: Nelson Hall Publisher.

- TUNCAY, Suavi (2000), *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- TUNÇ, Hasan (1998), *Makaleler (Anayasa Hukukuna Giriş)*. Konya: Gürcan Ofset.
- TURAN, Ali Eşref (2004), *Türkiye’de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TURAN, Erol (2011), *Siyaset Bilimine Giriş*, Konya: Palet Yayınları.
- TURAN, İlter (1977), *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul: Güryay Matbaacılık.
- TURAN, İlter (1998), “Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Siyasal Kültür”, *Yeni Türkiye*, Yıl 4, S:23-24, Eylül-Aralık ss. 826-832.
- TURAN, İlter (1986), *Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar*, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi:7, İstanbul: Emin Ofset.
- TURAN, İlter (2009), “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Edt) Ersin Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay, Bursa: Dora Basım Yayın Dağıtım.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), “Halksız Demokrasi (Türk Toplumunun Siyasal Yapısı)”, *Yeni Türkiye, Türk Siyaseti Özel Sayısı*. S:9 Yıl:2., ss: 112-124.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar (2000), *Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm*, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- TÜRKÖNE, Mümtaz Er (2003), *Siyaset*, İstanbul: Lotus Yayınevi, .
- UĞURLUOĞLU, Özgür, Y. ÇELİK (2009),“Örgütlerde Stratejik Liderlik ve Özellikleri”, *Hacettepe Üniversitesi, Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt: 12, S.:2, ss:121-156.

- UNBEHAUN, Horst (2006), *Türkiye Kırsalında Kliyentalizm ve Siyasal Katılım Datça Örneği: 1923-1992*, (çev. Mehmet Öztürk), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- USLU, Ateş (2012), “Demokrasi”, *Siyaset Bilimi*, (Haz.): Gökhan Atılgan, E. Atilla Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap, ss: 125-137.
- ÜLGEN, Hayri, S. K. MİRZE (2004), *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 3. Baskı.
- ÜLMAN, Haluk (1957), “Seçim Sistemimiz ve Başlıca Siyasi Partilerimiz”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:2, C:12, Ankara, ss: 44-75.
- ÜNAL, Mesud (2012), “Bilgi Çağında Değişim ve Liderlik”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C: 32, Sayı I, ss: 297-310.
- ÜSTE, Bahar, (2011). *Siyaset Bilimi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- VALENTY, Linda O., O. FELDMAN (2002), *Political Leadership for the New Century: Personality & Behavior Among American Leaders*, Westport, USA: Greenwood Press.
- VARLIK, Ülkü (2000), “Siyaset ve Kültür”, *Trakya Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler C Serisi*, Cilt 1, S:1 Haziran, ss: 27-32.
- VERGİN, Nur (1994), “Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Yeni Türkiye*, Kasım- Aralık, S. 1, ss: 9-12.
- VERGİN, Nur (2010), *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Doğan Kitap, 7. Baskı.
- WEBER, Max (1993), *Sosyoloji Yazıları*, (çev. Taha Parla), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

- WEBER, Max (2006), *Meslek Olarak Siyaset*, (çev. Afşar Timuçin, Mehmet Sert), İstanbul. Chiviyazıları.
- WEBER, Max (2011), *Bürokrasi ve Otorite*, (çev. H. Bahadır Akın), Ankara: Adres Yayınları.
- WEITZ-SHAPIRO, Rebecca, M. S. WINTERS (2008), *Political Participation and Quality of Life*, Colombia University, July.
- WINTRINGHAM, J. (2005), *Gender, Community Organizations and Development of Political Capita*, <http://www.cambellinstitute.org>'den akt. GÜLDÜ, Özgür ve ERSOY-KART, Müge (2009), "Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:3, C:64, Ankara, ss: 97-116.
- YALIN, Bahar E. (2012), "Siyasal Liderliği "Duygusal" Düşünmek: Siyasal Parti Liderlerinin Üniversite Gençliği Üzerindeki Duygusal Zeka Algısı", *Karadeniz Araştırmaları*, S: 35, ss: 81-99.
- YANIK, Celalettin, Ş. DOĞAN (2013), "Siyaset ve İktidar", *Siyaset Sosyolojisi*, (Edt), Mimar Türkkahraman, Esra Köten, İstanbul: Lisans Yayıncılık, ss: 39-57.
- YANIK, Murat (2013), *Parti İçi Demokrasi*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- YAR, Erkan (2003), "Dinsel Otoritelerin Yapısı", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, ss: 1-16.
- YAŞIN, Cem (2006), "Siyasal Kampanya Yönetiminde Bütüncül Yaklaşım", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:15, ss: 631-651.
- YAVUZ, Haluk K. (2000), *Türkiye'de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- YAYLA, Atilla (2004), *Siyaset Teorisine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- YAYLA, Atilla (2001), *Demokrasiyi Koruma Klavuzu*, Ankara: Liberte Yayınları.
- YILDIZ ÖZSALMANLI, Ayşe (2005), “Türkiye’de Kamu Yönetiminde Liderlik ve Lider Yöneticilik”, *Kırgızistan- Türkiye Manas Üniv., Sosyal Bilimler Dergisi*, Bişkek, Kırgızistan, S. 13 ss: 137-147
- YILDIZ, Nuran (2002), *Türkiye’de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler İmajlar Medya*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- YILMAZ, Aytekin (1996), “Siyasal Liderlik”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 2, Sayı 9, Mayıs- Haziran 1996, ss: 163-182
- YÖRÜK, Sinan, İ. KOCABAŞ, (2001), “Eğitimde Demokratik Liderlik ve İletişim”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S.1, ss: 225-234.
- YÜCEKÖK, Ahmet N. (1987), *Siyasetin Toplumsal Tabanı*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:565.
- YÜCEKÖK, Ahmet N. (1973), “Toplum Kalkınmasında Liderlik ve Sorunları”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S. 3, C. 23, ss: 311-336.
- YÜCEKÖK, Ahmet H. (1969), “Toplumsal Üstyapı Olarak Siyasal Davranış” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S:4, C:24, Ankara, ss: 175-199.
- YÜKSEK, Ahmet E. (2005), *Türk Kamu Yönetiminde Önderlik Davranışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ZARİÇ, Sami (2011), “Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye’de Siyasi Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, ss: 99-115.

EKLER

ANKET FORMU

Bu anket formu İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi için uygulanmaktadır. Ankette isim **KESİNLİKLE** sorulmayacak ve veriler sadece araştırma için kullanılacaktır. Vereceğiniz samimi cevaplar araştırmanın sonucu için büyük önem taşımaktadır. Zaman ayırdığınız için teşekkürler. Saygılarımla; Fatma Okur Çakıcı

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu

Yönetimi Anabilim Dalı

1. CİNSİYETİNİZ?

A) Kadın B) Erkek

2. MEDENİ DURUMUNUZ?

A) Evli B) Bekar

3. YAŞINIZ?

A) 19-24 B) 25-32 C) 33-40 D) 41-47 E) 48-53 F) 54-60
G) 61 ve üstü

4. MESLEĞİNİZ?

A) İşçi B) Memur C) Serbest Meslek D) Ev Hanımı E) Öğrenci F) Emekli
G) Diğer (Belirtiniz)

5. YAŞADIĞINIZ İL?

A) Trabzon B) Giresun C) Gümüşhane D) Bayburt E) Rize F) Artvin

6. EĞİTİMİNİZ?

A) Okur-Yazar Değil B) İlköğretim C) Ortaöğretim D) Üniversite E) Yüksek Öğretim

7. AYLIK AİLE GELİRİNİZ?

A) 700 TL altı B) 701-1250 TL C) 1251-2000 TL D) 2001-3000 TL
E) 3000-4000 TL F) 4001-5000 TL G) 5001 TL ve üstü

8. 2011 GENEL SEÇİMLERİNDE OY KULLANDINIZ MI?

A) Evet B) Hayır

9. SEÇİMDEN BUGÜNE KADAR SİYASİ PARTİ TERCİHİNİZDE DEĞİŞİKLİK OLDU MU?

A) Evet B) Hayır

10. SÜREKLİ TERCİH ETTİĞİNİZ BİR SİYASİ PARTİ VAR MI?

A) Evet B) Hayır

11. SİZCE TÜRKİYE'DE MEVCUT SİYASİ PARTİLERİN DIŞINDA YENİ BİR SİYASİ PARTİYE İHTİYAÇ VAR MI?

A) Evet B) Hayır

12. MEVCUT SİYASİ PARTİ LİDERLERİNDEN HANGİSİNİ DAHA ÇOK BEĞENİYORSUNUZ?

A) Devlet Bahçeli B) Kemal Kılıçdaroğlu C) Mustafa Destici
D) Mustafa Kamalak E) Namık Kemal Zeybek F) Osman Pamukoğlu
G) R. Tayyip Erdoğan H) Selahattin Demirtaş I) Diğer

(Belirtiniz)

13. SİYASİ PARTİ İLE İLGİLİ OY VERME TERCİHİNİZİ NASIL TANIMLARSINIZ?

A) Sürekli Aynı Siyasi Partiye Oy Veririm
B) Genelde Aklımda Oy vereceğim İki Siyasi Parti Vardır
C) Yeni Söylemleri Olan, Yeni Ortaya Çıkmış Bir Siyasi Partiye Oy Veririm
D) Her Seferinde Başka Bir Partiye Oy Veririm
E) Sandık Başında Aklıma Gelen Partiye Oy Veririm
F) Seçim Kampanyalarını Takip Ettikten Sonra Oy Veririm

- G) Ailem ve Arkadaşlarımla Konuştuktan Sonra Oy Veririm
H) Diğer (Belirtiniz)

14. SİYASETLE NE KADAR İLGİLİSİNİZ?

- A) Siyasetle Hiç İlgilenmiyorum
B) Siyasetle Biraz İlgilenirim
C) TV’de ve Gazetelerde Siyasetle İlgili Haberleri Yakından Takip Ediyorum
D) Siyasi Parti Miting, Gösteri Yürüyüşü ve Toplantılarına Katılıyorum
E) Siyasi Tartışmalara Katılmak
F) Bir Siyasi Partiye Üyeyim
G) Diğer

15. SEÇMENLERİN BİR KISMININ SÜREKLİ BELİRLİ BİR SİYASİ PARTİYE OY VERMESİNİN SEBEBİNİ BELİRTİNİZ.

- (1-KESİNLİKLE KATILIYORUM 2-KATILIYORUM 3-KARARSIZIM 4-KATILMIYORUM
5- KESİNLİKLE KATILMIYORUM)

Unsurlar	1	2	3	4	5
15 A) İdeolojidir					
15 B) Liderdir					
15 C) Politikalarıdır					
15 D) Adaylardır					
15 E) Çıkarlardır					
15 F) İcraatlerdir					

16. BEĞENİNİZİ KAZANMIŞ BİR SİYASİ PARTİ YÖNETİCİSİNİN AYRILMASI/TEKRAR YÖNETİCİ OLAMAMASI DURUMUNDA PARTİYİ DEĞİŞTİRİR MİSİNİZ?

- A) Evet B) Hayır C) Yeni Yöneticinin Kim Olduğuna/Olacağına Göre Değişir

AŞAĞIDAKİ SORULARI LİDERLİK ÖZELLİKLERİNE GÖRE KENDİ GÖRÜŞLERİNİZE İLİŞKİN OLARAK SIRALAR MISINIZ?

- 1-KESİNLİKLE KATILIYORUM 2-KATILIYORUM 3-KARARSIZIM 4-KATILMIYORUM
5- KESİNLİKLE KATILMIYORUM

LİDERLİKLE İLGİLİ ÖZELLİKLER	1	2	3	4	5
17.Eğitim Durumu Önemlidir					
18.Cinsiyeti Önemlidir					
19.Yaşının Genç Olması Önemlidir					
20.Memleketi Önemlidir					

21.Hitabet Yeteneği Önemlidir					
22.Canlı ve Enerjik Olması Önemlidir					
23.Etkileyici Bir Fiziksel Görünüşe Sahip Olması Önemlidir					
24.Uygun Bir Toplumsal Statüde Bulunması Önemlidir					
25. İçinden Çıktığı Toplumun Kültürel Özelliklerini Taşıması Önemlidir					
26. Etnik Konulara Yaklaşımı Önemlidir					
27. Dindar Olması Önemlidir					
28. Milliyetçi Olması Önemlidir					
29. Kendine Güveninin Fazla Olması Önemlidir					
30. Siyasi Tecrübe/deneyim Sahibi Olması Önemlidir					
31. Düzenlediği Miting ve TV Programlarındaki Performansı Önemlidir					
32. Kişisel Çıkarları Toplumsal Çıkarların Gerisinde Tutmalıdır.					
33. Kriz ve Kargaşanın Üstesinden Gelebilmelidir					
34. Güven Uyandırmalıdır					
35. Değişimin Gücünü Sağlayabilecek Beyin ve Yüreğe Sahip Olmalıdır					
36. Örnek Davranışlar Sergilemelidir					
37. Yenilikçi Olmalıdır					
38. Güçlü İkna Kabiliyetine Sahip Olmalıdır					
39. Sözlerinin ve Eylemlerinin Birbiriyle Uyuşması Gerekmetedir					
40. İçerisinde Bulunduğu Zor Şartlar Altında En Sağlıklı Kararı Verebilmelidir					
41. Kişisel Becerilerinin Gücüyle Astlarında Büyük Etki Yaratmalıdır					
42. Yaptığı İşle İlgili Derin Bilgi Sahibi Olmalıdır					
43. Kendisini Takip Edenler Tarafından Halktan Biri Olarak Görülmelidir					
44. Vizyon Sahibi Olmalıdır					
45. Devrimci Bir Düşünce, Üstün Bir İmaj ya da İdeale Sahip Olmalıdır					
46. Allah Vergisi Bir Yeteneğe Sahip Olmalıdır					

47. Bezginliğin, Ümitsizliğin İçerisinde Bir Ümit Kaynağı Olmalıdır					
48. Büyük Oranda Uzmanlaşmaya Önem Vermelidir.					
49. Cezadan Çok Ödül Sistemine Ağırlık Vermelidir					
50. Akılcı Bir Yönetme ve Emretme Gücüne Sahip Olmalıdır					
51. Yönetimi Altındakileri Yönetim Dışında Tutmamalıdır					
52. Tek Karar Alıcı Olmamalıdır					
53. Söylediği Her Söz Emir Olarak Algılanmalıdır					
54. Saldırgan ve Baskıcı Bir Kişiliğe Sahip Olmamalıdır					
55. Kararları Bizzat Kendisi Almalıdır					
56. Zorlama Tehdit ve Güz Kullanmamalıdır					
57. Çok Fazla Bencil Davranmamalıdır					
58. Bir Dereceye Kadar Alışılmamış ve Kuraldışı Davranmalıdır					
59. Yönetimi, Kişisel ve Keyfi Olmamalıdır.					
60. Demokratik Bir Kişilik Olmalıdır					
61. Çevresinden Gelecek Görüşlere Açık Olmalıdır					
62. Yönetimi Altındakileri Tümüyle Serbest Bırakmalıdır					
63. Yetki Kullanma Hakkını Tümüyle Astlara Bırakmalıdır					
64. Diğer Astlarla Benzer Bir Rol Üstenmelidir					
65. Güç Kullanmaktan Uzak Durmalıdır					
66. İşlerin Yerine Getirilmesinde Özendirme ve Yönlendirmede Bulunmalıdır					
67. Yönetimi Altındakilere Psikolojik Tatmin Sağlamalıdır					
68. Astlarına Güven Duymalıdır					
69. Astların Yöneticilik Becerilerini Geliştirmelerine Katkıda Bulunmalıdır					
70. Bilgi / Kaynak Sağlama Yönünde Yönetimi Altındakilere Katkıda Bulunmalıdır.					